T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HANEFİ FIKHININ MODERN FETVALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (MÂLİ MUÂMELÂT BÖLÜMÜ) MISIR FETVA KURUMU ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Adnan Hashim Abed HAMAD

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MARWAN MOHAMMED ABDULLAH MOGHALLES

KASTAMONU 2021

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANEFİ FIKHININ MODERN FETVALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (MÂLİ MUÂMELÂT BÖLÜMÜ) MISIR FETVA KURUMU ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

Adnan Hashim Abed HAMAD

Danışman **Dr. Öğr. Üyesi Marwan M. A. MOGHALLES**
Jüri Üyesi **Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR**
Jüri Üyesi **Dr. Öğr. Üyesi Yahya AL-HAJM**

KASTAMONU 2021

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Adnan Hashım Abed HAMAD

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HANEFİ FIKHININ MODERN FETVALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (MÂLİ MUÂMELÂT BÖLÜMÜ) MISIR FETVA KURUMU ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

Adnan Hashim Abed HAMAD
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES

Hanefi mezhebinin, öncü fıkhı ve ictihat ile re'ye dayalı yapısı nedeniyle, çağdaş fetvaların bu mezhebin fıkhından etkilenme derecesini öğrenmek istedim. Bunu yaparken de Mısır Fetva Kurumunun mali muâmelât konusunda bey' (satım işlemleri) alanında verdiği bir grup fetvayı inceledim. Zira bu alandaki ictihat dairesi daha geniş olup fetvalar da yer, zaman ve duruma göre daha fazla değişiklik arzedebilmektedir. Mısır fetva ansiklopedisi, boyutunun büyüklüğü, meselelerinin çeşitliliği ve fıkhi fürularının, hayatın birçok sosyal yönleri ile alakalı olması nedeniyle bu sahada önemli bir örnek sayılmaktadır. Bu çalışmada 31 meseleyi ele aldım. Çalışmada, önce fetvayı sundum, ardından bu fetva ile ilgili lafız ve sözcüklerin anlamlarını verdim, ardından meseleyi daha anlaşılır hale getirmek için açıkladım ve daha sonra ele alınan konu ile ilgili İslam hukukçularının ittifak ve ihtilaf ettikleri görüşleri aktardım, son olarak da fetva ile mezhep görüşleri arasında karşılaştırma yaptım. Bu çalışma sonunda; Hanefi mezhebinin, bu fetvalar üzerinde çok büyük etkisinin olduğu sonucuna ulaştım.

Anahtar Kelimeler: Hanefi fıkhı, fetva, çağdaş, mali muâmelatlar, Mısır fetva kurumu.

2021, 198 Sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

THE IMPACT OF THE HANEFI JUDGMENT ON MODERN FATWA (DEPARTMENT OF THE FINANCIAL TRANSACTIONS) A APPLIED STUDY ON EGYPT FATWA INSTITUTION

Adnan Hashim Abed HAMAD
Kastamonu University
Institute for Social Sciences
Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assist. Prof. Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES

Abstract:I wanted to learn the extent to which contemporary fatwas are affected by the fiqh of this sect, due to the pioneering fiqh of the Hanafi sect, based on ijtihat and rhetoric. While doing this, I examined a group of fatwa issued by the Egyptian Fatwa Institution in the field of financial transactions in the field of " (sale transactions). Because the ijtihat office in this field is wider and fatwas may vary more depending on the place, time and situation. The Egyptian fatwa encyclopedia is considered an important example in this field because of its size, diversity of issues, and its relevance to many social aspects of life. In this study, I addressed 31 issues. In the study, I presented the fatwa first, then gave the meanings of the words and words related to this fatwa, then explained the issue to make the issue more understandable, and then I conveyed the alliance and disagreement of the Islamic jurists on the subject, and finally, between the fatwa and sectarian views. I made a comparison. At the end of this study; I have come to the conclusion that the Hanafi sect has a great influence on these fatwas.

Keywords: Hanafi fiqh, fatwa, contemporary, financial transactions, Egyptian fatwa institution.
2021, 198 Page

ÖNSÖZ

(لَئِن شَكَرتُمْ لَأَزِيدَنَّكُم) "Şükrederseniz nimetimi artırırım" buyuran Allah Teâla'nın beyanına binaen; beni hidayete erdirdiği için Allah'a şükrediyorum. Eğer Allah beni hidayete erdirmeseydi ben kendim hidayete eremezdim. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez" buyurarak insanlara teşekkür etmeyi Allah'a tam manasıyla şükretmenin gereklerinden saymıştır.

Bu münasebetle, danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES'e bu tezin danışmanlığını kabul etme nezaketinde bulunduğu için en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisi bana, takvada, tevazuda ve cömertlikte en güzel örnek ve rehber olmuştur. Vaktinin darlığına, işlerinin çokluğuna ve sorumluluklarının genişliğine rağmen bu tezin en güzel şekilde gün yüzüne çıkmasında ve son halini almasında hiçbir gayret ve çabayı esirgememiştir. Allah kendisinden razı olsun.

Bu arada tez savunmamı kabul edip savunmaya katılan ve çok değerli görüşlerini esirgemeyen hocalarıma Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e ve Dr. Öğr. Üyesi Yahya AL-HAJM'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu makamda, şükran ve irfanlarımı Üniversitenin tüm birimlerine ve çalışanlarına sunuyorum.

Özellikle, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimler Bölümü, Fıkıh ve Usulu alanı çalışanları ve öğretim üyelerine kalbi teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum

Aynı zamanda yardım ve desteklerinden ötürü teşekkür ve şükranlarımı sayın Dr. Anas Alı Saleh ES-SOMAYDI'ye de sunuyorum. Allah kendisinden razı olsun.

.

Adnan Haşim Abed HAMAD
Kastamonu, Ocak, 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ... **iii**
ABSTRACT ... **iv**
ÖNSÖZ ... **v**
İÇİNDEKİLER ... **vi**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ... **xi**
TABLOLAR DİZİNİ ... **xii**
GİRİŞ ... **1**
1. FETVALAR VE FETVALARIN MEZHEPLERDEN ETKİLENMESİ ... **7**
1.1 Şer'i Hüküm ve Âlimlerin Hükümde İhtilaf Nedenleri ... 7
1.1.1 Şer'i Hükmün Anlamı ... 7
1.1.1.1 Hükmün Terim Anlamı ... *7*
1.1.2 Şer'i Hüküm Türleri ... 8
1.1.2.1 Teklifî Hükümler ... *8*
1.1.2.2 Vaz'i Hükümler ... *10*
1.1.3 Fıkhi İhtilaf Kavramı ve Nedenleri ... 11
1.1.3.1 Hilaf Kelimesinin Anlamı ... *11*
1.1.3.2 Fıkhi Hilaf Türleri ... *13*
1.2 Fıkhî Mezhepler, Ortaya Çıkışları ve Çoğrafi Dağılışları ... 17
1.2.1 Fıkhî Mezheplerin Gerçekliği ve Ortaya Çıkışları ... 17
1.2.1.1 Fıhhi Mezheplerin Tanımı ... *17*
1.2.1.2 Fıhhi Mezheplerin Ortaya Çıkışı ... *18*
1.2.2 Fıkhî Mezheplerin Geçmişten Günümüze İslam Dünyasındaki Çoğrafi Dağılımı ... 22
1.2.3 Hanefi Mezhebi ve Gelişim Süreci ... 23
1.2.3.1 Mezhebin Kurucusu ... *23*
1.2.3.2 Hanefi Mezhebi ve Gelişim Aşamaları ... *23*
1.2.4 Hanefi Mezhebinin Özellikleri ... 27
1.3 Fetvanın Anlamı ve Geçmişten ve Günümüze Konumu ... 28
1.3.1 Fetvanın Anlamı ... 28
1.3.1.1 İfta Sözcüğünün Sözlük Anlamı: ... *28*
1.3.1.2 Fetva Sözcüğünün Terim Anlamı ... *29*
1.3.2 İslam Dünyasının Her Zaman Müftülere Duyduğu Gereksinim ... 31
1.3.3 Geçmişte ve Günümüzde Fetva Şekilleri ... 34
1.3.4 Mısır Fetva Kurumunun kuruluşu, hocaları ve görevi ... 36
1.3.4.1 Mısır Fetva Kurumunun kuruluşu ... *36*
1.3.4.2 Mısır Fetva Kurumunun Hocaları ... *37*
1.3.4.3 Mısır Fetva Kurumunun Görevi ... *37*
1.4 Fetva veMezhep Arasındaki İlişki ... 38
1.4.1 İctihad ve Taklid ... 38
1.4.1.1 İctihad ... *38*
1.4.1.2 Taklid ... *39*
1.4.2 Mezhebe Bağlılık Yönüyle ve Genel Anlamıyla Fetva Türleri ... 39
1.4.2.1 Mutlak Müctehid ... *40*
1.4.2.2 Belli Bir Mezhebte Müctehid Olanlar ... *40*
1.4.2.3 Tek Bir İlim Türünde Müctehid Olanlar ... *42*

1.4.2.4 Tek Bir Meselede veya Belirli Meselelerde Müctehid Olanlar 42
1.4.3 Çağdaş Fetva ve Mezheplerden Etkilenmeleri 42
1.4.3.1 Klasik Yöneliş 43
1.4.3.2 Farklı Görüşlerin Zikredilmesi Yönelişi 43
1.4.3.3 Serbest Yöneliş 43
2. MISIR FETVA KURUMUNUN SATIM İŞLEMLERİ KONUSUNDA VERDİĞİ FETVALARIN, HANEFİ FIKHINDAN NE ÖLÇÜDE ETKİLENDİĞNE DAİR UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA 48
2.1 Reşit Olmayan Çocukların Mallarının Satımı 48
2.1.1 Vasînin, Reşit Olmayan (Kâsır) Kişinin Mülkünü Kullanması 48
2.1.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 48
2.1.1.2 Lafızların Anlamları ve Delaletleri 48
2.1.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 49
2.1.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 52
2.1.2 Reşit Olmayan (Kâsır) Çocukların Taşınmazının Satımı 52
2.1.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 52
2.1.2.2 Lafızların Anlamları ve Delaletleri 53
2.1.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 53
2.1.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 56
2.1.3 Babanın, Mallarından Bir Kısmını Reşit Olmayan (Kâsır) Çocuklarına Satması 56
2.1.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 56
2.1.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 57
2.1.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 57
2.1.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 60
2.2 Fâsid Satım 60
2.2.1 Fasid Satım 60
2.2.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 60
2.2.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 60
2.2.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 61
2.2.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 65
2.2.2 Satıcının Yararlanması Şartıyla Satım İşlemi 65
2.2.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 65
2.2.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 66
2.2.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 66
2.2.3 Fâsid Satım 69
2.2.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 69
2.2.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 71
2.2.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 71
2.2.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 72
2.2.4 Fâsid Şart Nedeniyle Satım Sözleşmesinin Fâsid Olması 73
2.2.4.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 73
2.2.4.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 73
2.2.4.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 74
2.2.4.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 77
2.3 Satım Seçeneği 77
2.3.1 Şartlı Satım 77
2.3.1.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni 77
2.3.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 78

2.3.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 79
2.3.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 81
2.3.2 2Ayıp(Kusur) Seçeneği 82
2.3.2.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni 82
2.3.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 83
2.3.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 83
2.3.3 Muhayyerlik şartı, Malın Satıcının Mülkiyetinden Çıkmasına Mani Değildir 86
2.3.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 86
2.3.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 87
2.3.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 87
2.3.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 89
2.4 MûrisinSatım İşlemi 90
2.4.1 Mûrisin, Ölüm Hastalığında Mirasının Bir Kısmını Satması 90
2.4.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 90
2.4.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 90
2.4.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 91
2.4.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 94
2.4.2 Mûrisin, Sağlığında Bazı Mirasçılarına Satım Yapması 94
2.4.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 94
2.4.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 95
2.4.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 95
2.4.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 97
2.4.3 Kadının, Ölüm Hastalığında Erkek Kardeşine Satım Yapması 97
2.4.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 97
2.4.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 98
2.4.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 98
2.4.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 100
2.4.4 Ölüm Hastalığında Satım 101
2.4.4.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 101
2.4.4.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 102
2.4.4.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 102
2.4.4.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 104
2.4.5 Satım Akdi 104
2.4.5.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 104
2.4.5.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 104
2.4.5.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 105
2.4.5.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 107
2.4.6 Felçli İnsanın Satım İşlemi 107
2.4.6.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 107
2.4.6.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 108
2.4.6.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 108
2.4.6.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 111
2.5 Satım Şartları 111
2.5.1 Defin Masrafları Karşılığında Mülkiyet Hakkından Feragat 111
2.5.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 111
2.5.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 112
2.5.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 112
2.5.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 115

2.5.2 Satılan Maldan Faydalanmama Taahhüdünde Bulunma 115
2.5.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 115
2.5.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 116
2.5.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 116
2.5.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 120
2.5.3 Akitlerde Ceza Şartından Elde Edilen Kâr 120
2.5.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 120
2.5.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 122
2.5.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 122
2.5.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 127
2.6 Selem Satımı 127
2.6.1 Müslemün Fihin Satımı 127
2.6.1.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni 127
2.6.1.2 Lafızların Anlam Ve Delaletleri 128
2.6.1.3 Konu Hakkında Fıkıhçıların Görüşleri 128
2.6.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 130
2.6.2 Selem Satımı 131
2.6.2.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni 131
2.6.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 132
2.6.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 132
2.6.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 134
2.6.3 Selem Satım ve Vadeli Satım 135
2.6.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 135
2.6.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 136
2.6.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 136
2.6.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 138
2.7 Satım Konusunda Farklı Meseleler 139
2.7.1 Tabi Olarak Satılan Mal İçine Girenler ve Şûf'a Hakkı 139
2.7.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 139
2.7.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 139
2.7.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 140
2.7.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 143
2.7.2 Borçlu Birisinin Sahip Olduğu ve İçinde Oturduğu Tek Evi Satması 143
2.7.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 143
2.7.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 144
2.7.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 145
2.7.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 147
2.7.3 Çekiliş Yöntemi ile Satım İşlemi 148
2.7.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 148
2.7.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 148
2.7.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 148
2.7.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 150
2.7.4 Kişinin, Kız ve Erkek Çocuklarını Kapsayacak Şekilde Satım Yapması 150
2.7.4.1 .Soru İçeriği ve Fetva Metni 150
2.7.4.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 150
2.7.4.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 151
2.7.4.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 152
2.7.5 Suçun İlgili Mercilere Bildirilmesi 152

2.7.5.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 152
2.7.5.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 153
2.7.5.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 153
2.7.5.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 157
2.7.6 el-Cedek 158
2.7.6.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 158
2.7.6.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 158
2.7.6.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 159
2.7.6.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 160
2.7.7 Geri Kalan Bedelin Ödenmesinin Gecikmesi ve Müşterinin Maldan Yararlanması 161
2.7.7.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 161
2.7.7.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 162
2.7.7.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 162
2.7.7.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 166
2.7.8 Vadeli Satımın Ardından Peşin Ve Güncel Bedele Satın İşlemi 166
2.7.8.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 166
2.7.8.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 169
2.7.8.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 169
2.7.8.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 172
2.7.9 Muvâdea Satımı (Sahte Satım) 172
2.7.9.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni 172
2.7.9.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri 173
2.7.9.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri 174
2.7.9.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi 177
3. SONUÇ 180
3.1 En Önemli Sonuçlar 180
3.2 En Önemli Öneriler 181
KAYNAKLAR 183
ÖZGEÇMİŞ 198

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Thk Tahkik

Y. evi Yayın evi

Trc Tercüme

s. Sayfa

c. Cilt

b. İbn

hds Hadis

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1 Fetvaların Hanefi Mezhebinden Etkilenme Taplosu 178
Tablo 3.2 Bazı Fetvaların kaynak tablosu 179

GİRİŞ

Allah'a hamdeder, yardımı ondan dileriz, O'na istiğfar eder, hidayeti O'ndan talep ederiz, nefislerimizin şerrinden ve kötü amellerimizden O'na sığınırız, Allah'ın hidayete erdirdiğini kimse dalelete düşüremez, O'nun dalelete götürdüğünü de hiç kimse hidayete erdiremez, Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim.

Hiç şüphesiz, fıkıh mezhepleri, bu dinin koruyucuları ve Allah'ın şeriatının esas ve temelleridir. Hanefi mezhebi de bu mezhepler arasında en eski ve köklü bir ekoldür. İslam tarihi boyunca Müslümanların, şer'i hükümler ışığında hayatlarını kontrol altına almada en önemli merkezi role sahip olmuştur.

İbadet ve muâmelâtta yer alan fıkhi hükümler ümmetin sivil güvenliğinin altyapısını hazırlamıştır. Çünkü bu hükümler ümmetin izzet ve azametini ve hayatının güç ve kuvvet noktalarını bina eder. Fıkhi fetvalar,bunların gelecekteki pratik uygulama planlarını ortaya koyar. Bu nedenle müslümanlar; itaat ve kurbiyet kazanma adına ve bunlarda derinleşme uğruna şeriat ilimleriyle uğraşmışlardır.

Fıkıh ekollerinin büyük amaçlarından bir tanesi de insanların yararına olacak şeylerin hayata geçirilmesidir. Bu nedenle, dini kurallarla kontrol altına alınmış, sistamatik bir fetva kurumunun varlığının gereksinimi kendini göstermiştir.Bu, öyle bir kurum olmalı ki bütün müslümanların kalplerinde yer eden, güvenilir asıl fıkıh mirasını temsil eden ilk dönem fıkıhçılarının içtihatlarını göz önünde bulunduran bir kurum olması gerekir. Bununla birlikte bu kurumun, müslüman toplumların doğal yapısını ve fertlerinin gereksinimlerini de göz önünde bulundurması gerekir. Fetva makamı, bahsi geçen bu faydaların tahakkuk edip hayata geçmesini sağlayan araçlardan birisidir. Bu nedenle bu çalışmanın konusunun; fıkıh ekolleri ve bunların fetva kurumları ile önemli konularda aldıkları içtihat metodolejileri üzerindeki etkisi alanında olması kararlaştırılmıştır. Zira bu konu bilimsel alanda göz ardı edilmemesi gereken hayati bir konudur.Mısır fetvaları, hayatın farklı alanlarında ortaya çıkan modern, çağdaş ve yeni ortaya çıkan problemleri kapsayan büyük bir fıkıh ansiklopedisidir. İşte bu büyük fıkıh ansiklopedisi; incelenmesi, araştırılması ve

analiz edilmesi gereken değer ve kıymettedir. Bu çalışmada, Mısır Fetva Kurumu Ansiklopedisindeki malî muâmelât (özellikle satım / bey‘ işlemleri) konusunda yer alan bazı meseleler ele alınmıştır. Bu fetvalar incelenmiş ve usul ve fürû olarak Hanefi Mezhebine muvafakat ve uyum derecesi ortaya konulmuştur. Hanefi mezhebi, Mısır'da uygulanan geçerli mezhepler arasında yer almakta olup, şer'i ve şahsi haller hukuku konularında hükümlerine başvurulan ana ekoldür. Ayrıca, Mısır Fetva Kurumunun hukukçularınınönemli bir kısmı hanefi fıkhına mensuptur.

Bu çalışma "Hanefi fıkhının, Mısır Fetva Kurumunun, malî muâmelât alanında verdiği çağdaş fetvalar üzerindeki etkisi" olarak adlandırılmıştır.

Başarı ve muvaffakiyet Allah'tan, hata ve yanlışlar ise benden ve şeytandan kaynaklı olup Allah ve Rasûlü bunlardan beridir. Allah'tan (cc) bu konuda başarı talep eder beni hata ve zellelerden muhafaza etmesini niyaz ederim. Zira O her şeye kâdirdir ve her şeye gücü yetendir. Hamd alemlerin Rabbi Allah'adır.

❖ Çalışmanın Önemi

Çalışma, Mısır Fetva Kurumu fıkıhçılarının, fıkhi konularda izlediği metodolojiyi incelemeyive onların kolaylık ve zorlukgibi birçok alanda Hanefi ekolü kural ve usullerine, metinlerin zâhiri anlamlarına ve fıkıh kurallarının işlevliğine ne derece bağlı kaldıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Fetva metodolojisinin bilinmesi çok önemli konular arasındadır. Bu nedenle fetva isteyen ile fetvayı veren kişinin yanında, fetva gereksinimlerinin bilinmesi de müslüman ilim insanları arasındaki güveni artıracaktır. Özellikle bu fetva, dört fıkıh ekolünden birisi ile ilgili ise bu durum daha da önem kazanacaktır. Ayrıca bu mezhebin, müslüman toplum ve ilim insanları arasında yaygın olan bir mezhebin olması konunun önemini artırmaktadır.

❖ Çalışmanın Amacı

Çalışmadan amaçlanan hedefler şunlardır:

1. Fetvanın tanımı
2. Çağdaş fetvalar hakkında genel fikir verme

3. Hanefi mezhebinin tanımı
4. Fetva ile mezhep arasındaki ilişkinin açıklanması
5. Satım (bey') konusunda, Mısır Fetva Kurumundan çıkan fetvaların, Hanefi ekolünden etkilenme derecesinin ortaya konulması,

❖ Çalışma Problemleri

Bu çalışma aşağıda yer alan bir dizi soruya yanıt aramak üzere yapılmıştır:

- Mısır Fetva Kurumu,Fetva Ansiklopedisinde yer alan konularda Hanefi ekolüne bağlıkalmış mıdır?
- Ansiklopedi fıkıhçılarının delil olarak gösterdikleri hanefi kaynak ve referansları nelerdir?
- Ansiklopedi fetvaları, Hanefi ekolünü taklit edenlere referans olabilir mi?

❖ Önceki Çalışmalar

Çalışma çerçevesinde, Mısır Fetva Furumunun fetvalarını ve bu fetvaların Hanefi mezhebi ileilişkisini inceleyen herhangi bir kitaba veya tez çalışmasına ve bilimsel araştırma yapan fıkıh eserine rastlamadım. Bunun yanında, Mısır Fetva Kurumunun seçtiği fetvaları inceleyen bazı fıkhi çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar arasında şu çalışmalar yer almaktadır: Suad İbrahim Salih'in "Mısır Fetva Kurumunun seçtiği çağdaş fıkıh konuları" adlı tezi. Bu çalışama, Mısır Fetva Kurumunun fetvalarından seçtiği bazı fetvaları incelemiş, bunları diğer mezhep görüşleri ile karşılaştırmış ve bunlar arasında tercihte bulunmuştur. Bazı araştırmacılar da Mısır Fetva Kurumundan çıkan bazı fıkhi içtihatları beşeri hukukla karşılaştırma yoluna gitmişlerdir. Bu alanda Abdülkadir Nasır Abdilazim Ali'nin "Mısır Fetva Kurumunun aile hukuku konusundaki fetvaları: Mısır şahsi haller kanunları ile karşılaştırılması" adlı tezi yer almaktadır. Bu çalışma, şer'i hükümler ile medeni hukukun karşılaştırılmasını yapan bir çalışmadır. Elimizde ki bu çalışma ise çağdaş dini fetvalar ile aslı içtihat olan şer'i fetvaların karşılaştırılmasıdır.

❖ ÇalışmanınProblemleri

1. Mısır Fetva Kurumu hakkında ve onun fıkıh ekolleri ile ilişkisini inceleyen herhangi bir çalışmanın bulunmayışı.
2. Konuların çoğunun, daha önceden Hanefi mezhebinde fetvaları bulunan fürûlar değil mezhep fetvaları üzerine yapılmış çıkarımlar olması.
3. Ansiklopedinin, fetva metinlerini belgelendirmede çok nadir bulunan eserleri kaynak göstermesi.

❖ Çalışma Yöntemi

Araştırmacı çalışmasında, tümevarım ve karşılaştırmalı analitik yaklaşım tekniklerine başvurmuş ve bunları birbiriyle harmanlamıştır.

Tümevarım yöneteminde; Mısır Fetva Kurumunun fetvaları, kurumun fetva vermedeki yöntemive bu fetvaların Hanefi mezhebi ile uyumu hakkında genel bir kanıya sahip olabilme adına tümevarım yöntemiyle incelenmiştir. Bu işlem esnasında fetva kaynakları ve delillendirme yöntemleri ile bağlı kalınan fetva incelenmiştir.

Analitik ve karşılaştırmalı yöntemde ise; araştırmacı Mısır Fetva Kurumunun fetvaları ile Hanefi mezhebi hükümlerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bununla beraber benzerlik ve farklılık derecesini ve yönlerini ortaya koymuştur.

Çalışma sırasında aşağıda yer alan kurallara uyulmuştur

1. Ayetlerin harekelendirmesi yapılarak Kur'an-ı Kerim'deki yerleri kaynak gösterilmiştir.
2. Hadisler, ana hadis kitaplarına atfedilerek kaynak gösterilmiştir. Bu kitapların başında Sahihayn (Buhari ve Müslim) ve dört hadis süneni yer almaktadır. Hadis, sahihayn'da veya bunlardan birinde bulunması halinde bununla yetinilmiştir. Bu ikisinde yer almaması halinde diğer dört hadis kitabına müracaat edilmiştir. Hadis rivayetinden sonra, bulunması halinde hadis tahricini yapan kişinin görüşü ile

yetinilmiştir. Hadis, kütüb-i sitte de bulunmaması halinde diğer hadis kitaplarına başvurulmuştur.

3. Garîb kelimelerin açıklaması, konuyla alakalı fıkıh kitaplarına ve sözlük anlamının konuyla ilgili olması halinde sözlüklere başvurularak özetlenmiştir.
4. Şer'i terimler, özetle tanımlanmıştır.
5. Fetvadaki görüş ayrılığına neden olan konu incelenmiş ve fıkıhçıların görüş ayrılıklarının sebebi beyan edilmiştir. Bunun yanında fıkıhçıların görüşleri açıklanarak her grubun kanıtı belirtilmiştir.
6. Fetvanın, Hanefi mezhebibakış açısı ile bütün olarak mı yoksa kısmen mi örtüştüğü gerektiğinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

❖ **Çalışma Planı**

Çalışma giriş, iki ana başlık ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş: Bu bölümde, çalışma hakkında ve çalışmanın önemi, problemleri, önceki çalışmalar, çalışmanın zorlukları, metodolojisi ve planı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm: Bu bölümde fetvalar ve fetvaların mezheplerden etkilenmesi konusu ele alınmıştır. Bu bölüm dört alt başlıkta incelenmiştir.

1.1.Şer'i hüküm ve âlimlerin hükümde ihtilaf nedenleri

1.2.Fıkhî mezhepler, ortaya çıkışları ve çoğrafi dağılışları

1.3.Fetvanın anlamı, geçmişte ve günümüzdeki konumu

1.4. Fetva ile mezhep arasındaki ilişki

İkinci Bölüm: Bu bölümde; Mısır Fetva Kurumunun, satım konusundakifetvalarının Hanefi mezhebinden etkilenmesine uygulamalı örnekler ele alınmıştır. Bu bölüm yedi alt başlığa dağıtılmıştır.

2.1.Reşit olmayanların (çocukların) mallarının satımı

2.2. Fâsid satım

2.3.Satım seçeneği

2.4.Miras malının satımı

2.5.Satım şartları

2.6.Selem satımı

2.7.Satım konusunda farklı meseleler

Sonuç: Bu bölüm, en önemli sonuç ve önerileri içerir.

İçindekiler

1. FETVALAR VE FETVALARIN MEZHEPLERDEN ETKİLENMESİ

1.1 Şer'i Hüküm ve Âlimlerin Hükümde İhtilaf Nedenleri

1.1.1 Şer'i Hükmün Anlamı

Şer'i hükmün sözlük anlamı: Yargı ve menetmek anlamlarındadır. Yargıya da hüküm denmesinin nedeni; onun men edip engellemesidir.Bunun yanında kelime hakametü'l-ıcam şeklinde (gem vurmak) anlamında, hayvanların hareket hızını kontrol etmek adına ağzına takılan demir kasdedilir.[1]

1.1.1.1 Hükmün Terim Anlamı

Hükmün terim anlamı: Bir şeyi bir kişi hakkında ispat etmeye veya onun hakkında onu nefyetmeye denir. Örnek: Zeyd anladı, Amr anlamadı.[2]

Usulcülere göre şer'i hüküm: Şer'i hüküm; Allah'ın, iktiza veya tahyir veya vaz'yönüyle mükelleflerin fiilleriyle ilgili hitabıdır. Bazıları onu "Şâri'in hitabı" olarak ifade etmişlerdir.[3]

Usulcüler hükmü, kaynağı açısından ele almışlardır. Onun kaynağı Allah olup O'nun sıfatlarından birisidir. Allah kendisini hakim ve hitabını da hüküm olarak tanımlamaktadır.,

al-Ghazzi onu, "Allah'ın hitabının sonucu" olarak tanımlamışlardır. Çünkü gerçekte şer'i hüküm, hitabın ve onunla ilgili şeylerin etkisidir. Hitap ona delalet eder.[4]

Fıkıhçılara göre şer'i hüküm: Fıkıhçılar hükmü; "iktiza veya tahyir veya vaz'î yönüyle mükelleflerin fiilleriyle ilgili Allah'ın hitabının sonucu" olarak tanımlamışlardır.[5]

---

[1] İbn Faris,(1979),**Mekayisu'l-Luga,***Beyrut, Daru'l-Fikir.*(حكم) maddesi c. II , s.91
[2] İbn Kudame, **Ravavtu'n-Nazir,** 2/25, c.II , s.90
[3]er-Razi, **el-Mahsul fi İlmi'l-Usul,**c.II , s.89,es-Sebki, el-İbhac fi Şerhi'l-Minhac c.II ,s.39 ve el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl,** s 16
[4]el-Gazzi, **Keşfu's-Sâtir**c.II ,s.143

Fıkıhçılar hükmü, mükelleflerin fiilleri ile ilişkisi yönüyle ele almışlardır. Zira amaçları, bu fiillerin tanımlandıkları sıfatları açıklamaktır.[6]

1.1.2 Şer'i Hüküm Türleri

Şer'i hükmün tanımlarından da anlaşılacağı üzere o teklifi ve vaz'î olmak üzere iki kısma ayrılır.

1.1.2.1 Teklifî Hükümler

Usulcüler onu; "iktiza veya tahyir bakımından mükelleflerin fiilleriyle ilgili Allah'ın hitabıdır"[7] şeklinde tanımlamışlardır.

Fıkıhçılar onu; "Şâri'in yapılmasını veya terk edilmesini emrettiği veya tahyir ettiği konularda mükelleflerin fiillerini tanımlamasıdır.[8]

Bu farkın nedeni: hükmün iki yönü bulunmaktadır. Kaynağı ve alakalı ve ilgili olduğu şey. Onun kaynağı Allah'tır. İlgili olduğu alan ise mükelleflerin fiilleridir. Usulcüler ise onun kaynağına bakarlar, onu şöyle tanımlamışlardır: Allah'ın....ilgili hitabıdır. Onu ilgili olduğu şey açısından değerlendirenler ki bunlar fıkıhçılardır, onu; şer'i vasıf tanımlama..."[9] olarak tanımlamışlardır.

Bu türün "teklifî" olarak isimlendirilmesinin nedeni: Bir fiilin yapılmasının veya terk edilmesinin teklîf edilmesi yani emredilmesidir. Tahyir de tağlîb olarak da adlandırılmıştır.

Teklifî şer'i hükümler cumhura göre aşağıda belirtilen kısımlara ayrılır.

---

[5]en-Nemle, (1999), **el-Muhezzeb fi İlmi Usuli'l-Fıkhı'l-Mukaren**,*Riyad, Mektebetu'r-Rüşd.*c. II. s. 131.
[6]el-Gazzi, (2002), **Keşfu's-Sâtir**,*Beyrut, Muessesetu'r-Risale.* c. I. s. 143.
[7]el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl,**c. II. s. 38.
[8]el-İsnevi, **et-Temhid,** s. 48
[9]el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl,** c.I. s. 38.el-İsnevi, et-Temhid, s. 48

A. Vacip

Yani, Şârî'in, mükelleften kesin ve bağlayıcı olarak yapmasını istediği fiildir. Bu durum, emir ifade eden istek uslubundan çıkarılabilir yada o fiili terkeden kişiye ceza terettüp etmesinden kaynaklı harici bir delille çıkarımlanabilir.[10]

Birinciye örnek: (أَقِيمُوا الصَّلاَةَ) (namazı ikame edin),[11] (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ) (sizin üzerinize oruç farz kılındı),[12] birinci ayetteki (أَقِيمُوا) sözcüğü siga ve uslup yönüyle kesinlik ve bağlayıcılık ifade etmektedir. Bu durumda bu fiil vacip hükmünü almıştır. Aynı şekilde ikinci ayetteki (كُتِبَ) sözcüğü de farz kılındı anlamını taşımaktadır.[13]

B. Mendup

Şârî'in, mükelleften kesin ve bağlayıcı olmadan yapılmasını tercih ettiği şeydir.[14]

C. Haram

Bu sözcük vacibin zıttıdır. "İşlenmesi, şüphe götürmez şekilde kesin delille yasaklanan şeylerdir." Veya "Terkinde sevap işlenmesinde ceza olan şeylerdir."[15]

D. Mekruh

"Terkedilmesi, yapılmasından hayırlı olan şeylerdir." Veya "Şârî'in fiilin yapılmasını kesinlik ifade etmeden yasakladığı şeylerdir."[16]

E. Mubah

"Allah'ın yapılmasına izin verdiği ve terk edilmesi veya yapılması halinde kişinin suçlanmadığı ve övülmediği fiillerdir." Mubahın, yapılması emredilen bir şey olmadığı konusunda fikir birliği vardır.[17]

---

[10] İbnü'n-Neccar, **Şerhu'l-Kevkebi'l-Munir,** c. I. s. 247.
[11] Enam Suresi: 72
[12] Bakara Suresi: 178
[13]el-Amidi,(1977),**el-İhkam fi Usuli'l-Ahkâm,***Beyrut Dimeşk, el-Mektebu'l-İslami.*c. I. s. 148.
[14]el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl**, c. I. s. 46.
[15] İbn Reslan, Metnu'z-Zebed s. 3,(1984),**el-Beli, el-Matla ala Ebvabi'l-Fakhas**, *Mekke, Mektebetu's-Sakafe*.281
[16]el-Kerabisi,(1982), **el-Furuk,***Kuveyt, Diyanet Bakanlığı.* c. II. s. 260.

Teklifî şer'i hükümlerin bu beş kısma ayrılmasında; Şârî'in hitabının iktiza veya tahyir veya iktizanın talep anlamında gelmesi etkili olmuştur. İstek iki şekilde gelir. Şârî'in yapılmasını veya terk edilmesini istediği fiillerdir. Bunlardan her ikisi de kesinlik ve bağlayıcılık ifade eder veya kesinlik ve bağlayıcılık ifade etmez. Tahyirin anlamı ise yapılması ve terk edilmesi eşit fiillerdir.

Hanefiler ise kesinlikle yapılması gereken filleri iki kısma ayırmışlardır. Delili kati olanlar. Bunu farz olarak adlandırmışlardır. Diğeri ise delili zanni olanlar olup bunu da vacip olarak adlandırmışlardır. Aynı şekilde terk edilmesi istenen haram şeylerin delili kat'i olup mekruh sayılanların delilleri zannidir. Buna tahrimen mekruh demişlerdir. Cumhura göre mekruh, Hanefilerde tenzihen mekruhun karşılığıdır. Buna ilaveten Hanefiler, mendup ve mubahın şer'i hükmünü yedi kısma ayırmışlardır.

1.1.2.2 Vaz'i Hükümler

Bir şeyi diğer bir şeye sebep veya şart veya ona engel veya sahih veya fâsid kılmaktır. Namazın sıhhati için abdestin şart koşulması ve hadesin (maddî kirlilik, pislik), namazın sıhhatine mani olması gibi. Nisab miktarının zekâtın vucubunun sebebi olması gibi.[18]

Bir şeyin başka bir şeyin sebebi veya şartı veya mânisi olması, Şârî'in onu öyle kabul etmesi ve kılmasından kaynaklanır yoksa öyle sayılmaz.

Fıkıhçılara göre vaz'î hükümler; bir şeyin başka bir şeyin sebebi veya şartı veya manisi olmasıdır.[19] Bu durum da Şârî'in o şeyi sebep veya şart veya mani olarak görmesine bağlıdır.

Vaz'î olarak isimlendirilmesinin nedeni: Bir şeyin, diğer bir şey için sebep veya şart veya mâni olarak konulması nedeniyledir.

---

[17]İbn Kudame el-Makdisi,(1972), **Ravzatu'n-Nazir,** *Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye***.**c. II. s. 37. İbn Bedran ed-Dumi, **Nuzhetu'l-Hatır,** c. II. s.116
[18]el-İsnevi**, Nihayetu's-Sevl** c. I. s. 38.el-İsnevi, et-Temhid, s. 48.
[19]el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl** c. II. s. 38.el-İsnevi, et-Temhid, s. 48.

Usulcü ve fıkıhçıların yaptığı hüküm tanımından anlaşılan;Usulcülere göre hüküm: talep veya tahyir veya ca'l ile aynı manadadır.Fıkıhçılara göre ise: bu üç şeyden birisinin sabit olması durumunda o şeyin sonucudur. (أَقِيمُوا الصَّلَاةَ)[20] ayetinin delalet ettiği namazın vücubu, usulcülere göre hükümdür. Fıkıhçılara göre ise hüküm; vacip olan bu icabın sonucudur. Güneşin batmasını, namazın vacip olmasına sebeb kılmak; usulcülere göre hükümdür. Bu vacip kılmadaortaya çıkan, onun sonuçlarından bir sonuçtur, bu da güneşin batmasının namazın vacip olması için sebep olmasıdır. Bu da fıkıhçılara göre hükümdür.[21]

1.1.3 Fıkhi İhtilaf Kavramı ve Nedenleri

1.1.3.1 Hilaf Kelimesinin Anlamı

Burada bizi ilgilendirenhilaf sözcüğünün; fıkhi konularda, müslümanlar arasındaki görüş farklılıklarının ortaya çıkarılması yönüyle anlamıdır.

Bu konuya geçmeden önce kelimenin sözlük anlamını verelim.

A. Hilafkelimesinin sözlük anlamı

el-Halfü (geri): el-Kuddem (ön) sözcüğünün zıt anlamıdır. Sözcük, farklı ve çelişkili anlamlarda kullanılır.el-Hilaf: muhalefet anlamındadır. (فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلافَ رَسُولِ اللَّهِ)[22] Allah'ın Resûlüne karşı gelerek (sefere çıkmayıp) geri bırakılanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Sözcük burada Allah Rasülüne (sallallahu aleyhi ve sellem) muhalefet etmeleri anlamındadır.[23]

İhtilaf sözcüğü de ittifak sözcüğünün zıttıdır. Eşit olmayan herşey ihtilaf etmiş anlamına gelir. Halafehu ile şey (bir şeye hilaf etmek aykırı davranmak) o şeye isyan

[20] Bakara Suresi: 43
[21]el-Hac, **el-Medhel ile el-Fıkıh el-İslami ve Usulih**, s. 390, Hekim, **Riayetu'l-Maslaha ve el-Hikmetu fi Teşri Nebiyyi'r-Rahme,** s. 202
[22] Tevbe Suresi: 81
[23]el-Cevheri, (1987),**es-Sahhah,***Beyrut, Lübnan, Dar el-İlm Lilmelayin*(خلف) maddesi, c. IV. s.1357

etmek karşı gelmek veya onu yasaklamasının ardından yasaklanan şeyin yağılması anlamına gelir.[24]

B. Hilaf kelimesinin terim anlamı

Herkesin, bir işte diğerlerinden farklı bir yol tutmasıdır.[25]Cürcâni onu: "Hakkın ikame edilmesi veya bâtılın iptal edilmesi adına iki karşıt taraf arasında gerçekleşen çekişme ve tartışmadır" şeklinde de tanımlamışlardır.[26]Bu tanımlama, anlaşmazlığın (hilaf) çok şiddetli olduğu durumlara özeldir. Ancak her ihtilaf çekişme ve tartışmaya neden olmaz.Bu durumda hilaf (ihtilaf) sözcüğünden kasdedilen anlam; görüş veya ifade veya durum veya konum gibi durumlarda farklılıktır. Bu tanıma göre hilaf (ihtilaf)

a) Her iki taraf da diğerine göre farklıdır. Her birisi diğerine muhalefet eder
b) Bu ihtilaf sözde veya fiilde veya konumda olabilir.

C. Hilaf ve ihtilaf arasındaki fark

Bu terimin kullanılmasında ilim insanların izlediği iki yöntem vardır.

Bazılarına göre bu iki sözcük eş anlamlı olup her ikisi debir delile dayansın ya da dayanmasın,ittifak sözcüğünün karşıt anlamı olarak kullanılır. Bazıları ise ihtilaf sözcüğünün delile dayalı ortaya çıktığını hilafın herhangi bir delile dayanmadğını belirtmiştir. el-Ayni şöyle der: "Hilaf ile ihtilaf arasındaki fark; ihtilaf delil ve kanıta bina edilir, hilafda ise delil ve kanıt aranmaz."[27]

Başka bir yerde de şöyle der. "Hilaf ile ihtilaf arasındaki fark; ihtilaf, yolların farklı amacın aynı olmasıdır. Hilaf ise, her ikisininde farklı olmasıdır."[28]

Yani ihtilaf, tarafların amaca ulaşmada kullandığı araçların farklılığıdır. Hilaf ise, yapısında çekişme ve tartışmayı barındırır. Bu durumda o, araç ve amaçta farklılıktır.

---

[24]ez-Zubeydi, **Tacu'l-Arus**, (خلف) maddesi, c.XXIV. s. 278-279
[25]el-Feyruz Abadi, (1969), **Besairu Zevi't-Temyiz,***Lecnetu İhya Et-Turas el-İslami.*c. II. s. 562.
[26]el-Curcani, (1986), **et-Tarifat,***Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.* s. 135
[27]el-Ayni,(2000),**el-Binaye Şerhu'l-Hidaye,***Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.* c. VI. s. 297.
[28]el-Ayni, **el-Binaye Şerhu'l-Hidaye,** c.VI. s. 299. İbn Eş-Şehne, Lisanu'l-Hukkam fi Marifeti'l-Ahkâm, s. 221

Sözlük anlamı olarak ise yukarıda geçtiği gibi ihtilaf, ittifakın karşıt anlamıdır. Hilaf ise zıt anlamıdır. Pratik uygulamalar birinci görüşü teyit etmiş olsa da bu bakış açısı ikinci görüş ile örtüşmektedir. Ancak âlimlarin her iki sözcüğü de kullandıkları görülmektedir. İhtilaf sözcüğünü kullanmışlar ve hilaf anlamını kast etmişler ve aynı şekilde hilaf sözcüğünü kullanarak ihtilaf anlamını kast etmişlerdir. İlim insanları bu farklılığa bağlı kalmamışlardır.[29]

Buradan, ihtilafın, hilaftan farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Birincisi cevaz verilmiş, ikincisi ise men edilmiştir. Hilaf; iftirak, ayrılık ve parçalanma anlamındadır. Ancak ilim insanlarının bu iki sözcüğü aynı anlamda kullanması nedeniyle bunun pratikte uygulanması ve ayrımın yapılması imkansızdır. Anlamın ortaya çıkmasından sonra terim anlamda sorun yoktur.

Buradan hareketle fıkhi hilaf ifadesi; fıkhi konularda anlaşmazlık veya farklı düşünme olarak tanımlanabilir.

1.1.3.2 Fıkhi Hilaf Türleri

Fıkhi hilaf nedenlerini anlayabilmek için, türler ile nedenler arasındaki sıkı ilişki nedeniyle önce hilaf türlerinin bilinmesi gerekir. Bu türler, görünüşüne ve doğasına göre farklılık gösterir.

A. Konuların Doğasındaki Farklılık

Bu tür aşağıdaki kısımlara ayrılabilir.

1-Çeşitlilik: "İhtilaf edilen konu, uyuşmazlığı gerektirmez, iki görüşten birinin ibtalini de gerektirmez. Her iki görüş de diğeri için zıt görüş değil farklı bir çeşit olur."[30]Veya "görüşlerden biri, diğer görüşlere aykırı, karşıt değildir, tam tersine bütün görüşler doğrudur."[31] Bu durumda her iki görüş veya her iki eylem şer'idir.[32]

---

[29] Zeydan,(1998), **Mecmu'atü Buhus Fıkhıyye,***Muessesetu'r-Risale, Daru'l-Furkan.* s. 7.
[30] Bazmul, **el-İhtilaf ve ma Ale İleyh,** s. 19.
[31] Berhami, **Fıkıh el-Hilaf Beyne'l-Muslimin,** s. 12.
[32] İbn Teymiye, ö.t 728, . (1983), **İktidau's-Sırati'l-Mustakim Limuhalefeti Ashabı'l-Cehim,***Beyrut, Dar Alemu'l-Kutub*.c. I. s. 132.

B. Şer'i Sonuçlarındaki Farklılık

İhtilaf üzerine bina edilen sonuçlar farklılık arz eder buna göre de türleri değişir.

a) Kötülenen hilaf

Bu türün çok çeşitli şekilleri bulunur. Müslüman olmayanlarınveya fırak-ı dalle gibi müslüman sayılanların İslam ve müslümanlara karşı hilafıdır. Bilgisizlikten veya heva ve heves ve arzulara uymaktan veya usul kurallarına karşı gelmekten veya sözlük anlamından kaynaklı hilaftır. Bu tür hilaf, ümmetin parçalanmasına neden olan hilaftır. Bu nedenle, (**وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلاَّ مَن رَّحِمَ رَبُّكَ**)[33]"Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir" ayetinde olduğu gibi bu tür hilafa karşı ümmet uyarılmıştır. Burada kastedilen, kişilerin dinlerinin ve arzularının dinlere, milletlere ve farklı arzulara göre ihtilaftır.[34]

b) Beğenilen Hilaf

Bu tür, akide ve fıkıh alanınada meydana gelen hilaf türüdür. Buna, fıkhi mezhepler örnek verilebilir. Aynı zamanda akide ekollerinin; Allah Rasülü'nün miracı bedenle mi yoksa ruhla mı olduğu ve mirac gecesi Allah'ı görme konusundaki hilafları örnek verilebilir.

Bu tür hilafın farklı dereceleri bulunur.

1-Şaz Hilaf: İskonto faizi: Tâbilerden bir kısmı bu türü haram saymamışlardır. Muta nikâhının helal görülmesi de bu türdendir, zira Mekke ulemasından bazıları buna cevaz vermiştir. Yukarıda verilen tüm bu hilaf şekillerinde, bu görüşlerin hilafına çok açık ve net kanıtlar ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bu konuda hilafa düşenler bu hilafa, kanıt yoksunluğu veya konuyu tevil etmeleri nedeniyle düşerler.[35]

2-Zayıf Hilaf: kurbanın vacip oluşu örnek gösterilebilir.

---

[33] Hud Suresi: 119.
[34] et-Taberi,(2000),**Camiu'l-Beyan,***Mısır, Muessesetu'r-Risale***.** c. XV. s. 534.
[35] İbn Teymiye, **Refu'l-Melam ani'l-Eimmeti'l-Alam,** c. LXIV. s. 65.

3-Güçlü Hilaf: Üç talakın boşanmanın vaki olması ve kardeşlerle birlikte dedenin mirası meseleleri örnek verilebilir.

Şâtıbî, beğenilen hilaf ile diğeri arasındaki farkı şu ifadelerle açıklar: "Zannî meselelerde genellikle ittifak olması mümkün değildir. Zanniyât konularında ihtilaf vuku bulmaması eskidir. Ancak bu, usul hariç fürular için geçerlidir. Külli meseleler hariç cüz'i meseleler için geçerlidir. Bu nedenle de bu tür ihtilaflar zararlı değildir."[36]

C. Fıkhi Hilaf Nedenleri

Fıkhi hilafın çok nedenleri vardır. Bunlardan bazıları şer'i amelidir. Bazıları ise heva ve arzulardan kaynaklıdır. İkinci tür, şer'i delil eksikliği nedeniyle kesinlikle kabul edilemez. Bu nedenle de bu çalışmanın sınırları dışında kalır. Buna binaen burada sadece şer'i hilaflardan bahsedilecektir. Bunlar da aşağıdaki türlere ayrılır:

1-Herhangi bir delile dayanmaması: "Kendisine hadis ulaşmayanlar: Kendisine hadis ulaşmayanlar onun gereklilikleri hakkında ilim sahibi sayılmazlar. Bu nedenle de bunlar, yeni ortaya çıkan konular hakkında ya ayetin zahirine göre ya başka bir hadise göre ya da bazen metruk hadise uyacak şekilde bazen de uymayacak şekilde istishaba göre beyanda bulunurlar. İşte bu sebep genellikle önceki alimlerin ifadelerinin, bazı hadislere muhalefet nedenidir.[37]

2-Ayet ve hadislerin tefsirinde veya tevilinde yaşanan ihtilaf: (أَوْ لامَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَـاء فَتَيَمَّمُـواْ صَـعِيداً طَيِّبـاً)[38]"veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin"ayeti buna örnek gösterilebilir. Cumhuru ulema bu ayeti cinsel ilişki olarak tefsir etmiştir. Kadına (fiziki) dokunmayı abdesti bozan nedenler arasında saymamışlardır. İmam Şâfiî ise ayeti zahiri anlamına göre ele almış ve kadınla fiziki temas edilmesini abdest bozan bir neden olarak değerlendirmiştir.[39]Buraya, hükmün illetini anlama konusundaki

[36] Eş-Şatibi, **el-İtisam,** c. III. s. 93.
[37] İbn el-Kayyim, **es-Sevaiku'l-Mursele**, c. II. s. 524.
[38] Maide Suresi: 6
[39]el-Alusi, **Ruhu'l-Meani,** c. II. s. 41-42.

ihtilaf da girer. Cenazeye ayağa kalmanın meşruluğu hakkındaki hilaf ve elbiselerin topuktan aşağıya sarkıtılması hakkındaki hilaf buna örnek verilebilir.[40]

3-Arapçanın uslubundaki ve ifadelerinin delalet ettiği anlamdaki ihtilaf: bu nedenle, çoğu zaman konuyu anlama farklılıkları yaşanır, çıkarımlar farklılık arzeder ve buna bağlı olarak da ahkâm değişir. Bu duruma; (وَالْمُطَلَّقَـاتُ يَتَرَبَّصْـنَ بِأَنْفُسِـهِنَّ ثَلاثَـةَ قُرُوءٍ)[41]"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler." Fıkıhçılar ayette geçen (القرء) sözcüğünün anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kelime sözlükte aynı anda hayz ve temizlik anlamlarına gelmektedir. Yani bu durumda sözcük hayız veya temizlik anlamlarına gelebilir. Ancak ayetin bağlamında bu iki anlama açık bir işaret bulunmamaktadır. Bu nedenle de (الإقراء) sözcüğü hakkında iki bakış açısı oluşmuştur: 1-Kelime hayız anlamındadır. Bu görüş Ömer, Ali, Malik, Ebu Hanife ve Irak ekolünün görüşüdür. 2- Temizlik anlamındadır. Bu da Hz. Aişe, İbn Ömer, Züheri, Şâfiî ve Hicaz ekolünün görüşüdür."[42]

4-İmamların, hadis rivayetinin sıhhati hakkındaki ihtilafları: İmamlardan birinin, herhangi bir ravinin rivayetine daha çok güvenmesi nedeniyle bu rivayeti tercih ederken, başka bir fıkıhçı da buna muhalif diğer raviye daha çok güvenmesi nedeniyle başka bir rivayeti tercih etmesidir.[43]

5-Fıkıhçıların, bazı usuli prensip ve kuralların kanıtlılık gücü hakkında ihtilaf etmeleridir. Mesela; âm olan lafzın has olmadan önceki ifade ettiği anlamın kanıt olması hakkındaki ihtilafları,mutlak lafzın mukayyet anlama hamledilmesindeki ihtilafları, mefhum-u muhalifin kanıt olması hakkındaki ihtilafları ve ayetin sünnet ile neshedilmesi ve sünnetin ayet ile neshedilmesi hakkındaki ihtilafları bu türe örnek verilebilir.[44]

6-Kıyas ve kuralları hakkındaki ihtilafları: Fıkıhcılar, kıyasın kanıt olması ve onun delil olarak kullanılması konusunda –zahiriler hariç- ittifak etmelerine karşın kıyasın

---

[40]el-Cessas, **el-Fusul fi el-Usul,** c. IV. s. 89
[41] Bakara Suresi: 228
[42]el-Marudi**, en-Nuket ve el-Uyun**, c. I. s. 290.
[43]el-Kurdi, **Mesadiru't-Teşri el-İslami el-Asliyye,** s. 22
[44]el-Gazali, el-Mustesfa,(1993), c. I. s. 124.**ez-Zerkeşi, el-Bahru'l-Muhit,***Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.* c. IV. s. 118

şartları, kıyasın sıhhati için gerekli olan illet şartları, çelişmesi halinde bir illetin diğer bir illete tercih edilmesi ve illetin sabit olması hakkında ihtilaf etmişlerdir. Öyle ki neredeyse kıyasla alakalı, sadece onun kanıt olması konusunda ittifak etmemişlerdir.[45]

7-Genel delillere itimat edip dayanma konusundaki ihtilafları: Buna istihsan, istihsab, bizden öncekilerin şeriatı, sahabenin sözlerinin ve Medine ehlinin eylemlerinin kanıt olması örnek verilebilir.[46]

8-Fıkıhçıların yaşadıkları ortamın, dönemin ve yaygın geleneklerin farklılığı: Bu farklılıklar onların birçok ahkâm ve fürularda ihtilaf etmelerine neden olmuştur. Öyle ki bir fıkıhçı, eski yaşadığı ortamdan farklı yeni bir ortama gittiğinde kendi görüşleri arasında tercih yapma yoluna gitmiştir.[47]

1.2 Fıkhî Mezhepler, Ortaya Çıkışları ve Çoğrafi Dağılışları

1.2.1 Fıkhî Mezheplerin Gerçekliği ve Ortaya Çıkışları

1.2.1.1 Fıhhi Mezheplerin Tanımı

Mezhep sözcüğünün sözlük anlamı: bu sözcükle ya gidilen yer ya da tutulan yol kastedilir. Zehebe fi gayri mezhebîi yani benim gittiğim yön dışında başka bir yöne gitti ve benim tuttuğumyoldan başka bir yol tuttu anlamını taşır. Ayrıca trafik, yürüyüş ve seyir anlamlarında da kullanılır.[48]

Mezhep sözcüğünün terim anlamı: Mezheb sözcüğü, (مفعـل) kalıbında mimli masdardır. Bu kelime gidiş, gidiş zamanı ve gidiş yeri anlamlarını karşılamak için kullanılmıştır. Fıkıh literatüründe ise sözcük, imamın çıkardığı hükmü ifade eder.

---

[45]el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl**, s. 308, ez-Zerkeşi, el-Bahru'l-Muhit, c. VII. s. 40-41, **Eş-Şevkani, İrşadu'l-Fuhul, s** 296, ez-Zuheyli, **Usulu'l-Fıkıh el-İslami,** c. I. s. 607, el-Kurdi, **Mesadiru't-Teşri el-İslami,** s. 24

[46]ez-Zerkeşi**, el-Bahru'l-Muhit,** c. VI. s. 20. Zeydan, **el-Veciz fi Usuli'l-Fıkıh,** s. 264

[47]el-Kurdi, **Mesadiru't-Teşri el-İslami,** s. 24-25

[48]er-Razi, es-Sahhah, (ذهب) maddesi, c. I. s. 130. İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap,** (ذهب) maddesi, c. I. s. 394

Böylece o imamın görüşlerine ve arkasından gidenlerin oluşturduğu sisteme verilen isimdir.[49]

Müctehidin zanni delillerden yararlanarak istinbat ettiği şer'i ahkâma verilen isimdir. Bu durumda o bir din değildir, sadece metinlere bakış açısını düzenleyen bir ekoldür.[50]

Mezhep sözcüğü sadece fer'i fıkıh meselelerine ait bir terim değildir. Aynı zamanda bu kelime inanç ve ahlaki konular için de kullanılır. Fıkıhçılara göre mezhep; bir veya bir grup otorite sayılan alimlerin yani müctehitlerin dini hükümleri yorumlamada ve delillendirmede ortaya koydukları sistem ve bakış açısıdır.[51]

Bu kelime aynı zamanda; dini hükümleri istinbat etmede kullanılan metot ve fıkhi bakış açısı olarak tanımlanmıştır. Bu metot ve bakış açısını, diğerlerinden ayıran kendine has özellikleri bulunur. Bunların ortaya çıkmasında mezheb imamı ve ondan sonra gelen talebeleri üzerinde etkili olan farklı öznel ve nesnel faktörler rol oynamıştır.[52]

Mezheplerin usulleri, sistemi ortaya koyanların ictihat ve istinbattaki metodoloji farklılığı nedeniyle birbirinden ayrı özellikler gösterir. Bu durum, külli usul ve kaidelerde ve icmali delillerde vuku bulmaz, zira bunlar kitap, sünnet, icma ve kıyas gibi herkesin ittifak ettiği ortak değerlerdir. İhtilaf edilen konular füru konularıdır. Kendine özel hüküm çıkarma metodu, her imamın görüşünü destekleyecek delilleri seçmesi konuları mezhep pensipleri arasında farklılık gösterir. Buna binaen de mezhebin hüküm çıkarma kuralları ve fer'i usuller değişebilir, ancak hedef ve amaç aynıdır.

1.2.1.2 Fıhhi Mezheplerin Ortaya Çıkışı

İslam fıkhı farklı süreçlerden geçmiştir;

---

[49]el-Halifi, **el-İhtilafu'l-Fıkhı fi el-Mezhebi'l-Maliki,** s. 43
[50]el-İzuu b. Abusselam, **el-Gaye fi İhtisari'n-Nihaye,** c. I. s. 116. Veliyyuddin el-Iraki, **Tehriru'l-Fetava,** c. I. s. 44
[51]el-Hattab, **Mevahibu'l-Celil,** c. I. s. 24
[52]el-İsnevi, **Nihayetu's-Sevl,** s 308, el-Basri, **el-Kafil Bineyli's-Sevl fi İlmi'l-Usul,** s. 47

Sahabe döneminde; özellikle İslam'ın farklı kültür, gelenek ve göreneklere sahip olduğu bölgelerde yayılmaya başlamasının ardından yeni peroblemler ve meseleler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum, birçok siyasi, idari ve mali konuları kapsaması için fıkhi ictihad alanını genişletmiştir. Bu durum onu problemler ve hükümler konusunda teorik varsayımlardan uzaklaştırarak pratik hayata taşımıştır.[53]

Tâbiîn döneminde; medeniyet, uygarlık, bilimsel ve dava hareketlerinin gelişmesi, fıkhî oluşumların gelişmesine katkı sağlamıştır. Müslümanlar ve İslam'ın ulaştığı halklar arasındaki kültür buluşmaları, sahabelerin farklı ülkelere dağılmaları, hadis rivayetinin yayılması, fıkıh araştırmalarının dairesinin genişlemesine ve Basra, Kûfe, Medine, Mekke, Şam, Mısır ve Yemen gibi farklı İslam başkentlerinde, farklı fıkıh ekollerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.[54]

Ardından tabiîn dönemi, hicri ikinci asır, büyük İslam mezheplerinin ortaya çıktığı dönem olmuştur. Bu çağ fıkhi içtihatların en parlak olduğu çağdır.[55]

İslam'ın yayılmasının ve coğrafi olarak genişlemesinin yanında, bir dizi faktör, fıkhî mezheplerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. İslam'ın yayıldığı toplumlar çeşitlilik arz etmeye başlamıştır. Çoğu şer'i metinlerin şartlara ve ortama uygun olarak ictihada açık olması, İslam ülkelerinde fıkhî ekollerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum da fertva verme, hüküm çıkarma ve metodlarında bazı usul ve kuralların ortaya konulmasını gerekli kılmıştır. Sonunda her fıkıh aliminin tabileri oluşmuş ve bunlar onun fetvalarını yaymaya ve ortaya koyduğu kurallarla amel etmeye başlamışlardır.[56]

Hicri ikinci ve üçüncü asırda onlarca fıkhi mezhep ortaya çıkmıştır. Ancak bunlardan; Hanefi, Maliki, Şâfiî ve Hanbeli olarak adlandırılan sadece sünni dört

[53]ed-Dusuki, **el-İctihad ve et-Taklid fi Eş-Şeria'l-İslamiyye**, s. 151-153
[54]el-Hudari, (2004) ,**Tarihu't-Teşri el-İslami,** *Beyrut, Daru'l-Kalem* **.** s. 97-101, ed-Dusuki, **el-İctihad ve et-Taklid fi Eş-Şeria'l-İslamiyye**, s. 157-158
[55]es-Sayis, (1999), **Tarihu'l-fıkhı'l-İslami,** *Muhammed Ali sabih ve oğulları Matbaası.,*s. 83, **el-Eyyubi, el-İctihad ve Muktadayatu'l-Asr,** s. 93-96
[56] Ebu Zehra,(1990), **Dirase Tahliliyye fi Tarihi'l-fıkhı'l-İslami,***Beyrut, Dar el-Kadiri*.s. 30

mezhep ayakta kalmıştır. Bunlar dışında; Zahiriyeekolü dışında İbaziye ve Zeydiyeekolleri devam edegelmiştir.[57]

Fıkhi mezhepler, ortaya çıkmasının ardından aşağıda belirtilen bazı temel aşamalardan geçmiştir.[58]

A. Dört mezhebin ortaya çıkmasından önceki aşama

Bu aşama, bazı tabiin ve alimlerin fıkhi görüşlerinin ortaya çıktığına şahitlik etmiştir. Bu görüş sahiplerinin etrafında çok sayıda insan toplanmıştır. Bunlardan en önemlileri şunlardır: Şam'da Abdurrahman el-Evzaî, Mısır'da Leys b. Sa'd, Mekke'de Ata b. Ebi Rabah ve Mücahid b. Cebir, Basra'da Hasan Basri ve Süfyan Sevri, Kûfe'de Amir b. Şerahil eş-Şa'bi ve Süfyan b. Uyeyne, Nisabur'da İshak b. Rahûye, Taberistan'da Muhammed b. Cerir et-Taberi, Bağdat'ta Davud b. Ali Ez-Zahiri ve Endelüs'te İbn Hazm.

B. Dört mezhebin ortaya çıkış aşaması

Fıkıh ekolleri, geç dönemde ortaya çıkmıştır. Bunlar sahabe ve tabiin döneminde bulunmamaktaydı. Sehâvî, ali b. el-Medînî'den rivayet ettiğine göre; Bir kısım tabiin, Zeyt b. Sabit, Abdullah b. Mesut, Abdullah b. Abbas, gibi ilmi ile tanınmış bazı sahabeleri taklit yoluna gitmiştir. Aynı zamanda Urve b. Zübeyr gibi tabiilerden bir kısmı Hz. Aişe'den ilim nakletmişlerdir.Ancak mezheplerin fiili olarak ortaya çıkışları, tabiin dönemi ilim insanlarının,İslam devletinin sınırları genişlemeye başlamasının ardından yayılmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir.[59]Bu aşama, Bağdat'ın düşüşüne kadar (656) devam etmiştir. Bu dönem, mezheplerin fıkıh anlayışlarının düzenlenmesi ve metodolojilerinin oluşması özelliğiyle öne çıkmıştır. Aynı zamanda bu aşamada, diğer mezheplerle ihtilaflı konuların derlendiği eserlerve fıkıh usulü ve kuralları yazılmıştır.

[57]el-Hudari, **Tarihu't-Teşri el-İslami,** s. 197, Eş-Şerbasi, el-Eimme el-Erbea, s. 9
[58] Yazarlar Grupu, **el-Mezahib el-Fıkhıyye el-Erbea,** Fetva Kurumu, Suudi Arabistan, s. 19-20
[59] Et-Türki, el-Mezheb el-Hanbeli, **(Dirasetün fi Tarihihi ve Simatihi ve Eşherü Alamihi ve müellefetihi),** c. I. s. 13-18.

C. Mezheplerin yayılma aşaması

Hicri 8. Asırdan itibaren fıkhi faaliyetler, herhangi yeni bir ekleme yapılmadan şerh, özet veya derlemeler yoluyla fıkıh mirasının açıklanması ile sınırlı kalmıştır. Bunun yanında bu döneme lafzi araştırmalar ve varsayımsal meseleler damgasını vurmuştur.

D. Taklit aşaması

Hicri 4. Asrın ortalarından itibaren, bazı siyasi, bilimsel ve sosyal etkenler ictihadın yerini taklidin almasına neden olmuştur. Fıkhi mezhep fıkıhçıları belirgin hale gelmiş ve kendi mezheplerinin görüşlerini yayma ve savunma çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Bu etkenlerin başında; İslam dünyasının, birbiriyle savaşan rakip devletlere bölünmesi, öğrencilerin o dev çabalarının imamlarının görüş ve fikirlerini inceleme ve yaymaya yoğunlaşması ve ardından onlara güven sağlama ve taklit çabaları, fıkhi ictihad meydanına gerekli bilimsel donanımı elde etmemiş kişilerin girmesi sayılabilir. Bu nedenlerden ötürü, bazı ilim insanlarının, hicri 4. asrın sonlarında ictihad kapsının kapandığına hükmetmelerine neden olmuştur.[60]

İslam dünyasının dört bir tarafında bu dört fıkıh mezhebinin görüşleri ile amel edilmeye devam edilmektedir. Bu ekollerin, metinleri yorumlamada başvurulan görüşler olduğu ve bu ekol sahiplerinin bunlara bağlı kalmayı zorunlu görmediklerini belirtmek gerekir. Bu duruma İmam Ebu Hanifenin şu sözleri örnek verilebilir: "Bu bizim ulaşabildiğimiz en güzel görüştür, bundan daha iyisini bulan onu alsın"[61]Ebu Hanife'ye ictihatları hakkında; görüşlerinin şüphe götürmez en doğru görüşler mi olduğu sorulduğunda şöyle demiştir: "Belki de onlar, hiç şühesiz en bâtıl görüşlerdir."[62] Halife Mansur, İmam Malik'in kitabı Muvatta'nınesas alınmasını istediğinde, İmam Malik bunu reddetmiş ve sözlerinin kabul ve red edilebileceğini ifade etmiştir.[63]

[60]ed-Dusuki, **el-İctihad ve et-Taklid,** s. 182
[61] Ebu Zehra, **Tarihiyye fi Hudusi'l-Mezahibi'l-Erbea,** s. 28
[62]el-Fesvi, **el-Marife ve et-Tarih,** c. II. s. 782.el-Hatip el-Begdadi, Tarih Bağdad, c. XV. s. 544.
[63] İbn Saad, **et-Tabakatu'l-Kübra,** c. V. s. 648. İbn Abdulber, **el-İntika fi Fedail es-Selase el-Eimme el-Fukaha,** s. 41

Sahabe-i kiramın bazı meselelerde ihtilaf ettği gibi, onların da metinler hakkındaki ihtilafları ve görüş ayrılıkları rahmettir. Bu nedenle Ömer b. Abdülaziz şöyle der: "Sahabenin ihtilaf etmesi, benim kızıl develerimin olmasındanbeni daha çok sevindirir. Eğer onlar tek görüş üzerine olsalardı bu durum insanlar için sıkıntı olurdu.[64]

1.2.2 Fıkhî Mezheplerin Geçmişten Günümüze İslam Dünyasındaki Çoğrafi Dağılımı

Hanefi mezhebi; Kûfe'de ortaya çıkmış ve Bağdat'ta gelişmiştir. Daha sonra, Balkanlar, Kafkaslar, Mısır, Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Kuzey Hindistan, ile Irak, Türkiye ve Suriye'nin çoğunda ve Çin Müslümanları arasında yayılmıştır.[65]

Maliki Mezhebi; Kuzey Afrika, Mısır ve Sudan'da yayılmış, düşüşünden önce Endülüs'te egemen mezhep olmuştur. Maliki Mezhebi; ilk ortaya çıktığında Hicaz, Irak ve Horasan ülkelerinde yayılmıştır. Bugün beş Mağrip ülkesinde ve Sudan'da hakim mezheptir. Bunun yanında bölgedeki bazı ülkelerde veya bazı kabilelerde tatbik edilmektedir.[66]

Şâfiî Mezhebi; en yaygın Sünni fıkıh mezheplerinden biri olarak kabul edilir. Büyük ölçüde Filistin'de, Mısır'ın bazı bölgelerinde, Suriye, Ürdün, Endonezya, Malezya, Güney Hindistan, Yemen'in bazı bölgelerinde, orta ve kuzey Irak'ta vb ülkelerde yayılmıştır.[67]

Hanbeli Mezhebi;Arap yarımadasında yaygındır. Suudi Arabistan ve Katar'ın resmi mezhebidir. Diğer mezhepler gibi bunun da diğer bazı ülkelerde tabileri bulunmaktadır.[68]

Geri kalan mezheplere gelince; Ibadi ekolü Umman Sultanlığı'nda, Zeydiye Yemen'de, İmamiye ekolü İran, güney Irak ve güney Lübnan'da, Zahiriye ekolü batı Mağrip'in bazı bölgelerinde yayılmıştır.[69]

---

[64] Eş-Şatibi,(2008),**el-İtisam,***Suudi Arabistan, Dar İbn el-Cevzi***.**c. III. s. 96.
[65] Yazarlar Grupu, **el-Mezahib el-Fıkhıyye el-Erbea,** s. 21.
[66]el-Mezahib **el-Fıkhıyye el-Erbea,** s. 71.
[67] el-Mezahib **el-Fıkhıyye el-Erbea,** s. 138.
[68]el-Mezahib **el-Fıkhıyye el-Erbea,** s. 182.

Buradan, Mısır Arap Cumhuriyeti'nde Hanefi, Maliki ve Şâfiî olmak üzere üç mezhebin bulunduğu görülmektedir.

1.2.3 Hanefi Mezhebi ve Gelişim Süreci

Hanefi mezhebi, Müslümanlar tarafından kabul gören en önemli fıkıh ekollerinden biri olup, tanınmış dört fıkıh mezhebinden ilkidir.

1.2.3.1 Mezhebin Kurucusu

Mezhebin kurucusu; Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit Et-Temimi el-Kufi'dir (150) Kendisi önceleri ticaretle meşgul olur, daha sonra hadis, kelâm, fıkıh alanında ilim tahsil eder. İmam, döneminde re'y sancağının tartışmasız hamilidir.[70]

İlimi, Hammad, Amir eş-Şa'bî, İkrime Mevla b Abbas ve Nabi' Mevla b Ömer'de okumuş ve hicri birinci yüzyıl sonuna kadar hayatta olan bazı sahabe-i kiram ile bir araya gelmiştir.[71]

En tanınmış öğrencileri; Abdurrazzak b. Hemmâm (İmam ahmed), Hammad b. Ebi Hanife, Züfer b. Hüzeyl et-Temimi, Muhammed b. Hasan Şeybâni, Veki' b. Cerrah. Ebu Yusuf ve daha birçokları[72].

İmam Şâfiî şöyleder: "İnsanlar fıkıhta, Ebu Hanife'nin iyalidir" (onun yanında çocuk gibidirler).[73]Kendisinden, kadı olması istenmiş ve reddettiği için de ölünceye kadar hapis kalmıştır.[74]

1.2.3.2 Hanefi Mezhebi ve Gelişim Aşamaları

A. Birinci aşama: Mezhebin kuruluş aşaması

---

[69] Ebu Zehra,(1990),**Dirase Tahliliyye fi Tarihi'l-fıkhı'l-İslami**,*Beyrut, Dar el-Kadiri*. s. 30-31
[70]es-Saymeri,(1985),Ehbar Ebi Hanife ve Eshabih, s. 15, *el-Hatip el-Begdadi, Tarih Bağdad,* c. XV. s. 444
[71]el-Mezzi, (1980), Tehzibu'l-Kemal, c. XXIX. s. 417.ez-Zehebi, **Menakibu'l-İmam Ebi Hanife ve Sahibeyh,** *Beyrut, Muessesetu'r-Risale*.s. 13
[72] Zehebi, Seyrü ;'lami'n-Nübela, s. 393-394
[73]es-Saymeri, Ehbar Ebi Hanife, s 26, *el-Hatip el-Begdadi, Tarih Bağdad,* c. XV. s. 473.es-Selmasi, Menazil el-Eimme el-Erbea, s 170
[74]en-Nevevi, **Tehzibu'l-Esma ve el-Lugat,** c. II. s. 216. İbn Hillikan, **Vefiyyatu'l-Ayan,** c. V. s. 405.

Her ne kadar mezhebin kökleri bundan önceki döneme kadar ulaşsa da bu aşama mezhebin İmam Ebu Hanife b. Nu'man'ın eliyle kurulduğu aşamadır. İmam Ebu Hanife bu dönemde, ictihadlarını üzerine bina edeceği mezhebin bilimsel temellerini, usullerini ve kurallarını atmıştır. Ebu Hanife'nin ictihadları öğrencileri tarafından aktarılmıştır. Kendisi fıkhi meselelerin yazımıyla meşgul olmamıştır. Zira bu uslup onun zamanındaki fıkıhçıların kullanmadığı ve ilim insanları tarafından da bilinmeyen bir metottur. Ebu Yusuf, mezhebin usul ve prensip alanlarındaki meselelerini kaleme almıştır. Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybâni de yazdığı konuları Ebu Yusuf'a arz ederdi. Muhammed b. Hasan tasnif ettiği kitaplarda, imam Ebu Hanife ve öğrencisi Ebu Yusuf'a ait meseleleri Zahirü'r-Rivaye olarak bilinen; (el-Mebsut el-Asl), el- el-Cami'us-Sağır,Cami'ul-Kebir, es-Siyerü's-Sağir, es-Siyerü'l-Kebir, ez-Ziyadet adlı altı kitapta derlemiştir. el-Hakim eş-Şehid, Zahirü'r-Rivaye görüşleri el-Kâfi olarak adlandırdığı tek bir kitapta bir araya getirmiştir. Serahsi de bu kitabı el-Mebsût adlı eserinde şerh etmiştir. Bu eser Hanefi mezhebinde kaynak kitaplar arasında yer alır. Zâhirü'r-Rivâye olarak adlandırılma nedeni ise bunların İmam Muhammed'den, güvenilir siga raviler tarafından tevatür veya meşhur yollarla aktarılmış olmasıdır.

Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybani bunlar dışında; el-Curcâniyyât, el-Keysaniyât, el-Haruniyyât, en-Nevadir ve er-Rakkıyyât adlı mezhebi etkileyen eserler de kalem almıştır.

Bu dönem, el-Hasan b. Ziyadel-Lülüî'ninvefatına kadar uzanır. Kendisi hicri 204 yılında vefat etmiştir.el-Hasan b. Ziyad, mezhep içinde sahibeynin kaleme aldıkları eserler konumunda kabul gören, el-Mücerred adlı eserini kaleme almıştır. İmam Muhammed'in kitapları başta olmak üzere bu dönemde kaleme alınan kitaplar ile başta müracaat edilecek olan mezhebin temel ve prensiplerini oluşturan eserler olarak kabul edilir.

B. İkinci aşama: Mezhebin gelişim ve yayılım aşaması

Bu dönem Muhammed b. el-Hasan el-Lü'lüî'nin vefatından Adullah b. Ahmed en-Nesefi'nin vefatına kadar uzanır. Mezhep bu dönemde ictihatta yeni bir aşamaya

geçer. Birinci derecede İmam Ebu Hanife'nin ictihatlarını tercih etme söz konusu iken ihtilaflı meselelerde, sahibeyn'in icması, imamın ictihadının önüne geçer hale gelmiştir. Bu aşamada fıkıh usulü ve kuralları meselelerinde de kısmen tedvin başlamıştır. Ayrıca bu aşamada daha sonra itimat edilecek, en önemli şerh, muhtasar ve fetva kitapları ortaya çıkmaya başlamıştır.[75]

Bu eserlerin en önemlilerini, hanefi mezhebinin en önemli eserlerinden bahsettiğimiz yerde bahsedeceğiz.

C. Üçüncü aşama: Mezhebin istikrar aşaması

Bu aşama, hicri sekizinci asırdan günümüze kadar uzanır. Bu dönem, ortaya çıkan yeni ve modern problemler ve meseleler (nevazil) nedeniyle fıkhî ictihad alanında çok değişikliklere şahit olmuştur. Bu dönem başlangıçta nakil ve taklitten öteye geçememiştir. Öyleki bu dönemde kaleme alınan eserler bile şerh ve özetlerden ibaret olmuş, ilk dönem alimlerin görüşlerinin dışına çıkılmamıştır.[76] Bu genelleme tüm mezhep âlimleri için söz konusu değildir. Kemal b. Hemmam ve İmam ez-Zeylaî vb gibi çok değerli ilim insanları, İslam fıkhında büyük etkileri olan Nasbü'r-Rivaye, el-İnaye ve Fethu'l-Kadir gibi büyük eserler kaleme almışlardır.[77]

Hicri onuncu asırdan itibaren durum değişmeye başlamıştır. Zira bu dönemden itibaren içinde yenilenmenin görüldüğü döneme uygun güncel eserler kaleme alınmıştır. Hindistan Müslümanları sultanının emriyle kaleme alınan el-Fetava el-Hindiyye adındaki eser buna örnek gösterilebilir. Bu eser, güncel konulardaki fetvalar göz önünde bulundurularak ihtilaflı meselelerde tercih edilen görüşlerin ortaya konulması için kaleme alınmıştır.[78]

Hanefi mezhebi çoğu Arap ve İslam ülkesine ve Mısır, Hindistan, Pakistan, Buhara, Semerkant, Türkiye, Irak, Suriye, Cezair, Tunus gibi çoğu dünya ülkesine

[75] İbn en-Nakib, **el-Mezhebu'l-Hanefi,** c. I. s. 150.
[76] el-Hecuri, **el-Fikru's-Sami,** c. I. s. 504.
[77] İbn en-Nakib, **el-Mezhebu'l-Hanefi,** c. I. 151.
[78] Muhammed İbrahim, **el-Mezheb inde el-Hanefiyye,** *Kuveyt. El-Vayu'l-İslami Dergisi***.** s 1

yayılmıştır. Hanefi mezhebinin öğrencilerinin bulunmadığı İslam beldesi yok gibidir.[79]

3-Hanefi mezhebinin fıkıh alanında yazılan eserleri

Hanefi mezhebinde kaynak olarak değerlendirilen eserler üç şekilde tasnif edilmiştir.

1-Zâhiru'r-rivâye kitapları: İmam Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerinin yer aldığı eserlerdir.

Zâhiru'r-rivâye kitapları şunlardır: el- Mebsût, el-Câmi'u's-sağir, el-Câmiu'l-kebir, es-Siyeru's-sağir, es-Siyeru'l-kebir ve ez-Ziyadât. Bu eserler Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybanî'nin kaleme aldığı eserlerdir. Bu şekilde adlandırılma nedeni, bunların imam Muhammed'den, güvenilir siga raviler tarafından tevatür veya meşhur yolllarla aktarılmış olmasıdır.[80]

Bu kitaplar hakkındaki genel hüküm, mezhebin usul ve prensiplerine uysun ya da uymasın kabul edilmesidir.

2-Nevadir Kitapları: Muhammed b. el-Hasan'dan doğrudan gelmeyen kitaplardır. Bunlar birinci türdeki kitaplar gibi aynı güce sahip değillerdir. Bu eserler şunlardır: el-Keysaniyât, el-Haruniyyât, el-Curcâniyyât ve er-Rakkıyyât

Bu tür hakkındaki hüküm ise; mezhebin usul, prensip ve fürusuna uyması halinde kabul edilir.

3- Fetavâ ve Vâkıat meseleleri: Müteahhirûn âlimlerinin, kendi verdikleri fetvalardır. Bunlar; el-Fetava el-Hindiyye, Nizameddin el-Barnhaburi ve başka âlimlerin eserleridir.

Bu üç türden sonra, mezhepte meşhur olmuş diğer kitaplar gelir. Bunlar, mezhebin usul veya fürusuna uygun ise kabul görür yoksa itimat edilmez.

---

[79] Muhammed İbrahim, **el-Mezheb inde el-Hanefiyye,***Kuveyt. El-Vayu'l-İslami Dergisi.*s. 1
[80]el-Curcani, **et-Tarifat,** s. 185, Haci Halife, **Keşfu'z-Zunun,** c. II. s.1281.

Bu eserlerden en önemlileri şunlardır:

el-Mebsût: Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl es-Serkasi'ye (490) aittir. Bu eser Hanefi mezhebinde en güvenilir eserlerden birisidir.

Bedâi'u's-Sanâi': Alâüddîn Ebû Bekr B. el-Kâsâni'nin Eseridir. Bu Kitap, Semerkandî'nin Tuhfetu'l-Fukâha Adlı Eserinin Şerhidir. Mutemed

Fetâvâ-yı Ankaravî : Muhammed b. el-Hasan el-Ankaravi'ye aittir.

Tenkihu'l-Hamidiyye: Hamid b. Ali el-Amâdî'ye ait en bir eserdir. Mutemed

Raddü'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar: İbn Abidine ait bir eserdir. Mutemed

Câmi'u Ahkâmi's-Sıgar : Muhammed Mahmud el-Esruşni

Camiu'l-fusuleyn: Muhammed b. İsrail (İbn Kadı diye şöhret bulmuştur)

Edebü'l-Evsıye: Ali b. Ahmed el-Cemal

Mecmeu'l-Enhar: Abdurrahman b Muhammed b. Süleyman (Şeyhzade olarak tanınır) Mutemed

Fethu'l-Kadir: Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivasi (İbn Hemmam olarak tanınır) Mutemed

Tenvirü'l-Ebsar ve Camiu'l-Bihar: Muhammed b. Abdullah et-Temertaşi. Mutemed.[81]

1.2.4 Hanefi Mezhebinin Özellikleri

Hanefi mezhebinin özellikleri şunlardır:

[81]el-Anzi,(1997),**el-Mehebu'l-Mutemed inde el-Hanefiyye ve İstilahatihi'l-Fıkhıyye,***Suudi Arabistan Fıkıh Derneği Dergisi,* s. 321, Yazarlar Grupu, el-Mezahib el-Fıkhıyye el-Erbea, s. 31-43

1.Hükümlerin illetlerini ve hikmetlerini araştırmak: Bu, Kûfe'deki ehli re'y'den miras aldıkları bir özelliktir.

2.Hadis uydurma probleminin bulunması nedeniyle, âhâd haberlerin kabulünde çok sert ve titiz davranmaları

Hadis kabul şartları şunlardır:

a)Ravi, rivayet ettiği hadisin aksiyle amel etmemesi. Zira ravinin hadise muhalefeti hadisin neshine veya sabit olmadığına delildir.

b) Vâhid haberin, umumi belva sayılan konularla alakalı olmaması gerekir. Çünkü, sık sık vuku bulan bu tür meselelerin nakli esnasında tevatür ve şöhret şartlarının gerçekleşmesi gerekir.

c) Ravi, fıkıhta tanınan biri değilse bu durumda hadisin, kıyas ve usule muvafık olması gerekir. Çünkü, fakih olmayan bir ravi hadisi anlamada hataya düşebilir ve kasdedilenin dışında başka şekilde aktarabilir. Bu nedenle nakil sıhhatinin ve anlayışının garanti edilmesi gerekir. Bu da hadisin kıyas ve usule uygunluğu kontrol edilerek gerçekleştirilir.

3.İctihat konusunda istihsan deliline çok fazla itimat etmeleri. Bunun nedeni de pratik hayatın ortaya koyduğu gerçeklik, zorunluluk ve ihtiyaçlardır.[82]

1.3 Fetvanın Anlamı ve Geçmişten ve Günümüze Konumu

1.3.1 Fetvanın Anlamı

1.3.1.1 İfta Sözcüğünün Sözlük Anlamı:

İfta (الإفتاء) sözcüğü; efta (أفتى) fiilinin masdar halidir. Fetva ve fetya (فتوى، وفتيا) sözcükleri, masdarın iki adıdır. Dilbilimciler, fetva (فتوى) veya fetya (فتيا) sözcüklerinin feta (فتي) kelimesinden alındığı konusunda neredeyse hemfikirdir. Ayı

[82]en-Nedevi, (1983),**el-İctihad ve Neşetu'l-Mezahibi'l-Fıkhıyye,***Hindistan, el-Mucemmea el-İslami el-İlmi.*s 22-23

zamanda genç anlamına gelen fetâ (الفتـى) sözcüğüde bu kelimeden türetilmiştir. Eftâhu fi'l-emri: Ona açıkladı anlamındadır. Eftâ'r-racülü fi'l-mes'eleti (adam konu hakkında fetva verdi/açıkladı) ve istefteytuhu fihe fe eftani itê-en. (konu hakkında fetva istedim ve bana fetva verdi/ açıkladı)[83]

Bunun yanında kelime, rüya ile alakalı da kullanılır ve şöyle denir. Efteytü fulenen fi'r-rü'ya ra-êhê (falanın, gördüğü rüyayı kendisine tabir ettim) eğer birisinin sorduğu bir soruya cevap verilmişse "Efteytuhu fi'l-mes'eleti (konu hakkında fetva verdim açıkladım) denir. el-Fetya: Problemin açıklanıp izah edilmesidir.[84]

Ayrıca el-Fütya ve el-fetva (الفتيا والفتوى) kelimeleri; fıkıh bilim insanının verdiği fetvalar için de kullanılır. Kelimenin kökeni, genç anlamında el-fetâdır. (لفتـى) Anlamı; ortaya çıkıp alevlenen ve büyüyen olaydır. Açıklaması zor olan konunun açıklanmasını güçlendirir ve bir genç gibi güçlü hale getirir.[85]

Dilbilimcilerin ifadelerinden; fetvanın ancak, sorulan bir soru yoluyla oluşacağı anlaşılmaktadır. Kelime kullanıldığı hiçbir metinde açıklamaya başlamak amacıyla kullanışmamıştır.[86]

1.3.1.2 Fetva Sözcüğünün Terim Anlamı

Fetva sözcüğü birçok şekilde tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır.

a) O, müftünün (fetva veren kişinin) metnidir.[87]

b) İftâ: Meselenin hükmünün açıklanmasıdır.[88]

Ayrıca fetva sözcüğünü aşağıdaki gibi de tanımlanmıştır:

---

[83]el-Ferahidi, **el-Ayn,Mısır,** *Dar ve Mektebetu'l-Hilal***.** c. VIII. s. 137. İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap,** (فتا) maddesi, c. XV. s. 147.
[84]İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap,** (فتا) maddesi, c. XV. s. 148.
[85] İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap,** (فتا) maddesi, c. XV. s. 148.
[86] Abdussettar Abdulcebbar, **Teysiru'l-Fetva Davabit ve Suver Ameliyye**, s. 29.
[87]**el-Cuveyni fi Usuli'l-Fıkıh**, c. I. s. 122.
[88]el-Curcani, . (1986)., **et-Tarifat,***Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye***.** s. 49.

a) “Sorulması halinde nevazil konusunda, Allah’ın hükmünün delile dayanarak ictihad yoluyla haber verilmesidir.”[89]

Tanım konuyu; sorulma kaydına bağlamıştır, zira, Allah’ın hükmünün sorulmadan haber verilmesi irşat ve yönlendirmeye girer. Tanım, nevazil kaydına bağlanmıştır çünkü, navazil hakkında olmayan bir bilgilendirme fetva değil öğretim amaçlıdır. Delil yoluyla ictihad konusuna gelince; bu tanımla fetvaya zorlananarak bilgisizce fetva verenler tanım dışında kalır. Aynı zamanda, başkasını taklit ederek fetva verenler de tanım dışında kalır. Zira öyle bir durum, fetva değil aktarım olur, çünkü söylediğinin Allah’ın hükmü olduğunu bilmemektedir.[90]

b)Fetva; belli bir konu veya mübhem bir mesele hakkında bir kişinin veya bir grubun sorduğu soruya cevap olarak şer’i hükmün beyan edilmesidir.[91]

Bu tanımlamada, fetva veren kişinin görevinin sadece beyan ve açıklama olduğu ifadesi tartışmaya açıktır. Fetva veren kişi hükmü inşa etmez ancak bu anlam Şatıbî’nin şu ifadeleri ile çelişir: “Müftü, bir yönden Şârî’ (hüküm koyan)’dır.Çünkü dinden tebliğ ettiği şeyler, ya o görüşleri sahiplerinden nakledendir ya da nakledilen görüşlerden istinbat etmiştir. Birincisinde sadece o görüşleri tebliğ eden konumdadır. İkincisinde ise hükmü inşa etme makamındadır. Hükmün inşası şar’iye aittir. Müctehid kendi bakış açısına ve içtihatlarına göre hüküm inşa ederse bu açıdan o şar’idir. Dediklerine göre ona uyulması ve ittiba edilmesi vaciptir. İşte bu tahkik adına hilafettir. Tebliğ edici olduğu kısım için mutlaka şer’i lafızların manalarını anlamış olması gerekir. Anlamının tahakkuk etmesi ve onlardan hüküm çıkarılması ona bağlıdır.Bu manada da şar’iin konumunu almış demektir.”[92]

c) Aynı zamanda o, şu şekilde de tanımlanmıştır: “Şer’i bir mesele hakkında verilen cevaptır.”[93]

---

[89]el-Eşkar, (1976)., el-Futya ve **Menahicu’l-İfta,***Kuveyt, Mektebetu’l-Menar el-İslamiyye*.s. 13
[90]el-Eşkar,(1976), **Menahicu’l-İfta,Kuveyt,** *Mektebetu’l-Menar el-İslamiyye.el-Futya ve* s. 13
[91]el-Kardavi,(1995),**el-Fetva beyne el-İndibat ve et-Teseyyub**, s. 7
[92] Eş-Şatibi, el-Muvafakat,*Beyrut, el-Mektebu’l-İslami*. c.V. s. 265-266
[93]el-Kardavi, **el-Fetva beyne el-İndibat ve et-Teseyyub,** s. 7

Bu tanımlar arasında, tercih edilen tanım; kısa ve öz olması ve tartışmaya açık bir tarafının olmaması nedeniyle son tanımdır.[94]

1.3.2 İslam Dünyasının Her Zaman Müftülere Duyduğu Gereksinim

Allah azze ve celle, Peygamber'ini (sallallahu aleyhi sellem) insanlara hüccet olarak göndermiştir. Hükümlerini onunla tebliğ etmiş ve insanlar da öğrenmş sayılırlar. Allah (cc) şöyle buyurur : (لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ)[95](Ölen açık bir delille ölsün, yaşayan da açık bir delille yaşasın. Şüphesiz Allah, elbette hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.)

Bu durum tebliğ olmaksızın gerçekleşmez. Tebliğ eden kişi; hayatta iken Allah Rasü (sallallahu aleyhi sellem) ve onun vefatından sonra da ilim sahibi insanlardır. Bu nedenle Allah (cc), (فَاسْأَلوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ)[96] Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun ayetiyle, hükümler hakkında bilgi sahibi olmayan kişilerin onunla amel etmeleri için sorarak öğrenmelerini zorunlu kılmıştır.

Bunun yanında ilim sahipleri, (وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَناً قَلِيلاً فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ)[97] Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "Onu (Kitabı) mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diye sağlam söz almıştı. Fakat onlar verdikleri sözü, arkalarına atıp onu az bir karşılığa değiştiler. Yaptıkları bu alış veriş ne kadar kötüdür ayetinin fehvasınca,sahip oldukları ilmi, açıklamaları ve insanlara öğretmeleri gerekir.

Hz Peygamber (sallallahu aleyhi sellem) şöyle buyurur: "Her kim, bildiği bir konuda kendisine danışılır da onu gizlerse kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur."[98]

Böylece her iki taraf, kulların eylemlerinde Allah'ın hükmünü öğrenme konusunda buluşmuştur ve bu da haklarında hüccet ve delil makamına geçer. Böylece yeni veya başka bir konu hakkında Allah'ın hükmünü soran kişiye verilen cevap herkes hakkında vacip olur. Bu nedenle halife, fetva makamındaki müftü idi. Çünkü

---

[94] Ables, **Teysiru'l-Fetva,** s. 33
[95] Enfal Suresi: 42
[96] Nahl Suresi: 43
[97] Âl-i İmran Suresi: 187
[98] Tirmizi,(1975),**Ebvabü'l-ilm, Kitmani'l-ilim,***Beyrut, Dar İhyau't-Turasi'l-Arabi*.c. V. s. 29, hadis no: 2649

kendisi, Allah'ın hakkında delil olarak kabul ettiği metinleri okuduğunda doğrudan anlayamayan ve bu nedenle de fetva isteyen kişiye açıklar ve beyan ederdi. Bu yönüyleonun görevi metinlerin mücerred anlamlarının aktarılmasından ibaret değildi. Zira o, fetva isteyen şahsın durumuna bakar, nazile konusunu inceler ve böylece hüküm verir ve bazen de istinbat yoluyla ictihada başvururdu. Böylece Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi sellem) gibi, Allah'tan haber verir ve tebliğde bulunmuş olurdu.[99]

Fetva makamı bir yönden çok önemli iken diğer yönden de çok risklidir. Zira bu makamı Allah (cc) (يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ)[100](Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size ....hükmünü açıklıyor) ayetiyle kendisi yüklemiştir. Burada Sahabe-i Kiram (r.anhum), Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi sellem) fetva istemiş ancak Allah Teâlâ fetvayı O'na yüklememiş ve kendisi üstlenmiş ve kendi mukaddes zatına yüklemiştir.

Bu nedenlede fetva çok riskli ve sonuçları fert ve ümmet hayatında uzun vadelidir. İnsanlar arasında fetvaları yayılan fakihler, hüküm istinbat etme vazifesini eda edenler, helal haram kurallarını koyma ile meşgul olanlar, İbn Kayyım'ın dediği gibi "onlar gökyüzündeki yıldızlar gibidirler zira yolunu şaşıran onları takip ederek yolunu bulur." İnsanların onları duyduğu gereksinim çok büyüktür. Nasıl, insanlar tıp kitaplarına bakarak ihtiyaçlarını elde edebilirler ve doktorlara gereksinim duymazlar denemezse öyle de insanlar müftülerden vazgeçemezler. Âlimlere öyle bir özellik ve ayrıcalık verilmiştir ki o bilgiyle diğer insanlara üstünlük sağlamışlardır. Bu nedenle, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi sellem) şöyle buyurmuştur: "Âlimler Peygamber'lerin varisleridirler."[101]Şatıbi'ye göre bu hadis,müftünün ümmet içerisinde Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi sellem) vazifesini eda ettiğine işaret etmektedir.[102]

Fetva; vacip, mendub, haram, mekruh ve mubahtan oluşan beş teklifi hükmü içerir. İfta, Allah'ın hükmünü haber vermeden ibarettir. Bu nedenle müftü, kendisinden

[99] Eş-Şatibi, **el-Muvafakat,** c. V. s. 14
[100] Nisa Suresi: 176
[101] Ebu Davud, **Kitabü'l-ilim, elhıssu ala talebi'l-ilim,** c. V. s. 485, hadis no: 2649
[102] Eş-Şatibi, **el-Muvafakat,** c. V. s. 485, 253

fetva isteyen birisine fetva, sorduğu soruya da cevap vermesi gerekir. Eğer ülkede kendisinden başka müftü yoksa, fetva isteyen kişiye cevap vermesi vaciptir.[103]

Bunun delili (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ)[104] (İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet etme konumunda olanlar lanet eder.) ayetidir.

"Eğer ülkede / beldede tek bir müftü varsa onun fetva vermesi farzı ayındır."[105] Buna binaen eğer müftü hüküm konusunda âlim ve gerekli şartlara haiz birisi ise ve kendisinden başkası da yoksa konu hakkında cevap vermesi gerekir. Yok eğer ülkede / beldede ondan başkası varsa konu hakkında cevap vermeleri farz-ı kifaye olur. "Eğer konu hakkında cevap vermeye onlardan sadece birisi uygunsa onun cevap vermesi gerekir."[106]

Eğer müftü vereceği fetvanın akibetinden emin değilse fetva vermesi haramdır. Fetva vermesinin vermemesinden daha kötü sonuçlar doğuracağına inanıyorsa bu durumda zararın küçüğünü tercih ederek def'ul-mefsedeteyn kuralını uygular. Aynı zamanda soruyu soran kişinin akli melekesi cevabı kaldıramayacak durumda ise ve soru sorulan kişi de cevabın onun için fitne olmasından korkması halinde fetva verilmesi haramdır.[107] Hz. Ali'nin (ra) şöyle dediği rivayet edilir: "İnsanlara anladıkları dilden konuşun, Allah'ı ve Rasülünü yalanlamalarını mı istiyorsunuz."[108]Bu bahsedilen haller dışında fetva vermek mubahdır.

Fetva vermenin tehlikesi ve riski iletişim araçlarının geliştiği günümüzde daha da artmıştır. Zira internette yer alan çok sayıdaki İslamî sitelerden fetva istemek ve ona cevap vermek kolaylaşmıştır. Her ne kadar internet sayısız hizmet imkanı sunsa da o, çift tarafı keskin kılıç gibidir. Zira herhangi birisi gerekli dini donanım veya şartlara sahip olmadan insanlar arasında karışıklığa neden olacak fetvalar verebilir.

---

[103]el-Hatip el-Begdadi, **el-Fakif ve el-Mutefakkıh,** c. II. s. 386
[104] Bakara Suresi: 159
[105]el-Harrani, **Sıfetu'l-Fetve ve el-Mufti ve el-Mustefti,** s. 6
[106]en-Nevevi, **el-Mecmu,** c. I. s. 42-43
[107] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. VI. s. 158
[108] Buhari, **kitabül-ilim,** c. I. s. 37, hadis no: 127

1.3.3 Geçmişte ve Günümüzde Fetva Şekilleri

Fetva, Hz. Peygamber döneminde sadece O'nunla sınırlı idi. Zira O, dinin kaynağı ve vahyi tebliğ edeni idi. İctihada, sadece cihat, sefer gibi veya buna benzer durumlarda Allah Rasülü'ne ulaşmanın imkânsız olduğu durumlarda başvurulurdu. Fetvayı, Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi sellem) sonra sahebenin (r.anhum) fakihleri üstlenmiş, onlardan sonra da günümüze kadar ilim insanları bu görevi ifâ etmişlerdir. Fetva iki tarzda kendini göstermiştir.

1.Ferdî Fetva

Bu tür fetva çeşidi, fetva türlerinin ilkidir. Bu türde âlim, başkalarıyla munakaşa etmeden ve en doğru görüşe ulaşmak için görüş alışverişinde bulunmadan, kendisinden fetva isteyen kişiye konu hakkında kendi görüşünü belirtir. Bu tür, sahabe döneminden günümüze kadar devam edegelen fetva verme yöntemidir. İbnü'l-Kayyım fetva vermeleriyle tanınan sahabe hakkında şöyle der: "sahabe-i kiramdan kadın erkek fetva verenlerin sayısı 150 kadardır. Onlardan yedisi çok fetva verenler arasındaydı: Ömer b. Hattab, Ali b Ebi Talib, Abdullah b. Mes'ûd, Müslümanların annesi Hz. Aişe, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbas Abdullah b. Ömer (r.anhum)"[109] Onları, tâbiîn fakihleri takip etmiş, onların arkasından da Tebeu't-tâbiîn fakihleri, müslümanların gereksinim duyduğu konularda fetva vermişlerdir.[110] Bunlar arasında, Said b. Müseyyeb, İbrahim, Zühri, Malik, Süfyan yer alır. Böylece Allah, her asırda âlimlerden fetva veren birilerini var edegelmiştir.

Ferdi fetva türüne, Hz. Ebu Bekir'in kelâle (babasız ve çocuksuz kimse)hakkında sorulduğunda verdiği cevap örnek verilebilir: "Bu konuda kendi görüşümü söyleyeceğim...."[111] Hz. Ömer'den de mehrin yüksek tutulmaması ile alakalı buna benzer bir fetva ortaya konmuş ancak kadın sahabelerden birisi onu bu görüşünden geri döndürmüştür. Bununla alakalı da kendisi "Kadın isabet etti Ömer ise hata etti" demiştir.[112]

---

[109] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. I. s. 10
[110] ed-Dehlevi, **Huccetu'llahi'l-Baliga,** c. I s. 254
[111] Beyhaki, **kitab Feraiz,** c. VI. s. 366, hadis no:12263
[112] İbn Abdülber, **Camiu beyani'l-ilmi ve fazlihi,** c. I s. 530, hds no:864

2.Kurul Fetvası

Bu tür fetva çeşidinde, nazile veya yeni ortaya çıkan modern bir konu hakkında doğru sonuca ulaşabilmek adına âlimler, aralarında konuyu tartışırlar. Bu tür, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve diğer sahabelerde görüldüğü gibi sahabe döneminden itibaren var olagelmiştir. Hz. Ebu Bekir'e böyle bir mesele geldiğinde önce Kur'an'a bakmış, orada bulunmaması halinde sünnete bakmış, Allah Rasülü'nden de (sallallahu aleyhi sellem) konu hakkında bir şeye ulaşamamışsa bu durumda sahabenin ileri gelenlerini toplamış ve onlarla istişare etmiştir. Eğer bir görüş birliğine varılmışsa onunla hükmetmiştir.[113] Hz. Ömer ise, ortaya çıkan nazile konularında kitap ve sünnette birşey bulamazsa, ashabı kiramı toplar ve şûraya başvururdu.[114]

Günümüzdeki kurul fetvaları ise; hayatın farklı alanlarında çeşitli donanımlara sahip fakihlerden oluşan bir ekibin, ayetlerin olaylara ve gerçekliğe uyarlanamasını göz önünde bulundurarak vardıkları görüş birliğidir. Günümüzde, bu tür fetva çeşidinin en tanınmışları: fıkıh akademileri, ifta heyetleri, modern fıkıh seminer ve konferanslarında verilen fetvalardır. Bunların en tanınmış olanları şunlardır.

1. İslam konferansı teşkilatına bağlı olan Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî: Merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde şehrindedir.

2. Râbıtatü'l-Âlemi'l-İslâmî (Dünya İslam Birliği)'ye bağlı olan Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî: Merkezi Mekke-i Mükerreme'dedir. Bu, dünya fıkıhçılar birliğine bağlı çalışır ve fıkıhçıları farklı ülkelerdendir.

3.Hey'etü Kibarü'l-Ulemâ (^Büyük Âlimler heyeti): Suudi Arabistan'ın resmi fetva kuruludur. Bu kurul İslam hukuku alanında uzman, memleketin ileri gelen büyük ilim insanlarından oluşur.

4. Hindistan'da bulunan Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî: Merkezi Hindistan'da bulunan bu kurul, ileri gelen Müslüman Hindistan ilim insanlarından oluşur.

---

[113] **ed-Darimi,**(2000).*Daru'l-Mugni*,c. I s. 262, hds no:163
[114] İbn el-Kayyim, **İ'lamu'l-Muvakkiin,** c. I. s. 66

5.Amerika'da yer alan İslam Hukuk Akademisi: Bu akademi, farklı ülkelerden bir grup akdemisyen insandan oluşur ve daha çok müslüman azınlıkların fıkhî problemlerine çözümler arar.

6.Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi: İslam dünyasının bir grup seçilmiş fıkıhçı ve ilim insanlarından oluşur. Bu konsey batıda yaşayan müslümanların fıkhi problemlerine çözümler arar.

7.Mısır'da yer alan İslami Araştırmalar Akademisi: Ezher Üniversitesine bağlı olup Üniversitenin bir grup seçkin akademisyenlerinden oluşur.

8.Mısır Fetva Kurumu

1.3.4 Mısır Fetva Kurumunun kuruluşu, hocaları ve görevi

1.3.4.1 Mısır Fetva Kurumunun kuruluşu

Mısır Fetva Kurumu 1895 yılında el-Hıdyuvi Abbas Hilmi'nin emriyle kurulmuştur. Bu kurum, İslam dünyasında kurulan ilk fetva kurumu sayılır.

Mısır Fetva Kurumu; Ezher Üniversitesi öğretim görevlileri, Ezher Üniversitesi, Fetva Kurumu ve Vakıflar Bakanlığından oluşan, Mısır dini kurumlarının dört sütünündan birisidir.

Bu kurum, başlangıçta Mısır Adalet Bakanlığına bağlı bir daire olarak çalışmaya başlamıştır. İdam ve bazı yargı konuları hakkında fetva kurumunun görüşü alınmak üzere meseleler istişare edilmek üzere Mısır müftüsüne havale edilirdi. Ancak bu kurulun rolü bu konularla ve Mısır'la sınırlı kalmamış onun öncü rolü diğer İslam ülkelerine uzanmıştır. Bu kurumun, kuruluşundan günümüze kadar verilen fetva sicillerine göz atarak onun öncü rolü hakkında fikir edinmek mümkündür. Bu dosyalar incelendiğinde, bütün İslam dünyasından fetvalar sorulduğu görülmektedir. Aynı zamanda İslam dünyasındaki şeriat fakültelerinde okuyan öğrenciler ülkelerinde fetva verebilmek adına buraya fetva konusunda eğitim ve kurslar almak için gelirler.

Kurumun bu öncü rolü, onun bilimsel referansından ve fıkha dayalı şer'i hüküm anlayışındaki orta yol metodolojisinden kaynaklanmaktadır. Kurum fetva sürecinde, şer'i bakış açısı ile toplumun gereksinimleri arasındaki uyumu göz önünde bulundurur.

Mısır Fetva Kurumu, iletişim ve ulaşım araçlarında yaşanan gelişmeye ayak uydurmuş ve çok büyük nevazil ve çok çeşitli bilimsel meselelere cevap verebilme adına bu büyük gelişimin kendisine yüklediği görevleri üstlenmiştir[115]

1.3.4.2 Mısır Fetva Kurumunun Hocaları[116]

Mısır fetva Kurumunun tertip sırasına göre hocalar:

Şeyh Hassune en-Navavi (1925), Şeyh Muhammed Abdo (1905), Şeyh Abdulkadir er-Rafifi (1905), Şeyh Bekri es-Sadfi (1919), Şeyh Muhammed Bakıt el-Matı'ı (1935), Şeyh Muhammed İsmail el-Berdisi (1921, Şeyh Abdurrahman Kara'a (1939), Şeyh Abdülmecid Selim (1954), Şeyh Husneyn Muhammed Mahluf (1990), Şeyh Allam Nassar (1966), Şeyh Hasan Me'mun (1973), Şeyh Ahmed Muhammed Abdülâl Huveydi (1984), Şeyh Muhammed Hatır Muhammed eş-Şeyh (2004), Şeyh Cadülhak Ali Cadülhak (1996), Şeyh Abdüllatif Abdülgani Hamza (1985), Muhammed Seyyid Tantavi (2010), Nasır Ferid Vasıl, Ahmed et-Tayyib, Ali Cuma, Şevki Allam

1.3.4.3 Mısır Fetva Kurumunun Görevi

Mısır Fetva Kurumunun üstlendiği bazı görevler şunlardır.[117]

A. Dini Görevler

1. Hayatın farklı alanlardaki fıkhi fetvaları Müslümanlaraaçıklamak ve diğer dillere tercüme etmek

[115] Mısır Fetva Kurumu web sayfası: https://www.ifta-learning.net/nashatdar
[116] Mısır Fetva Kurumu web sayfası: https://www.ifta-learning.net/shewkh
[117] Mısır Fetva Kurumu web sayfası: https://www.ifta-learning.net/mham:page=show

2. İnternet aracılığıyla uzaktan eğitim yoluyla müslümanların yararına müftüler yetiştirmek
3. Tüm müslümanların genel durumlarını ilgilendiren diğer İslami meselelerdeaçıklama ve beyanlarda bulunmak.
4. Ülkelerinde fetva alanında görev yapmaları adına, konu ile alakalı eğitim seminerleri düzenleyerek İslam dünyasının farklı ülkelerinde ilim talebeleri eğitip yetiştirmek
5. Bilimsel araştırmalar hazırlamak, müslümanların güncel durumları ile alakalı kitaplar basmak.
6. İslam hakkındaki şüphelere cevap vermek
7. Arap aylarının başlangıçlarını takip etmek

B. Yasal/Kanuni Görevler

1. Yargı istediği zaman, İslam Şeriat hükümleri ile ilgili konularda yargıya görüş bildirmek.
2. Şahsi haller mahkemelerinin, kanunlarla ilgili gerek duydukları fetva ve şer'i hükümler konusunda yardımcı olmak.

1.4 Fetva veMezhep Arasındaki İlişki

1.4.1 İctihad ve Taklid

1.4.1.1 İctihad

Sözlük anlamı: Çaba göstermek anlamındadır[118]

Terim anlamı: Fakihin herhangi bir şer'î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşabilmesi için çalışmasıdır. Veya istidlâl yönüyleistenilen şeye ulaşabilmesi için çaba göstermesidir.[119]

[118] İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap, (جهد) maddesi,** c. III. s.135
[119]el-Curcani, et-Tarifat, s. 10, **Zekeriyya el-Ansari, el-Hududu'l-Anika,** s. 82, **el-Berketi, et-Tarifatu'l-Fıkhıyya, s. 17**

1.4.1.2 Taklid

Sözlük anlamı:Kalede (قلد) sözcüğünün masdarıdır. Yani, bir şeyi başkasının boynuna atmaktır. Kalledeti'l-cariyetü : Boynuna gerdanlık astı (taktı) Kallede'r-racülü's-eyfe: Kılıcı boynuna (omzuna) astı /taktı (kılıç kuşandı)[120]

Usul alanında taklid sözcüğünün anlamı: Taklid sözcüğünün tanımında içerik itibari ile çoğu örtüşse de âlimlerin ifadeleri farklılık arz etmiştir.

Taklid: "Kişinin, bir şeyi delilsiz doğru kabul etmesidir."[121]

Taklid: "Kişinin, anlamını ve maksadını bilmediği bir sözü söylemesidir.[122]

"O,bir sözün delilsiz kabul edilmesidir."[123]

Sözün hüccetsiz kabul edilmesidir. Bu durum ne usulde ne de fürûde ilim elde etme yöntemi değildir.[124]

Cumhuru fukaha, ammî bir insanın fürû konularda müctehidi taklit etmesine cevaz vermiştir.[125] Bazı mutezile imamları, Zahiriyeden İbn Hazm ve Şevkânî buna itiraz etmişlerdir.[126]

1.4.2 Mezhebe Bağlılık Yönüyle ve Genel Anlamıyla Fetva Türleri

Mezhebin taklit edilmesi yönüyle fetvanın dereceleri farklılık gösterir. Bu nedenle âlimler, müftü veya müctehidleri farklı kısım ve derecelere ayırmışlardır.

---

[120] İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap, (قلد) maddesi,** c. III. s.367
[121] İbn Hazm, **el-İhkam fi Usuli'l-Ahkâm,** c. IV. s. 60
[122]el-Kurtubi, **cami Beyan el-İlm,** c. II. s. 787
[123]el-Hatip el-Begdadi, **el-Fakih ve el-Mutefakkih,** c. II. s. 128
[124]el-Gazali**, el-Mustasfa,** s 370
[125] Alauddin es-Semrekandi, **Mizanu'l-Usul,** c. II. s. 950, Zerkeşi,**el-Bahru'l-Muhit,** c. IV. s. 280, İbn Kudame, **Ravzatu'n-Nazir,** s 383, Ebu el-Hüseyin el-Basri, **el-Mutemedfi Usuli'l-Fıkıh,** c. II. s. 362
[126] Ebu el-Hüseyin el-Basri, **el-Mutemed fi Usuli'l-Fıkıh,** c. II. s. 362, İbn Hazm, **en-Nebze el-Kafiye,** s 72, Eş-Şevkani, **İrşadu'l-Fuhul,** s 448, Eş-Şevkani, **el-Kavlu'l-Mufid,** s 504

1.4.2.1 Mutlak Müctehid

Bu kısım fıkhı, fıkıh usulunü ve meselenin delillerinin çoğunu ezberleyip anlayan kişilerdir. Kendisi, şeriatın ahkâmını ve dilerse diğer modern konuları da delillerle birlikte bilmesine yarayacak tam ehliyete sahiptir. Doğruluk payı artması halinde diğer şartları da yerine getirmek kaydıyla fetva ve hüküm verebilir.[127]

Bu grup aynı zamanda bağımsız müctehid olarak da adlandırılmıştır. Çünkü o, hiç kimseye bağımlı ve tabi değildir. Metodu kendisi çizer ve fürûları onun üzerine bina eder. Bu yönüyle şöyle tanımlanmıştır: "Kuralları belirlemede bağımsız olan kişidir. Ve mezhep kuralları dışında kendi koyduğu kurallar üzerine fıkhı bina eden kişidir.[128]

Mutlak müctehidin, hakikat, mecaz, emir, nehiy, mücmel, mufassal, muhkem, müteşabih gibi ahkâmla alakalı kitab ve sünnette yer alan konuları bilmesi şart koşulur. Doğru ve yanlışını ayıracak şekilde sünneti derinlemesine çok iyi bilmesi ve ravilerin derecelerini, delillendirme yöntemlerini ve şer'i hüküm çıkarma adına diğer zaruri ve gerekli konulara vâkıf olması gerekir. Aynı zamanda bu müctehidler için şunları şart koşmuşlardır: Fıkıhçıların ittifak ve ihtilaf ettikleri konuları bilmesi gerekir. Kıyas ve şartlarını ve Arapçayı, uslubunu, nahiv ve sarfını yeterli seviyede bilmesi gerekir.[129]

Mutlak müctehidin fetva vermeye ehil birisi olduğu ve müftü olabileceği konusunda âlimler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Tam tersine, ictihatları ve delillerin gerektiği yönde başkasını taklid etmeden fetva vermesi gerekir.[130]

1.4.2.2 Belli Bir Mezhebte Müctehid Olanlar

Bu gruptaki müctehidler dört dereceye (tabakaya) ayrılmışlardır. Her aşamanın kendine ait konumu bulunur.

---

[127]es-Suyuti, **Erred ala men Ehlede ile el-Arz,** s 112-113
[128]es-Suyuti, **Erred ala men Ehlede ile el-Arz,** s 113
[129]el-Herrani, **Sifetu'l-Fetva,** s 15-16, Zeydan, **Nizamu'l-İfta,** s49
[130] Eş-Şatibi, **el-Fetava,** s73, Zeydan, **Nizamu'l-İfta,** s 50

1.Derece:Araştırma; istidlal ve istinbat metotlarında kendi mezhebinin imamına tabi olup takip eder. Ancak, tafsili hükümlerde, kendi ictihadıyla ulaştığı sonuçlar konusunda mezhep imamını taklid etmez ve imamının fürülarına bağlı kalmaz. İctihad ve fetva konusunda kendi yolundan gider. Bu mertebede bulunanlara müntesib mutlak müctehid adı verilir. Bu tarz bir müctehid müftü olabilir. Bu çeşide, Ebu Hanife'nin iki öğrencisi (sahibeyn) örnek verilebilir.

2.Derece:Bağlı olduğu imamının mezhebinde müchehid olup kararlarında delile dayalı olarak bağımsızdır. Fakat, tahric, istinbat ve imamının karar kıldığı füruyu usule ekleme konularında imamının usul ve kurallarının dışına çıkmaz. Bu aşamada bulunanlar müftü olma yeterliliğine sahiptirler. Bu aşamada bulunanlar; ashabü'l-vucuh ve't-turuk[131] veya mezhep[132] müctehidi veya tahric müctehidi olarak adlandırılırlar.[133]

3.Derece:İkinci derece seviyesine çıkamayan müctehidlerdir. İmamının mezhebine ait fıkhı, delilleriyle birlikte ezberler, görüşleri hakkında karar verebilir, delillendirebilir ve bununla beraber imamının mezhep içinde zikredilen görüşleri arasında tercih etme özelliğine sahiptir. Bunlara fakihü'n-nefs adı verilir. Bu aşamada bulunanlar fetva verebilir ve müftü olabilir. İkinci aşamada yer alanların fetva derecesine ulaşmasa da bunların fetvaları da kabul edilir seviyededir. Bu aşamada bulunanlara tercih müctehidi adı verilir.[134]

4.Derece:Mezhebinin fıkhını veya çoğunu ezbere bilmesinin yanında onu anlama yeterliliğine sahiptir. Bu mezhebin kaynaklarına müracaat etme gücüne sahip olmasının yanında delil sunma ve kıyas yapma konusunda zayıftır.[135]

Bu aşamada bulunanlar, mezhebin ve mezhep müctehidlerinin hükümlerini belirtttikleri konularda fetva verebilir ve müftü olabilirler. Mezhebin kurallarının

[131] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. VI. s. 23
[132] Ebu Zehra, **Usulu'l-Fıkıh el-İslami,** s 344
[133]es-Suyuti, Erred ala men Ehlede ile **el-Arz,** s.116
[134]es-Suyuti, Erred ala men Ehlede ile **el-Arz,** s. 116
[135]en-Nevevi**, Edebu'l-Fetva,** s. 47, el-Bahsin, et-Tehric inde el-Fukaha ve el-Usuliyyin, s. 313

açık olarak belirtildiği konuların alt başlıklarında fetva verebilir. Bu durumda olanlara fetva müctehidi adı verilir.[136]

İfade tarzları farklılık arz etse de ilim ehlinin çoğunluğu bu taksimatı yapmıştır.[137] Buna göre müftüler beş dereceye ayrılmışlardır. Ancak İbn Hamdan buna iki aşama daha eklemiştir.

1.4.2.3 Tek Bir İlim Türünde Müctehid Olanlar

Bu türe dahil olanlar, kıyas ve şartlarını bilen kişilerdir. Bu konumda olan birisi kıyasi konularda fetva verme hakkına sahiptir. Aynı zamanda farzlar, miras ve onun usul ve kurallarını bilen kişi bu konularda fetva verebilir. Ancak bu müctehidin, müftü olarak atanması doğru değildir. Çünkü müftü, sadece bu çeşit konularda fetva vermez. Bu durumda olan birisi müftü olarak atanmadan ve tayin edilmeden de bildiği konularda fetva verebilir.[138]

1.4.2.4 Tek Bir Meselede veya Belirli Meselelerde Müctehid Olanlar

Bu tarz kişiler belli alanlarda veya bazı fıkhi konularda müctehid olan kişiledir. Bu insanlar diğer alanlar hariç ilgili oldukları konularda fetva verebilirler. Görünen bu kişiye cevaz verilmesidir ancak kusur ve eksiklik ihtimali nedeniyle bu işten yasaklanma ihtimali de sözkonusudur.[139] Hanbelilerin çoğunluğu bu taksime razı olmuşlardır.[140]

1.4.3 Çağdaş Fetva ve Mezheplerden Etkilenmeleri

Hiç şüphesiz çağdaş fetva, fıkhî mezheplerdeyer alan bazı usul ve kurallara dayalı hareket etmektedir. Çağdaş fetva metodolojisi klasik fetva metodolojisiyle neredeyse aynıdır. Sadece onu klasik metodolojiden ayıran bazı özellikler içermektedir. Bu yönüyle çağdaş fetva yönelişleri şu şekilde özetlenebilir:

---

[136]es-Suyuti, **Erred ala men Ehlede ile el-Arz,** s. 116
[137] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. I. s. 212-216, es-Suyuti, Erred ala men Ehlede ile el-Arz, s. 113-114, Übn en-Neccar, **Şerhu'l-Kevkebi'l-Munir,** c. VI. s. 47, ez-Zeruri, **Nazariyyetu'l-İctihad fi Eş-Şerieti'l-İslamiyye,** s. 47
[138]el-Herrani, **Sifetu'l-Fetva,** s. 23-24, Zeydan, **Nizamu'l-İfta,** s. 51-52-53
[139]el-Herrani, **Sifetu'l-Fetva,** s. 24
[140] **el-Merdavi el-İnsaf fi Marifeti'r-Racihi mine'l-Hilaf,** c. XII. **s.** 258

1.4.3.1 Klasik Yöneliş

Bu yöneliş, klasik fıkıh yönelişleri ile aynı minvaldedir. Yani, müftü,verdiği fetvalarda fıkıh mezhebinin bakış açısına bağlı kalır ve onun dışına çıkmaz.

Necd fetva kurulu buna örnek verilebilir. Zira bu kurul, akidevi olsun, fıkhi olsun verdiği fetvalarda, fikirlerini benimsediği mezhebin görüşleri dışına hiç çıkmaz.

1.4.3.2 Farklı Görüşlerin Zikredilmesi Yönelişi

Bu yöneliş akademik ve üniversite çalışmalardan etkilenmiştir. Bu görüşü benimseyenler, sorulan mesele hakkında, farklı mezheplerin görüşlerini aktarır ve genelde müftü tercih edilen râcih görüşe meyleder. Genele bakan yönüyle ise bağlı olduğu mezhebin görüşünü seçer.

Bu yönelişi genelde üniversite çalışmalarında ve internet üzerinden yayın yapan bazı sitelerde görmek mümkündür. Öyle görünüyor ki bu yönelişin iki nedeni bulunmaktadır.

a)Üniversite çalışmalarından etkilenme

b)Fetva veren müftüyü takip eden takipçilerin farklı mezheplere bağlı olmalarıdır. Bu nedenle tek bir mezhebe bağlı olma ve ona göre fetva verme geri kalan diğer takipçileri üzebilir. Bununönüne geçebilmek amacıyla böyle bir yöntem tercih edilmiş olabilir.

1.4.3.3 Serbest Yöneliş

Bu yönelişi benimseyenler herhangi bir mezhebin görüşüne bağlı kalmazlar. Tam tersine doğru olduğuna inandığı ve uygun gördüğü mezhebin görüşüne göre fetva verir. Bu nedenle, arz edilen problemi çözme adına, mezhepler arasından uygun olan görüşü seçer.

Bu yönelişi, özellikle bünyessinde birden fazla farklı mezheplere mensup üyeleri bulunan bazı Arap Fıkıh Akademileri temsil eder. Mısır Fetva Dairesi bunlardan birisidir. Aynı zamanda bu yönelişi belirli problemleri çözme adına, belli aralıklarla bir araya gelen fıkıh konferanslarında veya çok sayıda meseleyi tartışmak üzere periyodikaralıklarla bir araya gelen konferanslarda da görmek mümkündür. Bu toplantılarda bir araya gelen üyelerin fıkhi bakış açısı çeşitliliği fıkhi bakış açısının tercih edilip seçilmesinde etkili olur.

Bu durum, bizleri başka bir konuya götürmektedir. Mezhepler arasındatelfîk olabilir mi?

Bu mesele çok yaygın ve tartışılan bir mesele olup ilim insanları bu konuıda üç görüşe ayrılmıştır.

1-Telfîk kesinlikle caiz değildir.[141]

Bu görüş bilim insanlarının çoğunun görüşü olup Abdülgani en-Nablüsi, el-alevi, es-Senkıti, el-Muti'i ve Muhammed Emin eş-Şengıti de bu görüşdedir.ayrıca el-Haskefi el-Hanefi de bu görüştedir. Bu konudaki icma telfikin edilen hükmün batıl olduğu yönündedir. Son dönem Şafii'leri de bu görüştedir.

Bu görüşe sundukları deliller şunlardır:

İcma konusunda karar kılındığı üzere, âlimlerin iki farklı görüşe ayrıldığı bir konuda üçüncü bir görüş ihdas edilemez.Telfîk ise bu konu içersinde değerlendirildiği için buna kıyas edilerek yasaklanmıştır.[142]

Aradaki fark nedeniyle bu görüşe itiraz edilmiştir: Üçüncü bir görüş ihdas etme meselesi, konu birliği halinde geçerlidir. Burada telfîk, farklı meselelerde gerçekleşmektedir.[143]

---

[141]el-Hefnavi, **Tebsiru'n-Nuceba,** s 262, **el-Uteybi, et-Telfik beyne'l-mezehip el-Fıkhıyye ve alagatühe bi teysiri'l-fetava ,** s. 19
[142]el-Hefnavi, **Tebsiru'n-Nuceba,** s. 262
[143]ez-Zuheyli, **Usulu'l-Fıkıh el-İslami,** c. II. s. 1172

2-Telfîk kesinlikle caizdir.

Desûkî, Mağrip Malikileriden aktarmış ve bu görüşü tercih etmiştir.[144]

Bu görüşe sundukları deliller şunlardır:

a)Telfîk, taklid gerçekliği üzerine bina edilir. Bunların her ikisi de son dönem ortaya çıkan konular arasında olup,vahyin tebliğ edildiği dönem olan Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi sellem) zamanında, sahabe ve tabiîn dönemindebulunmamaktaydı. Soruyu soran kişinin, herhangi bir şeye bağlanmasına gerek duyulmadan fetva verilir veya konu hakkında farklı görüşleraçıklanırdı. Buradan, fetva isteyen kişinin (müstefti) iki veya daha fazla konu hakkında alimlerin görüşlerine başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda o kişinin, müftülerin söylemediği gerçekleri birbirine eklediği ve uydurduğu söylenemez. Bu durum, müftülerin görüşlerinin kasıtsız olarak birbirine karıştırıldığı anlamına gelir. Arapçada bazı dillerin birbiri içine girmesi buna örnek sayılabilir.[145]

b) Kişi istediği kişiden fetva alabilir ve görüşünü taklid edebilir. Birisine bir meseleyi sorarken, başka birisine başka bir meseleyi sorabilir. İnsanlar sahabe, tabiîn ve müctehid imamlar döneminde bu şekilde yapıyorlardı. Yani istedikleri müctehid imama başvuruyor ve fetva istiyorlardı. Hiçbir âlimin, kendisinden fetva isteyen birisine, mezhebin kurallarına uyman gerek ve iki veya daha fazla mezhebin görüşlerini telfîk etmemen gerek dediği vâki değildir.[146]

3-Ruhsatların peşinden gitme amacı olmaması koşuluylatelfîk caizdir.

---

[144]el-Hefnavi, **Tebsiru'n-Nuceba,** s. 276, el-Uteybi, et-Telfik beyne'l-mezehip el-Fıkhıyye ve alagatühe bi teysiri'l-fetava , s. 20

[145] Ömer Abdullah Kamil, er-Ruhsatu'ş-Şeriyye, s. 218

[146]ez-Zuheyli, Usulu'l-Fıkıh el-İslami, c. II. s. 1173, Kamil, er-Ruhsatu'ş-Şeriyye, s. 218

Bu görüşü, Şeyh el-Mur'i el-Kermi savunmuş ve onu er-Rahbani, eş-Şatı, İbn Bedran ve el-Ma'lemi izlemiştir.[147]

Bu ekol, geçmiş delillere göre konuya cevaz verirken bunu ruhsatları takip etmeme koşuluna bağlamaktadır. Bu takip onlara göre caiz değildir.[148]

Bu ekol,telfîkin mutlak olarak caiz olmadığını ve iki halde yasak olabileceği görüşünü tercih etmiştir.

a)Telfîk, bâtılın bizzat kendisine neden olursa yasaktır. Zina ve içkinin helal edilmesi gibi

b)Telfîk, itiraz edilen bir bâtıla neden olması durumunda yasaktır. Ruhsatların peşinden gidilip takip edilmesi veyaTelfîkin,hükmün bozulmasını gerektirmesi veya taklit nedeniyleyaptığı şeyden vazgeçmesini gerektirmesi veya taklit nedeniyle üzerinde icma olan şeyden geri dönmesini gerektirmesi durumları gibi hallerdir.[149]

Tercih edilen görüş: Racih görüşün, Mısır Fetva Kurumunun seçtiği,telfîkin caiz olduğunu savunduğugörüş olduğunu zannediyorum. Kurul şöyle der: "Taklid eden,mukallid (ammî) kişinin gerek ibadet ve gerekse muamelatta tek bir meselede telfîk etmesi caizdir." Bu hükmün gerekçeleri şunlardır: Taklid mükelleflere kolaylık olması için konulmuştur. İctihad eden imamların ihtilaf etmesi insanlar için rahmettir."[150]

Telfikin caiziyeti aşağıda belirtilen koşullara bağlanmıştır

1-Telfîk ile amel edilmesine bir gerekçe olması gerekir. Yoksa hevâ ve heves veya dini yükümlülükten kaçmak veya kendini göstermek için ve fıkhi tecdid iddiası ile yapılamaz.

---

[147]el-Hefnavi, **Tebsiru'n-Nuceba,** s. 262, el-Uteybi, **et-Telfik beyne'l-mezehip el-Fıkhıyye ve alagatühe bi teysiri'l-fetava ,** s. 20
[148]ed-Dusuki, **el-İctihad ve et-Taklid fi Eş-Şeria'l-İslamiyye,** s. 226
[149]ez-Zuheyli, **Usulu'l-Fıkıh el-İslami,** c. II. s. 1176-1177
[150] Mısır Fetva Kurumu web sayfası, **et-Telfik beyne'l-Mezahibi'l-Fıkhıyya başlıklı tez,** 14.01.2013, http://www.dar-alfita.gov.eg/ar/

2-Telfik, hakkında icma olan bir hükme veya kati delile sahip metne muhalif olmaması gerekir.

3-Telfîk, makasıd-ı şeriat ve onun doğasıyla çelişmemesi gerekir.

4-Telfîk,mezheplerden birinde sabit olan bir hükmü ihlâl etmemesi gerekir.

5-Telfik ile amel edilmesi, yargı hükümlerinin iptaline götürmemesi gerekir.

6-Telfik edilen görüşün daha doğru olduğuna inanılması gerekir.

2. MISIR FETVA KURUMUNUN SATIM İŞLEMLERİ KONUSUNDA VERDİĞİ FETVALARIN, HANEFİ FIKHINDAN NE ÖLÇÜDE ETKİLENDİĞNE DAİR UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

Bu bölümde; Mısır Fetva Kurumunun, satım konusundaki fetvalarının Hanefi mezhebinden etkilenmesine uygulamalı örnekler ele alınmıştır.

2.1 Reşit Olmayan Çocukların Mallarının Satımı

2.1.1 Vasînin, Reşit Olmayan (Kâsır) Kişinin Mülkünü Kullanması

Bu konudört alt başlık altında incelenmiştir.

2.1.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Vasînin, vesayeti altında bulunan reşit olmayan (kâsır) kişilerinmallarını sattığı, satılan malların parasını şer'i bir gerekçe olmaksızın kendi işleri için harcadığı ve adı geçen reşit olmayan (kâsır) kişilere bu paradan hiçbir şey harcamadığı iddia edilmiştir. Vasîye bu durum sorulduğunda, satımı onaylamış ancak parayı kendi şahsi işleri için harcadığını kesin bir dille inkâr etmiştir.[151]

Fetva: Bu dava yazışmalarına eklenen dosya incelendiğinde; yetkili şahsın, iddiâ sahibinden;vasînin inkâr ettiği, reşit olmayan (kâsır) kişilere ait satılan malın parasını kendi şahsi işleri için kullandığı iddiasını ispat etmesiniistemesi gerekir. Bu iddia şer'i olarak kanıtlandığı anda, bahse konu para tutarı bu iki reşit olmayan (kâsır) kişiye verilir ve şahıs görevine ihanet nedeniyle vasîlikten azledilir.[152]

2.1.1.2 Lafızların Anlamları ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları:vasî ve kasır Vesâyet (الوصاية) : "Kişinin, öldükten sonra borçları, reşit olamayan çocukları ve onların bakımı gibi geride bıraktıklarını (terekesini) idare etmesi için başkasına verdiği yetki ve

[151]el-Fetava el-İslamiyye, **Mısır Fetva Kurumu, cilt1,** c. VI. s. 76
[152]el-Fetava el-İslamiyye, **Mısır Fetva Kurumu,cilt1,** c. VI. s.76

sorumluluktur."[153] Ve "O, vasiyet sahibinin öldükten sonra malları hakkında verdiği yetkinin adıdır."[154]

Kâsır (القاصر) : Gerek gayrı mümeyyez gibi ayırt etme özelliği hiç olmaması veya mümeyyez gibi ayırt etme özelliği eksik olması nedeniyle edâ ehliyetini tamamlamayan kişidir.[155]

2.1.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması:Fetvanın içerdiği en önemli konu şudur: Vasînin, reşit olmayan (kâsır) kişiye ait malları kendi şahsı yararı için kullanmasıdır. Buradaki soru şudur: Vasînin, kâsır kişiye ait malları kullanması caiz midir? Kendisine bu cevaz verilirse bu durum diğer haller için de geçerli midir? İzin verilen miktar nedir?

b)Meselenin incelenmesi:Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Fıkıhçılar, zengin vasînin, reşit olmayan (kâsır) kişinin malından yemesinin yasaklanması konusunda hemfikirdir.[156]

Bu duruma, Kur'an ve Sünnetten kanıtlar sunmuşlardır.

Kur'andan kanıtlar: (وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ[157]

(Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (büluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde yesin.

---

[153]en-Nevevi, **Tehzibu'l-Esmai ve el-Lugat,** c. II. s. 192
[154]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** s. 333
[155]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. VII. s.746
[156]el-Kâsânî , **Bedâiu's-Sanâi,** c. V. s. 230
[157] Nisâ Suresi: 6

Delâlet yönü: (بالمعروف) (aklın ve dinin gereklerine uygun) sözcüğünden, vasînin kendi malından, yetimin malına ihtiyaç duymayacak şekilde yemesi kasdedilir.Zengin (فيستعفف) zenginliği nedeniyle (yetim malından yemeğe tenezzül etmesin), fakir de yetimin malına ihtiyaç duymamak için dikkat eder.[158]

Sünnetten kanıtlar: Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiği bir hadiste; bir adam Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek; Ben, yetimleri olan ve hiçbir şeye sahip olmayan fakir bir insanım der. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, (كل من مال يتيمك غير مسرف ولا مباذر ولا متأثل) "İsraf etmeden, saçıp savurmadan ve mallarından mal edinmeden, yetimlerinin mallarından ye" der.[159]

Hadiste geçen (ولا مباذر) ifadesi; israf etmeden, saçıp savurmadan anlamına gelmektedir. Kelime (ولا مبادر) şeklinde (الدال) del harfiyle yazılır diyenler de olmuştur. Bu durumda kelime, yetimin reşit yaşa ulaşmadan malının harcanması anlamına gelir. (ولا متأثل) hak sahibi olan kişinin malından mal edinerek sermaye yapamaz.[160]

Delâlet yönü: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), fakir vasînin hak sahibinin mallarından belirttiği belli kurallar çerçevesinde yemesine izin vermiştir. Bunlar, fakir olması ile beraber, acele etmemesi veya israf etmemesi, malı sermaye yapmamasıdır. Buradan; zengin vasînin, reşit olmayan (kâsır) kişinin malından yiyemeyeceği sonucu çıkmakta olup vasî ve veli aynı konumdadır.[161]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçılar arasında ihtilaf konusu olan mesele, ihtiyaç sahibi vasînin, reşit olmayan (kâsır) kişinin malından yemesi meselesidir.

Görüşler

Fıkıhçılar bu konuda iki görüşe ayrılmışlardır.

---

[158] İbn el-Arabi, **el-Cami Liehkami'l-Kur'ân,** c. V. s. 43
[159] Ebu Davud, **kitabü'l-vesaya,**c. III. s. 115, hds no 2872
[160]el-Hattabi, **Mealimu's-Sünen,** c. VI. s. 86
[161] İbn el-Arabi, **el-Cami Liehkami'l-Kur'ân,** c. V. s.43

1-Fakir vasînin yemesi caizdir.

Hanefi,[162] Maliki,[163]Şâfiî ,[164] mezheplerinin âlimlerinin çoğunluğu (Cumhûru'l-ulemâ) bu görüştedir. Fakir vasînin, hak sahibinin malından ihtiyacı kadar yemesi caizdir. Yeterliliği onun dengi olanlarla ölçülür.

Kanıtları

Fakir vasînin, reşit olmayan (kâsır) kişinin malından yemesinin caiz olması konusunda, zengin vasînin, kasır kişinin malından yemesi meselesinde sundukları aynı kanıtı delil olarak göstermişlerdir.

2- Fakir vasînin yemesi yasaktır.

Bu görüş sahibi, Hanefi mezhebine mensup olan Ebu Bekir Cessas'dır.[165]

Kanıtlar

a)(وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ)[166] (Rüştüne erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.)

b) (إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا)[167] (Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.)

Delâlet yönü: Reşit olmayan kâsır kişinin malı koruma altında olması nedeniyle gerekçesiz o maldan yenmesi caiz değildir. Yoksa bu durum zulum ve haddi aşma sayılır. Yenmesinin helal olduğuna dair herhangi bir kanıt olmaması nedeniyle, vasînin ondan yemesi caiz değildir. Bu konuda veli ve vasî aynı durumdadır.[168]

---

[162]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 230
[163] İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil,** c. XVII. s. 594
[164] Eş-Şirazi, **el-Muhazzeb,** c. I. s. 331
[165]el-Cessas**, Ahkâmu'l-Kuran,** c. II. s. 83
[166] İsra Suresi: 34
[167] Nisâ Suresi: 10
[168]el-Cessas, **Ahkâmu'l-Kuran,** c. I. s. 83

2.1.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Bu meselede sorulan soru incelendiğinde, vasînin, şer'i bir gerekçe olmadan malın kullanılması hakkında olduğu görülmektedir. Bu soruya cevap olarak verilen fetva, işin yasaklanması yönündedir. Bu cevaptan, kullanılmasına gerekçe sayılan ihtiyaç hasıl olduğu zaman kullanılmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre bu fetva, hanefi mezhebi fıkıhçılarının da içinde bulunduğu çoğu fıkıhçının görüşü olan,reşit olmayan (kâsır) kişinin malına, onu korumak ve adaletli olmak üzere iyilikle yaklaşılmasının dışında başka şekilde yaklaşılmasının yasaklandığı birinci görüşe uygundur. Fakir vasînin, (وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ) ayetine dayanarak hak sahibinin malından yemesine cevaz verilmiştir. Vasînin yaptığıboşa harcama olup, vasiyetin gerekleri ile uyuşmaz ve Şârî'in izin verdiği maruf (aklın ve dinin gereklerine) yeme biçimine aykırıdır. Bu nedenle fetva men' ve yasaklama yönünde verilmiştir.[169]

2.1.2 Reşit Olmayan (Kâsır) Çocukların Taşınmazının Satımı

2.1.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Veli, reşit olmayan (kâsır) çocukların mülklerinideğerinin altında düşük fiyata satması halinde, bu satım doğrumudur, yoksa reşit olduktan sonra verecekleri onaya mı (mevkuftur) bağlıdır?

Fetva:Eğer konu bu soruda zikredildiği gibi ise; "Babanın, reşit olmayan küçük çocuklarının tarlalarını düşük fiyata satması şer'an caiz değildir.

Camu'l-Fusuleyn kitabında, babanın ve diğerlerinin tasarrufları hakkında şöyle bir metin bulunur: Baba, dede, vasî ve hâkim gibi velîler, düşük fiyata değil, uygun fiyata satım yapabilirler. Satın almada da durum böyledir. Sona erdi.

Cami'u Ahkâmi's-Sigar kitabında da satım meseleleri ile alakalı şöyle bir metin yer alır: Şerhu't-Tahavi kitabına göre, baba, vasî ve spekülatörlerin uygun fiyata satışlarının caiz, düşük fiyata satışları ise caiz değildir. Ve baba ve vasînin, yetimin malını satması ile alakalı ise, eğer maddi durumu normal, orta halli ise, reşit olmayan

[169]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** s. 153

çocuğun taşınmazını kendi değerinde ve uygun fiyata satması halinde bu satım işlemi caiz olur, ancak fâsid ise caiz değildir. Sona erdi.

Tenkıhi'l hamidiyye ve'l-Fetava el-Hindiyye ve fi Edebi'l-Evsıyê kitabında satım konusunda şu metin yer alır: Onların (Baba, dede, hakim ve vasîler) reşit olmayan küçüklerin mallarını, kendi değerinde bir fiyata, az aşağı ve yüksek bir fiyata satabilir. Ancak düşük bir fiyata satılması onlara göre bu satımı bâtıl hale getirir ve reşit olmalarından sonra onay vermelerine bağlı (mevkuf) kalmaz. Çünkü sözleşme biçimine cevaz verilmediği için böyle bir onaya bağlı (mevkuf) kalması gerekmez. Sona erdi."[170]

2.1.2.2 Lafızların Anlamları ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: (الغبن الفاحش) fahiş fiyat

el-Gabn (الغبن): "Alım satımda fiyat düşüklüğü anlamına gelir."[171]

2.1.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması : Satım işlemi değerinin altında düşük fiyata yapılmışsa bu işlem kabul edilemez ve küçük çocukların reşit olduktan sonraki onayına bağlı kalamaz. (mevkuf olamaz) zira satım aslen caiz değildir.

b) Meselenin incelenmesi :Bu mesele iki kısımdan oluşmaktadır. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Fıkıhçılar, değerinin altında düşük fiyata satım işleminin İslam şeriatında kabul edilemez olduğu konusunda ittifak halindedirler. İbn Arabi şöyle der: Dünya

[170] *Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 83
[171] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VII. s. 169

işlerinde düşük fiyata satım işlemi dünyada icma ile yasaktır. Zira böyle işlem, her millette şer'an haram olan aldatma ve hileye girer."[172]

Kanıtlar

Kur'an'dan kanıtlar: Allah (cc) şöyle buyurur: (وَلَا تَـأْكُلُوا أَمْـوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِـلِ)[173] (Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin.)

Delâlet yönü: Ayet, insanların mallarını bâtıl ve haksız yollarla yemeyi yasaklamaktadır. Rızası ve onayı dışında gerçekleşmesi nedeniyle garar satımı da bunlar arasındadır. "Onay ve kabulün olabilmesi için üzerinde anlaşılan şeyin belli olması gerekir. Belli olmaması onun teslimini mümkün kılmaz. Teslimi mümkün olmaması da kumara benzetilmiştir. Garar satımının bütün türleri rıza ve memnuniyetten uzak olduğu için sözleşmesi uygulanamaz.[174]

Sünnetten kanıtlar : Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslüman birinin malını, haksız yere alan birisine Allah gazap eder"[175]

Delâlet yönü: Hadis, insanların mallarının bâtıl ve haksız yere yenmesinden sakındırmıştır. Gabn (gaben) (الغبن الفاحش) "Eşyaların fiyatlarını bilen, uzmanların veya ekspertizcilerin malların fiyatlarını belirleme konusu bunun içine girmez"[176]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

İslam hukukçuları bu konuda iki farklı görüştedirler

a)Birinci görüş, Hanefi,[177]Şâfiî ,[178] ve Maliki,[179] fıkıhçılarının çoğunluğuna (cumhura) aittir: Sözleşmede, aldatma olmaksızın sadece düşük ücret söz konusu ise

[172] İbn el-Arabi, **Ahkâmu'l-Kur'ân,** c. IV. s. 261
[173] Bakara Suresi: 188
[174]es-Sadi, **Tefsir es-Sadi,** c. I. s. 175
[175] Ahmed b Hanbel, c. I. s. 416, hds no 3946
[176]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. VI. s. 577
[177] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VII. s. 169
[178]el-Hattab, **Mevahibu'l-Celil fi Şerhi Muhtasar Halil,** c. VII. s. 470
[179]es-Sebki, **Tekmiletu'l-Mecmu,** c. XI. s. 571, en-Nevevi, **Ravzatu't-Talibin,** c. IV. s. 188

bu durumda sözleşme fâsid olmaz. Çünkü burada aldatmaya neden, iradesi dışında vuku bulan düşük ücret meselesidir. Eğer mesele sadece alınması gereken fiyatla sınırlı ise sözleşme fasit olmaz. Hanefi ekolü garar olmaksızın, sadece düşük fiyatla (بـالغبن الفـاحش) sözleşmenin fesh edileceği üç durumdan bahsetmişlerdir. Hazine malları, vakıf malları ve küçüklük, delilik veya ehliyetsizlik nedeniyle mahcur (kısıtlı) mallar.

b)İkinci görüş, Hanbeli ekolüne aittir: Aldatma olsun olmasın, sözleşme, sözleşmeyi etkileyecek derecede düşük fiyat (غبن فاحش) içeriyorsa bu durum, sözleşmeyi geçersiz hale getirir.[180]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları

Görüşlerine, düşük fiyat ve zarar vermeyi yasaklayan genel delillerin yanında şu delili sunmuşlardır.

1.Munkız b. Amr'ın rivayetine göre, Alışverişte hileye maruz kalmakta idi Bu durumu Hz. Peygamber'e haber verdi o da: "Alışverişte hile ve aldatma yok de, sonra satın aldığın her mal için üç gece müddet iste, memnun olursan alırsın, vazgeçersen sahibine iade edersin buyurdular."[181]

Delâlet yönü: Sözleşmede aldatma ve hileye maruz kalan kişinin sözleşemesi geçerli olmaz ve uygulanmaz. Bu durumda seçme hakkına sahiptir. Aldatıcının aldatmaları uygulanmaz.[182]

2.Kaide: ""Zarar bertaraf edilir."[183] Düşük fiyat nedeniyle zarara uğrayan satılan mal, sahibine iade edilir.

İkinci görüşün kanıtları

[180] İbn Kudame, **el-Mugni,** c. IV. s. 212-218 ve sonrası
[181] İbn Mace, **kitabü'l-Ahkâm,** c. II. s. 789, hds no 2355
[182]el-Baci, **el-Munteka Şerhu'l-Muvatta,** c. V. s. 108
[183] Ali Haydar, **Dureu'l-Hukkam Şerh Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye,** c. I. s. 45, madde 20

Görüşlerine, satılan mal konusunda düşük fiyat ve garar satımını nehyeden genel metinleri delil göstermişlerdir. Çünkü, mali tavizler memnuniyet kaynaklı adalet ve eşitlik üzerine bina edilmiştir. Değerinden düşük fiyata satım yapılması, sözleşmelerin temeli sayılan memnuniyet esasını gerçekleştirecek olan adalet ve eşitlik kuralını ihlal eder.[184]

2.1.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Verilen bu fetva; küçük yaş, delilik ve ehliyetsizlik nedeniyle hacir altına alınan (mahcur aleyh) kısıtlı kişilerin mallarının veya hazinenin veya vakıf mallarının, değerinden düşük fiyata satılması halinde satım sözleşmesi iptal edilir diyen Hanefi ve diğer mezheplerin görüşleriyle uyumludur. Ehliyetsiz kişilere ve ammeye ait olan bu bahse konu mallar velisi tarafından kontrol edilir ve bu kişilerin maslahatı gözetilir. Mal sahibinin maslahat ve yararı oluşursa sözleşme sahih sayılır. Maslahat ve yarar ihlal edilirse sözleşme bâtıl olur.[185]

2.1.3 Babanın, Mallarından Bir Kısmını Reşit Olmayan (Kâsır) Çocuklarına Satması

2.1.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Reşit olmayan (kâsır) çocukların velisi hükmünde olan birisinin, sahih bir satım sözleşmesinde icab ve kabul belirtmesi gerekir mi? Malın karşılığı olan ücretten ferakat edebilir mi?

Fetva:"Soruda da belirtildiği gibi meselede herhangi bir şer'i engel bulunmamaktadır. Baba, âdil ve maddi durumu normal olması halinde, bahsi geçen reşit olmayan iki küçük çocuğuna mallarını değerinde satması caizdir. Tek bir ibaresi, iki ibare yerine geçer ve bu durumda kabul ettim demese bile icap yeterli olur. Ancak, onun malı elinde bulundurması malın teslim alınması kabzedilmesi yerine geçmez. Bu nedenle baba bu işlem ardından gerçekten ücreti teslim alması (kabzetmesi) gerekir. Ankaravi fetvasında şöyle der: Babanın malını küçük çocuğuna

[184] İbn Kudame, **Eş-Şerhu'l-Kebir,** c. IV. s. 79
[185] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VII. s.169

satması halinde, ücreti gerçekten teslim almaması (kabzetmemesi) durumunda satım ücretini teslim alma yerine geçmez.

Reddü'l-Muhtar kitabında ise Camiul-Fusuleyn kitabına atıfta bulunularak şöyle denir: Kişi çocuğuna malını satarsa, bunu mücerrred satım işlemi ile kabzedemez, ücretini kabzetmeden önce vefat ederse bu babanın kaybı olur. çocuğunun malını kendine satın almışsa hakim çocuğa vekil tayin edilinceye kadar ücret ondan düşmez. Ücret alınır sonra babaya verilir ve ardından çocuğum adına sattım ifadesini söyleyerek satım işlemi gerçekleşir. Bu durumda kabul ettim diyerek kabul işlemine gerek kalmaz. Bundan sonra ücretten feragat etmesine gelince, zikredildiği gibi bunun şer'i herhangi bir engeli bulunmamaktadır. Çünkü feragat etme hakkına sahiptir ve caizdir.[186]

2.1.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: (İcab – kabul ve kabzetmek)

İcab ve kabul: İcab, sözleşmenin birinci tarafından sadır olan ifadedir. Kabul: sözleşmenin diğer tarafı olan ikinci tarafından sadır olan rıza, memnuniyet ve sözleşmenin gereklerini yerine getirmeyi ifade eden beyandır.[187]

Kabzetmek: (teslim almak) Elle tutulması mümkün olsun veya olmasın bir şeyi almak ve elde etmektir veya elde ettiğ bir şeyi sahiplenmektir. Ölçü, kilo ve akid gibi bilinen araçlarla satılan malın elde edilmesi veya onu elde eden tarafın mülkiyetine geçirilmesidir.[188]

2.1.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva birden fazla konuyu kapsamaktadır. Sözleşmeyi yapan taraf veli ise kendisi için icab ve kabul ibaresini söylemesi. Malı gerçekten kabzedip alması. Malı elinde bulundurması, satın almanın, kabzetme yerine

[186]**Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,** c. VI. s. 85
[187]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 187
[188]et-Tesveli, **el-Behve fi Şerhi et-Tuhfe,** 2/5, c. II. s. 372

geçmemesi. Malı kabzetmesinin ardından ücretinden feragat etmesi, zira kendisi bu hakka sahiptir.

b)Meselenin incelenmesi: Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları, babanın, reşit olmayan küçük çocuğuna malını satması ve çocuğunun malını değerinde veya az düşük fiyata kendi adına satın almasının sıhhati konusunda hemfikirdirler. Baba, sözleşmenin her iki tarafı için gerekli işlemleri üstlenir. Bu nedenle söyleyeceyi ifade, icab ve kabul yerine geçer. Birden fazla taraf olması gereken mali sözleşmelerde, babanın çocuğuna duyduğu şefkat nedeniyle, burada bu şart istisna tutulmuştur. Bu şefkat her ikisinin de zatında bulunan onlardan ayrılmaz bir özellik olması nedeniyle kendilerini bu konudan soyutlasalar bile icma ile sabittir ki soyutlanamzlar.[189]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri nokta, kabzetmenin gerekliliği ve satılan malın telef olması halinde malın güvence altına alınmasının sözleşmeye etkisi konusundadır.

Görüşler

İslam hukukçuları bu konuda iki farklı görüşe ayrılmıştır.

a)Malın teslim alınması (kabzedilmesi), sözleşmenin şartlarındandır. Güvence altına alınması meselesi ise; satılan malın kabzedilmeden önce telef olması garanti edilemez. Kabzedilmesi konusu Hanefi mezhebinin[190] –taşınmazlar dışında- ve Şâfiî mezhebinin[191] görüşüdür.

[189]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 136, el-Karafi, ez-Zehire, c. VI. s. 246, el-Ansari, el-Gureru'l-Behiyye, 3/6, İbn Kudame, el-Mugni, c. V. s. 88.
[190]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s.238
[191]en-Nevevi, **Ravatu't-Talibin,** c. III. s. 501-517

b)Malın telef olması konusu, sözleşmenin yapılmasıyla garanti altına alınmış sayılır ve karşı tarafın kabzetmesi gerekmez. Bu, Maliki mezhebine ve Hanbelilerin bazılarına ait görüşüdür.[192]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları

Kur'andan kanıtlar: (فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ)[193] (..alınmış rehinler..)

Delâlet yönü: Rehin veya satımda kabz (teslim alma) şart olup gerçekten bu işlemin tahakkuk etmesi gerekir.[194]

Sünnetten kanıtlar: İbn Abbas'tan(r.anhuma)gelen bir rivayette Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yiyecek maddesi satın alan kişi onu kabzedip tam teslim almadan başkasına satmasın."[195]

Delâlet yönü: Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hadiste teslim alınmadan bir şeyin satılmasını yasaklamıştır. İkincisi ise; Damânın olmaması halinde kâr edilme konusudur. Bu hadis, damânın,malın teslim alınıp kabzedilmesiyle gerçekleştiğine delildir.[196]

İkinci görüşün kanıtları: Hz. Aişe'den merfu olarak gelen hadis şöyledir: "Harac (menfaat), damân (kefil) olana aittir"[197]

Delâlet yönü: satın alınan mal, teslim edilmeden önce telef olursa onun telafisi müşteriye ait değildir. Tam tersine satıcının garantisi altındadır. Yani satıcının malı telef olmuş sayılır. Bunun garanti edilmemiştir şeklinde tanımlanması mecazi olup bu durum, sözleşmenin malın teslim alınmadan gerçekleştiğine işaret eder.[198]

---

[192]Desûkı, **Haşiyetü ed-Desûki ala'ş-Şerhi'l-Kebir,** c3 s 150-151, el-Behuti, **Keşşafü'l-Kanna'** c3, s244
[193] Bakara Suresi: 283
[194]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 238
[195] Buhari, **kitabü'l-buyu'**, c. III. s. 68, hds no 2132
[196] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. VI. s. 244
[197] Ebu davud, c. III. s. 384, hds no 3509
[198]el-Magribi, el-Bedru't-Tamam Şerh Bulugi'l-Meram,c. VI. s. 77

2.1.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Bu fetva, Hanefi mezhebinin metinlerine uygundur. Velinin icab ve kabulünün sıhhati, teslim alıp kabzemesinin ardından ücretten ferakat etmesi, (zira teslim alma gerçek anlamda gerçekleşmesi gerekir çünkü satılan malın asıl sahibi olması satım ücretini teslim alıp kabzetmesi yerine geçmez. Telef olması halinde satılan malı garanti etmesi hükümlerinde de diğer mezheplere uygundur.[199]

2.2 Fâsid Satım

2.2.1 Fasid Satım

2.2.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Satıcı ve müşteri, arasında, akit sıhhatına aykırı şartlar içeren taşınmaz veya arsa satım sözleşmesi yapmışlardır. Satımı yapılan mülk için işbu sözleşme mülkiyet senedi sayılır mı? Yoksa işbu işlem fâsid satım olup mülkiyet intikali gerçekleşmez mi?

Fetva:"İşbu akit, bahsi geçen satım işleminin fâsid olması nedeniyle satılan mal için mülkiyet senedi sayılmaz. Çünkü, bahsedildiği üzere sıhhatine engel sebepleri içermektedir. Beşinci bende göre akit, şerî sıhhat şartlarını taşıması halinde geçerli olur.[200]

2.2.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: Bey' (satım) ve fesad (fâsid)

Satım (bey'): Malın, mal ile mübadele edilmesidir. Örnek: Evin ikibin cüneyh karşılığında satılması. Bu mubadele, fiili veya sözlü bir eylemin bu işleme delalet etmesi ile gerçekleşir. Bu eyleme yazı, işaret veya uygulama ile gerçekleşir. Buna da

[199]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 238
[200] Mısır Fetva Kurumu Fetvaları, **Mısır Fetva Kurumu,** c. VI. s.77

akit veya sözleşme adı verilir. Bu eylemin iki tarafı ve iki bedeli olması gerekir. Bu bedel, mebi' (satılan mal) ve ücrettir. (semen)[201]

Fesâd/fâsid: Fâsid sıhhatin zıttıdır.[202] Fâsid satım :"Vasıf olarak değil asıl olarak meşrudur. Yapısı itibari ile sıhhatlı olup taşıdığı harici bazı nitelikleri itibari ile fâsid olan satımtır."[203]

Asıl ile, akit sigası, akit tarafları, akit yapılan şey kasdedilir. Vasıf ile; bunlar dışındaki şeyler kasdedilir.[204] Ağaç ve hayvan gibi satılan mal ile alakalı konulardır.[205]

2.2.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konu şudur: Satım akdi, akdin fesadına neden olacak şekilde, sıhhatine engel şartlar taşıması halinde, satılan malın mülkiyeti diğer tarafa intikal eder mi?

b)Meselenin incelenmesi: Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları aşağıdaki konuda hemfikir olup ittifak etmişlerdir: Sağlıklı bir satımda gereğinin anında yerine getirilmesi gerekir. Fasid satım ise bir şey ifade etmez. Çünkü bir şeyin etki ve eseri etkiye neden olan şeyin ardından gelir. Bu nedenle satım işlemi hükmünü, gerekçelerini bulundurmasından alır. Bâtıl akitte ise ne aslında ne vasfında bu şartlar yerine getirilmemiş sayılır. Buna ölü ve kanın satılması örnek verilebilir. Böyle bir satımda, ne ücretin teslim alınmasından önce ne de sonra akdin yenilenmsi hariç mülkiyet hakkı geçerli olmaz. Çünkü yok hükmündedir.[206] Sıhhatli bir satım işleminin ardından ancak; satıcı satılan malın

---

[201]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** s. 402
[202] El-Feyyumi, **el-Misbah el-Münir,** c2, s473
[203]*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ,* c. I. s. 30, madde 109
[204]ez-Zeylei, **Nasbu'r-Raye,** c. IV. s. 44
[205]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,**c. IV. s. 566
[206]el-Cessas, **el-Fusul fi el-Usul,** c. II. s. 182, ez-Zerkeşi, **el-Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkıh,**c. II. s.25

ücretinde, müşteri de satın aldığı malda tasarruf etme hakkına sahip olur. Böylece konuya mani şer'i başka bir engel olmaması halinde, sözleşme tarafları, akitte kararlaştırılan şeylere sahip (mâlik) olmuş olurlar.

Kanıtlar

Bu hükme şu delilleri kanıt olarak sunmuşlardır.

Kur'andan kanıtlar : (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا)[207] "Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."

Delâlet yönü:Faiz ve fâsid satım gibi delille ispat edilenler dışında, tüm alışveriş türleri helaldir. Alışveriş, insanlar arasında karşılıklı menfaatin gerçekleşmesi amacıyla helal kılınmıştır.[208]

Sünnetten kanıtlar : Cabir (ra) kendi devesine binmiş giderken devesi hastalanır ve başı boş bırakmak ister bu arada, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yetişir ve ona dua eder ardından hayvana vurur, bunun ardından deve daha önce olmadığı gibi yürümeye başlar. Sonra, Bunu bana bir ukıyyeye sat buyurdular, bende ; hayır olmaz dedim daha sonra sat onu bana buyurdular, ben de onu bir ukıyyeye sattım ancak üzerindeki yükü evime götürmeyi istisna ettim, ulaştığımda yükü evime götürerek deveyi kendilerine getirdim ve parasını aldım.[209]

Delâlet yönü: Cabir (ra) devesini satarken üzerindeki yükü ailesine ulaştırmayı istisna tutması, aralarındaki satım işleminin ardından devenin mülkiyetinin Allah Rasülüne (sallallahu aleyhi ve sellem) geçtiğine delalet etmektedir. Mülkiyeti geçmemiş olsaydı, devenin üzerindeki yükü ondan ayrı tutmazdı.[210]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

---

[207] Bakara Suresi: 275
[208]el-Cessas, **el-Fusul fi el-Usul,** c. II. s. 182
[209] Buhari, 3/189, hds no 2718
[210] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** 8/108, İbn Dekiki, **İhkamu'l-Ahkâm,**c. II. s. 139

İslam hukukçularının, fâsid satım işleminde malın mülkiyetinin diğer tarafa geçmesi konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu da bâtıl ile fâsidi birbirinden farklı düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Hanefi ekolü, bunları birbirinden ayırmayı tercih etmiştir. Hanefi ekolüne göre bunlar arasındaki fark; fâsid asılda değil vasıftaki bir eksikliktir.Bâtıl ise aslen sahih olmayan satım işlemidir.[211] Başka bir ifadeyle bâtıl; ölü ve domuz satımı gibi aslen ve vasfen yasaklanan alışveriş türüdür. Fasid ise, bir dirhemin iki dirheme satılması gibi taşıdığı vasıflar itibariyle yasaklanan alışveriş türüdür. Burada o bir dirhemi geri iade etmesi halinde alışveriş sahih olur.[212]

Görüşler

Fıkıhçılar bu konuda iki farklı görüşe ayrılmışlardır.

1-Fâsid Satım: Bu satım işleminde, fiyatın zikredilmemesi veya cehalet/belirsizlikgibi vasıfları ile ilgilibir eksiklik söz konusu olup ölü ve kan satımı gibi aslında bir eksiklik yoktur. Mülkiyetin intikaline sadece bedelin ödenmesi ile hükmedilmez, bu intikal ve teslim alış, mal sahibinin izni ile gerçekleşir. Bu teslim alış ve kabzetme meselesi; müşterinin malı satıcıdan veya vekilinden gerçekten teslim alması şeklinde veya emanet ya da kira gibi daha önce yapılan sözleşme gereği mal aslen alıcının elinde olabileceği gibi satıcının, malı müşterinin elinde görmesi ve bu duruma sessiz kalması gibi gerçekten veya hükmen izin vermesi şeklinde de olabilir.[213]Bu hanefi mezhebinin görüşü olup[214] Malikiler de buna,malın teslim alınmasından sonra şu dört eşyanın bulunması hariçonay vermişlerdir: satılan malın durumunun değişmesi, malın telef olması, malın eksilmesi ve başka birisinin malda hak sahibi olması. Onlara göre fasid satım, mülkte şüphenin olmasıdır.[215] el-İnsaf yazarı bu konuyu Hanbelilerden de aktarmıştır.[216]

2-Satım işlemi bâtıl olsun fâsid olsun, sahih değildir, bu nedenlede üzerine hiçbir satım hükmü bina edilemez. Böyle bir işlem sonrasında mal teslim alınmış olsun

[211]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 557
[212]et-Teftezani, **Şerh et-Telvih ala et-Tevdih,**261
[213] Ali Haydar, **Dureu'l-Hukkam Şerh Mecelletu'l-Ahkâm,**c. I. s.261
[214]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. VI. s. 29
[215]el-Keyrevani, **el-Fevakihu'd-Devani,**c. II. s. 87
[216]el-Merdavi, **el-İnsaf fi Marifeti'r-Racihi mine'l-Hilaf,**c. IV. s. 473.

veya olmasın, satım aslen feshedilmiştir, yok hükmündedir. Satılan mal satış öncesi satıcının güvencesi altında olup kâr ve zararı ona aittir. Eğer müşteri malı taslim almışsa, bu gasb sayılır ve ondan hiçbir şekilde faydalanamaz. Sözleşme tarafları sözleşmeyi tamamlamak isterlerse, yeniden satım işlemi yapmaları gerekir. Sözleşmeden sonra fesadın ortadan kaldırılması halinde bunun herhangi bir olumsuz sonucu olmaz zira satım işleminden amaç yararlanabileceği bir malı mülk edinmektir. Fâsid satım işlemi sonunda böyle bir fayda sağlanamaz zira satım aslen yok hükmündedir. Bu görüş satıma konu malın intikal etmesi dışında Maliki mezhebinin cumhuruna ait görüştür.[217]Şâfiî [218] ve Hanbeliler[219]de bu görüş üzeredirler.

Kanıtlar

Birinci Görüşün kanıtları: Birinci görüşü savunanlar, aşağıdaki delillere dayanarak, malın teslim alınma şartı ile fâsid satım işleminde mülkiyet intikal eder derler.

Hz Aişe hadisi. Hz. Aişe (azad etmek için) bir cariye satın almak ister ancak sahipleri vela hakkı kendilerine ait olması şartıyla satacaklarını belirtirler. Hz. Aişe bu durumu Rasûlullah'a aktarmış o da onu al ve onlara velayı şart koş zira velâ hakkı ancak azad edene aittir buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Aişe öyle yapmıştır.[220]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), koşulan şart nedeniyle fesad olan satıma rağmen kölenin azad edilmesine cevaz vermiştir. Kölenin azadı ise ancak ona sahip olunduktan sonra mümkündür.[221]

İkinci görüşün kanıtları: Hz Abdullah b. Ömer şöyle der: Allah Rasülü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), şöyle dediğini duydum: "Yeni aşı yapılmış bir hurmalığı kim satın alırsa o yılın meyvesi satıcıya aittir. Müşteri satın alırken şart koşmuşsa meyveler alıcınındır. Her kim mülk sahibi bir köle satın alırsa kölenin

[217] İmam Malik, **Müdevvene,** c. III. s. 187
[218]**Şafi, el-Um,** c. II. s. 26
[219]el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. III. s.244
[220] Sahih Buhari**, ktp el-Buyu', bab. El-Bey2u ve'ş-şira,**c. III. s. 71, hds no 2155
[221]el-Cessas, **el-Fusul fi el-Usul,** c. II. s. 182

malı satana aittir. Müşteri alırken şart koşmuşsa bu durumda kölenin malı da müşterinin olur.[222]

Delâlet yönü: Allah Rasülü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), bahse konu malı, şart olmasına rağmen alıcıya vermiştir. Bu durumbütün alışverişlerde genel bir kaidedir. Çünkü satım işlemi sahihdir. Mülkün intikal etmesi ise başka bir seçeneği olmayan kişi gibi bunun bir sonucudur. Çünkü satım işlemi bunu sana sattım (senin mülkün haline getirdim) ifadesi ile diğer tüm satışlarda olduğu gibi mülk edinmedir.[223]

2.2.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda geçen fetva, fâsid satımda malın mülkiyeti diğer tarafageçmez diyen Şâfiî ve Hanbeli mezhepleri fıkıhçılarının görüşleriyle uyumludur. Maliki fıkıhçıları da malın teslim edilmesi halindeonay vermiş, Hanefi fıkıhçıları ise; fâsid satım işleminde, sadece bedel ile mal intikal etmez diyerek teslim almanın gerçekten veya hükmen gerçekleşmesini şart koşmuşlardır. Hanefilere ve onlar gibi düşünenlere göre, fasid satımda mülküyetintikal hükmünde olup gerçek manada mülkiyet anlamına gelmez. Bedelin ödenmesi ile gerçek mülkiyetle gerçekleşir.[224]

2.2.2 Satıcının Yararlanması Şartıyla Satım İşlemi

2.2.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Satıcı, sözleşmede menfaat şartı koşabilir mi? Fâsid şart içeren akitlerde satılan malın mülkiyeti alıcıya intikal eder mi?

Fetva:et-Tenvir ve Şerhihi adlı eserde şöyle geçer: İki taraftan sadece birisininin yararlanacağı satımlarda veya satılan malın gelenek ve örfte yer almayan (insan satımı gibi)ve dinin cevaz vermediği bir mal olması durumunda sözleşmenin içermediği bir şartın yer aldığı satım işlemi sıhhatli (geçerli) olmaz.

---

[222] Sahih Müslim, ktp el-Buyu', bab üzerinde meyvesi olan hurma ağacının satımı c. III. s. 1173, hds 1543
[223] İbn Kudame, **el-Mugni,**c. III. s. 489
[224]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XI. s. 173

Fetvada ayrıca şu ifadeye yer verilmiştir: Müşteri, Fâsid satımda, satıcının açık veya zımni rızası ve izni ile satılan malı teslim alarak kabzetmiş ve satıcıda buna engel olmamışsa mülkiyet şartı seçeneğinielinde bulunduramaz. Bu durumda satılan mal müşterinin elinde olduğu sürece, fâsid akdi bozmak için sözleşme tarafları, malı teslim almadan önce veya sonra, akdi fesh etmeleri gerekir. Çünkü bu, ortadan kaldırılması gereken bir masiyettir. Fesih hakkı, iki taraftan birisinin ölmesiyle ortadan kalkmaz, mirasçılarına kalır. Bu nedenle satış işlemini yapanbahsi geçen satıcının menfaati olduğu açıkça görünen bahse konu arsanın satım akdi, asıl sözleşmede gereksiz, uygunsuz, örfün kabul etmediği ve şeriatında cevaz vermediği fâsid şartın bulunması nedeniyle fâsittir. Aynı zamanda bahse konu satılan mal işbu satım işlemiyle, satıcının mülkiyetinde kalmaya devam etmekte ve satıcının mülkiyetinden çıkarak alıcının mülkiyetine girmemektdir. Çünkü, bahse konu arsayı ölünceye kadar teslim alarak kabzetmemiştir. Bahse konu arsanın zikredilen sözleşmesi feshedilebilir.[225]

2.2.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: Şartlı satım

Şart: Bu sözcüğün çok anlamı bulunmaktadır. Ancak bizi burada ilgilendiren fıkıhçıların kastettikleri terim anlamıdır. Şart ve iştirat; ilzem ve iltizam (gereklilik) anlamında, satılan mal içinkonulan koşullar anlamındadır.[226]

2.2.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması : Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Akidlerde şart koşma caiz midir? Satıcının menfaat şartı koşması doğru mudur? İşbu şart sözleşmenin gereklerinden midir veya ona uygunmudur?

b) Meselenin incelenmesi: Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

---

[225]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,*c. VI. s. 87
[226]el-Menavi, **Feydu'l-Kadir Şerh el-Camiu's-Sagir,** c. II. s. 173

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları, eğer öne sürülen şart sözleşmeyi etkilemiyorsa veya sözleşme taraflarının veya onlardan birinin menfaatine ise (bedelin ödenmesinin ertelenmesi ve malın, teslim edilmesinin geciktirilmesi gibi) bu caizdir, çünkü bu sözleşmenin doğasına uygundur. Ancak satıcının, mülkiyet edinilmemesi veya satılan malın teslim edilmemesi gibi şartlar koyması halinde bu şart bâtıl sayılır, çünkü sözleşmenin tabiatına uymaz ve sözleşmenin yapılma amacını yerine getirmez.[227]

Kanıtlar

Bu konunun sünnetten delili şudur: Amr b. Avf'dan gelen bir hadiste Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar haramı helal, helali de haram etmedikçe kabul etmiş bulundukları şartlara uyarlar"[228]

Delâlet yönü: Hadis, koşulan şartın haramı helal, helali de haram sayacak bir şart olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Böyle bir şart Allah'ın hükmünün yok sayılmasıdır.[229]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

İslam hukukçuları, menfaat şartı gibi, öne sürülen şartların, sözleşmenin muktezâsına aykırı olup olmamasına göre bir kısım meselelerde ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçılar bu meselede iki görüşe ayrılmışlardır.

Birinci görüş: Taraflardan sadece birisinin menfaati için öne sürülen şart, sözleşmenin doğasına aykırı olup sözleşmeyi fâsid eder. Bu görüş Hanefi,[230]Maliki,[231]Şâfiî [232] mezheplerine aittir. Hanefi ekolü, aykırılık meselesinde konuyu deteylandırmıştır.

---

[227]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. IV. s. 131, **el-Hatib Eş-Şerbini, Mugni'l-Muhtac,**c. IV. s. 377, İbn Rüşd, **el-Mukaddimat el-Mumehhidat,**c. II. s. 518, İbn el-Muflih, **el-Mubdi,** c. IV. s. 51.
[228] Sünen Tirmizi,**ktp. Ebvabü'l-Ahkâm, bab. İnsanlar arasında sulh**c. III. s. 626, hds 1352
[229] İbn Teymiye, **el-Kevaid en-Nuraniyye el-Fıkhıyye,** c. I. s. 198.
[230]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. V. s. 156

İkinci görüş: Sözleşmenin doğasına aykırı olan şart, kasdedilen anlama göre değişiklik gösterir. Satıcı müşteriden, satılan malı satmamasını şart koşsa, bu şart sözleşmeden kasdedilen asıl anlam ve amaca muhaliftir. Zira satılan mal tasarruf etmek içindir. Eğer satıcı; evde oturmak veya tarlanın ekimi gibi bir şart koşmuşsa bu şart sözleşmenin doğasına aykırı olmaz ve akid sıhhatli olur. Bu görüş Hanbeli ekolünün görüşüdür.[233]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: Cabir (ra)'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: (Umra, kime hibe edilmişse onundur.)[234]

Delâlet yönü: Umra ve rukba: Bu işlemler cahiliye dönemi Araplarınınuyguladığı bir eylemdir. Sözleşme taraflarından birisinin diğerine yaşadığım sürece bu evi sana imar ettimdiyerek hibe etmesi idi. **Hz.** Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şartı, hibenin doğasına aykırı olması nedeniyle ve diğer akitlerdeki buna benzer şartları yasaklamıştır.[235]

İkinci görüşün kanıtları: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar haramı helal, helali de haram etmedikçe kabul etmiş bulundukları şartlara uyarlar."[236]

Delâlet yönü: Bu hadis; koşulan şartın sıhhatli olabilmesi için, helali haram, haramı da helal kılmaması gerektiği genel anlamını ifade etmektedir. Sözleşmelerde öne sürülen şartlarda istenen koşullar da bu genel anlam içine girer. Bu durumda o, helali haram, haramı da helal kılamaz, Şârî'in vacip kıldığı şeyleri vacip kılar ve men ettiği

---

[231]el-Abderi, **et-Tac ve el-İklil,** c. V. s. 8.
[232]el-Hatib Eş-Şerbini, **Mugni'l-Muhtac,** c. II. s. 34.
[233] İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. IV. s. 77
[234] Sahih Buhari, **ktp Hiba ve Fazileti,** c. III. s. 165, hds 2625
[235] Eş-Şevkani, **Neylu'l-Evtar,** c.VI. s. 119
[236] Tirmizi, ktp. Ahkam, bab. İnsanlar arasında sulh c. III. s. 626, hds 1352 hadis hasen

şeyleri de yasaklar. Bu yönüyle menfaat şartını genel sıhhat şartları içinde saymışlardır.[237]

2.2.2.4.Fetvanın Hanefi mezhebine uygunluk derecesi

Sözleşmede, menfaatin yasaklanmasının şart koşulması yönünde verilen fetva Hanefi[238] mezhebinin görüşüne muvafıktır. Çünkü, menfaatin yasaklanmasının şart koşulması, sadece taraflardan birisinin yararınadır. Bu şart, sözleşmenin doğasına aykırı bir şart olup sözleşmeyi fâsid eder. Bu durumda satılan mal sahibinin mülkiyetinde kalmaya devam eder. Bu nedenle sözleşmeyi fesh etme hakkı bulunur. Ancak, teslim işlemi tamamlanmış ise bu durumda fâsid şarta bakılmaksızın akit sıhhatli olur,

2.2.3 Fâsid Satım

2.2.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Fâsid şart içeren satım sözleşmesinin hükmü nedir? Taraflardan birisi sözleşmeyi fesh edebilir mi?

Fetva: "Bu soruyu ve bahse konu satım sözleşmesini inceledik. Bahse konu satılan malın bir kısmı, sözleşmeye göre tarım arazisidir, bir kısmı da arsa üzerinde bulunan oturmak için kullanılan ortak evden bir paydır, geri kalan ise sınırları belli 93 zira'arsadır. Satılan bu mal, 250 cüneyhe satılmıştır. Bahsi geçen satıcı, aşağıda yer alan şartlar karşılığında satım bedelinden feragat etmiştir. 1-Satıcı, bahse konu satılan malların hepsini elinde tutmaya devam eder ve hayatı boyunca tarım arazilerinden yararlanır ve kendisi ve karısı onlardan yararlanma hakkına sahiptir. Eğer kendisi karısından önce ölürse, bu durumda karısı, sadece şer'i mirasdaki hissesi ölçüsünde yararlanmaya devam eder. 2-Satıcı, kendisi ve karısı malları elinde tutarak gelirinden istifade etmeleri nedeniyle, miri malların bedelini ve banka kredilerinintaksitlerini öder 3-Bahsi geçen müşteri, satıcı ve eşinden önce vefat etmesi halinde, satıcı ve karısı hayatta olduğu sürece işbu şartlar, mirascılar nezdinde

[237]el-Hattabi,**Mealimu's-Sunen** c, III. s. 142.
[238]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. V. s. 156.

uygulanmaya devam eder. 4-Satıcının ve karısının vefatından sonra ise işbu akid sona erer ve bahse konu tarım arazileri ve taşınmazlar da müşterinin mülkiyetine geçer. Bu süre zarfında kendisi, tartışmasız ve itirazsız malların şer'i tasarruf hakkına sahip olur.

Burada ifade etmek isteriz ki sözleşmeye,iki taraftan sadece birisininin yararlanacağı satımlarda veya satılan malın gelenek ve örfte yer almayan (insan satımı gibi) ve dinin cevaz vermediği bir mal olması durumunda ve sözleşmede, sözleşmenin muktezasına uymayan bir şartın yer alması durumunda satım işlemi fâsid olur ve akdin fesh edilmesine mani bir durum yoksa sözleşme taraflarından birisi akdin feshini isteme hakkına sahiptir. Fesih hakkı, taraflardan birisinin ölmesiyle iptal olmaz ve bu hak fetvayı veren müftünün ifadesine göre mirascılara geçer. Ayrıca, müşteri malı, fâsid satımda satıcının açık ya da ona işaret eden rızası ile teslim alması halinde mülkü habis olmaz. Müşteri, malı teslim almadan önce mala sahip olmadığı için, bu satım fâsid şart nedeniyle fâsid olur ve onunla ilişkilendirilmesisıhhatli olmaz. Evin toplam ölçüsü belirtilmesi halinde evden on zira' satılmasının sıhhatli olduğunu söylerler. Bahsi geçen bu metinlere göre; zikredilen bu minval üzere düzenlenen bahse konu bu sözleşme aşağıdaki nedenlerden ötürü tüm satım türlerine göre fasid olur. 1-Sözleşmede bulunmaması gereken fasid şartın bulunması (Satıcının kendisinin ve karısının hayatı boyunca tarım arazisinin gelirinden faydalanacak şekilde satılan mal üzerinde tasarrufunu devam ettirmesi) 2-Dördüncü maddede geçen ifadenin bulunuşu (Benim ve eşimin vefatından sonra işbu sözleşme sona erer) bu iki yönün, sözleşmede zikredilen evdeki hissenin satımında bulunması nedeniyle onun satımını da fâsid eder. 3- Fâsid evden on zira' alanın satımı ifadesinde ise, zira'ın ölçüsü yaygın bir ölçü birimi değildir. Özellikle evin kaç zira' olduğu da belirtilmemiştir. Bu nedenle bahsi geçen hissenin satımı da bu yönüyle ittifakla fasid sayılır. Sorudan satıcının, satılan tüm mallara el koyduğu, müşterinin malı teslim almadığı ve şu ana kadar da satıcının mülkü olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumda akdin feshedilmesi ve satılan malın müşteriye teslim edilmemesinden vazgeçmesi gerekir.[239]

[239]**Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,** c. VI. s. 90

2.2.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: Fâsid şart, muallak şart

Fâsid şart: Akdin gereksinimlerine aykırı, sözleşmeyle uyumlu olmayan, Şârî'in cevaz vermediği, örf ve âdetin tatbik etmediği ve sözleşme taraflarından sadece birinin yararlanmasını sağlayan şart. Örnek: Kişinin kendi evini, evde oturmaya evam etme şartıyla satması veya bineğini, binme şartıyla satması.[240]

Muallak şart: Sözleşmenin, başka bir konu ile irtibatlı hale getirilmesidir.[241] Bu durumda burada hükmün uygulanması o şartın oluşmasına bağlı kalır.

2.2.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva birden fazla konuyu kapsamaktadır: Menfaaat şartıyla satım yapılması. Yukarıda açıklandığı üzere soruda belirtilen satım işlemi hayat boyu yararlanma gibi bir kısım fasid şartları içermektedir. Ayrıca bu şartlar müşterinin mirasçıları için de hükmünü korumaktadır. Bu tür şartlar fâsid olup sözleşme geçerli sayılmaz.

b)Meselenin incelenmesi: Bu mesele, ihtilafın olmadığı ve ittifakın söz konusu olduğu tek bir kısımdan oluşur.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları, fâsid şart içeren sözleşmenin bâtıl olduğu ve fesh edilmesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu nedenle böyle bir şart içeren sözleşme şer'i olarak dayanak kabul edilemez.Akdin sıhhat şartları ve sözleşmede sıhhatli şart koşmanın cevazı konusunda ittifak etmişlerdir. Bunlar; sözleşmenin muktezâsına

[240]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. IV. s. 195, İbn Nüceym, **el-BahruR-Rekaik,** c. VI. s. 92.
[241]ez-Zerka, **el-Medhelu'l-Fıkhı,** c. I. s. 572

uygun olan veya sözleşme muktezâsına aykırı olmayan örfün uygun gördüğü şartlardır.[242]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu ile alakalı ayet bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konunun delili sünnetten alınmıştır.

Abdurrahman b. Ebi Niam şöyle dedi: Rafi' b. Hadic bir tarla ekdiğini söyledi. O tarlayı sularken Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yanından geçer ve ona; ekim kimin? tarla kimin? diye sorar. O da benim ekinim, benim tohumum ve benim gayretlerim, mahsulün yarısı benim ve yarısı falanların der. Hz. Peygamber: "Ribaya girdiniz buıyurur. Tarlayı sahibine iade et ve nafakanı al"[243] der.

Delâlet yönü: Hadis, fasid sözleşmenin feshedilmesi gerektiğine ve kabul edilemesinin caiz olmadığına delildir.[244]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Meselede herhangi bir ihtilaf olmayıp konuda ittifak etmişlerdir.

2.2.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda izah edildiği gibi fetva Hanefi mezhebine ve diğer mezheplere uygundur.[245] Sözleşme, sözleşmenin muktezâsına ve doğasına aykırı fâsid bir şart içermesi halinde bu sözleşmenin feshi ve başka bir şartla irtibatlandırılmaması (ta'lik edilmemesi) gerekir. Teslim alınması şart koşulan sözleşmelerde, malın tamamı teslim alınır. Bu konunun sonunda şuna işaret etmek gerekir ki; bu fetva ile bu konunun ilk başlığında geçen fetva karşılaştırıldığında, her ikisininde aynı hükmü içerdiği görülmektedir. Birinci başlıkta yer alan fâsid satım meselesindeki fetvadan,

---

[242] İbn el-Hemmam, **Fethu'l-Kadir,** c. VI. s. 401, İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil,** c. XI. s. 112, en-Nevevi, **el-Mecmu,** 9/202, el-Behveti, **Dekaiku Uli en-Nuha lişerhi'l-Munteha,** c. II. s. 31

[243] Sünen ebu Davud, **ktp. Buyu', bab. Et-Teşdid fi zelik,** c. III. s. 261, hds 3402

[244] Eş-Şevkani, **Neylu'l-Evtar,** c. V. s. 331

[245] İbn el-Hemmam, **Fethu'l-Kadir,** c. VI. s. 401, İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil,** c. XI. s. 112, en-Nevevi, **el-Mecmu,** 9/202, **el-Behveti, Dekaiku Uli en-Nuha Lişerhi'l-Munteha,** c. II. s. 31

sıhhatine engel nedenden ötürü fasid satım caiz olmadığı anlaşılmaktadır. Bu fetvada ise aynı şekilde bu şartlarda gerçekleşen satımın fâsid olduğu görülmektedir. Bu nedenle aşağıdaki sebeplerden ötürü bu satım işlemi caiz değildir: Akdi fesad eden şartın bulunuşu, satımın zamanla irtibatladırılması (şahsın ve eşinin ölümü) ve fetvada zikredilen diğer nedenlerden ötürü caiz değildir. Bu nedenlerden ötürü bu fetva ilk başlıkta geçen mesele ile benzerlik göstermektedir.

2.2.4 Fâsid Şart Nedeniyle Satım Sözleşmesinin Fâsid Olması

2.2.4.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Hayat boyu faydalanma şartı ile satılan mal, ölüm sonrası vasiyete dahil midir? Fâsid satımda satılan malın hükmü nedir?

Fetva: Bakanlığın 29 sayı ve Mayıs 1921 Tarihli 88 17 442 nolu Abdünnebi Musa Asker tarafından yapılan sözleşme ile ilgili yazısını inceledik. Bilmenizi isteriz ki bahse konu akid, onufâsid edecek şart içermesi nedeniyle bu sözleşme ile gerçekleşen satım işlemi şer'i açıdan sıhhatli değildir. Bahse konu şart; hayatı boyunca yararlanma talebi olup, vasiyet de geçerli değildir. Çünküvefat sonrası devam etmesi istenen temellük,teberru (bağışlama) yoluyla gerçekleşir.

Burada bahsi geçen mülk edinme konusu miras kalan kısım ile alakalı olur. Çünkü mal satıcının mülkü olarak kalmaya devam etmektedir.[246]

2.2.4.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: Fâsid satım, şart[247] Daha önce açıklaması yapılmıştır.

---

[246]Mısır Fetva Kurumu Fetvaları, c. VI. s. 93

[247] Fâsid satım: Bu tür satım vasfında değil aslında meşru olan satımdır. Zatı itibari ile sahih, bazı vasıfları yönüyle fasittir. Mecelletu'l-Ahkami'l-Adliyye, 1/30, madde 109, şart: Satım vs durumlarda uyulması gereken koşullardır. el-Menavi, Feydu'l-Kadir Şerh el-Camiu's-Sagir, c. II. s. 173

2.2.4.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Satıcının, hayatı boyunca faydalanma şartı ile gerçekleşen satım işlemi fâsittir. Bu şartlarda satılan mal vasiyetle mirasçılarına intikal etmez. Tam tersine satıcının mülkü olarak kalmaya devam eder ve vefatının ardından mirasçılarına kalır.

b) Meselenin incelenmesi: Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Daha önce zikredildiği gibi; İslam hukukçuları, öne sürülen şart, sözleşmeyi etkilemiyorsa veya muktezâsına muhalif değilse ve sözleşme taraflarının yararına ise sıhhatlidir. Yok eğer öne sürülen şart, sözleşmenin gereklerini etkiliyor ve onunla uyumlu değilse veya sözleşme taraflarından birisinin yararına değilse veya sadece taraflardan birisinin yararına ise bu durumda bu şart bâtıl olduğu konusunda fıkıhçılar hemfikirdirler.[248] Satılan maldan yararlanma şartı, süresi belli olması hali istisnadır. Yok eğer bu süre meçhulse, bilinmiyorsa veya mübhemse bu satım işlemi sıhhatli değildir. Çünkü, sürenin bilinmemesi ve meçhul olması akid ile ilgilidir. Cahillik (belirsizlik) akdin erkânlarından birisi ile ilişkili olması nedeniyle onun bâtıl olmasına neden olur.[249]

Kanıtlar

Kur'an'dan kanıtlar: Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delili sünnetten alınmıştır.

---

[248] İbnel-Hemmam, Fethu'l-Kadir, c. VI. s. 446, el-Mevvak, et-Tac ve el-İklil, c. V. s. 8, en-Nevevi, el-Mecmu, c. IX. 454, İbn Kudame, el-Mugni, c. IV. s. 377

[249]ez-Zeylei, Tebyinu'l-Hakaik, c. VI.s. 131, İbn Rüşd, el-Mukaddimat el-Mumehhidat, c. II. s. 518, el-Hatib Eş-Şerbini, Mugni'l-Muhtac, c. VI.s. 377, İbn el-Muflih, el-Mubdi, c. VI.s. 51

Sünnetten kanıtlar: 1-Hz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)şöyle buyumuştur: "Müslümanlar haramı helal, helali de haram etmedikçe kabul etmiş bulundukları şartlara uyarlar."[250]

Delâlet yönü: Haramı helal, helali de haram etmediği sürece, şeriat sınırları dahilinde koşulan şartlar caizdir. Yoksa kabul edilemez bâtıldır.[251]

2-Garar ve cehaletin (belirsizlik) bulunduğu satımları yasaklayan tüm metinler. Bunlardan birisi de Allah Rasülü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) taş atma usulü ile yapılan satışı ve bilinmeyen şeylerin satışını (garar) yasaklamasıdır."[252]

Delâlet yönü: Sürenin bilinmemesi yasaklanan garar satışının içine girer. Böyle bir satış aldatma, çekişme ve tartışmaya neden olur.[253]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

İslam hukukçularının, bu meselenin hükmü ile alakalı ihtilaf ettikleri konu, sözleşmedeki menfaat şartına bakış açılarına göre değişir. Öne sürülen şart, satım akdininmuktezâsına uygun mudur değil midir? Sözleşmeye etkisi nedir? Bu şart sözleşmeyi fâsid mi, bâtıl mı eder? Yoksa akid sıhhatli kalmaya devam mı eder?

Görüşler : İslam hukukçuları bu konuda üç farklı görüşe ayrılmışlardır.

1-Hanefi ekolünün görüşü[254]:Fâsid şart nedeniyle satış fâsit olur. Bahse konu şart: Satıcının, satılan maldan hayat boyu faydalanmayı şart koşmasıdır. Bu şart, akdin gereklerinden olmadığı gibi satıcıya yani taraflardan sadece birine fayda sağlamaktadır.

Akdin fâsid olduğunu şu şekilde delillendirmişlerdir: Sözleşmede şart koşulan bahse konu bu menfaat, bedeli olmayan karşılıksız bir ziyade ve fazlalıktır. Ve bu fazlalık riba veya riba şüphesi sayılır.

---

[250] Tirmizi, ktp. **Ahkam, bab. İnsanlar arasında sulh,** c. III. s. 626, hds 1352
[251]el-Hattabi, **Mealimu's-Sünen,** c. III. s. 142
[252] Sahih Müslim, **ktp. el-Buyu', bab. Butlânu bey'u'l-Hasa,** c. III. s.1153, hds no 1513
[253]el-İraki, **Tarhu't-Tesrib fi Şerhi't-Takrib,** c. VI. s. 105
[254]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 84-86, es-Serahsi, **el-Mebsut,** 13/14-15

2-Şâfiî ekolünün görüşü[255]:Ekoldeki racih olan görüş olup Hanbeli[256]ekolünden de rivayet edilen bir görüştür: Menfat şartı olan satım işlemi bâtıldır. Çünkü, menfaat şartı, sözleşmenin muktezâsına aykırıdır. Sözleşme gerekleri şunlardır: Satılan maldan istifade müşteriye aittir. Satıcı, bu menfaatlerden birisinden faydalanmayı şart koşarsa bu durum sözleşmeyi bâtıl eder.

3-Maliki ekolünün görüşü[257]: Hanbeli[258] ekolünün de racih görüşüdür. Akid ve şart sahihdir. Satış sözleşmesi, süresi belli olan menfaat şartı ile sahih olur. Ancak Maliki mezhebi menfaat süresini, ayni mallara göre ayırmıştır.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Şartlı satışı yasaklamıştır."[259]

Delâlet yönü: Satıcının faydalanacağı sürenin belli olduğu şartın konulduğu satış sözleşmesi de Hz. Peygamber'in bu hadiste geçen yasağının içine girer. Yasağın mutlak olması yasak edilenin de fâsid olmasını gerektir.[260]

İkinci görüşün kanıtları: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Şartlı satışı yasaklamıştır."[261]

Delâlet yönü:Menfaat şartıyla yapılan satışda şartlı satışa girdiği için yasak bu türü de kapsamakta olup bu da satımın bâtıl olduğuna delâlet eder. Çünkü şart akdin muktezâsına aykırıdır.[262]

Üçüncü görüşün kanıtları: Cabir (ra) kendi devesine binmiş giderken devesi hastalanır ve başı boş bırakmak ister bu arada, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yetişir ve ona dua eder ardından hayvana vurur, bunun ardından deve

---

[255]el-Ansari, **Esne'l-Metalib,** c. II. s. 32
[256] İbn el-Muflih, **el-Mubdi,** c. V. s. 59
[257]el-Mevvak, **et-Tac ve el-İklil,** c. VII. s. 527
[258]el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. III. s. 190-191
[259] Taberi, **el-Avsat,** 4/335, hds no 4361
[260] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. VI. s. 294
[261] Taberi, **el-avsat,** c. VI. s. 335, hds no 4361
[262] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. V. s. 294

daha önce olmadığı gibi yürümeye başlar. Sonra, bunu bana bir ukıyyeye sat buyurdular, bende; hayır olmaz dedim daha sonra sat onu bana buyurdular, ben de onu bir ukıyyeye sattım ancak üzerindeki yükü evime götürmeyi istisna ettim, ulaştığımda yükü evime götürerek deveyi kendilerine getirdim ve parasını aldım. Arkamdan deveyi göndererek "Deveni alacak değildim, deveni al o senin mülkündür"[263] buyurdular.

Delâlet yönü: Cabir (ra) devesini satar ve Medine'ye kadar binmeyi istisna eder. Rasûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu kabul eder. Bu durum da satım işleminin ve satış akdinin, menfaat şartının bulunuşuna rağmen sıhhatli olduğuna delâlet eder.[264]

2.2.4.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Bu meselede fıkıhçıların görüşlerinin incelenmesinin ardından; fetvanın Hanefi mezhebiyle ne kadar uyumlu olduğunu gördük. Öyle ki Hanefi mezhebi, satımdaki menfaat şartını, (bu şart gerek taraflardan birisinin yararlanması şeklinde olsun veya bu menfaatin süresinin bilinmemesi nedeniyle olsun) fâsid bir şart olarak değerlendirmiştir. Bununla beraber Hanefi mezhebi,fesadı nedeniyle bu satımın ölümden sonra vasiyete de eklenemeyeceğini savunmuştur. Onun vasiyet olarak değerlendirilmesini, vasiyet ahkâmını ve İslam'ın koyduğu sınırları aşmak adına bir hile olarak değerlendirmiştir. Satılan mal, satıcının mülkü olarak kalmaya devam eder ve vefatından sonra mirasçılarına kalır.[265]

2.3 Satım Seçeneği

2.3.1 Şartlı Satım

2.3.1.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni

Soru : Bedelini beş yıl süre zarfında ödemesi ve satım işleminin devam etmesi şartı ile gerçekleştirilen satım caiz midir? Veya ödenen kaporageri alınmaksızın mal geri

[263] Sahih Buhari, ktp. Şurut, bab Satıcı devesiyle bir yere gitmek isterse, c. III. s. 189, hds no 2718
[264] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. VIII. s. 110
[265] İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 84-86, es-Serahsi , **el-Mebsut,** s. 14-15

iade edilebilir mi? Bu tür satımda şüf'a (ön alım hakkı) hakkı sabit olur mu veya şüf'a hakkı satım iptal edildikten sonra mı sabit olur?

Fetva: Bedelini beş yıl süre zarfında ödeme ve satım işleminin devam etmesi şartı veya satılan malın iade edilmesi ve kaporanun alınmaması, satımı fâsid eder. Bu durumda, birinci satım işlemi fâsid olur.İkinci satım işleminde ise birinci müşteri, kendisine beş yıl seçeneğini ve uygulanmama şartını koşan birinci sözleşmenin sürdürülmesi halinde sözleşmenin uygulanması seçeneğini şart koşmuştur. Eğer sürdürülmezse bu akid de aynı şekilde fâsid olur. Satım sözleşmesi, fâsid olması halinde şüf'a hakkı olan kişi de bu hakkı elde edemez. Satım sahih olması halinde, fesad şart ortadan kaldırılmadan şüf'a hakkı doğmaz. Sözleşmenin iktiza ettiği gerekler yerine getirilmeli ve feshine neden olan sebepler ortadan kaldırılmalıdır.

Yukarıda geçenlere binaen, bu hadisede bahsedilen durum; fesad izale olmuş ve ikinci satıcıya sözleşmeyi fesh seçeneği kalmamış olsaydı şüf'a hakkı talebi caiz olurdu. Bu hak, satıcının seçeneği kaldırmasından sonra caiz olur fakat ondan önce caiz olmaz. Şüf'a hakkı sahibinin, şüf'a talebi, seçenek iptal oluncaya kadar devam eder (Allahu alem)[266]

2.3.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: şart, şart seçeneği, seçenek,

Şart: Bir şeyin zorunlu kılınması veya satım ve benzeri işlemlerde uyulması gereken şey veya uygulanmaması halinde işin yokluğunu gerektiren şey, varlığı onun varlığını zaruri kılmayan şeydir.[267]

Muhayyerlikşartı veya seçim seçeneği ile yapılan satım: Sözleşme taraflarından birisinin veya ikisinin dışında üçüncü birisinin şart koşması üzerine, akdi sürdürme veya fesh etme hakkının verilmesidir.[268]

Akdi sürdürme veya fesh etme seçeneğinden en iyisinin tercih edilmesidir.[269]

---

[266]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 80
[267] İbn Hacer el-Heytemi, **Tuhfetu'l-Muhtac fi Şerhi'l-Minhac,** c. II. s. 108
[268] el-Hafif, **Ahkamu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 362

2.3.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Beş yıllık süreyi içeren tercihşartı ile satım ne derece sıhhatlidir?

Şüf'a hakkı olan birisi, fasid satım sonunda bu hakkı elde edebilir mi?

Şüf'a hakkı olan birisi; tercih süresi ve satım gerekleri sona erdikten sonra (önce değil) bu hakkı talep edebilir mi? Fesad durumu ortadan kalkıncaya kadar hakkı saklı kalır mı?

b) Meselenin incelenmesi: Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçularının çoğunluğu (cumhuru'l-fukaha), satımlarda muhayyerlik, garar ve gabn riskine karşılık tercih şartı koymanın meşruluğu konusunda ittifak halindedir. Aynı zamanda şartta artma ve eksilme olamayacağı, sürenin belli bir zamana bağlanması gerektiği konusunda da hemfikirdirler.[270]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınmıştır.

Sünnetten kanıtlar: Munkız b. Amr'ın rivayetine göre, Alışverişte hileye maruz kalmakta idi. Bu durumu Hz. Peygamber'e haber verdi o da: "Alışverişte hile ve aldatma yok de, sonra satın aldığın her mal için üç gece müddet iste, memnun olursan alırsın, vazgeçersen sahibine iade edersin buyurdular. "[271]

---

[269]el-Hatib Eş-Şerbini, **Mugni'l-Muhtac,** c. II. s. 402
[270]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 571, es-Savi, Haşiyetuhu ala Eş-Şerhi's-Sagir, c. III. 663, el-Hatib Eş-Şirbini, **Mugni'l-Muhtac,** c. II. s. 422, İbn Kudame, **el-Mugni,** c. III. s. 505
[271] Sünen İbn Mace, **ktp. Ahkam,** c. II. s. 789, hds no 2355

Delâlet yönü: Hadiste görüldüğü üzere, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şarta cevaz vermiş ve bu seçeneği meşru kılmıştır.[272]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

İslam hukukçularının ihtilaf ettikleri nokta, seçeneğin süresinin belirlenmesi konusundadır.

Görüşler: İslam hukukçuları bu meselede iki görüşe ayrılmıştır.

Birinci görüş: Seçeneğin süresi üç gün olmalıdır.

Bu görüşİmamEbu Hanife'ye,[273]ve İmamŞâfiî 'ye,[274]aittir. Bu geçici seçenekte süre üç günü geçmemesi gerekir. Buna binaen Ebu Hanife'ye göre; sözleşmenin taraflarından birisi kendisine veya başkasına bu seçeneği şart koşması halinde süre üç günden fazla olursa, sözleşme fâsid şart içermesi (üç günden fazla) nedeniyle akit fâsid olur. Bununla beraber Ebu Hanife; akdin sihhatini, sözleşmeyi fesad eden şartın iptaline bağlamaktadır. Seçenek sahibi tarafından konan şart üç gün geçmeden kaldırılırsa akit sağlıklı olur.[275]

İkinci görüş:Sözleşmeyi yapan tarafların uygun göreceği veya ihtiyaç kadar geçici bir süre olması. Bu görüş, Maliki[276] ve Hanbeli[277] ekolüne aittir. Bu şart geçici olup, akit tarafları ihtiyaçlarına göre bu süreyi belirleyerek anlaşabilirler. Bu süre, satılan malın türüne göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, Malikilere göre taşınmaz mallarda bu süre 36 günü geçemez.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: Görüşlerine, Munkız b. Amr'dan rivayet edilen hadisi delil olarak sunmuşlardır. Kendisi, alışverişte hileye maruz kalmakta idi. Bu

[272] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. VI. s. 236
[273] İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 571
[274]el-Hatib Eş-Şerbini, **Mugni'l-Muhtac,** c. II. s. 422
[275]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 571
[276]es-Savi, **Haşiyetuhu es-Savi ala Eş-Şerhi's-Sagir,** c. III. s. 663
[277] İbn Kudame, **el-Mugni,** c. III. s. 505s

durumuHz. Peygamber'e haber verdi o da: "Alışverişte hile ve aldatma yok de, sonra satın aldığın her mal için üç gece seçeneğine sahipsin buyurdular.[278]

Delâlet yönü:Üç günü geçmeyen bu geçici seçenek diğerlerine kıyas edilemez. Bu seçenek, satım akdi gereklerine aykırıdır. Zira hilenin önüne geçebilme ve muhayyerlik adına ihtiyaca binaen konulmuş olup dairesi genişletilemez.[279]

İkinci görüşün kanıtları:İkinci görüşü savunanlar, birinci grubun delillerini sunmuşlar.

Delâlet yönü: Seçenek muhayyerlik için sunulmuştur. Bazı durumlarda üç günden fazla bir süreye ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda onun süresi, tecil süresine benzer. Mınkız b. Amr'ın hadisinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından üç günlük sürenin tayin edilmesinin nedeni onun üç günden fazla bir süreye ihtiyaç duymaması idi. Bu üç günlük süre, başka sürelere kıyas edilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Cünkü onun hükmünün illeti makul olup sebep de kişiye özel değildir.[280]

2.3.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda, Hanefi mezhebinin görüşünü ve fetvanın, üç günü geçen seçeneği reddeden Hanefi mezhebinin görüşüne ne kadar uygun olduğunu belirttik. Zira üç günü aşan seçenekte akit fesad akde dönüşmekte, bu nedenle de soruda yer aldığı gibi (5 sene) uzun süreli seçenek şartı ile satım işlemi caiz olmamaktadır. Aynı zamanda fetva, sözleşmenin fesad şart içermesi nedeniyle şüf'a hakkını da (ön alım hakkı) iptal etmiştir. Hanefi mezhebi bu konuda şöyle der: "Satılan mal ev ise ve satıcı da bu satım işleminde seçenek sunmuşsa bu durumda şüf'a hakkı bulunmaz. Çünkü, satıcının seçeneği malın kendi mülkiyetinden çıkışına engeldir. Bu nedenle de rızası hasıl olmamaktadır. Satılan malın, mülkiyetinden çıkması onun tam rıza ve onayı ile gerçekleşir. Şüf'a (ön alım hakkı) hakkının doğması ise satıcının maldan hakkının sona ermesi ile gerçekleşir. Zira şüf'a, oluşacak kötü komşuluğun önüne

[278] Sahih Buhari, **ktp. Cuma. Bab. Defnedilinceye kadar bekleme,** c. III. s. 65, hds no 2117
[279] İbn el-Esir, **Eş-Şafi fi Şerhi Musned Eş-Şafi,** c. IV. s. 133
[280] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. VI. s. 236

geçmek içindir. Bu durum da ancak satıcının mal üzerindeki haklarının tamemen sona ermesinin ardından gerçekleşebilir. Eğer muhayyerlik müşteri içinse bu durumda şüf'a hakkı doğar. Çünkü, satıcının hakkı sona ermiş ve satım işlemi onun açısından tamamlanmıştır. Şüf'a hakkı malın, müşterinin mülkiyetine geçmesine bağlıdır.[281]Muhayyerlik ne zaman ortadan kalkarsa, fetvada zikredildiği gibi, o zaman şüf'a hakkı sabit olur. Yoksa o hak saklı kalır. Bununla beraber fetva, sözleşmede fasid şartın bulunuşu, şüf'a hakkını ortadan kaldırır, fesada neden olan şart ne zaman ortadan kalkarsa şüf'a hakkı o zaman doğar ve satıcının seçeneğinin ortadan kalkmasının ardında talep edebilir.

2.3.2 2Ayıp(Kusur) Seçeneği

2.3.2.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni

Soru: Satılan evde kabir bulunması gibi, sözleşmede ayıp (kusur) sayılan ve satılan malın kıymetini düşüren bir durum satılan malda ortaya çıkarsa; bu durummüşteriye akdi fesh etme hakkı verir mi?

Fetva: "Soruda açıklandığına göre; şahıs,bir mescid veya kabristanlık veya kamuya ait bir yolu da kapsayan bir taşınmaz satmıştır. Mescid veya kabristan veya kamuya ait yol satımdan istisna tutulmadığı için işbu satım işlemi fâsid olur ve sözleşme taraflarının işbu akdi fesh etmeleri gerekir. Eğer sözleşmenin feshine her iki taraf da razı olursa güzel olur yoksa, her fâsid satımda olduğu gibi hâkim bu sözleşmeyi fesh eder. Yok eğer mescid veya kabristan veya kamuya ait yol satımdan ayrı tutulup istisna edilirse ve mal sahibi bahse konu zikredilen yerin geri kalanını satarsa; mescidin veya yolun sınırlarını belirterek yapılan satım işlemi sahih olur. Eğer, kabristan satımdan istisna tutulmuşsa, satımın sahih olabilmesi için sınırlarının belirtilmesi gerekir, Eğer, kabristan yüksek bir yerde bulunuyorsa, sınırlarının belli olması nedeniyle ayrıca sınırlarını belirtmeye gerek yoktur. Kabristanın dışında kalan yerlerin satımı da aynı şekilde sahih olur.

[281]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XIII. s. 60

Bütün bunların fetvası el-fetava el-Hindiyye adlı eserden alınmıştır. Diğerleri dışında, soruda bahsi geçen kabristanın mevcudiyeti evin satım sıhhatine şer'i olarak mani değildir. Yüksekliği nedeniyle yeri belli olduğu için sınırlarını da belirlemeye gerek yoktur. Ancak, eğer müşteri satın alma işlemi esnasında evde o kabrin olduğunu bilmiyorsa ve öğrendikten sonra bu duruma razı olmamışsa, bu durumda orada bulunuşu şer'i açıdan ayıp (kusur) teşkil eder. Bu ayıp da müşteriye satım akdini fesh etme hakkı verir.

el-Hidaye ve'l-Kenz'de de şöyle geçer: Tüccarlara göre, fiyatın düşmesine neden olan her eksiklik, ayıp sayılır. Bu nedenle bahsi geçen evde, soruda belirtildiği şekilde o kabrin bulunuşu, ayıp sayılır ve bu ayıp evin fiyatını düşürür, talebi azaltır. (Allahu alem)[282]

2.3.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: Ayıp

Ayıp (kusur): Satın aldığı malda bulunan eksiklik nedeniyle alıcıya akdi fesh etme veya sürdürme hakkı tanır.[283]

2.3.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Satılan malda bir ayıbın (kusur) ortaya çıkması, malın kıymetinin düşmesine neden olur. Bu durumda müşteri, satım işlemini fesh etme veya sürdürme tercihinde bulunma hakkına sahip olur.

b) Meselenin incelenmesi:Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

[282]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI .s. 89
[283]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s.389

Müşterinin malı teslim almasının ardından ortaya çıkan ayıp (kusur), müşteriye akdi fesh etme hakkı verdiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bunun olabilmesi için ayıbın, yeni eski olması ve satılan malın değerini düşürecek mahiyette olması gerekir.Zira tam istifadenin hasıl olabilmesi için malın ayıplardan hali olması akdin müktezası gereğidir. Bu da sözleşme taraflarının akitten hedefledikleri amaçtır. Kusur bulunması nedeniyle akdin erkânından birisi olan şekli (siganın) eksik olması nedeniyleakit sahih olmaz. Zira akdin hukuki olması için rıza şart koşulur. Eğer rıza durumu şekilden kaynaklı olarak ortadan kalkarsa, bu durumda ayıbın (kusurun) ortaya çıkmasının ardında rızasını almak üzere ona müracaat etmesi gerekir. Eğer ayıbıyla birlikte kabul ederse akit sahih olur, kabul etmezse akit bâtıl olur.[284]

Kanıtlar

Kur'an'dan kanıtlar: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ)[285] (Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin.)

Delâlet yönü: Akitlerin yerine getirilebilmesi için onda ayıp ve kusur bulunmaması gerekir. Akit yapılan malda veya bedelinde bir ayıbın ortaya çıkması onun kıymet ve değerini düşürür veya ondan amaçlanan hedefe halel getirir ve akit esnasında alıcı o kusurun farkında değildir.[286]

Sünnetten kanıtlar: Abdülmecid b. Veheb'den rivayet edilmiştir. el-Adda b. Halid b. Hevze bana şöyle dedi: Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) benim için yazdığı (yazdırdığı)bir yazıyı sana okutayım mı? dedi. Evet okut dedim. Bana bir yazı çıkardı: şunlar yazıyordu: "Bu, el-Adda b. Halid b. Hevze'nin, Allah Rasûlü Muhammed'den (sallallahu aleyhi ve sellem) satın aldığı malın satışına dair yazıdır. Ondan bir köle veya cariye satın aldı. Bu satış Müslümanın müslümana satışı olup onda hiçbir hastalık yoktur, hiçbir aldatma yoktur ver hiçbir huysuzluk yoktur."[287]

---

[284] İbn Mevdud el-Mûsulî , **el-İhtiyar Litelili'l-Muhtar,** c. II. s. 18, el-Begdadi, **İrşadu's-Salih ile Eşrefi'l-Mesalik,** c. I. s. 6, **el-Merdavi el-İnsaf fi Marifeti'r-Racihi mine'l-Hilaf,** c. IV. s. 426
[285] Maide Suresi: 1
[286]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. IV. s. 614
[287] Sünen Tirmizi, **ktp. Buyu', bab. Şarrtların yazılımı,** c. III. s. 512, hds no 1216

Delâlet yönü:Hadis, ayıbın saklanmasının haram olduğuna ve müşterinin uyarılmasının vacip olduğuna delildir.[288]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Aktin feshini gerektiren ayıbın değerlendirilmesinde İslam hukukçularının ihtilaf ettikleri konular

Görüşler :İslam hukukçuları bu konuda üç görüşe ayrılmışlardır.

1-Satılan malın kıymetini düşüren veya müşterinin kullanımına zarar veren her şey ayıp sayılır. Bu,Hanefi[289] ve Şâfiî [290] ekolünün görüşüdür.

2-Ayıp sayılan eksiklik; Tüccarların nazarında malın fiyatını düşürmese bile satılan malın kendisinde oluşan eksikliktir veya malın kendisi sabit olup, tüccarlar nazarında malın değerinde oluşan eksikliktir. Bu, Hanbelilerin[291] görüşüdür.

3-Ayıp, malın kendisinde veya fiyatında (semen) oluşan eksikliktir. Bu, Malikilerin[292] görüşüdür.

Birinci görüşün kanıtları: 1-Satılan malda ayıp bulunmasına rağmen satılmasını nehyeden genel metinler. Böylece ayıp seçeneği sabit olur. Buna yukarıdaki konuda değinilmiştir.[293]

2- (لا ضرر ولا ضرار) (İslam'da zarar görmek de zarar vermek de yoktur) kuralı.

Delâlet yönü: Müşterinin malı geri çevirme hakkı, ondan zararı defetmek ve onu korunmak için konulmuştur. Zararı kendisinden, uzaklaştırıp def ederken, satıcıya da zarar vermemesi gerekir. Ayıp, müşteri malı aldıktan sonra oluşsa ve geri iade etse

[288] Eş-Şevkani, **Neylu'l-Evtar,** c. V. s. 251
[289]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 274
[290]el-Cuveyni**, Nihaetu'l-Matleb,** c. V. s. 229
[291] İbn Kudame, el-Mugni, 4/137
[292] İbn Rüşd el-Hefid, Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd, c. II. s.174
[293] Sünen İbn Mace ktp. Ahkam, c. II. s.789, hds no 2355

bu durumda satıcı zarar görecektir. Çünkü din her ikisini de göz önünde bulundurmaktadır.[294]

2.3.2.4.Fetvanın Hanefi mezhebine uygunluk derecesi

Yukarıda zikrettiğimiz şekilde, satılan evde kabir ortaya çıkması gibi, satılan malın değerinin düşmesine neden olan bir ayıbın ortaya çıkması durumunda müşterinin tercih etme hakkının sabit olduğu yönünde verilen fetva, özellikle Hanefi mezhebi başta olmak üzere, bütün fıkıh ekollerinin görüşlerine uygundur. Eğer satılan mala ve satın alma hedefine zarar vermeyen bir ayıpsa bu durumda geri iade etme hakkında sahip değildir.[295]

2.3.3 Muhayyerlik şartı, Malın Satıcının Mülkiyetinden Çıkmasına Mani Değildir

2.3.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Müşteri, ayıp ortaya çıkması durumunda sözleşmeyi fesh etme seçeneğini kendisine şart koşarsa, satılan mal satıcının mülkiyetinde çıkar mı? Satılan mal müşterinin elinde telef olursa telafi etmesi gerekir mi?

Fetva: Sorudan anlaşıldığına göre; müşteri bir camus satın alır ve eğer malda ayıp çıkarsa geri iade edeceğini kendine şart koşar. Mecma'i'l-Enher ve diğerlerinde geçtiği üzere; müşterinin şartı, malın yanında bulunmasını gerektirdiği için,satılan malın satıcının mülkiyetinden çıkmasına mani değildir. Satılan mal müşterinin elinde telef olursa bedelini ödemesi gerekir. Zira malın geri iadesi mümkün değildir. Bu durumda akit, belirtilen bedelin ödenmesini vacip kılar. –Buna göre de satın alınan camusun, seçenek sahibi müşterinin elinde telef olması onu satıcıya iade etmesine engel olur ve akitte belirtilen bedelin tamamını ödemesi vacip olur. Bu durumda müşteri, anlaştıkları geri kalan 13 cüneyhi satıcıya öder.[296]

---

[294]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XIII. s. 97
[295]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 274
[296]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 102

2.3.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: şart seçeneği, ayıp seçeneği. Bunların terim anlamları şu şekildir.

Şart seçeneği: Sözleşme taraflarından birisinin veya her ikisinin kendilerine veya başka birisine belirli süre içerisinde sözleşmeyi fesh etme şartı koşmasıdır. Mesela; satıcının, müşteriye; şu kadar süre oturmam şartıyla bu ev senindir demesi veya bunu satın alma sırasında müşterinin söylemesidir.[297]

Ayıp seçeneği: Satın aldığı malda bulunan ayıp nedeniyle, alıcının akdi fesh etme veya sürdürme hakkıdır. Zira, akitlerde asıl olan, tam istifadenin gerçekleşmesi için malın ayıplardan hali olması gerekir. Bu da her iki tarafın sözleşmeden bekledikleri amaçtır. Ayıp nedeniye bu gerçekleşmezse rıza hali ortadan kalkar. Bu durumda, ayıp ortaya çıktıktan sonra sözleşmeyi yapan şahsın rızası alınması gerekir. Razı olursa akit sürdürülür, olmazsa akit bâtıl olur.[298]

2.3.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Şart seçeneği, malın yanında bulunması gerektiği için, satılan malın, müşterinin mülkiyetinden çıkmasına mani değildir. Eğer müşteri malı teslim alıp kabzetmişse ve mal, şart koşulan seçenek süresi içinde onun yanında telef olmuşsa, bu durumda bedelini (semen) ödemesi gerekir. Zira telef olduktan sonra malın geri iade edilme imkânı yoktur.

b) Meselenin incelenmesi: Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

[297]ez-Zerka, **el-Medhelu'l-Fıkhı el-Am,** c. II. s. 39-40
[298]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 389

İslam hukukçuları, şartın meşruluğunda ve feshi mümkün olan akitlerde bulunmasında ittfak etmişlerdir. Bu akitler; feshi mümkün olan ancak taraflardan sadece birisinin iptal etme hakkı olmayan ve sözleşme bağının ancak diğer tarafın rızası ile bozulduğu akitlerdir. Şart koşma hakkının veriliş nedeni ise, iki taraf arasındaki yükümlülüklerin, müşterinin, şart koştuğu şeyleri elde etmesi için sözleşmenin devamını gerektirmesidir.[299] Bu geçenlere göre ortaya şu neticeler çıkar: 1-Şart seçeneği akitler haricinde yapılamaz 2-Bu seçenek isimsizakitlerde yer almaz (vekâlet, şirket, izin, ödünç alma vb)[300] 3-İsimli akitler, fesih imkanı olan türden olması gerekir. Akit, İsimli ancak feshi mümkün olmayan türden ise bu durumda şart seçeneği söz konusu değildir. (örnek: nikah akdi)[301]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten ve icmadan alınmıştır.

Sünnetten kanıtlar: (المسلمون على شروطهم)[302] (Müslümanlar şartları üzeredirler)

Delâlet yönü: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), müslümanların şartlarını yerine getirmelerini zorunlu kılmıştır. Kim belli bir şart yerine getirmeyi teahhüt etmişse, o şartı yerine getirmesi gerekir.[303]

İcmadan kanıtlar: Şart seçeneğinin meşrutiyeti konusunda icma vardır. İbn Kudame, en-Nevevi ve İbn el-Hemmam böyle demişlerdir.[304]

Ayrıca; Satılan malın geri iadesini gerektiren ayıp hakkında, ayıbın müşteri malı teslim almadan önce oluşması gerektiği konusunda da ittifak etmişlerdir. Bunun, sözleşmeden önce mi sonra mı olduğu, durumu değiştirmez. Eğer müşterinin, malı

[299]İbn Abidin, Haşiyetu İbn Abidin, c. V. s. 80, İbn Rüşd el-Hefid, **Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd,** c. II. s. 209, er-Remli, **Nihayetu'l-Muhtac ile Şerhi'l-Minhac,** c. III. s. 4, İbn el-Muflih, **el-Mubdi,** c. V. s. 67

[300] İbn Kudame, el-Mugni, c. V. s. 24

[301] Nikah fesih kabul etmez ifadesinin anlamı: fesh edilebilir diğer akitler gibi iptal edilemez o boşanma gibi şer'i ve hukuki yollarla gerçekleşmesi gerekir.Eşler arasındaki boşanma işlemi fesh değil yani akdin iptali değil o nikâhtan hasıl olan sonuçların son bulmasıdır.ve böylebir işlemin farklı sonuçları olabilir.ez-Zerka, **el-Medhelu'l-Fıkhı el-Am,** 1/39, c. II. s. 40 ve sonrası

[302] Sünen Tirmizzi, c. III. s. 626, hds no 1352

[303] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. VI. s. 402

[304] İbn Kudame, **el-Mugni,**c. VI. s. 30, en-Nevevi, **el-Mecmu,** İbn el-Hemmam, **Fethu'l-Kadir,** c. VI. s. 300

teslim aldıktan sonra ayıbı ortadan kaldırıp izale etme imkanı varsa akid sahih olur yoksa iade hakkına sahip olur.[305]

Buna karşın, müşterinin malı teslim almasından sonra satılan malda yeni bir ayıp oluşmuşsa; eski ve yeni ayıbın satılan malda birlikte bulunuşu malın satıcıya iadesine manidir. Ancak, müşteri satıcıya eski ayıbın değerinin düşürülmesi için müracaat edebilir. Eğer müşteri, yeni oluşan ayıbın kıymetiyle beraber malı geri almaya razı olursa iade edebilir. Çünkü müşterinin malı teslim almasının ardından malda oluşan yeni ayıp, müşterinin garantisi ve sorumluluğu altına girer. Buna da "ne zarar ver ne de zarar gör" kaidesini delil göstermişlerdir. Buradaki delalet yönü : Müşterinin malı geri iade hakkı, gördüğü zararı def etmek içindir. Burada, gördüğü zarardan kurutulurken müşterinin yanında iken kusurlu hale gelen maldan dolayı satıcıya da zarar vermeyecek bir yol izlenmesi gerekir. O şekilde geri vermesi halinde bu satıcının zarar görmesi demektir. Zira şeriat her ikisinin de maslahatını gözetmektedir.[306]Ayıp seçeneği konusu burada detaylarına girme imkânı olmayan uzun bir konu olup burada sadece, meselenin hükmü açıklanarak, fıkıhçılar arasındaki itifak noktaları zikredilmiştir.

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçılar mesele hakkında ittifak etmişlerdir. Bahsedilen herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.

2.3.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda bahsedilenlerden, fetvanın Hanefi mezhebine ne kadar uyumlu olduğu görülmüştür. Özellikle, eğer satılan mal müşterinin elinde telef olmuşsa onun damanı / güvencesi müşteriye aittir ve satıcıya geri iade edemez. Şart seçeneği, satılan malın satıcının mülkiyetinden çıkmasına engel değildir. Ayıp seçeneği, müşterinin, ayıpla alakalı rızasını ortadan kaldırmaktadır. Malı, onunayıplı olduğunu bilerek hepsini veya bir kısmını teslim almış veya bedelin geri kalan kısmını ödemişse bütün bu

[305]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c.V. s. 72, Ali Haydar, **Dureu'l-Hukkam Şerh Mecelletu'l-Ahkâm,** c. III. s.352, ed-Dusuki, onun haşiyesi, c. III. s. 129, **en-Nevevi, el-Mecmu,** c. XI. s. 549, İbn Kudame, **el-Mugni,** c.VI. s.30-31

[306]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XIII. s. 97

durumlar onun ayba rıza gösterdiğinin işareti olup seçenek hakkı düşer.[307]Bu durumdaki bir meselede, malın müşterinin elinde telef olması nedeniyle satıcıya iadesi mümkün değildir ve geri kalan bedeli ödemesi gerekir.

2.4 MûrisinSatım İşlemi

2.4.1 Mûrisin, Ölüm Hastalığında Mirasının Bir Kısmını Satması

2.4.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Muris, vefatından kısa bir süre önce hastalanmış ve mallarını ve taşınmazlarını kızları hariç erkek çocuklarına cüzi bir bedel karşılığında satmıştır. İşbu satım işlemi sahih midir? Yoksa geri kalanların iznine mi mevkuftur?

Fetva: Kişinin, mallarını mirasçılarına hastalığı esnasında satması, geri kalanların izinine mevkuftur. Hastalığından iyileşirse geçerli sayılır, o hastalığı esnasında vefat ederve geri kalan mirasçılarda onaylamamışlarsa bâtıl olur. Âlimlerimiz böyle demişlerdir. Bunun yanında, bu şahsın yaptığı satım işlemi geri kalan mirasçıların onay vermesi halinde geçerli olur yoksa geçerli olmaz demişlerdir. (Allahu alem)[308]

2.4.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: (Miras, ölüm hastalığı) kelimelerin terim anlamları :

Miras: "Mirasçıların (vâris), mûrisin sahip olduğu malları ve mali yetki ve sorumlulukları konusunda vefatından sonraonun yerine geçmeleridir. Şahıs eğer vefat etmiş ise şahsın geride kalan oğlu veya babası veya annesi bıraktığı taşınır veya taşınmaz malları konusunda veraset nedeniyle onun yerine geçerler. Vefat eden şahsın varislerinin herbirisi geride kalan mallar konusunda mülkiyet sabit olur. Bu nedenle bu mülkiyetiçin herhangi bir kabule gerek kalmaz.[309]

---

[307]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 90-91
[308]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI . s. 81
[309]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s.117

Ölüm hastalığı: vefat nedeni o hastalık olmasa bile, ölümle irtibatlandırılankorkutucu hastalık.[310]

Adliye Dergisi onu 1595. Maddesinde şu şekilde tanımlamıştır: Kişinin yapageldiği doğal işlerini yapamaz hale getiren hastalıktır. Hastalanmasının ardından bir sene içerisinde ölümle neticelenen hastalıktır.[311]

2.4.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Mûrisin ölüm hastalığı sırasında gerçekleştirdiği satım işlemi geri kalan mirasçıların iznine mevkuftur. Eğer bu satım işlemini onaylarlarsa tenfiz edilir yoksa edilmez.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları; hastanın, ölüm hastalığı sırasında mirasçıları dışındaki insanlara, kayırma yoluyla gerçekleştirdiği satım işlemi konusunda;piyasa değerinden daha ucuz bir bedel ile satılmışşsa (terekenin üçte biri hariç) uygulanmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Eğer satım işlemi piyasa değerinde ise satım sahih olur ve uygulanır.[312]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınıştır.

1-Sa'd b. Ebi Vakkas'ın rivayet ettiği hadis: Dedim ki: Ya Rasûlellah servet sahibi birisiyim vekızımdan başka da mirasçım yok. Malımın hepsini tasadduketmeyi

[310]el-Herşi, **Şerh Muhtasar Halil,** c. I. s. 314
[311]*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye,* c. I. s. 314
[312] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VI. s.75, es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXVII. s. 79, İmam Malik, Müdevvene, 3/122, el-Mavirdi, **el-Havi,** c. VIII. s. 292, er-Ruheybani, **Metalib Uli en-Nuha fi şerhi Gayeti'l-Munteha,** c. V. s. 142

vasiyet edeyim mi dedim. Hayır etme dedi. Peki üçte ikisini edeyim mi dedim. Hayır etme dedi. Yarısını edeyim mi dedim. Hayır etme dedi. Üçte birisini edeyim mi dedim. Üçte birisini et, o da çok dedi. Eğer malından tasadduk etmek istersen çocuklarına yaptığın harcama ve nafakalar sadakadır, malından eşine yedirdiğin şey sadakadır dedi. Ailenizengin bırakman, onları muhtaç, el açar şekilde bırakmandan daha hayırlıdır dedi"[313]

2-Imran b Husayn'in hadisi: "Ona sert konuştu ve onları (köleleri) çağırdı ve onları ayırarak aralarında kura çekti, ikisini azad etti ve dört tanesini bıraktı.[314]

Delâlet yönü: Hasta insanın ölüm hastalığı esnasında yaptığı satım işlemini vasiyete kıyas etmişler, geri kalan hariç üçte birisi hakkındaki işlemin geçerli olacağı hükmüne varmışlardır.[315]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

İhtilaf ettikleri nokta; hastanın ölüm hastalığı esnasında mirasçılarına satım işleminin sıhhati konusundadır. Bazıları onu mirasdaki üçte birin içine dahil etmişlerdir. Bazıları da mirasçıların iznine mevkuftur demişlerdir.

Görüşler

İslam hukuıkçuları bu konuda iki görüşe ayrılmışlardır.

1-**Birinci görüş:**Hastanın, ölüm hastalığı esnasında, satım akdi veya başka bir yolla gerçekleştirdiği satım işlemi, eğer piyasa değerinde ise, mirasçılar izin vermese bile caizdir. Bu işlemin, mirasçılara olmasıyla başkalarına olması arasında fark görmemişlerdir.[316]

---

[313] Sahih Buhari, **ktp. El-Mağazi, bab. Veda Haccı,** c. V. s. 178, hds no: 4409
[314] Sahih Müslim, ktp. İman, Ortağı olduğu köleyi azad etmesi, c. III. s. 1288, hds no: 4409
[315] İbn Kudame, **el-Kafi,** c.II. s. 272
[316] İmam Malik, **Müdevvene,** c. III. s. 122, el-Mavirdi, **el-Havi el-Kebir,** c. VIII. s. 292, er-Ruheybani, **Metalib Uli en-Nuha,** c. IV. s. 142

2-**İkinci görüş:**İşbu satım işlemi, vefatından sonra diğer mirasçıların onayına mevkufdur. Bu görüş bazı Hanefilerin görüşüdür.[317] Hastanın, ölüm hastalığında, aynı değerde bile olsa (gabn olmasa bile) mirasçılarına satım yapması, vefatından sonra diğer mirasçıların onayına mevkuftur. Onay vermemeleri halinde satım bâtıl olur.

Eğer, mirasçıları dışında yabancı birine aynı değerinde birşey satarsa bu satım işlemi sahih ve geçerli olur. Eğer yabancı birine aynı değerin altında bir bedele satarsa, fiyat farkı, kayırma ve iltimas sayılır ve müşteri bu fiyat farkını tamamlamayı kabul etmezse, mirasçılar satım akdini fesh etme hakına sahip olurlar.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: Görüşlerine; hastanın, ölüm hastalığı sırasında yaptığı satım işlemi ile alakalı önceki grubun sunduğu genel delilleri sunmuşlardır. Bu delil de satım işleminin üçte bir ile uygulanabileceğinin vasiyete kıyasıdır.[318]

İkinci görüşün kanıtları: Görüşlerine İbni Abbas'ın (r.a) rivayetini delil olarak sunmuşlardır: Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Murisin vasiyeti mirasçıların onayı olmadan caiz değildir.)[319]

Delâlet yönü: Hastanın, diğerleri hariç bazı mirasçılarına gerçekleştirdiği satım işlemini vasiyete kıyas etmişlerdir. Diğerleri hariç sadece bazı mirasçılara yapılan satım işlemi onlar arasında kavga, çekişme, akrabalık ilişkilerini koparma, nefret ve haset gib bazı problemlere neden olur.[320]

Hastanın, ölüm hastalığında vereselerine gerçekleştirdiği satım işlemine cevaz vermemelerinin nedeni ise başkalarının maslahatının gözetilmesi adına mallarına el koyulan kişiye benzemesi nedeni iledir.[321]

---

[317]es-Serahsi , **el-Mebsut,**14/150-151, c. XXVIII. s. 79
[318] Sahih Müslim, **ktp. İman, Ortağı olduğu köleyi azad etmesi** c. III. s. 1288, hds no: 1668
[319]Dârekutnî, c.V. s.173, hds no: 4155
[320]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XIV. s. 151
[321]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik Şerh Kenzu'd-Dekaik,** c. V. s. 25

2.4.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva; "Hasta mûrisin, ölüm hastalığında yaptığı satım mirasçıların onayına mevkuftur. Onay verirlerse devam eder ve mülkiyetin intikali ve benzerleri gibi hükümler uygulanır, yok eğer onaylamazlarsa işlem uygulanamaz" diyen Hanefi mezhebinin görüşlerine uygundur.[322]

2.4.2 Mûrisin, Sağlığında Bazı Mirasçılarına Satım Yapması

Bu konu dört alt başlık altında incelenmiştir.

2.4.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Mûris sağlığında mallarından bir kısmını sıhhat şartlarını yerine getirerek sahih bir satım işlemi ile mirasçılarına satar. Daha sonra mirasçı olan müşteri, bedelden ferakat edilmesi nedeniyle bu bedeli ödememesi halinde satım işlemi geçerli olur mu ve iskat sahih olur mu? Yoksa başka bir mirasçı satım işlemini, hibe ve bağışlama türünden sayarak ibrâya ve bu satıma itiraz edebilir mi?

Fetva: Soruda bahsi geçen bayan, akıl ve beden sağlığı yerinde iken, sahip olduğu arazilerden geniş bir kısmını oğlunun reşit olan kızına şer'i sıhhat şartlarını yerine getirerek icab ve kabul ile geçerli bir satım işlemi ve bedeli belli bir satım işlemi ile satar. Ardından satıcı, bahsi geçen bedelimüşteriden almaktan vazgeçerek feragat eder. Sorunun içeriğine göre müşteri bunu kabul ederek malları alır. Bu işlem, şer'i sahih bir satım işlemi olup hibe değildir. Satıcının müşteriden malın bedelini almaktan ferahat (iskat) ederek onu ibrâ etmesi de aynı şekilde eğer işlem sahibi yukarıda bahsedildiği gibi akıl sağlığı yerinde ise sahih ve uygulanır bir işlemdir. Bu nedenle bahsi geçen durumda zikri geçen kardeşinin oğlunun bahsi geçen müşteriye şer'i olarak itiraz etme hakkı yoktur.[323]

---

[322] İmam Malik, **Müdevvene,** c. III. s. 122, el-Mavirdi, **el-Havi el-Kebir,** c. VIII. s. 292, er-Ruheybani, **Metalib Uli en-Nuha,** c. IV. s. 142

[323]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c.VI. s. 82

2.4.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: sahih satım, iskat, ibrâ ve nefez sözcüklerin terim anlamları şu şekildedir.

Sahih satım: Aslı ve vasfı itibari ile meşru bir satım işlemidir. Manilerden yoksun olması halinde hükmün uygulanmasını ifade eder. Satım işlemi bu özellik üzerine gerçekleşmişse sahih olur ve mülkiyet intikali ve ondan yararlanma gerçekleşir.[324]

İskat: Sahip olunan hakkın sonsuza kadar izale edilip düşürülmesidir. Bu düşürme işlemi bedelli veya bedelsiz olabilir.[325]

Nefâz veya akdü'n-nâfiz (uygulanırlık ve uygulanır / geçerli akit): Sonuçları hayata geçirilen akittir. Eğer bu işlem satım işlemi ise, müşterinin satılan mala, satıcının da bedele sahip olup mülkiyeti altına almasını ifade eder. İki kısma ayrılır: Lazım akid: Diğer tarafın rızası veya şer'i bir neden olmaksızın sadece taraflarından birinin fesh ve değiştirme işlemi yapamadığı akitlerdir. Satım veya kiralama işlemleri buna örnek verilebilir.Gayri lâzım: Taraflardan birisinin fesh edebildiği akitlerdir. Şirket ve vekâlet işlemleri buna örnek verilebilir.[326]

2.4.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Mesele şöyle özetlenebilir: Mûrisin, sağlığında bazı mirasçılarına sahih akitle satım yapması şer'i olarak geçerli, uygulanabilir, nâfiz bir işlemdir ve bu nedenle de iskat hakkı olduğu sürece mirasçıdan bedelini düşürebilir. (iskat edebilir) Bu durumda diğer mirasçıların işbu satım ve iskat işlemine itiraz hakkı bulunmaz.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

---

[324]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik Şerh Kenzu'd-Dekaik,** c. V. s. 44, İbn Abidin, Haşiyetu İbn Abidin, c. V. s. 100
[325] Eş-Şerif, **İnkidau'l-Hak Bilvefa fi el-Fıkıh el-İslami,** c. I. s. 98
[326]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 337

İslam hukukçuları, satım işleminin şartları ve hükümleri yerine getirilerek gerçekleştirilen sahih bir satım işlemi olması halinde uygulanabilir (nâfiz) olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. İnsanlar arasında câri olan alım, satım, kiralama, evlilik, musalaha vb gibi sözleşmelerinde asıl olan sahih olması durumunda her iki taraf için de lâzım akit statüsünde olmasıdır. Bu nedenle de sözleşmenin her iki tarafının da sözleşmenin gereklerini yerine getirmesi vaciptir.[327]

Kanıtlar

Kur'andan kanıtlar: (يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُـوا أَوْفُـوا بِـالْعُقُودِ)[328]Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin.

Delâlet yönü: Ayet, sözleşme taraflarının, sözleşmenin gereklerini yerine getirmeleri gerektiğini ifade eder. Ayetin emir sigası, işin vucubiyetine delalet eder. İmam Cessas şöyle der: Bu ayet, satım, kiralama, nikâh ve akid adı altına giren tüm işlemlerin yerine getirilmesi gerektiğine delalet eder.[329]

Sünnetten kanıtlar: Abdullah b. Ömer 'den gelen bir rivayete göre: Birisi Hz.Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) satım işlemlerinde kandırıldığını ifade etti. Hz.Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) ona; satım alışveriş yaptığında aldatma ve kandırma yok de buyurdular.[330]

Delâlet yönü: Hadis, akitlere ve verilen sözlere uyulması gerektiğine delalet eder. Bu hüküm Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) (لا خلابـة) beyanlarından anlaşılmaktadır.Bu ifadenin anlamı "aldatma ve kandırma yok" yani senin, beni kandırman bu akdi uygulamayı zorunlu kılmaz anlamına gelir.[331]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

[327]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXIV. s. 123, ez-Zerkeşi, **el-Mensur fi el-Kavaidi'l-Fıkhıyye,** c. II. s. 406, İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. III. s. 256
[328] Maide Suresi: 1
[329]el-Cessas, **Ahkâmu'l-Kuran,** c. II. s. 370
[330] Sahih Buhari,**ktp. Cuma, bab. Defnedilinceye kadar bekleme,** c. III. s. 65, hds no: 2117
[331] Sahih Buhari, **ktp. Cuma, bab. Defnedilinceye kadar bekleme**c. III. s. 65, hds no: 2117

Bedelin iskat veya ibrâ edilmesi meselesinde; dört fıkıh ekolünün temel eserlerini inceledikten sonra; fıkıhçılar arasında bu konuda kayda değer bir ihtilaf görmedim. Burada, çalışmayı zenginleştirecek ve fetvaya en yakın Hanefi mezhebinin görüşünü aktardım. O da şudur: "sahih bir satım işleminin ardından bedelden feragat edilmesi (ibrâ) halinde satıcının teslim alıp kabzettiği bedeli geri iade etmesi gerekir. Bu durumda ibrâ, hibe veya kıymetin düşürülmesi arasında fark yoktur.[332]

2.4.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Şartları ve hükümleri yerine getirilerek yapılan sahih akdin nâfiz ve uygulanabir olduğu konusunda verilen fetva, çoğu fıkhi mezheplerin görüşüne uygundur. Bedelin tamamı veya bir kısmından feragat edilmesi halinde bu müşterinin hakkı olup, rızası dahilinde gerçekleşmişse geri iadesi caiz değildir.[333]

2.4.3 Kadının, Ölüm Hastalığında Erkek Kardeşine Satım Yapması

2.4.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Kadın vefatından iki ay önce hastalığı esnasında sahip olduğu taşınmazlarını öz erkek kardeşine satmıştır. Müşteri, işbu satım işlemine bazı akrabalarını şahit tutmuştur. İşbu satım işlemi sahih sayılır mı?

Fetva: Bahsi geçen kadının, satım işlemini bahsi geçen öz erkek kardeşine ölüm hastalığı esnasında yapmış olması durumunda; öz erkek kardeşinin ona mirasçı olması veya olmaması durumuna göre değişir. Mirasçı değilse; bahsi geçen satım işleminde kayırma yoksa işbu işlem şer'i olarak nâfiz ve uygulanabilir bir satımdır. Yok eğer kayırma var ve değerinin altında satmış ise bu durumda üçte biri geçerli sayılır. Bahsi geçen öz erkek kardeş ona mirasçı ise; bu durumda İmâmı azamın

---

[332] Ebu'l-Me'ali, **el-Muhit el-Burhani fii'l-Fıkhi'n-Nu'mani,** c. VI. s. 484

[333] ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik Şerh Kenzu'd-Dekaik,** c. IV. s. 44, İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 100, es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXIV. s. 123, ez-Zerkeşi, **el-Mensur fi el-Kavaidi'l-Fıkhıyye,** 2/406, İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. III. s.256

görüşüne göre satım işlemi aynı değerinde bile olsa, diğer mirasçıların onay ve muvafakatına bağlı ve mevkuf olur.[334]

2.4.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: öz erkek kardeş sözcüğünün terim anlamı şu şekildedir:

Öz erkek kardeş:Aynı anne babadan olan kardeştir.[335]

2.4.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva; mirasçı olmayan birine, sağlıklı halinde veya ölüm hastalığı sırasında yapılan satım işlemi sıhhat şartlarını taşıması halinde geçerli ve nâfiz olduğunuifade etmektedir. Mirasçı birine yapılan satım işlemi ise, daha önce de geçtiği gibi diğer mirasçıların onay ve muvafakatını gerektirmektedir.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir. Mûrisin, ölüm hastalığı esnasında bazı mirasçılarına gerçekleştirdiği satım işleminden daha önce bahsedilmesi nedeniyle burada kısaca özetlenecektir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları, hastanın, ölüm hastalığı sırasında kayırma ve taraf tutma yoluyla mirasçılar dışında birisine piyasa değerinin altında gerçekleştirdiği satım işlemi terekenin üçte biri oranında olması halinde sahih ve nâfiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Eğer satım işlemi aynı değerinde ise sahih ve mutlak olarak uygulanır (nâfiz) hükmündedir.[336]Bu konu hakkındaki delilleri ise sahih satım konusundaki genel delillerdir.

---

[334]Mısır Fetva Kurumu Fetvaları, c. VI. s. 86
[335]el-Mucemu'l-Vesit, s. 489
[336] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VI. s. 75, es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXVIII. s. 79, İmam Malik, **Müdevvene,** c.III. s. 122, el-Mavirdi, **el-Havi el-Kebir,** c. VIII. s. 292, er-Ruheybani, **Metalib Uli en-Nuha fi şerhi Gayeti'l-Munteha,** c. IV. s. 142

Terekenin üçte birinin satımının nâfiz ve uygulanır olması hakkındaki delilleri ise şunlardır.

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınmıştır.

1-Sa'd b. Ebi Vakkas'sın rivayet ettiği hadis: Dedim ki: ya rasülüllah servet sahibi birisiyim ve kızımdan başka da mirasçım yok. Malımın hepsini tasadduk etmeyi vasiyet edeyim mi dedim. Hayır etme dedi. Peki üçte ikisini edeyim mi dedim. Hayır etme dedi. Yarısını edeyim mi dedim. Hayır etme dedi. Üçte birisini edeyim mi dedim. Üçte birisini et, o da çok dedi. Eğer malından tasadduk etmek istersen çocuklarına yaptığın harcama ve nafakalar sadakadır, malından eşine yedirdiğin şey sadakadır dedi. Aileni zengin bırakman, onları muhtaç, el açar şekilde bırakmandan daha hayırlıdır dedi.[337]

2-Imran b. Husayn'in hadisi: Ensardan biri vefatı esnasında altı köle azad eder. Bundan başka da malı yoktur. Bu durum Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) iletilir. Ona sert konuştu ve onları (köleleri) çağırdı ve onları ayırarak aralarında kura çekti, ikisini azad etti ve dört tanesini bıraktı."[338]

Delâlet yönü: İslam hukukçuları, ölüm hastalığında olan bir hastanın satım işlemi, vasiyete kıyas etmişler ve sadece terekenin üçte birisi için nâfiz ve uygulanabilir olduğunu beyan etmişlerdir.[339]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçılar malını, ölüm hastalığında mirasçısına satan kişi hakkında iki görüşe ayrılmışlardır.

---

[337] Sahih Buhari, **ktp. Mağazi, bab. Veda haccı,** c. V. s. 178, hds no: 4409
[338] Sahih Müslim, ktp. İman, bab. Ortağı olan köleyi azad etmesi, c. III. s. 1288, hds no: 1668
[339] İbn Kudame, **el-Kafi,** c. II. s. 272

1-Fıkıhçıların çoğunluğu (cumhuru ulema) konuyu, vasiyete kıyas ederek üçte birisi için cevaz vermişlerdir.[340]

2-Hanefiler ise konuyu geri kalan mirasçıların onayına bağlamışlardır. (mevkuf)[341]

Birinci görüşün kanıtları:Görüşlerine; hastanın mallarını, ölüm hastalığında satmasına, satım işleminin malın üçte biri için nâfiz olacağı konusunda önceki grubun delil olarak gösterdiği genel kanıtları delil olarak sunmuşlardır.[342]

İkinci görüşün kanıtları:Görüşlerine; İbni Abbas'ın (r.a) rivayet ettiği hadisi delil olarak sunmuşlardır. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)şöyle buyurmuştur: "Mûrisin vasiyeti mirasçıların onayı olmadan caiz değildir."[343]

Delâlet yönü: Hastanın, diğerleri hariç sadece mirasçılarından bazılarına gerçekleştirdiği satımı vasiyete kıyas etmişlerdir. Zira, sadece mirasçılardan bir kısmına yapılan satım onlar arasında çekişme, kavga, haset ve akrabalık ilişkilerinin kesilmesine neden olur.[344]

Hastanın, ölüm hastalığı esnasında, mallarını vereselerine (mirasçılarına) satmasına cevaz vermemelerinin nedeni ise, başkalarının maslahatının gözetilmesi adına mallarına el koyulan kişiye benzemesi nedeni iledir.[345]

2.4.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva tüm fıkıh mezheplerinin görüşlerine uygunluk göstermiştir. Kişinin, ölüm hastalığı sırasında veya sağlığında başkalarına yaptığı satım sahih ve nâfizdir. (yasaldır ve uygulanabilir) Eğer satım işleminde kayırma ve tarafgirlik varsa, bu durum vasiyete kıyas edilerek, malın üçte birisi için geçerlidir. Bu görüş özellikle, mirasçıya gerçekleştirilen satım işlemi diğer mirasçıların onayına mevkuftur (bağlıdır) diyen Hanefi mezhebi ile ittifak etmiştir. Bu satıma onay verirlerse, geçerli

---

[340] Malik, **Müdevvene,** c. III. s. 122, Mâvirdi, el-Havi el-Kebir, c. VIII. s. 292, **er-Ruheybani, Metalib Uli en-Nuha fi şerhi Gayeti'l-Munteha,** c. IV. s. 142
[341]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXVIII. s. 79
[342] İbn Kudame, **el-Kafi,** c. II. s. 272
[343]Dârekutnî, **ktp. Farzlar,** c. V. s.173, hds no: 4155
[344] İbn Kudame**, el-Kafi,** c. V. s. 272
[345]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik Şerh Kenzu'd-Dekaik,** c. V. s. 25

olur yoksa geçerli olmaz ve uygulanamaz. Eğer öz erkek kardeşi mirasçı değilse: işbu satım işleminde kayırma yoksa uygulanır ve sahih olur, eğer kayırma varsa malın üçte birisi için geçerli olur. Eğer mirasçı ise, kadının satımı diğer mirasçılarının onayına mevkuftur.[346]

2.4.4 Ölüm Hastalığında Satım

2.4.4.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Ölüm hastalığındaki kocanın, başka mirasçısı bulunmaması halinde, bütün mal varlığını karısına satabilir mi? İşbu satım işlemi, beytü'l-malın (hazine) onay vermesini gerektirir mi? Yoksa nâfiz sayılır mı? Bu işlemin şer'i kanıtları nelerdir?

Fetva: "Bahsi geçen soruyu ve İbrahim Hilmi Efendi tarafından İsmail Nuruddin kızı Hatice'ye 6 Mart 1919 (05 cemaziyesseni 1337) tarihinde, Mısır mahkemesinde gerçekleşen satım akdini inceledik.

Et-Tenvir ve Şerhuhu ed-Durru'l-Mensur eserinin, 1286 Emira baskısı 5.cildin 644. Sayfasında şöyle geçer: (Reşit olan mirsçıların onayı olmadan, mirasçılarına ve katili olan kişiye doğrudan satım yapılamaz.Veya kâtil küçük veya deli ise veya onun dışında mirascısı yoksa yani kâtil dışında başka mirasçı yoksa; karısına veya karı kocasına vasiyet etmiş bile olsa ve onun dışında başka mirasçı bulunmasa vasiyet sahih olur. İbn Kemal, el-Muhibbide zikretmiştir. Kadın, kocasına malının yarısını vasiyet etse, uygulanır. Bu duruma karı koca kaydını koymuşlardır. Çünkü onlar dışındakiler vasiyete gerek duymazlar, zira onlar miras yoluyla elde ederler. Fıkıhçılar; hasta insanın alım, satım gibi inşa ettiği işlemlerin hükmünün vasiyet hükmü gibi olduğunu belirtmişlerdir. el-Hindiyye sayfa 90'da da şöyle yer alır: "Bütün malını vasiyet etse ve başka da mirasçısı olmasa, bu durumda vasiyet geçerli (nâfiz) olur. Beytü'l-malın (hazine) onayına gerek kalmaz.(sona erdi)

Buradan hareketle; bahsi geçen kocanın zikri geçen karısına yaptığı satım işlemi; ölüm hastalığı esnasında yapılmışsa ve ondan başka mirasçısı da bulunmuyorsa satım akdi ile gerçekleştirilen bahsi geçen tüm satım işlemleri için işbu vasiyet şer'an

[346]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXVIII. s. 79

geçerli ve nâfiz olup, hazinenin (Beytü'l-mal) yani devletin onayına bağlı (mevkuf) değildir. Çünkü, hazinenin hakkı tüm vasiyet edilen kişilerden sonra gelir."[347]

2.4.4.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: (Vasiyet)Sözcüklerin terim anlamları şu şekildedir:

Vasiyet: Vefat sonrası, gerek malların kendisinde ve gerekse menfaatinde bağış (teberru) yoluyla tereke hakkında işlem yapılmasını sağlayan şeydir.[348] Yani mal sahibi, hayatta iken; sahip olduğu malları hakkında tasarruf edilmesini (işlem yapılmasını) vefatından sonraya bağlamışsa bu işleme vasiyet adı verilmiştir.

2.4.4.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Ölüm hastalığında, kişinin karısına (eşe) yaptığı satım işlemi; ondan başka mirasçı olmaması durumunda vasiyeti bahsi geçen tüm mallar için nâfiz ve geçerli olup hazinenin/devletin onayına mevkuf değildir.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele fıkıhçılar arasında ittifakın sözkonusu olduğu tek kısımdan oluşur.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Mesele hakkında fıkıhçıların görüşleri incelendikten sonra, aralarında bahse değer herhangi bir ihtilaf görülmemiştir. Bu yönüyle bu fetva hakkında fıkıhçılar arasında ittifak[349] olduğu görülmektedir. Buna binaen fıkıhçılar aşağıdaki konularda ittifak etmişlerdir:

Mirasçıya verilen vasiyet, o vasfa bağlanmışsa mûsinin ölümüne kadarişbu vasiyet caiz ve sahih değildir. Eğer mirasçı olma vasfı, mûsinin ölümünden önce o şahıstan

---

[347]**Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,** c. VI. s. 92
[348]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,**c. VII. s. 352, İbn Kudame, **el-Mugni,** c. V.s 366, 6/90
[349]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 613, -Mevvak, **et-Tac ve el-İklil,** c. VIII. s.556, el-Mavirdi, el-Havi el-Kebir, 8/214, **İbn Kudame, el-Mugni,** c. VI. s. 148

izale olursa, vasiyet sahih olur. Çünkü, bu durumda illetin izale olmasıyla hüküm de izale olur. Vasiyetin mirascıya, diğer mirasçıların onayı olmadan caiz olmamasının hikmetine gelince; bazı mirasçıların bu işlemden zarar görme durumudur. Mirasçı hakkında vasiyetin uygulanmasına cevaz verilmesi, pişmanlığın yanında, diğerleri ile akrabalık bağlarının kesilmesine cevaz verilmiş olur.

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınıştır

Sünnetten kanıtlar: Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in devesininağzından salya akarken ona yetiştim. Onun şöyle dediğini işittim: "Muhakkak ki Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir.Mirasçı (vâris) için vasiyet yoktur."[350]

Delâlet yönü:Eğer vasiyet, mirasçıya yapılmışsa, bu durumda, mûsi kim olursa olsun vasiyet diğer mirasçıların onayına mevkuftur.[351]

Bununla birlikte; ölüm hastalığındaki hasta kocanın, karısına yaptığı satım işleminin; ondan başka mirasçı olmaması durumunda bu satımın sıhhatli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu işlemi, akitte zikredilen tüm malların satımı konusundaki nâfiz / geçerli akde kıyas etmişlerdir. Bu satım işlemi devletin (hazinenin) onayına mevkuf değildir. Çünkü, devletin bu konudaki hakkı vasiyet edilen kişilerin hepsinden sonra gelir. Ancak; Hanbeliler, şöyle demişlerdir: Eğer ölüm hastalığında eşini boşamışsa mirasından fazla verilmez. Çünkü, bu durumda, malını ona vasiyet yoluyla ulaştırmak istemesiyle itham edilir. Bu nedenle de bu vasiyet uygulanmaz. Aynı şekilde eğer üçte birinden fazlasını vasiyet etmişse gene uygulanmaz.[352]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

[350] İbn Mace, **ktp. El-Vasaya, bab. Mirasçı için vasiyet yoktur,** c. II. s. 906, hds no: 2714
[351]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. VI. s. 491
[352] İbn Kudame, **el-Mugni,** c. IV. s. 148

İslam hukukçuları arasında bu konuda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Araştırmalara rağmen, fıkıhçılar arasında bu konuda kayda değer herhangi bir ihtilaf bulunamamıştır.

2.4.4.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda geçenlerden;ölüm hastalığındaki kocanın, karısına yaptığı satım işleminin, ondan başka mirasçısı bulunmaması halinde, sıhhatli olduğu yönündeki fetvanın, Hanefi mezhebine[353] ne kadar muvafık ve uygun olduğu görülmektedir. Ayrıca bu durumu, devletin onayına gerek kalmadan yapılan akit esnasında zikredilen her şey için geçerli olan vasiyet gibi saymışlardır.

2.4.5 Satım Akdi

2.4.5.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Şahıs, akli ve bedeni sağlığı yerinde olarak sıhhat şartlarına uygun bir akitle mirasçılarından birisine satım yapar ve bedelini bağışlar. (teberru eder) İşbu satış işlemi sahih midir? Geri kalan vereseler (mirasçılar) işbu satım işlemine itiraz edebilirler mi?

Fetva:"Yukarıda geçen bu soruyu inceledik. Bilmenizi isteriz ki; bahsi geçen satım akdi, sıhhat şartlarını yerine getirmesi halinde satım sahih olur ve müşterinin mülkiyeti elde etmesi vacip haline gelir**.** Bu durumda, satıcının geri kalan mirasçılarının herhangi bir hakkı kalmaz. Bahsi geçen bu durum, satıcının sağlıklı olması halinde geçerli olup, ölüm hastalığında gerçekleşmesi halinde geçerli sayılmaz."[354]

2.4.5.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları:akdü'l-bey' es-Sahih (sahih satım anlaşması)

---

[353]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 613
[354]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 95

Sahih satım: Aslı ve vasfı meşru olan satım işlemi olup manilerden hâli olması halinde hüküm ifade eder. Aslı meşru ifadesi; gerekli vasıfları bulunmasa bile işlem sahih olur. Vasfı ile sahih olması ise vasfa ihtiyaç duyması halinde gereklidir. Bu durumda işlem sahih satım olur ve sonunda mülkiyet ile yararlanma vb gibi haklar doğar.[355]

2.4.5.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Şartları ve hükümleri yerine getirilerek, akli melekeleri yerinde reşid birisinden sadır olan akit, sahih ve nâfiz (geçerli) bir akit olup hiç kimsenin onayına mevkuf (bağlı) değildir.

b) Meselenin incelenmesi : İslam hukuçuları bu mesele hakkında ittifak etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Şartları ve ahkâmı yerine getirilen satım akdi sahih bir satım akdi olup malın teslim alınması (kabzedilmesi), şartın uygulanması, mülkiyetin intikali ve intifa hakkı gibi sonuçların hayata geçirilmesi gerekir diyerek mesele hakkında fıkıhçılar ittifak etmişlerdir. İhtilaf ettiklerine dair herhangi bir şeye rastlamadım.[356]

Fıkıhçılar aynı zamanda şu konuda da ittifak etmişlerdir: Sahih bey'(satım) iki kısımdır. Mevkuf bey' ve nâfiz bey'. Mevkuf satım (bey'): Sıhhatve nefâz (geçerlilik) şartları yerine getirilmeyen satımdır. Bu satımın hükmü; onay ve muvafakiyet vermesi gerekenlerin izni alınmadan geçerli sayılmaz. Nâfiz akid ise; sıhhat ve geçerlilik şartları yetine getirilen akid oluşu aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkar:

1-Eğer vadeli (ertelenmiş) olarak satılmışsa, zamanı gelince müşterinin, bedeli ödemesi gerekir. Eğer peşin ödeme ile satılmışsa, hemen ödemesi gerekir.

---

[355]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. IV s. 44, İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 100, Uleyş **, Minehu'l-Celil,** c. II. s. 551

[356]es-Suyuti**, el-Eşbahu ve en-Nezair,** c. I. s. 67, **el-Karafi, el-Furuk,** c. IV. s. 73, **ez-Zerkeşi, el-Mensur fi el-Kavaid,** c. IV. s. 155 İbn Kudame**, el-Mugni,** c. IV. s. 140

2- Satım işlemi vadeli ise; vadenin dolmasının ardından müşteri mal sahibine bedelini ödenesi gerekir, peşin ise; malın müşteriye teslim edilmeden önce bedelin hemen ödenmesigerekir.

3-Satıcının bedeli teslim almasının ardında malın, satıcının elinde kendi eylemi veya yabancı birisinin eylemi sonucunda telef olması halinde, eğer müşteri akdi fesh etme yoluna gitmezse satıcı bedeli müşteriye garanti eder.

4-Mal müşteriye bedeli alınmadan teslim edilmişse, müşteri, malın bedelini ödemeyi garanti eder. Bu gereklilik akitlerde zorunlu bir prensiptir. Akid, bununla itibar ve saygınlık kazanır. Eğer olmasaydı akitler, iş kurumlarında, mülk edinme sistem ve yöntemlerinde en önemli özelliğini kaybetmiş olurdu. Böylece, alış veriş işlemlerive insanlar arasındaki muamelelerde düzensizlik meydana gelirdi.

Kanıtlar

İslam hukukçuları, sahih akitlerin yerine getirilmesini teşvik eden genel delilleri kanıt olarak sunmuşlardır önceki konuda bunlara yer verilmiştir.

Kur'andan kanıtlar:

1- (وَأَوْفُوا بِالعَهْدِ إِنَّ العَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا)[357]"Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur."

2- (وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ)[358] Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin.

Delâlet yönü: Akit veya ahitlerde sözünde durma ve vefalı olma vadetmekle olabilir. "Akitlerde esas olan gereklerini yerine getirmektir"[359] diyen Şer'i kaideye göre,

[357] İsrâ Suresi: 34
[358] Nahl Suresi: 91
[359]el-Karafi, **el-Furuk,** c. III. s. 269

akitlerde asıl olan bunların kesinlikle yerine getirilmesidir. Aynı şekilde söz verilmesi durumunda da buna uyması zorunludur.[360]

Sünnetten kanıtlar: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kimin bir kavimle arasında ahid varsa, süresi bitinceye kadar onu bozmasın ve onu zorlamasın."[361]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); birisinin, başkası ile arasında ahd veya vaad varsa süresi dolmadanbu sözleşmeyi fesh etmemeyi tavsiye etmişir. Bu durum verilen sözlerin tutulmasına vefa göstermeningereğidir.[362]

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu: İslam hukukçuları bu konuda ittifak etmiş olup aralarında bu konuda kayda değer herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.

2.4.5.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Akit yapmaya yetkili birisinin; tüm şartlarını ve ahkâmını yerine getirerek gerçekleştirdiği sahih akit, geçerli (nâfiz) sayılır ve bu sözleşme sonunda mülkiyet intikali, malı teslim alma (kabzetme), bedelin ödenmesi ve intifa hakkı gibi sonuçlar doğar ve bu sözleşmeye hiçkimsenin itiraz etme hakkı yoktur diyen fetva, Hanefi mezhebinin ve diğer çoğu mezhebin görüşlerine muvafakat etmiştir.[363]

2.4.6 Felçli İnsanın Satım İşlemi

Bu konu dört alt başlık altında incelenmiştir.

2.4.6.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Felçli bir kişinin gerçekleştirdiği satım işlemi sahih ve nâfiz midir? Yoksa ölüm hastalığı kapsamında sayılarak diğer mirasçıların onayını mı gerektirir?

---

[360] Zekeriyya el-Ansari, **Esna'l-Metalib**, c. VII. s. 245
[361] İbn Hanbel, c. IV. s. 111, hds no: 17056
[362] Eş-Şevkani**, Neylu'l-Evtar,** c. VIII. s. 61
[363]es-Suyuti, **el-Eşbahu ve en-Nezair,** c. I. s. 67

Fetva:"...buradan anlaşıldığı üzere hastalığı üzerinden bir sene geçmişse felçli insan ölüm hastası sayılmaz. Soruda bahsedilen şahıs ise, hastalanmasının üstünden 8 yıl geçmiştir. Ve soruda hastalığının her geçen gün daha da artığına dair herhangi birşey zikredilmemiştir. Özellikle; bahse konu şahıs işbu satım işleminin kaydedilmesinin ardından 6 yıl sonra vefat etmiştir. Bu nedenle bu hastalığı ölüm hastalığı sayılmaz ve tasarruf ve davranışı da sağlam bir insanın davranışı olarak değerlendirilir. Buna göre bahse konu satım işlemi bazı mirasçıları hariç geri kalanlara yapılmış bile olsa sahih ve nâfiz olur, itiraz edilmesi doğru olmaz. Çünkü, mülk sahibi mülkünde istediği gibi tasarruf edebilir ve mirasçısı olsun veya olmasın istediği ve arzu ettiği kişiye satım veya hibe veya benzeri yollarla verebilir.

İşte bu İslam şeriatının ve medeni kanunun hükmüdür. Ancak sözleşmenin şekli olup olmadığı konusu ulusal mahkemelerin ihtisas alanına girer. Ardından da cevap soruya göre verilir. (Allahu alem)"[364]

2.4.6.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: el-Mefluc veya el-fâlic (felçli insan)

Felçli: Felece sözcüğünde türetilmiş olup meçhul kalıptadır: İnsanın, bedeninin yarısını kullanamaz haline gelmesidir. Tıp bu konuda şöyle der: Bedenin uzun süre hareketsiz kalma halidir.[365] Bedenin yarısını etkileyen ve hissetme duygusu ile hareketinin kaybolma halidir.[366]

2.4.6.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva;felçli insanın gerçekleştirdiği satım işlemi ve bu işlemin sahih, nâfiz olduğu ve vefatının ardından mirasçılarının onayına mevkuf olmadığı ile bu hastalığın ölüm hastalığı olmadığı hükümlerini içermiştir.

b) Meselenin incelenmesi :

---

[364]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 103
[365]el-Ayni, **el-Binaye Şerhu'l-Hidaye,** c. VII. s. 246
[366]el-Mevla hesrev, **Dureru'l-Hukkam Şerh Gureru'l-Ahkâm,** c. II. s. 431

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Fıkıhçılar, Hastanın halinin kötü yönde değişiklik göstermesi ve bu nedenle vefat etmesi endişesi hariç bu tür müzmin veya uzun süreli hastalıkların ölüm hastalığı sayılmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Eğer bu kötüye gidiş sonunda şahıs vefat ederse bu durum ölüm hastalığı sayılmıştır.

Görüşler

İmam Kâsânîşöyle der: Felç, verem, gut vb gibihastaların hastalıkları uzun süre devam etse bile işlemleri sahih hükmündedir. Nedeni ise genellikle kişinin bu hastalık nedeniyle vefat etme tehlikesinin olmamasıdır. Bu hastalıklar, hastanın durumunun kötü yönde değişiklik göstermemesi halinde, ölüm hastalığı sayılmaz. Kötü yönde değişiklik göstermesi durumunda ise ölüm hastalığı sayılır. Zira, bu değişiklik sonunda vefat etmesinden korkulduğu için bu durumda bu hastalık ölüm hastalığı kapsamında sayılır. Kötürüm ve kronik hastalar ile yarı felçli olanlarda buna dahildir."[367]

İbn Madâ el-Hanefi şöyle der: "...felçli ve kötürüm hastalar hakkında şöyle denmiştir.: Hastalığı her geçen gün artıyorsa bu durumda hasta statüsünde değerlendirilir. Çünkü, hastalığının her geçen gün artması genelde ölümle sonuçlanır. Yok eğer artmıyorsa bu durumda sağlam ve sağlıklı statüsünde değerlendirilir. Çünkü, genelde bu durumdaki bir hastanın bu hastalık nedeniyle vefatından endişe edilmez."[368]

Uleyş fetvaları isimli eserde şöyle geçer: **İbnü Selmun** şöyle der: "Cüzzam ve yaşlılık gibi sonunda ölüm tehlikesi olmayan müzmin hastalığı olanların eylemleri, tartışmasız sağlıklı insan eylemleri kapsamında değerlendirilir."[369]

Mâverdi,İmamŞâfiî 'den şunu nakleder: "Genelde, ölümle sonuçlanan bir hastalık nedeniyle vefat edenler vasiyet ahkamı kapsamında değerlendirilir. Öyle olmaması halinde sahih sayılır"

[367]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. III. s. 224
[368] İbn Maze, **el-Muhitu'l-Burhani fi el-Fıkıh en-Numani,** c. III. s. 412
[369]Uleyş, **Fetava İbn Uleyş,** c. II. s. 174

Ardından hastalık türlerinde bahseder: Dördüncü tür şudur: Başlangıcı itibari ile korkutucu ve endişe verici olan ancak sonucu itibari ile öyle olmayan hastalıklardır. Buna örnek felç hastalığıdır. Zira bu hastalık başlangıcı itibari ile genelde endişe verici ve korkutucudur. Bu tür hastalığa yakalanan kişiler sadece felç olur ve ölüm riski bulunmaz. Bu durum bir ay sürebilir.[370] Yani, hastalık nedeniyle kişinin vefatından endişe edilmiyorsa bu durumda şahsın tasarrufu sahih sayılır.

el-Mümit' şerhinde şöyle geçer: İbnü Useymin, Hanbelilerin görüşü hakkında şunu söyler: (feçli insanın ilk anı) ifadesi; Felçli insan; bedeni uyuşuk (hareketsiz) kişi olup çok türü bulunur. Son dönem ilim insanları onu calta veya şelel (felç) olarak adlandırmışlardır. Felçli insanın ilk başlangıç durumu riskli ve tehlikeli sayılır. Zira bu hastalık bedenin diğer bölgelerini sararak ölümüne neden olabilir. Ancak bu hastlığın sonu böyle değildir....” yani riskli değildir. Bu nedenle de davranışı, sağlıklı insanların tasarruf ve davranışı kapsamında değerlendirilir.[371]

Dört mezhebin fıhçılarına ait görüşleri aktardıktan sonra, felçli insanın satım işleminin sahih olduğu ortaya çıkmaktır. Burada bahse değer bir konu da şudur ki; bu konu hakkında ne Kur'an'da ne de sünneti nebeviyede herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu:

Konu hakkında İslam hukukçuları arasında görüş birliği bulunmakta olup kayda değer herhangi bir ihtilaf bulunmamaktdır. Ölüm hastalığına yakalanan bir hastanın tasarrufu hakkındaki hükümden, önceki konularda bahsedilmesi nedeniyle burada tekrar edilmemiştir. Burada bizi ilgilendiren konu; felçli insanın gerçekleştirdiği satım işlemidir. İslam hukukçuları arasında konu hakkında kayda değer bir ihtilaf görmedim ve mesele hakkında fıkıhçılar arasında ittifak bulunmaktadır.

[370]el-Mavirdi**, el-Havi el-Kebir,** c. VIII. s. 321-323
[371] İbn Useymin, **Eş-Şerhu'l-Mumti ala Zadi'l-Mustekni,** c. XI . s. 105

2.4.6.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, Hanefi mezhebi başta olmak üzere tüm fıkhi mezheplere uygundur.[372] Hanefi imamları meselenin ayrıntılarını zikretmişler ve felçli insanın hastalığının her gün artmasını, genellikle ölümle sonuçlanması nedeniyle, bu hastalık, riskli hastalık grubu içerisinde değerlendirmişlerdir. Eğer hastanın durumunda bir değişiklik olmuyor ve hastalığı artmıyorsa bu tür hastaların durumu ve tasarrufları sahih statüsü kapsamında değerlendirilir. Gerçekleştirdiği satım işlemleri de nâfiz ve geçerli olur ve herhangi bir kimsenin onayına mevkuf ve bağlı kalmaz.

2.5 Satım Şartları

2.5.1 Defin Masrafları Karşılığında Mülkiyet Hakkından Feragat

2.5.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Defin masrafları karşılığında mülkiyet hakkından feragat caiz midir? Bu feragat vasiyet sayılır mı?

Fetva: Ekte yer alanbakanlığın 1919 yılına ait 25 sayılı ve 39 13 244 nolu kararını inceledik. Dükkanda bulunan tüm feragat belgelerinden anlaşılan Mustafa Şalan el-Hamsani adlı şahıs, dükkanda bulunan tüm malzemeleri ve evini Muhammed Ali Ebu Recep adlı kişiye 500 kuruş karşılığında vefatından sonra teslim almak üzere feragat etmiştir. İşbu belgenin sigası / yazılış şekli vasiyet sigasında değildir. Tam tersine belgenin yazılış tarzı takas (muâvaza) şeklinde olup feragat eden kişi feragat edeceği mal varlığını vefatına bağlamış ve bu takas (muâvaza) işlemi de gerçekleşmemiştir. Bu nedenle bu işlem şer'i olarak sahih değildir. Bu durumda bahse konu vefat eden kişinin vefat anından defin işlemleri tamamlanıncaya kadar olan masraflar terekesinden tahsil edilir. Geri kalandan, varsa borcu ödenir, bahse konu bu evrak dışında kendisinden sadır olan sahih bir vasiyet varsa yerine getirilir,

[372]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. III. s. 224

bunlardan geriye kalan varsa mirasçısına kalır yoksa geri kalan mal devlet hazinesine geçer.[373]

2.5.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: tereke, muavada, ta'lik ala şart (Şarta bağlı satım),

Tereke: Vefat eden kişinin başkasının hakkına bağı olmadan geride bıraktığı mülküdür.[374]

Muâvada (takas akdi) : Her iki tarafın da bedel ortaya koyduğu akitler. Bağış, hibe gibi işlemlerin dışında kalan satım, selem, kiralama, şirket sözleşmeleri girer.[375]

Şarta bağlı satım: "Bir şeyin elde edilmesini başka bir şey elde edilmesine bağlama."[376] Akdi şarta bağlanması: "Akdin özel bir bağlamda başka bir işle ilişkilendirilmesi"[377]

2.5.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Defin masraflarının çıkarılması için mülkiyetten feragat edilmesinin meşruluğu nedir. Fetvadan anlaşıldığı üzere takas konusu içine girdiği için bu durum şer'i olarak caiz değildir. Zira takas sözleşmelerini böyle bir konuya bağlı yapma uygun değildir.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

---

[373]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 91
[374]İbn Abidin, **Kurretu Aynu'l-Ehyar Litekmileti Raddi'l-Muhtar,** c. VII. s. 350
[375]es-Savi, **Haşiyetü savi,** c. III. s. 12
[376] İbn Nuceym, **el-Eşbah ve en-Nezair,** c. I s. 317
[377]ez-Zerka, **el-Medhelu'l-Fıkhı,** c. I. s. 564

İslam hukukçuları, vefat eden kişinin terekesi ile ilgili yerine getirilip eda edilmesi gereken hakları şu şekilde belirtmişlerdir: Ölünün techiz edilmesi, kefenlenmesi ve defnedilmesi, borçlarının ödenmesi,vasiyetinin yerine getirilmesi ve ardından geri kalan mal varlığının mirasçılar arasında bölüştürülmesi.[378]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınıştır

Sünnetten kanıtlar: İbn Abbas'tan (r.anhuma) rivayet edilen hadistir. "Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber mescidi Harama bir adam geldi. Devesinin üzerinden düşerek vefat etti. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), su ve sedir ağac ile yıkayın iki elbisesini (kefenini) giydirin dedi."[379]

Delâlet yönü: Kendi malından iki elbise: Şahsın kendi malından alınan kefenle kefenlenmesi anlamındadır. Eğer malı yoksa bu durumda ona infak etmesi gereken kişi tarafından karşılanır, bu da yoksa devlet hazinesinden karşılanır. Yoksa müslümanlar bu masrafları karşılarlar.[380]

Şer'i fıkıh kurallarından kanıtlar: Kural: Tereke hukukunda en güçlüsünden başlanarak eda edilir.[381]

Delâlet yönü: Terekeye bağlı borçlarda en güçlüsünden başlanarak eda edilir.[382]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Takas sözleşmelerinin bir şarta bağlı olmasının sıhhati konusunda fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konular:

---

[378]el-Gitabi, **el-Binaye Şerhu'l-Hidaye,** c. XIII. s. 389, **el-Karafi, ez-Zehire,** c. VII. s. 103, **Zekeriyya el-Ansari,Esna'l-Metalib,** c. II. s. 410, İbn Kudame, **el-Mugni,** c. IV. s. 332

[379] Sahih Buhari, ktp. Avlanmanın cezası, bab.İhramın sünnetleri, c. III. s. 17, hds no: 1851, Müslim ktp. Hac, bab. İhramlı kişi ölürse ne yapılır, 2/865, hds no: 1206

[380] Sabik**, Fıkhu's-Sunne,** c. I. s. 520

[381]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XXIX. s. 136, ed-Derdir, **Eş-Şerhu'l-Kebir,** c. IV. s. 458

[382]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 469

Görüşler:

1. **Birinci görüş:** Satım işleminin bir şarta bağlanması genel olarak sıhhatli değildir. Bu görüş Hanefi,[383] Maliki[384] ve Şâfiî [385] ulemasının geneline (cumhuru ulema) ait bir görüştür.

Hanefiler bunu şu şekilde detaylandırmışlardır: Eğer şart, teslim alma şartı gibi sözleşmenin müktezasına uygun ise sahih olur yoksa böylededeğilse sahih olmaz.[386]

İkinci görüş: Hanbeliler, gerek takas ve gerekse teberru olsun akitlerin şarta bağlanmasına cevaz vermişlerdir. İbn Kayyım şöyle der: Akitlerin kuruluşu, fesh edilişi ve teberruların şarta bağlanması zaruret veya ihtiyaç veya maslahat gereği olabilir bu durumda bundan müstağni olunamaz.[387]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: Genel olarak satım işleminin bir şarta bağlanmasının sıhhatli olmamasına, Ebu Hureyre'nin (r.a) rivayet ettiği şu hadisi delil göstermişlerdir. "Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hasa (taş atımı) ve garar (aldatma) satımını yasaklamıştır."[388]

Delâlet yönü: Şart garar (sonu bilinmeyen) içine girer. Koşulan şart gerçekleşebilir de gerçekleşmeyebilir de. Bu nedenle satım işlemi onun yerine gelip gelmemesine bağlıdır. Bu nedenle de Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle garar (sonu bilinmeyen) satımını yasaklamıştır.[389]

İkinci görüşün kanıtları

Gerek takas ve gerekse teberru (bağış) olsun akdin şarta bağlanmasının sıhhatli oluşuna, sahabenin (r.anhum) uygulamasını delil göstermişlerdir. Takas (muâvaza)

---

[383]ez-Zeylei**, Tebyinu'l-Hakaik Şerh Kenzu'd-Dekaik,** c. IV. s. 134
[384]el-Karafi, **el-Furuk,** c. I. s. 229
[385] İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil,** c. V. s. 114
[386]el-Hamevi, **Gamzu Uyunu'l-Besair fi Şerhi el-Eşbah ve en-Nezair,** c. IV. s.42
[387] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. II. s.341
[388] Sahih Müslim, ktp. Buyu2, bab. Hasa satımının batıl oluşu, c. III. s. 1153, hds no: 1513
[389]en-Nevevi**, el-Mecmu,** c. IX. s. 341

işlemlerinin şarta bağlanması, Hz. Ömer b. Hattab'tan (r.a) rivayet edilmiştir. Bu işlem sahabenin huzurunda gerçekleşmiş ve itiraz etmemişlerdir. Bu durumda icma yerine geçmiştir.[390]

2.5.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, takas (muâvaza) akdi şarta bağlanamaz diyen Hanefi mezhebinin imamlarının görüşleri ile uyumludur. Soruda geçen konu satış işlemindeki mubadeleye delalet etmektedir bu da takas işlemi olup vasiyet değildir. Zira şahsın terekesinden öncelikle cenazenin hazırlanması/techiz ve defin işlemleri için gerekli olan masrafların karşılanması gerekir, sonraborçları ödenir sonra vasiyeti yerine getirilir ve ardından mirasçısı varsa miras işlemleri tamamlanır yoksa geri kalan tereke hazineye kalır.[391]

2.5.2 Satılan Maldan Faydalanmama Taahhüdünde Bulunma

2.5.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Müşteri, satıcının hayatta olduğu süre boyunca satın aldığı maldan yararlanmama taahhudünde bulundu. Bu taahhud şer'i olarak yerine getirilmesi gereken bir eylem midir?)

Fetva: Bahsi geçen soruyu inceledik. Çocuğun babasına soruda geçtiği gibi bir söz vermesi halinde şer'i olarak buna uyulmasını gerektirmez. Temkihi'l-Hamidiye'de şöyle geçer: Şöyle soruldu: Eğer Zeyd, Amr'a falan tarlamın ürününü sana vereceğim dese ve ardından da vermekten vazgeçerek hiçbir şey vermese, bu durumda sadece zikredilen bu bir söz verme nedeniyle Zeyd'e bir şey gerekir mi? Cevap: Şer'i olarak bu sözünü yerine getirmesi gerekmez. Buna benzer meseleler mubah olup dikkat etmek gerekir. Bu meselenin ayrıntıları haşiyesinde yer alır. Soruda bahsedilen durum da buna benzer. (Allahu alem)[392]

---

[390] İbn Hacer, **Fethu'l-Bari,** c. V. s. 75-76
[391] ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik Şerh Kenzu'd-Dekaik,** c. IV. s. 134
[392] *Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 94

2.5.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: iltizam, va'd

İltizam (yükümlülük): Kişinin kendisini bir şeye yükümlü kılmasıdır.işbu işlem iki kişi arasında gerçekleşen ve birinin diğerini yapmaya veya yapmamaya yükümlü kıldığı yasal bağdır.[393]

Vaat: gelecekte hayrı ulaştırmayı haber verme[394]

2.5.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Bu mesele, vaat başlığı altında ele alınmıştır. Fıkıhçılar konuyu, dini ve yasal açıdan bu yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmemsi yönüyle ele almışlardır. Müşteri, satın aldığı maldan yararlanmamayı taahhüt etmesi halinde bunu uygulama yükümlülüğü var mıdır?

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçularının hepsi, verilen sözün ve yapılan anlaşmaların yükümlülüklerinin yerine getirilmesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte bu verilen sözler yerine getirilirken dinin tavsiye ettiği ahlak kurallarına riayet edilmesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. İhtilaf edilen nokta, sözde durmanın, ahde vefanın vacip oluşu ve yükümlülüğün yerine getirilmesi hakkında olmuştur. İmam Nevevi şöyle demiştir. "Kim birisine yasak olmayan bir söz vermişse, sözünü yerine getirmesi gerekir. Bu durum müstehap mıdır yoksa vacip midir? Bu konuda aralarında ihtilaf etmişlerdir."[395]

---

[393]es-Senhuri, **Şerhu'l-Kanuni'l-Medeni,** c. I. s. 138-139
[394]el-Ayni, **Umdetu'l-Kari,** c. I. s. 220
[395]en-Nevevi, **el-Ezkar,** c. I. s. 317

Kur'an'dan kanıtlar: (وَأَوْفُوا بِالعَهْدِ إِنَّ العَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا)[396] Verdiğiniz sözü de yerine getirin çünkü söz (veren sözünden) sorumludur. (وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ)[397]Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin.

Delâlet yönü: Verilen sözün ve yapılan akdin ve anlaşmaların yerine getirilmesi; akit yapma suretiyle gerçekleşmiş ise "akitlerde esas olan yerine getirilmesidir"[398]diyen şer'i kaidede belirtildiği üzere bu durumda buna riayet edilip uyulması zorunludur. Aynı şekilde anlaşmaların da yerine getirilmesi zorunludur.[399]

Sünnetten kanıtlar: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kimin bir kavimle arasında ahid varsa, süresi bitinceye kadar onu bozmasın ve onu zorlamasın."[400]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kimin başkalarıyla arasında ahdi veya vadi varsa süresi bitmeden bunların bozulmaması gerektiği konusunda insanları irşad etmiştir. Bu durum verilen akit ve ahitlere vefanın gereğidir.[401]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu, kim birisine borç ve sadaka verme veya bir malı hibe etme gibi iyilik yapmaya söz vermişse veya alım satım işlemi gibi bir satım akdi veya evlilik gibi bir söz vermişse veya vekâlet gibi caiz birakit vadinde bulunmuşsa ki bunlar aslında kişiye vacip olmayan eylemlerdir, bu durumda bu sözleri yerine getirmesi gerekir mi gerekmez mi? Bazıları mutlak olarak vaciptir, bazıları mutlak olarak müshahaptır derken bazıları da mücerred söz verme ile diğerlerini birbirinden ayırmışlardır.

Görüşler

Fıkıhçılar bu meselede üç farklı görüşe ayrılmışlardır.

---

[396] İsrâ Suresi: 34
[397] Nahl Suresi: 91
[398]el-Karafi, **el-Furuk,** c. III. s. 269.
[399]el-Karafi, **el-Furuk,** c. III. s. 444.
[400] İbn Hanbel, c. IV. s. 111, hds no: 17056
[401] Eş-Şevkani, **Neylu'l-Evtar,** c. VIII. 61.

1-Verilen sözün yerine getirilmesi müstehap olup vacip değildir. Verdiği sözü yerine getirmeyen birisi hakkında dava açılamaz. Söz veren kişi sözünde durmadığı zaman kötü ve mekruh bir iş işlemiş sayılır. Ancak günahkâr sayılmaz. İmam Nevevi şöyle demiştir: "Şâfiî , Ebu Hanife ve cumhuru ulema konunun müstehap olduğu ve sahibinin günahkâr olmayacağı[402] görüşündedir. Hanbeliler[403] ve bazı Malikiler[404] de bu görüştedir.

2-Verilen sözün mutlak olarak yerine getirilmesi gerekir. Verilen sözün dini açıdan yerine getirilmesi gerekir ve sözünü yerine getirmediği zaman ona dava açılabilir. Bu, Semra b. Cündüp, İshak İbn Rahuviyye, ibn Şebrame'nin ve İmam Ahmed'in görüşlerinden birisi olup Takıyyuddin İbn Teymiye[405] ve İbn Kayyım[406] da bu görüşü tercih etmişlerdir.

3-Mücerred söz verme ile diğerlerinin yerine getirilmesinin vacip olması ile ilgili görüşler.

a)Mücerred söz vermenin yerine getirilmesi müstehap olup vacip değildir, ancak şarta bağlı sözün yerine getirilmesi lazımdır. Birisi başka birisine; şu malı falana sat, bedelini vermezse ben sana öderim dese ve müşteri de malın bedelini ödemese, bu durumda "şartlı vaatlerin yerine getirilmesi gerekir " kaidesine göre söz verip vaatte bulunan kişinin bu bedeli ödemesi gerkir. Bu görüş Hanefi mezhebine aittir. Vefa satımında olduğu gibi sözün yerine getirilmesini gerektiren bir durum söz konusu ise bu durumda verilen sözün yerine getirilmesi gerekir.[407]

b) Verilen sözün yerine getirilmesininzorunlu ve bağlayıcı olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmaması halinde bu durum vacip sayılmaz. İmam Şâfiî bu görüştedir.

---

[402]en-Nevevi, **el-Ezkar,** c. I. s. 317
[403] İbn el-Muflih, **el-Furu,** c. VI . s. 415
[404]el-Karafi, **el-Furuk,** c. VI. s. 95
[405] İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. V. s. 555
[406] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. II. s. 87 o sözün tutulmasını akde sadık kalınması ile teyit etmiştir. Şöyle der: sözün tutulması, akidlere sadık kalınmasını teyit eder, sadık kalmayı da açıkca ifade edilen icap ortaya koyar"
[407] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. III. s. 339, ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. V.s. 184

İmam Gazali de; verilen söz kesinlik ifade ediyorsa, imkânsızlık hali hariç yerine getirilmesi gerekir demiştir.[408]

c)Sebebe bağlı olması halinde verilen sözün tutulması gerekir. Söz verilen şey o söze binaen sebebe dahil olmuştur bu nedenle sahibi zararın def edilmesi adına verdiği sözü yerine getirmesi gerekir. Buna, evlenmesi halinde veya evini yıkması halinde kardeşine borç vereceğine söz veren bir kişi örnek verilebilir. Bu görüşü savunanlar Malikilerdir.[409]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: Bu duruma, verilen sözlerin tutulmasına teşvik eden genel ayetler delil gösterilmiştir.

Delâlet yönü: Ayetlerdeki emir kipi, eylemin vacip olduğunu değil müstehap olduğunu belirtir.[410]

İkinci görüşün kanıtları: Bu duruma, verilen sözlerin tutulmasına teşvik eden genel ayetler delil gösterilmiştir

Delâlet yönü: Ayetteki emir kipi, eylemin vacip olduğunu belirtir.[411]

Üçüncü görüşün kanıtları:

Ayrıntıya giren fıkıhçılar; konuda ele alınan metinlerin birbiriyle çeliştiğini ve bunların birleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bazıları, sözün herhangi bir şarta bağlanmasının o şartın yerine getirilmesinin vacip olduğunu söylemişlerdir. Böyle bir durum söz konusu değilse yerine getirilmesi vacip değildir. Bu görüş Hanefilere aittir. Bazı fıkıhçılar ise; eğer söz/vaad mücerred ise yerine getirilmesi gerekmez, eğer bir nedene bağlı ise metinler onun yerine getirilmesi gerektiğine işaret etmektedir demişlerdir. Şâfiî ler ise şöyle demişlerdir:Eğer sözün yerine getirilmesi,

[408]el-Gazali, İhyau Ulumi'd-Din, c. I. s. 133, **el-Ansari, Esna'l-Metalib,** c. II. s. 245, **el-Hatib Eş-Şerbini, Mugni'l-Muhtac,** c. III. s. 213
[409]el-Baci, **el-Munteka Şerhu'l-Muvatta,** c. VI. s.109, **el-Karafi, el-Furuk,** c. IV. s. 25
[410]en-Nevevi, **el-Ezkar,** c. I. s. 317
[411] İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. V. s. 555

yakin derecesinde bir anlam ifade ediyorsa bunun yerine getirilmesi gerekir ki bahsi geçen metinlerde yer alan da bu kısımdır. Yok eğer bu anlam kastedilmemişse müstehaptır.[412]

2.5.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, verilen sözün yerine getirilip tutulması vacip değil, müstehaptır diyen Hanefi mezhebinin görüşüne uygundur. Satılan maldan yararlanmama sözü, şer'i olarak yerine getirilmemesi gereken bir vaat ve sözdür. Verilen bu sözün tutulması, müstehaptır.

Fetva, şarta bağlı söz ve vaadin tutulup yerine getirilmesi ile alakalı olarak mezhebe muhaliftir. Hanefiler, sözün tutulması için şarta bağlı olmasını veya ona gerek olmasını şart koşmuşlardır. Ancak bu durum fetva metninde yer almamıştır.[413]

2.5.3 Akitlerde Ceza Şartından Elde Edilen Kâr

2.5.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Daha ucuz fiyata getiremediği takdirde malın bedelini geri ödemeği içeren ceza şartı üzerine anlaşmak caiz midir?

Zekâtını dağıtmak isteyen birisi, bu iş için güvenilir birini vekil tayin etse ve o kişiden (vekil) bu zekât parası çalınsa, vekilin bu parayı garanti etmesi / ödemesi gerekir mi? Zekât sahibi (müzekki) zekât verme sorumluluğundan kurtulmuş olur mu yoksa çalınan o zekât yerine zekâtını tekrar çıkarması gerekir mi?

Fetva:Öncelikle, bazı fıkıhçılar ceza şartına cevaz vermişler ve bunun yerine getirilmesi gerekir demişlerdir. Sonuçları sadece şart koşulan mal yönüyle değişir.

Hanbeliler, satım işlemiyle ilgili şöyle demişlerdir; Kim bir mal almış, bedelinin bir kısmını ödemiş, geri kalanı ertelemiş ve satıcı da zamanı gelince geri kalan ücreti

---

[412] Bekir Ebu Zid, **Fıkhu'n-Nevazil,** c. II. s. 59, **el-Karafi, el-Furuk,** c. IV. s. 25.
[413] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. III. s. 339, ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. V. s.184.

ödememesi halinde ilk ödediği tutarın satıcının mülkü haline geleceğini şart koşmuşsa, bu şart sahih olur ve gereğinin yerine getirilmesi gerekir. Bu durumda, müşteri geri kalan tutarı kararlaştırılan tarihte ödememesi halinde, ilk ödenen tutar satıcının mülkü haline gelir. Onlara göre haramı helal, helali de haram kılan şartlar hariç, akitlerde koşulan bu tür şartlar iki taraf için de caizdir. Şâri'in hakkında haram dedikleri haramdır. Bahsi geçen konu ile ilgili Şâri' tarafından herhangi bir tahrim bulunmamaktadır. Haramı helal, helali de haram etmediği sürece meşrudur.

İltizameet el-Hutab el-Mekki eserinde şöyle geçer: Eğer kadın evlilik sözleşmesinde kocasına, kocasının tekrar evlenmesi durumunda kendisine belli miktarda para ödemesi şartını koymuşsa bu durumda evlenmesi halinde bu şart koşulan tutarı ödemesi gerekir. Bunun ceza şartı olduğu açıktır. Şart koşulan tutarın anlaşılan şarta uyulmaması halinde şart koşan şahsa ödenmesi gerekir. Soruda geçen şarta gelince, şeriata aykırı bir durum söz konusu değildir. Şart koşulan tutarda, anlaşma akdini etkileyecek herhangi bir bilgisizlik/belirsizlik söz konusu değildir. Bu yönüyle o fıkıhçılara göre bu anlaşma geçerli sayılır.

Fetva için tercih ettiğimiz görüş ise; ticari ilişkiler ve örfi kurallara göre, öne sürülen şart yerine getirilememiş ve mahkemeler, şart koşulan tutarın ödenmesine hükmetmişse, bu durumda şart sahibinin bu tutarı ikinci kez alması gerekir.

Zekât malını fakire ulaştırmak için alan ve onu kaybeden kişiye gelince; zekâtı ödeyen mal sahibi, şahsa, zekât miktarı kadar bir tutarı vermiş ve verilmesi gereken yerlere ulaştırmak üzere vekil tayin etmişse bu durumda onu garanti etmesi gerekir. Hanefiler şöyle demişlerdir; vekil, birden fazla kişiye ulaştırmak üzere bir kişiden zekât malı almış, müvekkiline ait bu zekât miktarını kendi özel malı ile karıştırmışsa bu durumda müvekkilinin malını garanti etmesi/ödemesi gerekir. Eğer bu karıştırma sonunda tutar kendi mülkiyetine geçerse o mal sahiplerine bunları ödemesi gerekir. Eğer vekil değil sadece aracı ve emanetçi ise bu durumda ödemez. Mal sahibinin berât-i zimmeti açısından zekâtı tekrar ödemesi gerekir. Ödenmesi vacip olan zekât miktarı fakirin veya mal sahiplerinin eline ulaşmadan ödenmiş sayılmaz. Zekât olarak çıkardığı tutar kaybolmuş ve fakirin eline veya o işle meşgul zekat

memurunun eline ulaşmamışsa bu sorumluluktan kurtulamaz. Şer'i olarak üzerine düşen, ödemesi gereken miktarı eda etmesi gerekir.[414]

2.5.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: cezaî şart

Cezaî şart: sözleşmelerin uygulanmasını garanti altına almak sözleşmeye konulan ve tarafların uymakla yükümlü oldukları maddedir. Şartı ihlal eden, sözleşmenin diğer tarafına tazminat öder. İşin aksaması veya gecikmesi nedeniyle ödenen tazminat adı verilir.[415]

2.5.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği meseleler ikiye ayrılmaktadır.

1-Akitlerde konulan şartlar ve bunlar arasında yer alan cezai şart

2-Zekât ödemede vekâlet verme

Daha önce bahsedildiği gibi, helali haram, haramı helal kılan veya sözleşmenin müktezasına ve sözleşme taraflarının amaçlarına aykırı şartlar hariç, sözleşmelerde şart koyma sahihdir. Cezai şarta gelince, bu da bahsi geçen bu şartlar gibidir, zekâtın hak sahiplerine ulaştırılması konusunda da vekâlet verilebilir. Vekil, zekat malını kendi malı ile karıştırırsa bu durumda bunu ödemesi gerekir. Eğer karıştırmaz da malı çaldırır veya telef olursa ödemesi gerekmez. Üzerine zekât vacip olan kişi de bu miktarı ödemeden bunun sorumluluğundan kurtulmuş olmaz.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

---

[414] *Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 106
[415] ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. IV. s. 3061

Yukarıda, akitte şart koşma konusunda fıkıhçıların görüşlerinden bahsettik. Konunun incelenmesinin ardından; İslam hukukçularının, akitte şart koşmanın caiz olduğu konusunda ittifak ettiikleri ortaya çıkmıştır. Akitlerde olduğu gibi şart koşmada asıl olan, bu işin sıhhatli ve caiz olduğudur. Akdin amaçlarına aykırı olan, yani akitte ele alınan konularla çelişen veya şer'i bir metne açıkça muhalefet eden veya sahih kıyasın delalet ettiği konuya aykırı olanlar hariç (bunu delil görenler için) bunlar iptal ve tahrim edilmez.[416] Şartların kabul ve sıhhat dairesini en geniş tutan İmam Ahmed ve ardında İmam Malik ve ekolleri gelir. İmam Ahmed'in mezhebi, sahibine menfaat sağlayan ve şeriata muhalefet etmeyen şartların kabul edilebileceği görüşünde olan cumhurun görüşleri üzerine bina edilmiştir. Bununla beraber cumhur, bunun yasaklanmasını, sözleşmenin muktezasına muhalefet etmesi kaydına bağlarken İmam Ahmed "akdin fâsit olduğuna şer'i bir delil olmadığı sürece akitlerde şartların cevazı asıldır" demektedir. Ona göre fâsid şart, mutlak olarak akdin muktezasına muhalefet eden şey olmayıp şar'iin maksadına muhalefet eden ve hükmünü geçersiz kılan şeydir.[417]

Kanıtlar

Kur'an'dan kanıtlar: : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ)[418]Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin.

Delâlet yönü: Eğer söz cinsinin yerine getirilip ahitlerin tutulması emrediliyorsa burada esas olan da akitlerin ve şartların sıhhatli ve geçerli oluşudur. Sıhhatli olmasının manası, onun sonuçlarının ve amaçlarının elde edilmesine bağlıdır. Sözleşmelerin amacı da onların yerine getirilmesi konusunda vefalı olunmasıdır. Eğer şâri' sözleşmelerin amaçlarının yerine getirilmesini emretmişse bu da onun aslının sıhhat ve mubah olduğuna delildir.[419]

Sünnetten kanıtlar: Cabir b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre Cabir (ra) kendi devesine binmiş giderken devesi hastalanır ve başı boş bırakmak ister bu arada, Hz.

---

[416]ez-Zeylei, **Tebyinu'l-Hakaik,** c. VI. s. 131, İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil,** c. V. s. 461, **el-Mavirdi, el-Havi el-Kebir,** c. IX. s. 505, İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. I. s. 344.
[417] İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. XXXII. s. 300.
[418] Maide Suresi: 1
[419] İbn Teymiye, **el-Fetava el-Kübra,** c. XXIX. s. 147

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yetişir ve ona dua eder ardından hayvana vurur, bunun ardından deve daha önce olmadığı gibi yürümeye başlar. Sonra, Bunu bana bir ukıyyeye sat buyurdular, bende ; hayır olmaz dedim daha sonra sat onu bana buyurdular, ben de onu bir ukıyyeye sattım ancak üzerindeki yükü evime götürmeyi istisna ettim, ulaştığımda yükü evime götürerek deveyi kendilerine getirdim ve parasını aldım. Daha sonra ardımdan birini göndererek deveni alacağımı mı zannettin, deveni de paranı da al o senindir, buyurdular.[420]

Delâlet yönü: Cabir (r.a); şeriat böyle bir şarta cevaz verir mi vermez mi diye sormadan kendiliğinden koştu o şartı. Ve Allah Rasûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) kabul etti. Bu da şart koşmanın, Cabir (r.a) tarafından uygun olduğu bilgisini göstermektedir. Bu konuda asıl olan helalliktir. Allah Rasülünün (sallallahu aleyhi ve sellem) onun kabul etmesi de bu işin caiz olduğuna delildir.[421]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçılar arasında ki ihtilaf bu şartın şekli (formatı) hakkındadır. Bunun formatına en yakın uygulama biçimi kapora şekli olsa gerek. Bu sistemde müşteri bir mal satın alır ve mal sahibine bir miktar ödeme yapar, daha sonra eğer bahse konu malı alırsa ödenen bu tutar malın ücretinden sayılır, yok ağer satın almazsa ödenen para karşılıksız satıcıya kalır.[422]

Görüşler

İslam hukukçuları bu meselede iki görüşe ayrılmışlardır.

1-Hanefi,[423] Maliki,[424] ve Şâfiî [425] fıkıhçılarının çoğuna (cumhuruna) göre bâtıldır. Çünkü bu malın bâtıl yolla yenmesi kapsamına girer.

[420] Sahih Buhari, **ktp. Şurut, bab. Satıcı devesiyle bir yere kadar gitmek isterse,** c. III. s. 189, hds no: 2718
[421] İbn Dakik el-İd, **İhkamu'l-Ahkâm,** c. I. s. 295
[422]en-Nevevi, **Ravzatu't-Talibin,** c. III. s.399
[423]es-Sadi, **en-Netfu fi el-Fetava,** c. I.s. 472
[424]el-Bagdadi, **et-Telkin fi el-Fıkhı'l-Maliki,** c. II. s. 153
[425]en-Nevevi, **Ravzatu't-Talibin,** c. III. s. 399

2-İmam Ahmed'e[426] göre sahihdir. Çünkü Hanbeliler, kapora ile satım yapmaya cevaz vermişlerdir. Zira bu uygulamada, herhangi bir anlaşmazlık olması ve satım işleminden geri dönülmesi halinde, satıcının hakkını koruma sözkonusudur.

Deliller

Birinci görüşün kanıtları

1-(**لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا**)[427]Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.

Delâlet yönü: Garar, risk ve bedelsiz malın yenmesi sözkonusudur.[428]

2-Amr b. Şuayb'ın babasından ve dedesinden rivayet ettiği hadise göre: "Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kaporalı satım işlemini yasaklamıştır."[429]

Delâlet yönü: Kaporanın alınması, anlaşmanın yapılmaması durumunda müşterinin malının onun iradesi dışında alınmasıdır. Bu da insanların mallarının bâtıl yollarla yenmesidir.[430]

İkinci görüşün kanıtları

Nafi' b. Abdülharis, Mekke'de hapishane yapmak üzere Saffan b. Ümeyye'den, bir ev satın alır ve eğer Hz. Ömer razı olursa evi alacak olmazsa kendisine dörtyüz dinar ödeyecektir.[431]

Delâlet yönü:Hz Ömer'in bu eylemi bu işlemin caiz olduğuna delalet etmektedir.[432]

---

[426]**el-Merdavi el-İnsaf fi Marifeti'r-Racihi mine'l-Hilaf,** c. IV. s. 358, el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. III. s. 195
[427] Nisâ Suresi: 29
[428]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. V. s. 120
[429] İbn Mace, c. II. s. 738, hds no: 2192, Arabon denmesinin nedeni satım akdinin irab yani fesadın izalesi ile islah edilmesi nedeni iledir. Şerh Muhammed Fuad Abdülbaki (428),
[430]el-Herşi, **ŞerhMuhtasar Halil,** c. V. s. 78
[431] Sahih Buhari, **ktp.Husumat,** bab. Haramda bağlanması ve hapsedilmesi, c. III. s. 123, hds no: 2422

Fetvanın ikinci şıkkına gelince: hak sahiplerine verilmek üzere zekâtların emanet edildiği kişi ile alakalı, bu konuda asıl olan emanettir. Zira zekat, emanet[433] üzerine bina edilmiştir. Bu kural, zekâttaki emanet konusuyla ilgilidir. Emanet kelimesi, temelde masdar olup emanet edilen şey anlamında kullanılır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا)[434]Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emrediyor. Bu ayet, her emanet için geneldir. İbn Mesud da şöyle der: "Emanet, abdest, namaz, oruç ve zekât olmak üzere her şeydedir."[435] Aynı zamanda emanet konusu devlet başkanı için de sözkonusudur. Eğer adil ise, üzerine zekât düşenlerin bu zekatlarını altın ve gümüş gibi ayni maldan ona vermesi müstehab olur. Zira devlet başkanının bunun eda edilmesi konusundaki ictihadı yeterlidir. Çünkü o, müslümanlardan sorumludur. Kendisine bu zekâtlar, zekât düşenlere ulaştırılması için ödenir. Mal sahibi zekâtını devlet başkanına ödemezse cezalandırılır. Devlet başkanına bu konuda güvenildiği gibi onun yardımcısına da güvenilir. Böylece mal sahipleri, zekâtlarını ona öderler. Zira kendisi bunların toplanmasından ve hak sahiplerine ulaştırılmasından sorumludur. Böylece emanette güvenin (daman) olmadığına hükmedilmiştir. Bu alanda çalışan kişi, aklını yitirmemiş ve ihmal etmemişse elinde telef olan zekât malından sorumlu değildir zira o güvenilir bir insandır. Mal sahibi, özürsüz olarak çıkarmama durumu söz konusu değilse, elinde telef olan malın zekâtını vermez. Özürsüz olarak çıkarmamışsa bu durumda onu garanti etmesi gerekir yoksa günah işlemiş sayılır. Zekât vermesi gereken mal üzerinden zekat süresi geçtikten sonra ve zekat vermesine engel bir nedenden ötüürü zekâtını vermeden telef olmuşsa bu durumda birşey gerekmez çünkü kendisi güvenilir bir kişidir. Eğer gecikme, ihmal veya erteleme (ağırdan alma) gibi nedenlerden kaynaklanmışsa bu durumda onu telafi etmesi gerekir. "Zekat memuru zekattan borç/ selef almış ve elinde telef olmuşsa, fakirler veya mal sahibi veya başkası onu istesin veya istemesin onu garanti (telafi) etmez (ödemez). Zira bu fakirlerin damanı arasındadır. Çünkü onun bu durumu yetimlerin velisi olan kişi gibidir. Bu nedenle o onu geri ödeme imkanına sahip değildir. O mal onun elinde

---

[432] İbn Hacer, Fethu'l-Bari, 5/76
[433]ez-Zerkeşi, **el-Mensur fi el-Kavaid,** c. I. s. 101, İbn Kudame, **el-Mugni,** c. II. s. 302
[434] Nisâ Suresi: 58
[435] Alauddin, **Keşfu'l-Esrar,** c. I. s. 135

fakirler için emanettir."[436] Zekât, eda öncesi talep edilmeden önceki emanet gibidir. Eğer telef olursa işin içinde ihmal veya suç yoksa onu telafi etmez.

2.5.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda geçenlerden, sözleşmenin müktezasına aykırı olmadığı sürece, satımda şart koşulmasının meşru olduğuna hükmeden fetvanın, hanefi mezhebiyle uyumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak, cezai şart, soruda resmedildiği gibi kapora şeklinde ise, bu durumda bizler fetvanın, bu şartın bâtıl veya fâsid olduğunu söyleyen Hanefi mezhebi başta olmak üzere fıkıhçıların geneline (cumhuru fukaha) muhalefet ettiğini gözlemlemekteyiz. Çünkü o, insanların mallarını bâtıl yollarla yeme gibidir. Satıcının aldığı bedelin herhangi bir karşılığı yoktur. Çünkü müşteri satın almaktan vazgeçmiştir. Fetva, akit şartlarında daireyi geniş tutan Hanbelilerin görüşüne uygundur. Onlar bu tür şartı (kapora) caiz görmüşlerdir.

Fetva, sahipleri tarafından dağıtması için zekat emanet edilen kişi ihmal veya hakka tecavüz durumu söz konusu yoksa bu malları telafi etmesi gerekmez diyen Hanefi mezhebinin görüşüne uygundur. Zira zekât vermesi gereken kişi ise ödemesi gereken miktarı malından çıkarması gerekir yoksa zimmetinden düşmez.[437]

2.6 Selem Satımı

2.6.1 Müslemün Fihin Satımı

2.6.1.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni

Soru: Selem satımlarında mal kabzedilmeden, müslemün fihde tasarruf edilebilir mi? Fasid selem akdinin sonuçları nelerdir?

Fetva: "Soruyu inceledik. Selem akdi sahih olması halinde; müslemün fih teslim edilip kabzedilmeden önce onda tasarruf etmesi caiz değildir. Zira rabbü's-selemin elinde (bedel ödeyen taraf/müşteri) müslemün fihden (mal) başka birşey yoktur. Eğer

[436] **İbn el-Muflih, el-Furu,** c. II. s. 583
[437] **Alauddin, Keşfu'l-Esrar,** c. I. s. 135

selem akdi fâsid ise, bu durumda ona ait sadece peşin ödenen bedel kendisine aittir. Durum bahsedildiği gibi ise sorudan anlaşılana göre cevap bu şekildedir. (Allahu alem)"[438]

2.6.1.2 Lafızların Anlam Ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları **: selem**

Selem: Peşin bedele vadeli satım işlemidir. Burada peşin ödenen satılan malın bedeli olup ra'sü'l-mal denir. Peşin bedele **ra'sül mâl** (ödenen ücret), bu bedeli ödeyen tarafa **rabbü's-selem**, karşı bedele **müslemün fih** (mal), bunu borçlanan tarafa ; **müslemün ileyhi** (satıcı) denir. İşin tamamlanması halinde müselmün ileyhi, bedeli mülk edinir ve müslemün fih (mal) teslim edinceya kadar zimmetinde borç olarak kalır ve alıcı da malın teslim edilmesinde mala sahip olur.[439]

2.6.1.3 Konu Hakkında Fıkıhçıların Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Müslemün fih teslim alınıp kabzedilmeden onda tasarruf edilmesicaiz değildir. Zira malı satın alan kişinin elinde selem akdi ile satın alacağı müslemün fihden başka bir şey yoktur. O da olmaması halinde elinde ra'sü mali vardır.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları selem akdinin caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Cevaz verilmesinin nedeni de bu tür bir satım işlemine duyulan gereksinimdir. Aynı zamanda, sahih olarak gerçekleşen bir selem akdi ardından, satılan mal ancak

[438]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c.VI. s. 97
[439]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 428

(müslemün fih) mal teslim edildikten sonra tasarruf edilebileceği konusunda da ittifak etmişlerdir.[440]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınıştır.

Sünnetten kanıtlar: Ebu Said'den gelen bir rivayete göre; Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Eğer selem ile birşey satın almışsan onu başkasına satma."[441]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi sellem) Selem satım işlemi yoluyla mal satın alan birisinin onu başkasına satmamasını emretmiştir. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi sellem) selemi yasaklamamıştır zira bu işlem ticari ilişkilerde gereksinim duyulan bir işlemdir.[442]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Görüşler

1-Hanefi,[443]Şâfiî [444] ve Hanbeli,[445] mezheplerinin alimleri (cumhuru uleması); rabbü's-selemin (müşteri), satın aldığı malı teslim alıp kabzetmeden önce zimmetinde olan kişiye veya başkasına, zamanı gelmeden önce veya sonra, peşin veya vadeli olarak satması caiz değildir demişlerdir.

2-Malikilerde şöyle demişlerdir. Satılan mal yiyecek türü ise işlemin caiz olmadığı konusunda birinci grupla aynı düşüncededirler. Ancak bazı ayrıntılar, kayıtlar ve istisnalar konusunda farklı düşünmektedirler. Eğer arz edilen mal gıda dışında başka bir mal ise rabbü's-selemin (müşteri) onun dışında başka bir şey almasına cevaz

[440]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 211, İbn Rüşd el-Hefid, **Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd,** c. II. s. 205, el-Ansari**, Esna'l-Metalib,** c. II. s. 82, el-Behveti, **Şerh Munteha el-İradat,** c. II. s. 222
[441] İbn Mace, ktp. Ticaret**, bab. Kim selemle bir şey alırsa onu başkasına vermemesi,** c. II. s. 766, hds no: 2283
[442]İbn Kudame, **Eş-Şerhu'l-Kebir,** c. IV. s. 342
[443]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 214
[444]el-Ansari, **Esna'l-Metalib Şerhu Ravzu't-Talib,** c. II. s. 82-84
[445] İbn Kudame, **el-Mugni,** c. VI. s. 415-416

vemişlerdir. Aynı zamanda müslemun fihin (mal) satıcı dışında farklı birisine elden olma şartıyla düşük veya fazla veya aynı bedele satılmasına da cevaz vermişlerdir. Garara mani olma adına vadeli satıma cevaz vermemişlerdir.[446]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları

Görüşlerine; Allah Rasülü'ün (sallallahu aleyhi sellem) "Garanti edilmeyen mallardan kâr elde edilmesini yasaklaması" delil olarak gösterilmiştir.[447]

Delâlet yönü: Kâdı İbn Arabi şöyle der: "Garanti edilmeyen mallardan kar elde etmeme (satmama): satımı caiz olmadığı için helal kılınmamıştır. Zira bu mallar, ya mülk edinilmemesi nedeniyle elde olmayan bir şeyin satımı olması ya da teslim edilme imkânı olmaması nedeniyle garar ve risk kapsamına girdiği için caiz görülmemiştir.[448]

İkinci görüşün kanıtları

Birinci grubun delillerini kanıt olarak sunmuşlar ancak, konuyla alakalı bazı detayları da vererek gıda dışında başka şeylere kıyas etmişlerdir.[449]

2.6.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, müslemun fih kabzedilmeden, onda tasarruf edilmesine cevaz verilmemesi konusunda, Hanefi mezhebinin görüşlerine ve cumhurun görüşlerine uygun verilmiştir. Zira bu tür bir satım işlemi şahsın elinde bulunmayan bir malın satımı kapsamına girmektedir. Selem akdine kıyasın hilafına cevaz verilmesi nedeniyle,

---

[446] İbn Cezzi, **el-Kavaninu'l-Fıkhıyye,** c. I. s. 177-178, İbn Rüşd el-Hefid, **Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd,** c. II. s. 205

[447] Tirmizi, **ktp. Buyu', bab. Elinde olmayan bir şeyin satılmasının kerahiyeti,** c. III. s. 535-536, hds no: 1234, Nisaî, c. VII. s. 259, hds no: 4631

[448] İbn el-Arabi, **Meunetu Uli en-Nuha,** c. IV. s. 295

[449] Tirmizi, **ktp. Buyu', bab. Elinde olmayan bir şeyin satılmasının kerahiyeti** c. III. s. 535-536, hds no: 1234, Nesai, c. VII. s. 295, hds no: 4631,

başka bir işlem ona kıyas edilemez. Onun ahkâmı kabul edilebilmesi ve sonuçlarının işlerliğinin olması için akid sahih olması ve herhangi bir işleminde fesad bulunmaması gerekir. Aksi takdirde, selem işlemindeki rabbü'l-malin elinde sadece ra'sü'l-mal yer almaktadır.[450]

2.6.2 Selem Satımı

2.6.2.1 Soru İçeriği Ve Fetva Metni

Soru: Müşterinin, teslim almadan önce müslemün fîhi için satıcıyı vekil tayin etmesinin hükmü nedir? Müslemün fîh hazır fiyat üzerinden satın alınması sahih midir?

Fetva: Daha sonra teslim alınmak üzere peşin paraya pirinç vb gibi malların satılması fıkıhçılar tarafından selem satımı olarak adlandırılmakta olup bahse konu malın en az bir ay sonra teslim edilmesi şer'i olarak caizdir. Müslemün ileyh, bahse konu pirinci sözleşmeye göre teslim etmesi gerekir. Akdin sahih olabilmesi için, rukun ve şartlarının yerine getirilmesi gerekir. Bunun için de satılan malın miktarı, türü, özellikleri, teslim zamanı ve yeri ile kabzedilen bedel zikredilerek cahilliğin ve belirsizliğin ortadan kaldırılması ve bu yolla oluşabilecek olumsuzların önüne geçmek gerekir.

Müşterinin, anlaşılan miktarı satmak üzere malı ondan teslim almadan önce ve mal kendi mülkiyetine girmeden önce bahse konu malı satmak üzere pirinç sahibi satıcıyı vekil tayin etmesi caiz değildir. Zira böyle bir satım,sahip olmadığı bir malı satmak üzere verilmiş bir vekâlet olur ki bu şer'i olarak caiz değildir. Aynı zamanda, satıcının da müşteriye anlaşılan malın bedelini mahsul hasad edildiği günün fiyatı olan yirmi cüneyh veya on yedi cüneyh üzerinden ödemesi caiz değildir. Zira burada bedelin belli miktar artırılarak bedel karşılığı satımı söz konusu olur ki bu faize girer, bu da şer'an haramdır. Burada caiz olan, akdi fesh etmeye karar vermişlerse, sadece

[450]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 214.

teslim aldığı bedeli geri iade etmesi gerekir. Akdi fesh etmemişlerse, pirinç sahibi satıcının anlaşılan miktardaki pirinci müşteriye teslim etmesi gerekir.[451]

2.6.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: selem akdi,

Selem akdi: malın bedelinin peşin ödendiği ve malın daha sonra teslim edildiği akid türüdür. Parayı ödeyen kişiye rabbü's-selem ve müslim, diğer taraf da müslemün ileyh, müslem fih de müslemün ileyhinin ödemesi gereken selem akdindeki iki bedelden birisidir.[452]

2.6.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva;satıcının, teslim almadan önce müslemün fihi satması için vekâlet vermesi ve müşterinin satıcıya müslemün fihin fiyatının güncel fiyattan ödemesi meselesini ele almıştır. Bu konu selem akdinde yer alan önemli konulardan birisidir.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Görüşler

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Şartları ve hükümleri yerine getirildiği zaman selem akdinin meşru olduğu konusunda fıkıhçıların ittifak ettiklerini daha önce zikrettik. Bahse konu akde, bir gereksinime cevap vermesi ve insanların ticari ilişkilerini devam ettirebilmesi adına

[451]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 105
[452]es-Serahsi , **el-Mebsut,** c. XII. s. 27, İbn Kudame, **el-Mugni,** c. IV. s.185

ihtiyaca binaen satıcının elinde olmayan bir malın satımına istihsân olarak cevaz verilmesidir.[453]

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında açık delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınmıştır.

Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); "Kim bir şeyde selem yaparsa belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın" buyurmuşlardır.[454]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu tür satım şartlarını; belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar buyurarak belirlemiştir. Bu da bu satımdaki cehalet ve belirisizliği ortadan kaldırmaktadır.[455]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçıların, selem satımında ihtilaf ettikleri konu, malın teslim alınmadan önce satılmasının caiziyeti konusudur.

İslam hukukçuları bu konuda iki görüşe ayrılmışlardır.

1-Hanefi,[456]Şâfiî [457] ve Hanbeli[458] fıkıhçılarının çoğunluğu (cumhur) rabbü's-selemin, ne kendi zimmetinde ne de başkasının zimmetinde olmayan, müslemün fihi teslim almadan önce, zamanı gelmeden önce veya sonra, peşin veya vadeli fiyata satması caiz değildir görüşündedirler.

2-Malikiler, seleme konu edilen mal, gıda türünden ise satımına cevaz verilmemesi konusunda birinci grupla aynı düşüncededirler. Ancak, borçla, borç satımı olmaması

[453]el-Baberti, **el-İnaye Şerhu'l-Hidaye,** c. VII. s. 113, el-Mevvak, **et-Tac ve el-İklil,** c. VI. s. 503, el-Heytemi, **Tuhfetu'l-Muhtac,** c. V. s. 5, el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. III. s. 289
[454] Sahih Buhari,**ktp. Selem, bab. Malum veznin selemi,** c. III. s. 85, hds no: 2240
[455]el-Meydani**, el-Lubab fi Şerhi'l-Kitap,** c. II. s. 42
[456]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 214
[457]el-Ansari, **Esna'l-Metalib,** c. V. s. 82.
[458]el-Behveti, **Şerh Munteha el-İradat,** c. II. s. 222.

için rabbü's-selemin o mal yerine başka bir malı teslim alması şartıyla gıda dışında başka bir malda caizdir demişlerdir.[459]

Birinci görüşün kanıtları

Ebu Said el-Hudri'nin, Allah Rasülü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem); rivayet ettiği "Kim bir şeyde selem yaparsa başkasına sarf etmesin" hadisidir.[460]

Delâlet yönü: Teslim alıp kabzetmeden önce bu tür bir malda tasarruf etmesi helal değildir.[461]

Selem borcu, lazım olmasına rağmen sabit değildir. Zira müslemün fih elde edilemeyebilir ve sözleşme feshedilebilir. Bu nedenle mal teslim alınmadan önce satımı caiz değildir.[462]

İkinci görüşün kanıtları

İmam Malik Muvatta'da şöyle der: Hayvan veya arsa karşılığı altın veya verak almışsa ve süresi belli ise...müşteri bu malı satın aldığı sahibi dışında başka birisine altın veya verak karşılığı satabilir, bunu ertelemeden hemen teslim alır, tehir edilmesi hoş karşılanmaz.[463]

2.6.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, selem akdi hükümleri konusunda Hanefi mezhebinin bakış açısına uygundur. Hanefi fıkıhçıları ve diğer fıkıhçılar; şartları ve ahkamı yerine getirilmesi halinde selem akdinin meşruluğuna hükmetmişlerdir. Ra'sü malın, meclisten ayrılmadan önce meclisde kabzedilmesi bu şartlar arasındadır. Sözleşme tarafları teslim edilmeden önce ayrılmışlarsa akid fesh olur ve müslemün ileyhinin, müslimden feragat veya satın alım ile teslim almadan önce tasarruf etmesi caiz olmaz. Zira,

---

[459] İbn Cezzi, **el-Kavaninu'l-Fıkhıyye,** c. I. s. 274, İbn Rüşd el-Hefid, **Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd,** c. II. s. 205
[460] Sahih Buhari, **ktp. Buyu', bab. El-keylü ala'l-bai'**, c. III. s. 67, hds no: 2126, Sahih Müslim**, ktp. Buyu', bab. Butlani'l-bey' kable'l-kabz,** c. III. s. 1160, hds no: 1526
[461] ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** VI. 250
[462] es-Suyuti, **el-Eşbahu ve en-Nezair,** c. I. s. 326
[463] İmam Malik, **el-Muvatta,** c. II. s. 659

meclisde kabzetme şartı yerine getirilmemiş olur. Sözleşmenin garar kapsamına girmemesi için, müslemün fihin, sözleşmenin yapıldığı andan sözleşme yerine getirilinceye kadar piyasada var olması gerekir. Ertelenmiş olması gerekir. Türü ve şartları belirtilmiş olması gerekir. Müşteri fiyatını, para ile para satımı olmaması için ücreti güncel fiyattan ödememesi gerekir. Zira bu durumda fiyat artacak bu da şer'an haram olan faize girecektir. Sözleşmeyi fesh etmeleri halinde satıcı sadece teslim aldığı bedeli geri iade eder. İkâle, sözleşme taraflarınca fesh bunlar dışında başkaları nazarında yeni satım sayılır.[464]

2.6.3 Selem Satım ve Vadeli Satım

2.6.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Selem satımı gibi vadeli satım da caiz midir?

Fetva: Çiftçilerin, bakla, buğday gibi mahsüllerini hasad öncesi anlaşılan belirli bedele satmaları ki bu İslam fıkhında selem veya selef satımı olarak adlandırılır. (buğday gibi bir malın daha sonra teslim edilmek üzere peşin bedele satılmasıdır) Satılan malın, satım akdi yapıldığı anda satıcının elinde bulunmadan satmasına Şârî' ruhsat vermiştir. Bakara suresinde yer alan müdayene ayeti ve sünneti seniyye buna delildir. İbn Abbas'tan (r.anhuma) gelen rivayete göre Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiklerinde, onların bir ve iki senelik mahsülün bedelini selef olarak almakta olduklarını görünce; "Kim bir şeyde selem yaparsa belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın" buyurmuşlardır. Bu hadisi bir grup rivayet etmiş ve üzerinde icma hasıl olmuştur.

Kemal b Hemmam, Fethu'l-Kadir de bu tür satım işleminin meşru kılınmasının hikmeti (müşteri ve satıcının ihtiyacı) hakkında şöyle der: Rabbü's-selem olan müşteri ailesinin geçimini sağlamak için kâr etmek zorundadır ki bu da selem yoluyla daha kolaydır. Ancak burada müslemin fih olan satılan malın fiyatının düşük olması lazım ki kâr etsin. Müslemün ileyhi olan mal sahibide peşin paraya olan acil ihtiyacını malı elde etme gücüne dayanarak malı satarak karşılar. Bahsi geçen bu

[464]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 306

maslahatlar nedeniyle meşru kılınmıştır. Sona erdi. Buğday ve bakla gibi ürünlerde şerr'i olarak selem caizdir.Çiftçilerin, bedelini mecliste almak şartıyla, miktarı belli olan buğday ve baklayı, teslim yeri ve zamanı belli olmak koşuluyla tüccara satmak üzere sözleşmeleri câizdir. Sözleşmede, cehalet ve meçhuliyeti ortadan kaldıracak ve olması muhtemel çekişmelerin önüne geçmek amacıyla olan buğday veya baklanın türü, özellikleri, miktarı, teslim zamanı ve yeri, teslim alınan bedel belli olması gerekir. Soruda geçen bu satım işleminde bu şartlar yerine gelmesi halinde satım sahih ve şer'i olarak caiz olur.

Diğer bir ticari işlem türü olan vadeli satıma gelince, bu tür, malın fiyatı belli olmak kaydıyla bedelinin ileriki bir tarihte daha sonra ödenmesidir. Bu tür de aynı şekilde caizdir. Bu durumda, bedel peşin olmak üzere veya zamanı belli olmak kaydıyla vadeli olmak üzere gerçekleştirilen satım işlemi şer'i olarakcaizdir.

Bu bahsi geçenlerden sonra, sorulan bu iki tür ticari işlem dini olarak caizdir. (Allahu alem)[465]

2.6.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: selem ve semen

Selem lafzının tanımı daha önce verilmiştir.

Semen (bedel): Satım işlemini gerçekleştiren tarafların satım akdinde anlaştıkları malın bedelidir. Bu malın kıymetinden farklıdır. Kıymet / değer, malın pazar veya maliyet değeridir. Bedel bu değerden fazla, az veya bu değer eşit olabilir.[466]

2.6.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır:Selem satımına cevaz verilmesidir. İşbu akde, kıyasın hilafına, insanların ihtiyacına binaen ve işlemlerini kolaylaştırmaya yönelik olarak cevaz verilmiştir. Satım akdinde,

[465]**Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,** c. VI. s. 107
[466]el-Hafif, **Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 416

bedelin ödenmesinin ertelenme nedeni, insanların mala ihtiyaçlarına rağmen bedelinin malı aldıkları anda ellerinde bulunmamasıdır.

b) Meselenin incelenmesi : Fetva, İslam hukukçuları arasında ittifak konusudur.[467]Daha önce selem akdinin caiz olması konusunda geçtiği üzere gereksinim ve insanların ihtiyacına binaen, insanların elinde olmayan bir şeyi satması nedeniyle kıyasa muhalif olarak cevaz verilmiştir. Sözleşmede bedelin peşin veya vadeli olmasından bahsedilmemişse burada örfe göre muamele edilir. Vade veya peşin olmasına hükmedilmişse ona göre muamele edilir. Zira örf olarak kabul edilen muameleler, sözleşmede konan koşul gibidir. Örfde böyle bir uygulama yoksa bedel peşin kabul edilir. Eğer bedel sözleşmede veya sonrasında ertelenmişse, vadeli sayılır.[468]

Sözleşmenin ertelenmesi, süresi belli olması dışında sahih olmaz. Kısa süreli bir belirsizlik varsa etkilemez ancak uzun süreli fahiş belirsizlikler akdi fâsid eder. Süre, eğer sözleşmede herhangi bir seçenek şart koşulmuşsa, bu şartın düşmesinden itibaren başlar. Ancak böyle bir şart yoksa süre; mal teslim alınmışsa, sözleşmenin yapıldığı andan itibaren başlar, teslim edilmemişse mal teslim edildiği andan itibaren başlar. Satıcının, vadesi dolmadan bedeli istemesi helal olmaz. Vadesi dolmuş ve müşteride bedeli ödememişse akid fâsid olmaz, diğer borçlarda olduğu gibi sözünde durularak ödenir.[469]

Kanıtlar

Kur'andan kanıtlar: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ)[470] Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın.

Delâlet yönü:İbn Abbas (r.anhuma) ; Şehadet ederim ki Allah selemi caiz kılmış ve bu konuda en uzun ayeti indirmiştir demiş ve yukarıdaki ayeti okumuştur.[471]

---

[467]el-Mirgenani, **el-Hidaye,** c. IV. s. 543, el-Mevvak, **et-Tac ve el-İklil,** c. VI. s. 503, İbn Hacer el-Heytemi, **Tuhfetu'l-Muhtac,** c. V. s. 15, el-Behveti, Kişafu'l-Kina, c. III. s.289
[468]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 26.
[469]el-Baberti, **el-İnaye Şerhu'l-Hidaye,** c. IV. s. 452, **ed-Derdir, Eş-Şerhu'l-Kebir,** c. II. s. 78, el-Mavirdi, **el-Havi el-Kebir,** c. II. s. 25, İbn Useymin, **Eş-Şerhu'l-Mumti ala Zadi'l-Mustekni,** c. XII. s. 270
[470] Bakara Suresi: 282

Sünnetten kanıtlar: Hz. Aişe (r.anhe), "Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir Yahudi'den vadeli/veresiye yiyecek aldı ve buna karşılık kalkanını ona rehin olarak verdi" demiştir.[472]

Delâlet yönü: Hadis, ödeme zamanı belirli olan bedeli vadelendirilmiş satımın caiz olduğunu ifade etmektedir.[473]

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları; malın bedelinin ertelenmesine, selem satımına kıyas ederek cevaz verilmesinde ittifak etmişlerdir.

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Daha önce işaret etiğimiz gibi, mesele hakkında fıkıhçılar arasında herhangi bir ihtilaf bulunmamakta olup ittifak sözkonudur.

2.6.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Şartları, rükünleri ve hükümleri yerine getirilmek kaydıyla selem akdinin caiz olduğu konusundaki fetva, Hanefi mezhebine ve diğer fıkıh mezheplerine uygundur. Böyle bir akdin, miktarı, ölçüsü, vadesi belli olması gerekir. Sözleşmeye, kıyasın hilafına, ihtiyaç ve gereksinim nedeniyle cevaz verilmiştir.[474]

Aynı zamanda fetva, Hanefi mezhebine ve diğer fıkhi mezheplere;[475] semenin (ücret),taraflar arasında anlaşılan zamanı belli bir süreye kadar (şu ay veya sene gibi) vadelendirilmesinin caiz olduğu konusuna uygundur. Zamanı belirtilmemiş (yağmur yağıncaya veya falan gelinceye kadar gibi) meçhul bir süreye vadelendirilmesi caiz değildir.Zira zamanı belli olmayan böyle bir vadelendirme taraflar arasında çekişme

---

[471] İbn Mevdud el-Mûsulî , **el-İhtiyar Litelili'l-Muhtar,** c. III. s. 34.
[472] Sahih Buhari, **ktp. Buyu', bab. Belli bir ecele kadar yiyecek satın alma,** c. III. s. 77. hds no: 2200
[473]**en-Nevevi, el-Mecmu,** c. XIII. s. 165
[474]el-Mirgenani, **el-Hidaye,** c. IV. s. 543, **el-Mevvak, et-Tac ve el-İklil,** c. VI. s. 503, İbn Hacer el-Heytemi, **Tuhfetu'l-Muhtac,** c. V s. 15, el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** 3/289
[475]el-Baberti, **el-İnaye Şerhu'l-Hidaye,** c. VI. s. 452, ed-Derdir, **Eş-Şerhu'l-Kebir,** c. II. s. 78, el-Mavirdi, el-**Havi el-Kebir,** c. II. s. 25, İbn Useymin, **Eş-Şerhu'l-Mumti ala Zadi'l-Mustekni,** 12/270

ve kavgaya neden olabilir.[476] Bu konuyu sonlandırmadan önce, bu konunun, içerik ve şer'i hüküm açısından muvadeâ satımı konusunda geçen mesele ile ittifak halinde olduğuna işaret etmek isterim. Bu fetva ile önceki konuda geçen fetva karşılaştırıldığında; önceki konuda geçen fetvanın selem satımına cevaz verdiği görülmektedir. Aynı şekilde bu konuda geçen fetva da aynı hükmü içermektedir. Bununla birlikte önceki konuda geçen fetva vadeli satımın (semeni belli olan malın vadeli satımı) sıhhatına ve caiziyetine hükmederken bu konuda ki fetva satım akdinin fesh edilmesine anlaşılması halinde bedelin geri iade edilmesine hükmetmiştir.

2.7 Satım Konusunda Farklı Meseleler

2.7.1 Tabi Olarak Satılan Mal İçine Girenler ve Şûf'a Hakkı

2.7.1.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Şahıs, ortak arsada hurma ağaçlarının olduğu bir ev satın alır. Ortak, hurma ağaçlarındaki hissesini başkasına satar. Ev sahibi, satım işlemini öğrendiğinde hurma ağaşlarının bu arsaya ait olması nedeniyle bu hisse ile alakalı şüf'a hakkı talep eder. Bu şüf'a hakkı talebi sahih midri?

Fetva: Ortaklardan birisi hurma ağaçlarından bir kısmını arsada kalması şartıyla satın almışsa, bahse konu bu kısım satım işlemine dahil olur ve evi satın alan ve arsaya ortak olan müşterinin, arsaya ait hurma ağaçları hakkında arsadan dolayı şüf'a hakkı doğar. Şüf'a hakkı talebinin şartları oluşması halinde bu hakkı alması gerekir.[477]

2.7.1.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları

Satılan taşınmazın içine girenler: Sözleşmede bahsedilmese bile, akli veya örfi olarak malın gereklerinden ve onun tamamlayıcılarından (müştemilatından) olan şeylerdir. Satılan mala bağlı/tabi olan bu ilgili kısımlar; gerek o maldan ayrılmayan

[476]İbn Abidin, Haşiyetu İbn Abidin, 4/26
[477]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 79

ona bağlı ve onun devamı olan şeyler olsun veya o maldan ayrı/munfasıl olan ama gereksinimi ve tamamlayıcısı olması nedeniyle örf ve gelenekte o mala bağlı olan şeyler de asıl hükmündedir. Bu durumda ona bağlı/tâbi olan şeyler/kısımlar da bu alaka nedeniyle asıl hakkında verilen hükme tabidir.[478]

Şüf'a: Eski ortağın, mal ile alakalı yeni ortak üzerinde bedel karşılığındaki hakkıdır.[479]

2.7.1.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Taşınmaza bağlı ise, taşınır hakkında şüf'a hakkı doğar mı? Onunla beraber satılması gerekir mi?

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir

A. Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları; bütün olsun ya da üçte bir veya dörtte bir gibi parça olsun ya da büyük bir ev gibi bölünebilir olsun veya hamam gibi bölünemez olsun, taşınmaz hakkında şüf'anın caizliği konusunda ittifak halindedir. Bahsedilen bütün bu hallerde satılan taşınmazda şüf'a hakkı sabit olur.[480]

Deliller

Kur'an-ı Kerim'de bölünmeyenler için şüf'anın caiziyeti hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınmıştır. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Şüf'a bölünmeyen şeyler içindir. Sınır ve yol geçmişse orada şüf'a yoktur"[481] buyurmaktadır.

---

[478] İbn Nuceym, **el-Eşbah ve en-Nezair,** c. I. s. 102, Ali Haydar, **Dureu'l-Hukkam Şerh Mecelletu'l-Ahkâm,** c. I. s. 53.
[479] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. V. s. 194, **er-Remli, Nihayetu'l-Muhtac,** c. VIII. s. 143, **el-Keyrevani,**el-**Fevakihu'd-Devani,** c. I. s. 549, İbn el-Muflih, **el-Mubdi fi Şerhi'l-Mukni,** c. V. s. 203
[480]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 12, İbn Rüşd el-Hefid, **Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd,** c. II. s. 194, el-Hatib Eş-Şerbini, **Mugni'l-Muhtac,** c. II. s. 296, el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. IV. s.140
[481] İbn Hebban, c. XI. s. 590, hds no: 5185

Delâlet yönü:Taşınmaza sınır çekilmesi ve ondan yol geçmesi taşınır dışındakilerde olur. Bu nedenle İbn Hacer hadisin bağlamından şüf'anın taşınırlar dışında sadece taşınmaz mallarda (gayri menkul/akar) olacağı hükmünü çıkarmıştır.[482]

B. Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu, taşınır mallardaki şüf'a hakkının cevazı konusundadır.

Görüşler

İslam hukukçuları bu konuda iki görüşe ayrılmıştır.

1-Hanefi mezhebi taşınır malların, taşınmazlara tabi olması halinde şüf'a hakkının sıhhatini savunur. Bu konuda şöyle derler[483]: "Taşınır malların, taşınmazlara tabi olması ve onunla beraber satılması durumu hariç şüf'a hakkı yoktur. Bina,hurma ağacı ve ziraat alanı gibi,bu taşınırların, taşınmaza birleşik olması durumu değiştirmez. Burada, müşterinin şüf'a hakkına binaen hurma ağaçlarını satın almak istemesi fetvanın, Hanefi mezhebine ne kadar uygun olduğunu göstermektedir. Zira hurma ağaçları, bina ile irtibatlı ve ona tabidir. Hanefiler, meyvenin ağaca birleşik olması gibi veya ziraat ve sulama aletleri gibi tarlayla birleşik olmayan ancak irtibatlı olan mallar için de hüküm eklemişlerdir. Bu türden birşeyin, taşınmaz dışında bağımsız olarak satılması halinde şüf' hakkı doğmaz. Aynı zamanda hüküm, taşınır ile beraber, onunla birleşik olmayan ve gereksinimlerinde olmayan şeylerin satımı içinde geçerlidir. Taşınırlarda şüf'a hakkının geçerli olmaması durumu: Şüf'a hakkı, asaleten sabit olmaz, eğer olursa taşınmaza tâbi olması nedeniyle sabit olabilir. Şahıs, mülk arazide dikili bulunan ağaçları satın alsa, araziye bağlı olarak şüf'a hakkı doğar. Eğer tek başına satarsa ne asaletenne de tabi olarak kesinlikle şüf'a hakkı doğmaz. Tabi olması nedeniyle taşınırlarda ortaya çıkan şüf'a hakkı muttasıl/bitişik taşınmazlar içindir. Munfasıl olanlar için ise şüf'a hakkı yoktur. Şahıs, içindeki eşyalarla beraber evini satsa, Şefi', şüf'a hakkından dolayı evi alabilir, ancak içindeki eşyaları alamaz.

---

[482] İbn Hacer, **Fethu'l-Bari,** c. IV. s. 436
[483] Ali Haydar, *Durru'l-Hukkam Şerh Mecelletu'l-Ahkâm,* c. II. s. 288-289

2- Şüf'a hakkı sadece taşınmaz mallar içindir. Bu görüşü Maliki,[484]Şâfiî [485] ve Hanbeli[486] ekolü savunur. Malikiler, ona, meyveler toplandıktan sonra kökleri aynı tarla üzerinde kalmaya devam ediyorsa,ağaç üzerinde ki meyveleri de eklemişler ve bu hakkı meyveler için de sabit kılmışlardır. Ancak, meyvesi ağacından ayrı olarak satılmışsa bu durumdaşüf'a hakkını o taşınırlar için sabit kılmamışlardır.

Şâfiî ve Hanbeliler, meseleye bundan daha dar bir bakış açısıyla bakarak taşınmaz taksim edilmeye müsaitse sadece taşınmazlar için bu hakkı sabit saymışlardır. Eğer taşınmaz taksim edilemiyorsa bu hakkı tanımamışlardır. en-Nevevi şöyle der: "Müslümanlar, taksim edilemeyen taşınmazlarda ortağın şüf'a hakkına sahip olduğu konusunda hemfikirdir. Hayvan, elbise, eşya ve diğer taşınırlarda şüf'a hakkı olmadığı konusunda da ittifak etmişlerdir. Bazıları şaz bir görüş öne sürerek yollarda da şüf'a olabileceğini söylemişlerdir."[487]

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları:

Cabir b. Abdullah'ın (r.a) rivayet ettiği şu hadisi delil göstermişlerdir: " Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) duvar veya ruba ile taksim edilemeyenler için ortakların şüf'a hakkına hükmetmiştir. Şahıs böyle bir malı, ortağından izin almadan satamaz. Ortağı isterse alır ve isterse almaz. Eğer izin almadan satarsa o ortak o malda başkasına göre daha çok hak sahibidir."[488] Bunun nedeni, taşınmaz akar taşınır malın aksine, olduğu yerde sürekliliği devam etmesi nedeniyle zararı da devamlı olur.[489]

İkinci görüşün kanıtları

[484] İmam Malik, **Müdevvene,** c. IV. s. 42.
[485]en-Nevevi, **el-Minhac,** c. XI. 45.
[486]el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. IV. s. 140.
[487]en-Nevevi, **el-Minhac,** c. XI. s. 45.
[488] Sahih Müslim, **ktp. El-Müsakâ, bab. Şüf'**c. III. s. 1229, hds no: 1608
[489] İbn Mevdud el-Mûsulî , **el-İhtiyar Litelili'l-Muhtar,** c. II. s. 42.

Fıkıhçıların, taşınmazda şüf'a hakkının sabit olduğuna dair ittifak ettikleri delilleri sunmuşlardır.[490]

Ayrıca şöyle demişlerdir: Taşınmazda şüf'a hakkı aslın hilafına metin ile sabittir. "Asıl olan; insanın, başkasının malını, onun rızası olmadan alamamasıdır." Ancak bu durum konu hakkında nas bulunuşu nedeniyle taşınmazlarda terk edilmiştir. Bu nedenle bu hüküm taşınmaz dışında kullanılamaz.[491]

2.7.1.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Taşınır, taşınmaza tabi olması halinde şüf'a hakkının sabit olacağı yönünde verilen fetva, Hanefi mezhebine uygundur.[492] Bununla birlikte fetva, taşınmazlarda şüf'a hakkının sabit olması konusunda, Şâfiî ve Hanbeli mezhebinin, taksim edilebilme şartı koşması gibi bazı detay farklılıkları ile birlikte diğer mezheplerin görüşlerine de uygundur.[493]

2.7.2 Borçlu Birisinin Sahip Olduğu ve İçinde Oturduğu Tek Evi Satması

2.7.2.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Zor durumda olan borçlunun, ailesiyle birlikte içinde oturduğu ev dışında başka birşeyi olmadığı anlaşılmıştır. Borçlunun bu evi satması caiz midir? Eğer borçlu kişi, borcunu içinde bulunduğu duruma göre taksitle ödemeyi teklif ederse, bu taksitlendirme caiz midir?

Fetva: "Eğer durum bu soruda bahsedildiği gibi, borçlu kişi gerçekten sıkıntıda ve zor durumda ise ve bahse konu içinde oturduğu evden başka bir şeyi de yoksa borcunun, içinde bulunduğu duruma göre taksitlendirilmesinde herhangi bir mani ve engel yoktur.

---

[490] İbn Hebban, c. XI. s. 590, hds no: 5185
[491] İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. II. s. 94.
[492] Ali Haydar, **Dureu'l-Hukkam Şerh Mecelletu'l-Ahkâm**, c. II. s. 288-289
[493]en-Nevevi, el-Minhac, c. XI. s. 45, **el-Behveti, Kişafu'l-Kina,** c. IV. s. 140.

Temkihi'l-Hamidiyye'de şöyle geçer: (şöyle soruldu) zor ve sıkıntıda olan bir borçlunun iflas ettiği anlaşılmıştır, kendisinin, kendine yetecek taksim edilme imkânı olmayan tek bir evi bulunmaktadır. Alacaklı kişi kendisinden bu evi satmasını ve elde edeceği bedelden borcunu ödemesini istemektedir. Şahsın bundan başka çıkar yolu var mıdır? (cevap) evet (vardır) sona erdi. (Allahu alem)"[494]

2.7.2.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: borç, bedelin taksitlendirilmesi,

Deyn (borç): Fıkıhçılar onu çok farklı şekillerde tanımlamışlardır, ancak genel olarak şekline ve konusuna göre diye ikiye ayırmaktadırlar:

a)Şekline göre: Borcu (deyn) ayni mal yerine kullanmaktadırlar. Yani; ev, araba, sandalye hayvan... gibi muayyen ve belli olan şeylerdir.[495] Borç: Nakit veya nakit harici muayyen ve muşahhas olmayan insanın zimmetinde olan şeylerdir.[496] Bu nedenle şöyle demişlerdir: (Muayyen olan şey insanın zimmetinde kalıcı olmaz, zimmetinde kalıcı olan şeylerde muayyen olmaz).

b)Konusuna göre: yani borç gerektiren nedenlere bakılır. Fıkıhçılar borcu, iki anlamda kullanmışlardır. Birisi, diğerine göre daha genel anlam ifade eder.

Genel mana: Şahsın zimmetinde sabit olan mal veya nedeni ne olursa olsun ortaya çıkan haklardır.Namaz, oruç, adak vb gibi hukukullah olarak ortaya çıkan haklar bu borç kapsamına girer. Aynı zamanda, zekat, telef olan malın hakkı, parasal alacaklar vb gibi insanlar arasındaki haklarda bu kapsama dahildir.

Dahaözel mana: Bu kısım malları içine alan borçları kapsar. Buna göre borç: "Akit veya kullanım nedeniyle ortaya çıkan veya daha sonra ödemek üzere alınan ve kişinin zimmetinde sabit olan borçlardır."[497] Burada kastedilen mana dabu manadır.

---

[494]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 84.
[495]**Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye:** madde (159) c. I. s. 34.
[496]**Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye :** madde (158) c. I. s. 34.
[497]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 157.

Bedelin taksitlendirilmesi: Tarafların, orjinal ve asıl fiyat üzerine belli ücret ekleyerek, ödeme zamanı ve miktarında anlaştıkları bedelin bölünerek vadelendirilmesi yani tecil edilmesidir.[498]

2.7.2.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Zor ve sıkıntılı duruma düşen borçlunun, içinde oturduğu tek evini borcunu ödemek için satmasını içermektedir. Bu durumdaki birisinin borcunu ödeyebilmesini kolaylaştırmak amacıyla o borcun taksitlendirilmesi caiz midir?

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları, borcun ödenmesinin vacip olduğu ve bu konuda geç kalınmaması gerektiği yani anlaşılan tarihte ödenmesi konusunda dikkat edilmesi gerektiği üzerinde hemfikirdirler. İinsanlar arasında çekişme ve kavgaya neden olmaması ve haklarının korunması adına malların muhafaza edilmesi dinin usulleri arasında yer alır.[499] Buna, herkesin hakkını sahibine teslim etmeyi ve bu konuda gevşek davranmamayı teşvik eden ve ayrıca haksız olarak insanların hakkını yemeyi haram kılan genel deliller kanıt olarak kullanılmıştır. Bu deliller arasında;

1-(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ)[500]"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin."

Delâlet yönü: Borç ödemede gevşeklik göstermek, insanların hakkını bâtıl yollarla yemektir. Çünkü kişinin borcunu ödemesi vacip, geciktirmesi zulumdur.[501]

---

[498]İbn Abidin, Haşiyetu İbn Abidin, c. IV. s. 134, ez-Zerka, **Ahkâmu'l-Beya,** c. I. s. 77-80, **el-Hafif, Ahkâmu'l-Muamelati'ş-Şeriyye,** c. I. s. 417.
[499]el-Ayni**, el-Binaye Şerhu'l-Hidaye,** c. IX. s. 26, **İbn el-Hac, el-Medhel,** c. IV. s. 85, **en-Nevevi, el-Mecmu,** c. XVII. s. 337, İbn Useymin, **Eş-Şerhu'l-Mumti,** c. II. s. 273.
[500] Nisâ Suresi: 29
[501]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. VI. s. 322

2-Hz Aişe'nin (r.anhe) der ki: "Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazlarında şöyle dua ederlerdi : Allahım kabir azabından sana sığınırım, mesih ve deccalin fitnesinden, sana sığınırım, hayat ve ölüm fitnesinden, sana sığınırım, Allahım günah işlemekten ve borçtan sana sığınırım" sonra birisi, borçtan ne kadar çok Allah'a sığınıyorsunuz dedi. Sonra, Eğer insan borçlanırsa, konuştuğu zaman yalan söyler ve söz verirse sözünde durmaz" buyurdular.[502]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), borcu ödeyememekten Allah'a sığınmıştır zira bu durum insanı yalan söylemeye ve verdiği sözü tutmamaya sürükler. Onun da sonu cehennemdir.[503]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Burada ihtilaf konusu, oturduğu evden başka bir mülkü olmayan kişinin borcunu ödemek için evini satması konusudur.

Görüşler

İslam hukukçuları bu konuda iki görüşe ayrılmışlardır

1-Birinci görüş, Maliki[504] ve Şâfiî lere[505] aittir.İflas eden birisinin evinin yerine başka bir ev verilmesi şartıyla evin satılmasına cevaz vermişlerdir.

2-Bu görüş Hanefi[506] ve Hanbelilere[507] aittir. Oturmak zorunda olduğu evi satılamaz.

Ayrıca: eğer ev değerli ise ve satım sonunda elde edilen bedelden bir kısmı ile şahsa oturacağı bir ev satın alınma imkânı varsa geri kalan alacaklılara verilir, demişlerdir.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları

---

[502] Sahih Buhari, **ktp. Ezan, bab.Selam öncesi Dua,** c. I. s. 166, hds no: 832
[503] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,**c. VI. s. 520.
[504]el-Karafi, **ez-Zehire,** c. VIII. s. 157.
[505]en-Nevevi, **el-Mecmu,** c. XIII. s. 271.
[506]el-Kâsânî , Bedaiu's-Sanai, 7/173
[507] İbn Kudame, el-Mugni, 4/333

Görüşlerine, aşağıda geçen, iflas eden bir kişinin evine bedel bir ev verilmesi konusunu delil sunmuşlardır.

Ebi Said el-Hudri şöyle der: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde birisinin satın aldığı ürünleri telef oldu bu nedenle de borcu arttı. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "ona sadaka verin" buyurdu. İnsanlar sadaka verdiler ancak bu borcunu ödemeye yeterli olmadı. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Nesini bulursanız alın, bundan çareniz yok" buyurdular.[508]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Alacaklıların, haklarını elde etmeleri adına borçlunun nesini bulurlarsa almalarını ve onun ötesine geçmemelerini emretmiştir.[509]

İkinci görüşün kanıtları

İflas eden birisinin evini satmasının yasaklanmasına şu ayeti delil göstermişlerdir.

(وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ)[510] "Eğer borçlu darlık içindeyse ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin."

Delâlet yönü: Borçlu kişinin borçları iflas derecesine ulaşmışsa, ödemesi istenmez ve ona kolaylık sağlanır. Bununla beraber tek sahip olduğu mülkü olan ve ailesiyle beraber içinde oturduğu evi de elinden alınmaz.[511]

2.7.2.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

İslam hukukçularının konu ile alakalı görüşleri incelendikten sonra; fetvanın, Hanefi mezhebinin savunduğu görüşe uygun olduğu görülmektedir. Bu görüş, kendisi ve ailesinin oturduğu evden başka birşeyi olmayan boçlu kişinin borçlarının ertelenebileceği ve bu borçlarının taksitlendirilebileceğini savunur.[512]

---

[508]Sahih Müslim, **ktp. El-Müsakâ, İstihbabü'l vad2i mie'd-deyn,** c. III. s. 1191, hds no: 1556
[509]**en-Nevevi, el-Mecmu,** c. XIII. s. 279.
[510] Bakara Suresi: 280
[511] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VIII. s. 95.
[512]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. VII. s. 173, İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VIII. s. 95.

2.7.3 Çekiliş Yöntemi ile Satım İşlemi

2.7.3.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Eşyaların çekiliş yöntemiyle satımı caiz midir?

Fetva: Yukarıda yazılı olan sorunuz elimize ulaştı, eşyaların ya nasip (piyango/çekiliş) yöntemiyle satımının hiç şüphesiz haram olduğunu bildiririz. Zira böyle bir satım işlemi cehalet ve risk içerdiği için bâtıl veya fâsittir. Zira bedelini ödeyen kişi, bunun karşılığında elde edeceği malın ne olduğunu ve ödediği bedele değer bir mal olup olmadığını bilmemektedir ki bu da kumar hükmündedir. (Allahu alem)[513]

2.7.3.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: ya nasip (çekiliş), risk

Risk: Korkularla beraber fırsatları kollamaktır.[514]

Ya nasip (çekiliş/piyango): (kumar) : İhtimal içeren sözleşmedir. Kumar veya ya nasip akdinde bu çekilişe katılanlar, elde ettikleri veya verdikleri şeyi, akdin sonuında ancak öğrenebilmektedirler."[515]

2.7.3.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Mesele, cehalet/belirsizlik ve garar içeren satım türlerinden birisidir. Bu satım türü şer'i olarak haramdır. Çünkü, bu satım işlemi, kazanç ve zararın bilinmemesi nedeniyle cehalet/belirsizlik ve garar üzerine mebnidir.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

---

[513]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 88.
[514] EL-Becirmi, **Haşiyetu el-Bericmi ala Şerh Menhec et-Tullab,** c. VIII. s. 223.
[515]es-Senhuri, **Şerhu'l-Kanuni'l-Medeni,** c. VII. s. 988.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Bahsi geçen bu mesele İslam hukukçuları arasında ittifak konusudur. Çünkü şeriat, çekiliş/piyango gibi garar ve cehalet içeren akidleri haram saymıştır. Zira garar; sözleşme konusu malda belirsizlik veya akdin özellikleri hakkında cehalet veya sözleşmenin yapılmasına engel riskler anlamına gelmektedir.[516]

Kanıtlar

Kur'an'dan kanıtlar: Fıkıhçılar, kumar, fal okları, cehalet, ve gararı haram kılan genelr metinleri delil olarak sunmuşlardır.

(إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ)[517] " ...(Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının.."

Delâlet yönü: Ayette geçen (فاجتنبوه) "onlardan kaçının" ifadesi, bu tarz şeylerin yasak ve haram olduğuna delildir.[518]

Sünnetten kanıtlar: Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette şöyle der: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); taş atma usulü ile yapılan satışı ve bilinmeyen şeylerin satışını (garar) yasaklamıştır.[519]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cehalet ve belirsizlik içeren ve risk ve zarar verme üzerine bina edilmiş her türlü satımı yasaklamıştır. Garar içeren bu satımlarda bunların hepsi bulunmaktadır.[520]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

---

[516] İbn el-Hemmam, **Fethu'l-Kadir,** c. II. s. 252, **el-Karafi, el-Furuk,** c. II . s. 150, **en-Nevevi, el-Mecmu,** c. IX. s. 258, el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. III. s. 173.
[517] Maide Suresi: 90
[518]**en-Nevevi, el-Mecmu,** c. XX. s. 228.
[519]Sahih Müslim, ktp. Buyu', bab**. Butlani'l-Bey-i'l-hasa,** c. III. s. 1153, hds no: 1513
[520]**en-Nevevi, el-Mecmu,** c. XI. s. 342

Bu mesele hakkında herhangi bir hilaf bulunmamakta olup konu hakkında ittifak sözkonusudur.

2.7.3.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, tüm mezheplerin bakış açısına uygundur. Ya nasip (piyango / çekiliş) gibi garar ve belirsizlik içeren satım işlemi, şer'i olarak haramdır. Zira, garar satımın nehyedilmesi, fıkıh mezheplerinin eserlerinde yer alan bey' konularındaki asıl ve temel meselelerden birisidir. Bu konunun içine, belirsiz, ma'dum, teslimi mümkün olmayan malın satımı, mülkiyetine girmeyen malın satımı, denizdeki balığın satımı, hayvanın sütünün satılması, anne karnındaki hayvanın satılması vb gibi birçok satım türü girmektedir. Bununla birlikte ya nasip gibi (piyango/çekiliş) ve kumar gibi satım türleri de haramdır. Zira bunlar, risk, aldatma ve hileye giren garar içermektedir.[521]

2.7.4 Kişinin, Kız ve Erkek Çocuklarını Kapsayacak Şekilde Satım Yapması

2.7.4.1 .Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Şahıs, karısına ve enceline (çocuklarına) satım işlemi gerçekleştirmiştir. Bu ifadede yer alan encel kelimesi, kız ve erkek çocuklar için beraber kullanılır mı?Yoksa bu lafızla sadece erkek çocuklar mı kasdedilir. Bilinmesi gerekir kisatım işleminin gerçekleştiği anda şahsın sadece tek bir erkek ve üç kız çocuğu vardır.

Fetva: Encel (الأنجال) kelimesi, evlad (الأولاد) kelimesi gibi sözlük ve örfi anlam olarak hem kız hem de erkek çocukları ifade eder. (Allahu alem)[522]

2.7.4.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: Encel

[521] **en-Nevevi, el-Minhac,** c. XI. s. 133
[522] *Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 96

el-encel: sözcüğün tekil anlamı necl olup; en-neclü: el-veledü (erkek çocuk) anlamındadır. Neceluhu yani adamın erkek çocuğu oldu anlamına gelir. el-A'şaî şöyle der:

Anne babası onu dünyaya getirdi.... dünyaya getirdiler iyiki getirdiler.[523]

el-encel: neclü, bir şeyin özünü çıkarma anlamında olup babasının oğlu (necli) ifadesi de bu anlamda kullanılmıştır.[524]

2.7.4.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva; encel sözcüğünün kız ve erkek çocuklar anlamına geldiğine dair dilsel bir konuyu içermiştir.

b) Meselenin incelenmesi : Temel fıkıh kitaplarında bu mesele ile ilgili herhangi bir şey bulamadım. Zira bu konu sadece dilsel bir konudur. Ancak, bazı fıkıhçılar necl kelimesini erkek çocuk anlamında kullanmışlardır.[525]

Bazı sözlükleri inceledikten sonra, kelimenin delâlet ettiği anlamı ifade edeceğim.

Necl sözcüğü, tekil halde kullanılması halindeanlamı sabit ve tektir. Bu bağlamda dilbilimciler[526] sözcüğün anlamının:cümlede yer aldığı konum ve bağlama göre değiştiğini ifade etmişlerdir.Bu durum Arapça dışında başka dillerdesöz konusu değildir.

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu: Mesele hakkında herhangi bir hilaf söz konusu değildir.

Arapçada Necil (نجل) ve veled (الولد) sözcükleri arasındaki fark

Necil (نجل) ve veled (الولد) sözcükleri arasındaki farka bakıldığında, birinin diğerinden daha genel anlam ifade ettiği görülmektedir. Veya biri diğerinden daha özel anlam

[523] İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap,** c. XI. s. 646
[524] EL-Becirmi, **onun Haşiyesi,** c. III. s. 250
[525] EL-Becirmi, **onun Haşiyesi,** c. III. s. 250
[526] İbn es-Sekit, İslahu'l-Matık, 1/45

ifade eder. Veled sözcüğü; şahsın kendisinin ve oğullarının kız erkek bütün çocuklarını ifade eder. Necl ise; birinci dereceden doğrudan şahsın sadece kendi çocuklarını ifade eder. Ve oğullarının ve kızlarının çocukları bu kelimenin anlamının dışında kalır.[527]

Görüşler

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınmıştır.

2.7.4.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Bu konu dilbilimciler arasında ittifak konusudur. Fıkıhçılar, necl sözcüğünün, şahsın erkek ve kız çocuklarının tamamını ifade ettiği konusunda hemfikirdirler. Bu durum hanefi mezhebi için de geçerlidir. Hanefi mezhebinin farklı kaynaklarında babanın, mirasçıları olan kız ve erkek çocuklara yaptığı satım işleminde ayrım olmadığı görülmektedir.Tam tersine, bu konuda vâris (mirascı) sözcüğünü kullanmaktadırlar. Bu meselede ve hibe veya vasiyet gibi taraftarın olduğu satım işlemlerine giren herhangi bir ayırıma gitmemektedirler.[528]

2.7.5 Suçun İlgili Mercilere Bildirilmesi

2.7.5.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:Bir kişi; fırsatçıbir tüccarın fiyatları yükselttiğini ve bir kısım malları stokladığını öğrenir. Bu durumda bu şahıs, bahsi geçen bu kişileri, ilgili mercilere ve makamlara bildirmesi şer'an vacip midir? Yoksa bu bildirim vacip değil de farz-ı kifâye midir?

---

[527] İbn Manzur, Lisanu'l-Arap, 6/4355, 6/4914
[528] el-Kâsânî , Bedaiu's-Sanai, 7/228

Fetva:Gıda bakanlığının 06.05.1943 tarihli ve 325 sayılı yazısını inceledik. Eğer hükümet, insanların yaşamlarını devam etttirmeleri adına ve halkın zarara uğramasının malzemelerinin fiyat belirlemesine (sabitlemesine) gitmişse bu durumda, bu eşyaların belirlenen bu fiyatlarla satılması gerekir. Belirlenen bu fiyatların üzerinde satım yapılması zulum ve şer'an haramdır. Ve İnsanların ihtiyaç duydukları bu malzemelerin stoklanmasını da yasaklamışsa bu durumda bunların stoklanması da haramdır. Bunun ortadan kaldırılması gerekir. Kim, bir tüccarın belirlenen fiyatların üstünde mal sattığını ve insanların ihtiyacı olan ve stoklanması yasaklanan malları stokladığını öğrenirse, bu münkerin ortadan kaldırılması adına durumu ilgili mercilere bildirmesi gerekir. Çünkü ilgili mercilerin, konudan haberdar olmadan böyle bir duruma müdahele etme imkânı yoktur. Zalimlerin zulumlerinin önüne geçilmesi ve münkerin ortadan kaldırılması, ilgili mercilerin haberdar edilmesine bağlıysa, bu durumda bunun bilgisi elinde olan kişinin bu işi yapması dinibir vecibedir. Zira bu durum zulmun ortadan kaldırılması anlamına gelir. Zulmun ortadan kaldırılması ise yapılması gereken en büyük iyilikler arasındadır.[529]

2.7.5.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: stok, stokçu (tekelci)

Stok: "Gıda vb gibi malı satın alarak fiyatının yükselmesi için kırk gün depolanmasıdır."[530]

Stokçu: İnsanların sıkıntılı günlerde ihtiyaç duydukları malları satın alıp stoklayan ve bunları o zor günlerde yüksek fiyata satan kişidir.

2.7.5.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Gıda ve diğer malların yüksek fiyata satılması ve bazı tüccarların elinde tekelleşmesi dini olarak yasaktır. Böyle bir durumdan haberdar olan birisinin bu karaborsacıları ilgili mercilere bildirmesi vaciptir.

---

[529]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s. 98.
[530]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. VI. s. 398

b) Meselenin incelenmesi :

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam fıkıhçıları mesele hakkında hemfikirdir. Stokçuluk dini, ekonomik ve sosyal bir suçtur. Aynı zamanda Allah'ın yolundan sapmanın bir göstergesidir. Bu problemin türleri ve yöntemleri çeşitli olup sadece insanların rızıkları ile sınırlı değildir. Tam tersine mal, iş, menfaat gibi insanların ihtiyaç duyduğu her alanda olabilir.[531] Fıkhi olarak kararlaştırılan şudur: "Genel olsun, özel olsun ihtiyaçlar zorunlu ihtiyaç konumuna iner."[532]Zorunluluk ve ihtiyaç konusu genel şeriat kurallarından istisna edilir. İnsanların ihtiyaç duyduğu her şey için stokçuluk yapılması haramdır.

Aynı zamanda: stokçuluğun haram kılınmasındaki hikmetin, halka zarar veren durumun ortadan kaldırılması olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Eğer bir insan bir malı stoklayarak insanlara zarar vermeye başlamışsa ve ondan başka da o malı satan yoksa, bu durumda o kişi bahse konu malı fırsatçılık yapmadan ve insanları kullanmadan adil fiyata satmaya mecbur edilir. Böylece insanların zararauğramasının önüne geçilir ve yiyeceği malı elde etmesi sağlanır.

Ayrıca; eğer bir kişi, bir şahsın mal stokladığını ve fiyatları yükselttiğini öğrenmişse, bu durumu ilgili mercilere bildirmesi vaciptir aksi takdirde günahkâr sayılır. Bu bilgiyi bir grup insan biliyorsa bu durumda onların her birisinin ilgili mercileri haberdar etmesi vacip olur. Eğer onlardan birisi bu bildirimi yapmışsa maksadın hasıl olması nedeniyle onlardan hiç kimse günahkâr olmaz. Hiçbirisinin bu görevi yerine getirmemesi halinde farz-ı kifaye hükmünde olduğu gibi hepsi de günah işlemiş sayılır.

Kanıtlar

[531]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. VI. s. 398, İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil,** c. VII. s.360, en-Nevevi, **Ravzatu't-Talibin, el-Behveti, Kişafu'l-Kina,** c. III. s. 187.
[532] İbn Nuceym, **el-Eşbah ve en-Nezair,** c. I. s. 91, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye : madde (19)*

Kur'an'dan kanıtlar: (لَا تَـأْكُلُوا أَمْـوَالَكُمْ بَيْـنَكُمْ بِالْبَاطِـلِ إِلَّا أَنْ تَكُـونَ تِجَـارَةً عَـنْ تَـرَاضٍ مِـنْكُمْ)[533] "Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka."

Delâlet yönü: Stokçuluk, insanların mallarını bâtıl yollarla yemektir. Ayetteki yasak bunları da içermektedir.[534]

2-(كَـيْ لَا يَكُونَ دُولَـةً بَيْنَ الْأَغْنِيَـاءِ مِنْكُمْ)[535] "O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) haline gelmesin diye.."

Delâlet yönü: Hiç şüphe yok ki stokçuluk;fiyatın yükseltilmesi nedeniyle malı, fakirlerin satın alım gücü yetmediği için, fakirler dışında sadece zenginler arasında dolaşır hale getirir.[536]

Sünnetten kanıtlar: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Günahkâr kişiden başkası stok yapmaz."[537]

Delâlet yönü: Bu işi yapanın günahkâr olacağını belirten hadis, bu işin haram olduğuna delâlet etmektedir.[538]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu:

Stokçuluk meselesi ve bu durumun ilgili mercilere bildirilmesi konusunda aşağıdaki başlıklarda ihtilaf etmişlerdir.

Stokçuluğun tanımı, stokçuluğun hükmü, haram edilen stokçuluk bünyesine nelerin gireceği ve ardından malın stoklama süresi, hangi malların stoklama kapsamına gireceği.

---

[533] Nisâ Suresi: 29
[534] el-Kadi Ayad, **İkmalu'l-Muellim Bifevaidi Müslim,** c. V. s. 309.
[535] Haşr Suresi: 7
[536] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari**, c.VI. s. 258
[537] Sahih Müslim, **ktp. el-Müsaka, bab.tahrimü'l-İhtikâr fi'l-Akvat**, c. III. s.1228, hds no: 1605
[538] İbn el-Arabi, **el-Mesalik fi Şerhi Muvatta Malik,** c. VI. s. 124.

Şâfiî lerden İmam Şemseddin er-Remli şöyle tanımlamıştır: "Gıda mallarının, fiyatının yükseldiği anlarda alınarak, zor günlerde fiyatının üzerinde bir ücrete satılmasıdır."[539]

Hanefiler, stoklama süresini kırk gün olarak belirlemişlerdir. Ancak bu süre belirleme hali, cumhurda bulunmamakta olup onlara göre bu süre, insanların zarara uğradığı süre ile bağlantılıdır.

Stoklamanın hükmüne gelince: Hanefi fıkıhçılarının çoğunluğu (cumhuru), konuyu haram sayacak açık delillerin bulunmayışı nedeniyle mekruh olduğuna hükmetmişlerdir. Bazıları, Hanefilerdeki kerahet meselesini haram olarak tefsir etmiş ve haram gibi ceza gerektiren suç olarak görmüşlerdir. Bu bakış açısını, Kisâi'nin şu sözleri güçlendirir: Kendisi stoklama nedeniyle insanların uğradığı zarar hakkında şöyle der: "Stokçuluğun kurallarından birisi, zulmun ortadan kaldırılması adına stokçuya malı satma emrinin verilmesidir. Eğer kabul etmez ve stoklamada ısrar ederse imama (devlet yöneticisine) tekrar haber verilir ve o da ona güzel bir dille nasihat ve onu ikaz eder. Buna rağmen vazgeçmezse üçüncü sefer imam onu alır ve hapsederek yaptığı kötü iş nedeniyle sert bir dille uyarır ancak satmaya mecbur etmez."[540] Hükmün, haram veya mekruh olma ihtilafına göre bildirim gerekliliğindeki hüküm de değişmektedir.

Stokçuluk terimi altına nelerin girdiğine gelince; Hanbeliler ve Hanefiler onu sadece gıda maddeleri ile sınırlandırmışlardır. Malikiler ise; zarara neden olan tüm maddeleri stokçuluk hükmü içine dahil etmişlerdir.

Hanefilerin, konunun mutlak kerahiyetine hükmetmeleri ile alakalı, Kisâi'nin, meselede ortaya çıkan zulum nedeniyle makul kanıtlarla delillendirmesi ile cevaplamışlardır: kendisi şöyle der: "Çünkü stokçuluk zulumdür. Zira piyasada satılan mallar âmme hakkıdır. Eğer satıcı, insanların çok gereksinim duyduğu anda o malları satmaktan imtina ederse bu durumda onların haklarını elde etmelerine mani olmuş olur. Hak sahibinin hakkına engel olmak zulum ve haramdır. Bu durumda sürenin uzunluğu ve kısalığı eşittir farketmez." Hadisenin zulum sayılabilmesi için

[539]er-Remli, **Nihayetu'l-Muhtac,** c.III. s. 223.
[540]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 129.

stokçuluk kavramı içine neler gireceği konusundaki ihtilaf; stokçunun ilgili makamlara bildirilme hükmünü etkilemiştir. Bu nedenle bazıları, onu sadece gıda maddeleri ile sınırlandırmış ve gıda maddeleri dışındaki mallar için bildirimde bulunulmasının vacip olmadığına hükmetmişlerdir. Aynı durum stok için süre koyanlar için de geçerli olup bu süre dolmadan bildirilmelerinin vacip olmadığına hükmetmişlerdir.

Maliki mezhebi, Sahnun'un rivayetinde yer alan ifade çerçevesinde konuyu ele almıştır. Kendisi İmam Malik'in şöyle dediğini duymuştur: Stokçuluk gıda, yağ, keten, yün gibi piyasada bulunan her şey için geçerlidir. Piyasaya zarar veren herşeyin stoklanması yasaktır. Aradaki ihtilaflar da göz önünde bulundurularak denebilir ki stokçuluk; şer'i zarar ve mefsedeye neden olmasından ötürü istenmeyen ve kerih görülen münker eylemlerden birisidir. Buna göre onun ilgili mercilere haber verilmesinin hükmü de münkerin nehyedilmesi hükmü içine girer. En-Nevevi, münkerin nehyedilmesinin vacip olduğu konusunda ümmetin icma üzere (hemfikir) olduğunu aktarır ve şöyle der: "Allah Rasülü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) (فليغيره) "onu değiştirsin" ifadesi ümmetin icması ile emirdir. Marufun emredilmesi ve münkerin nehyedilmesinin vacip oluşu, Kitap, Sünnet ve ümmetin icması ile sabittir. Aynı zamanda bu nasihat içine de girer ki o dinin kendisidir."[541]

2.7.5.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fiyatların yükseltilmesini, insanların ihtiyaçlarının fırsata dönüştürülmesini ve gıda malzemelerinin stoklanmasını haram sayanfetva, genel olarak tüm fıkhi mezheplere ve özel olarak da Hanefi Mezhebine uygundur. Bu nedenle, kendi hırs ve açgözlerini doyurabilme adına stokçuluk yapan ve kendi aralarında fiyatların yükseltilmesinde anlaşan tüccarların ilgili mercilere haber verilmesi gerekir. Aksine, onların bildirilmesi vaciptir. Eğer bu bilgi sahibi kişi tek bir kişi ise, bildirmemesi sonucu günah kazanır, eğer bir grup ise bazılarının bu görevi ifa etmesi diğerleri üzerinden bunu düşürür ve hiç kimse günah işlemiş sayılmaz.[542]

---

[541]en-Nevevi, **el-Minhac,** c. II. s.22.
[542]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c.VI. s. 398. İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyan ve et-Tahsil**, c. VII. s.360.en-Nevevi, **Ravzatu't-Talibin, el-Behveti, Kişafu'l-Kina,** c.III. s.187.

2.7.6 el-Cedek

2.7.6.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru:el-Cedek nedir? Cedek dükkanın tavanını veya kapısını veya ahşap zeminini kapsar mı?

Fetva: Soruyu inceledik. Tenfihi'l-Hamidiyye adlı eserin ikinci cildindeşeddü'l-meskene konusundael-kerdar sözcüğü açıklandıktan sonra şu ifadelere yer verilmiştir: Kerdar, günümüzde de iş yerlerinde bulunmakta ve cedek olarak adlandırılmaktadır. Bunlar, kiracının kendisi için, kendi malından satın aldığı alet ve edavat ile iş yerinde yaptığı ilavelerdir. Bu durumda iş yerinin kirasını ödediği sürece orayı kullanmaya devam eder. Et-Tenkih yazarı da şöyle der: Cedek, iş yerindebina gibi sabit olan kısımlar ve taşınmazlardır ki fıkıhçılar bunu seken olarak adlandırmışlardır. Sona erdi. Cedek ile alakalı genel ve özel olmak üzere iki anlam zikredilmiştir. Genel anlam: İş yerine konan ve sabit olmayan taşınabilireşyalar ile kalıcı sabit taşınmaz ve dönüştürülemez şeylerdir. Özel anlam: seken olarak adlandırılmıştır ki bu kısım binalar gibi iş yerinde sabit kalıcı taşınmazlardır. Bu anlam iş yerine konan eşyaları kalıcı sabit olarak değerlendirmez Bu kısım, dükkanlarda kalıcı olarak inşa edilen ancak kapalı alan ve bina gibi bir şekle dönüştürülmeyen bölümdür. Bu kısım kalıcıdeğildir. Bahsi geçen bu kısım her iki anlamda da dükkanın tavanını, kapısını ve ahşap zeminini kapsar. Bu durumda cevap sorunun kendisinden anlaşılmaktadır. (Allah alem)[543]

2.7.6.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: cedek

Cedek: Kiracının, dükkanda, dükkana bitişik olarak yaptığı menkul kısımdır.[544]

Yukarıdaki tanımdan, cedek ile alakalı şunlar anlaşılır.

---

[543]*Mısır Fetva Kurumu Fetvaları,* c. VI. s.99.
[544]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s.523.

1. Cedek, dükkanda yer alan dükkan ve işle ilgili taşınırlardır.
2. Cedek veya taşınırların sahibi o iş yerinin / dükkanın kiracısı olan şahıstır.
3. Bahse konu taşınırlar dükkan sahibinin mülkü değildir.
4. Bahse konu bu taşınırlar faaliyet gösterilen alana göre işin veya üretimin devamı adına gerekli olan malzemelerdir

2.7.6.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva cedek konusunu genel ve özel anlamını ele alarak işlemiştir. Cedek sözcüğünün genel anlamı: İş yerinde kalıcı sabit yapılan kısımlardır. Kalıcı olması taşınmaz ve dönüştürülemez ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Cedek sözcüğünün özel anlamı ise : Seken olarak adlandırılan ve iş yerinde kalıcı olarak inşa edilen, bina gibi taşınamayan, dönüştürülemeyen kısımlardır. Bu durumda bu kısım kalıcı olup iş yerinin tavanını, kapısını ve ahşap zeminini kapsar.

b)Meselenin incelenmesi : Dört mezhebin fıkıh kitaplarını incelendiğimde cedek konusunu ele almadıklarını gördüm Bununla beraber, Hanefi ve Maliki fıkıhçıları hava parası anlamlarında ele almışlardır. Aşağıda konu ile ilgili fıkıhçıların görüşleri arzedilecektir.

İbn Abidin şöyle der: Kuluv (hava parası) sabit kalıcı olan yerle ilişkili olarak ortaya çıkar. Aynı şekildecedek de, kahvehane gibi iş yerlerinde bulunan şeylerle ilgilidir. Bazen bunlar, iş yerinin binası gibi kalıcı sabit kısımla ilgili kısımlardır. Bazen de daha geniş anlam içerir. Ancak anlaşılan odur ki onun hakkındaki hüküm de örfe göre hava parası (kuluv) gibidir. Kalıcı ifadesinden: bina gibi iş yerinden ayrılmaz kısımdır. Bu durumda kuluv ve cedek arasında fark yoktur. Kalıcı olmayan ifadesinden; berberin aletlerini koymak için dükkana astığı ahşap raf gibi olan şeyler anlaşılır. Bu durumda eklenen şey dükkanla ilişkilidir ancak kalıcı değildir. Aynı zamanda bunların her ikisi de dirhem/para gibi karşılıklı yarar ile sabit olur. Ancak cedek, kahvelerde bulunan bakraç ve fincan gibi, hamamlarda bulunan süpürge ve havlu gibi ve fırınlarda bulunan kiler gibi iş yerinin binasıyla ilişkili olmayan eşyaları kapsar ve bu yönüyle cedek sözcüğünün anlamı daha genel olur. Eğer kuluv

(hava parası), bina veya arsaya dikilmiş ağaç veya mülk edinilmiş bir mal gibi akarda kalıcı ona ait olsaydı bu durumda şüf'a hakkı uygulanırdı."[545]

Halil el-Harşi'nin muhtasarında da şöyle geçer: Hava parasının (kuluv) farklı türleri vardır. Bunlardan birisi de Vakıf malı bir yerin harabaye dönmeye yüz tutması halinde, bu vakfın nazırının burayı otuz gümüş paraya kiraya vererek 15 gümüşü vakfa diğer kalanını da imar edene vermesidir ki bu durumda menfaat iki taraf arasında karşılıklı oluşmuş olur. Şahsın sarf ettiği parayı bu menfaat karşılığında elde etmesinekuluv denir. Bu, satım,vakıf, miras, hibe vb gibi durumlarla ilişkili olup onunla borç ödenir."[546]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

Kiracının, iş yerine eklediği/getirdiği, kalıcı/sabit olmayan taşınırlardan ibaret cedek konusunda ihtilaf bulunmamaktadır. Aynı zamanda, bina gibi kalıcı ve sabit olan kısımların satılamaması konusunda da ihtilaf yoktur.

Ancak kuluv meselesinde mezhep içindeki fıkıhçılar arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bazı Hanefi fıkıhçıları ona cevaz vermişlerdir. Aynı şekilde Maliki fıkıhçısı Uleyş fetvasında şöyle der: "Hava parasını alan kişi belli bir süre iş yerinin kullanımını sahih bir kiralama işlemi ile elinde bulundurmuş, ardından bu iş yerini başka birisine kiraya vermiş ve bunun karşılığında da bir ücret almışsa,sahip olduğu bu kullanım hakkına mukabil bunu alabilir. Ancak kullanım hakkına sahih bir kiralama ile sahip değilse alamaz ve aldığı parayı sahibine iade eder.[547]

2.7.6.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Yukarıda geçenlerden, fetvanın Hanefi mezhebine ne derece uygun olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki cedek; kiracının iş yerinde, iş ve faaliyetlerini devam ettirmek üzere dönüştürülemeyen, taşınmaz, kalıcı kısımlardır.Hanefilerin de içinde olduğu bazı fıkıhçılar onu hava parası anlamında eklemişlerdir. Bu durumda cedek, iş yerinin tavanını, kapısını ve ahşap zeminini kapsamaktadır. Mısır medeni

[545]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. IV. s. 523.
[546]**el-Herşi, Şerh Muhtasar Halil**, c. VII. s. 79.
[547]Uleyş , **Fetu'l-Ali el-Malik,** c. II. s. 250.

hukuku[548] bu meseleyi 549 nolu cedek ile satım maddesinin 2 fıkrasında şöyle ele almıştır: Gelen soruya cevap olarak: cedek sahibi sadece kiracı ise, cedek usulüne göre iş yerini veya fabrikayı nasıl satar? Zira satım işlemi için mülkiyet hakkı gerekir. Madde: "Konu, içinde fabrika veya alışveriş merkezi inşa edilen bir taşınmazla ilgili ise, kiracı bu fabrikayı veya alışveriş merkezini satmak zorunda kalması halinde, satın alan tarafın, kiralanan yere zarar vermeyeceğine dair gerekli garantiyi sunması halinde mahkeme, kiraya verilemez şartı bulunmasına rağmen buna onay verebilir.

2.7.7 Geri Kalan Bedelin Ödenmesinin Gecikmesi ve Müşterinin Maldan Yararlanması

2.7.7.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Müşteri ödemesi gereken bedelin geri kalanını ödemede gecikmesi halinde ve işlemin vadeli olması halinde müşteri satın aldığı maldan yararlanabilir mi? Satıcı, geri kalan bedele karşılık maldan bir şey alabilir mi?

Fetva: Soruyu inceledik, eğer konu soruda bahsedildiği şekilde ise; satıcının 20 cüneyh parayı alması dini olarak helal değildir. Çünkü satım işlemi akitle tamamlanmış ve müşteri malı satıcının rızası ile teslim almıştır. Bu durumda müşteri, sözleşmede geçen bedel dışında birşey ödemeden şer'i olarak maldan yararlanma hakkına sahiptir. Müşterinin geri kalan 400 cüneyhi ödemede gecikmesi durumunda ise, satıcının bunun karşılığında bir şey alması uygun değildir. Bahsi geçen bu tutarı gecikmeye karşılık alması caiz değildir. Zira gecikmeye karşılık bir şey alınması din açıdan sahih değildir. Bu durumda satıcının bu tutarı müşteriye geri iade etmesi gerekir. (Allahu alem)[549]

[548]Hukuksal problemleri beraber çözeriz adlı makale Facebookta yayınlanmıştır. 25 ekim 2012
[549]Mısır Fetva Kurumu Fetvaları, c. VI. s. 100.

2.7.7.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: taksitli satım, riba

Taksitli satım: Satın alınan malın bedelinin bölünerek daha sonra ödenmesidir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyyede onu157. Maddesinde şöyle tanımlar: Borcun, bölünerek, zamanı belirli olmak üzere birden fazla seferde ödenmesidir.[550]

Riba (Faiz): Malın mal karşılığında bedelsiz artışıdır.[551]

Bu tanım, iki faiz türünü de kapsamaktadır. "fazlalık faizi" (ribe'l-fadl),"veresiye faizi" (ribe'n-nesîe)

Fazlalık faizi: Aynı cinsten olan iki malın satımında birisinin diğerinden fazla olmasıdır.

Veresiye faizi: Belli tür malların iki bedelden birinin vadeli olma şartıyla satımıdır.[552]

2.7.7.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Malın, bedelinin taksitlere bölünerek satılması ve bedeli teslim alınmadan satılan malda tasarruf edilmesi ile gecikmeye karşılık maldan bir şey alınması.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

İslam hukukçuları[553]taksitli satımın caiziyeti hakkında ittifak etmişlerdir. Bu satım türünde satılan malın bedelinin tamamı veya bir kısmı süresi belirlibir zamana kadar

[550] Ali Haydar, *Dureu'l-Hukkam Şerh Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye,* c. I. s. 128.
[551] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VI. s. 135.
[552]*el-Hatib Eş-Şirbini, Mugni'l-Muhtac,* c. I. s. 363.

ertelenebilir. Bu durumda malın bedeli peşin satımdan daha yüksek olur. Bu satımdan selem satış bedeli gibi bazı istisnalar hariç hiçbir satım türü istisna edilmez.

Kanıtlar

Bu konuya Kur'an, sünnet ve icmadan deliller sunmuşlardır.

Kur'an'dan kanıtlar: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ)[554] "Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın."

Delâlet yönü: Ayet, akdin ve ertelenen borç miktarının yazılmasını emretmiştir. Bu durum da veresiye/vadeli satıma ve borcun yazılması gerektiğine delil gösterilmiştir.[555]

Sünnetten kanıtlar: Hz. Aişe (r.anhe) şöyle demiştir: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Yahudi'den vadeli/veresiye yiyecek aldı ve buna karşılık kalkanını ona rehin olarak verdi."[556]

Delâlet yönü: İbn Battal şöyle der: Bedeli ve zamanı belli olmak üzere veresiye yiyecek almanın caiziyeti hakkında fıkıhçılar arasında ihtilaf yoktur.[557]

İcmadan kanıtlar: İbn Battal şöyle der: "Veresiye alışveriş icma ile caizdir."[558]

Bununla beraber vadeye karşılık bedelin artırılmasına da belli kurallar çerçevesinde cevaz vermişlerdir. Malın veresiye durumunda peşin fiyatından yüksek fiyata satılmasını caiz görmelerinin yanında bunu belli şartlara bağlamışlardır.

-Satım işleminin peşin ve veresiye arasında kalmaması

-Vadenin ödeneceği tarihin belli olması

---

[553]el-Baberti, **el-İnaye Şerhu'l-Hidaye,** c. VI. s. 262. İbn Rüşd, **el-Mukaddimat el-Mumehhidat,** c. II. s. 361, en-Nevevi, el-Mecmu, c. XIV. s. 64, İbn el-Muflih, **el-Mubdi,** c. IV. s.198.
[554] Bakara suresi: 282
[555]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,** c. V. s.6
[556]Sahih Buhari, c. III. s. 62, hds no: 2096
[557] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c.VI. s. 321.
[558]İbn Hacer, **Fethu'l-Bari,** c. IV. s.302.

-Borcun miktarınınbelirlenmesinin ardından bunun yükseltilmemesi

İslam fıkıh kurulunun kararında şöyle denilmiştir: Bedelinin, peşin satım bedelinden veya güncel fiyatından yüksek satıldığı, taksitli veya vadeli satımlar için içerdiği fazlalık nedeniyle haram denebilir, ancak; İslam hukukçuları ihtiyaca binaen bazı fazlalıklar hariç buna cevaz vermişlerdir. Çünkü bu işlemde, ihtiyacı olanları ve satın almak zorunda kalan insanları zora sokmak ve fırsatçılık yapmak amacı yoktur. Tam tersine, malın tüm bedeli elinde olmayan müşterinin ihtiyacını karşılamak hedeflenir.[559]

İslam hukukçuları aynı zamnada; ribanın/faizin haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. O, akitte bedelsiz her karşılığa verilen isimdir. Bu durumda o; aynı cinsten mallar arasında gerçekleştirilen herhangi bir ticari akitte karşılıksız elde dilen bedel olup bu tür, şer'i olarak haramdır. Yedi büyük günah içersinde sayılır. Bu işlemin haram oluşu Kur'an ve sünnette yer alan şüphe götürmez açık metinlerde yer almıştır.

Allah (cc) şöyle buyurur: (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا)[560] "Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."

Ebû Hüreyre"nin rivayetine göre, Hayber"e zekât memuru olarak tayin edilen bir adam, Hz. Peygamber"e kaliteli bir hurma olan cenîb hurması getirmişti. Hz. Peygamber, Hayber hurmalarının hepsinin böyle güzel olup olmadığını sormuştu. Adam, "Hayır yâ Resûlallah. Biz bütün diğer hurma çeşitlerinden iki ölçek hurma karşılığında bu hurmadan bir ölçek alıyoruz." demiş, Hz. Peygamber, *"Böyle yapmayın, ancak misli misline (eşit olarak) satın alın ya da şunu satın onun parasıyla bunu alın. Tartılan her şey böyledir b*uyurdular.[561] Hadiste, üstün saymanın ve fazlalığın haram oluşuna açık işaret vardır.

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

[559] *İslam konferansı örgütüne (Cidde) bağlı İslam fıkıh akademisi dergisi* c. II. s. 644
[560] Bakara suresi: 275
[561] Sahih Buhari, **ktp. Buyu', bab. Şira-ü'l-İmam el-Havaic biefsisi,** c. III. s. 77. hds no: 2201

İslam hukukçuları, satılan malın bedelini teslim almadan bu satma vb gibi malda tasarruf etme konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Görüşler

İslam hukukçuları bu konuda iki farklı görüşe ayrılmışlardır

1-Satım şekli veya satılan malın cinsi ne olursa olsun satılan mal teslim alınıp kabzedilmeden malın satılması caiz değildir. Bu görüş Şâfiî [562] ve Hanbeli[563] ekollerinin görüşüdür.

2- Teslim alınıp kabzedilmeden taşınmazın satılması caiz, taşınırların satılması ise caiz değildir. Nedeni ise anlaşılan malın teslim alınmadan önce telef olma ihtimalidir. Ancak onun ipotek ve hibe edilmesi gibi meşru işlemleri satıcı dışında birisinin yapması caizdir. Bu görüş Hanefi[564] ve Malikilere[565] aittir.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları

Hakim b Hizam ona haber verir ve şöyle der: dedim ki ya Rasûlellah ben alışveriş yapıyorum bunlardan hangileri bana helal hangileri haramdır? Şöyle buyurdular: Eğer mal alırsan teslim alıp kabzetmeden onu satma.”[566]

Delâlet yönü: Hadiste yer alan yasak taşınır veya taşınmaz bir kaydı içermemektedir. Diğerleri ise taşınır kaydını koymuşlardır.[567]

İkinci görüşün kanıtları

[562]en-Nevevi, **el-Mecmu,** c. IX. s. 264.
[563] İbn Kudame, **el-Kafi fi Fıkıh el-İmam Ahmed,** c. II. s. 27.
[564]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V s. 181.
[565] İmam Malik, **Müdevvene,** c. IX . s. 95.
[566]Müsned Ahmed, c. XXIV s. 32. hds no: 15316
[567]el-Kadi Ayad, **İkmalu'l-Muellim Bifevaidi Müslim,** c. V. s. 150

İbn Abbas (r.anhuma) şöyle der: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim yiyecek ticareti yaparsa teslim alıp kabzetmeden onu satmasın." İbn Abbas: "Ben her şeyi yiyecek konumunda varsayıyorum"[568] der.

Delalet yönü: Hadis, gıda veya diğer malların satımının, teslim alınmadan önce satılmasının batıl olduğuna delildir.[569]

2.7.7.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Bedeli taksitlendirilerek gerçekleştirilen satım caizdir diyen fetva, genelde tüm mezheplerin görüşlerine özelde de Hanefi mezhebinin görüşlerine uygundur. Zira böyle bir satım işleminde insanların durumları, ihtiyaçları ve bazen bedele sahip olmamaları gibi durumlar göz önünde bulundurulur. Ancak bu işlem yukarıda zikrettiğimiz şartlar ve kurallar kapsamında olması gerekir. Ancak fetva, satılan mal teslim alınmadan ondan yararlanılması konusunda ve taşınır ve taşınmazı birbirinden ayırmaması ile mezhebin görüşüne muhalefet etmiştir. Hanefiler ise bu konuda şöyle demişlerdir: Satılan mal taşınır ise; ne satım ne de kiralama yoluyla gerçekleştirilen işlem sonunda, telef olma riski nedeniyle mal teslim alınmadan ondan yararlanılamaz. Bu kural ihlal edildiği için akid bâtıl olur. Ancak şahıs o malı satıcı dışında birisine hibe ve ipotek edebilir.[570]

2.7.8 Vadeli Satımın Ardından Peşin Ve Güncel Bedele Satın İşlemi

2.7.8.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: Şahsın vadeli sattığı malı, peşin ve güncel bedelle ya kendisi ya da vekilinin geri satın alması caiz midir?

Fetva: Hanefi fıkıh kitaplarında konu şu şekilde ele alınır: et-Tenvir ve onun şerhi olan ed-Dürer el-Muhtar da bahsedildiği gibi; şahsın kendisinin veya vekilinin, sattığı malı daha düşük fiyata bedelini ödemeden güncel ve peşin bedele satın alması şer'i olarak fâsittir. Bu satım şuna benzer. Kişi 10 kuruşa mal satar ancak bedelini

[568]Sahih Müslim, **ktp. Buyu', Malın kabzedilmeden satılmasının butlanı,** c. III. s.1160, hds no: 1525
[569] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. V. s. 244
[570]İbn Abidin, **Haşiyetu İbn Abidin,** c. V. s. 148

teslim almadan sonra onu 5 kuruşa geri satın alır, işte bu satım caiz değildir. Bu işlemde faiz sözkonusudur.

Reddü'l-Muhtar kitabında bu konuya şu şekilde yorum getirilmiştir: Malı satsa ve müşteri malı teslim alsa fakat satıcı bedeli teslim almasa ardından aynı malı ilk fiyattan daha ucuz fiyata geri satın alsa bu caiz değildir. İlk tutarın peşin veya vadeli olması durumu değiştirmez. Teslim alma kaydının düşülmesinin nedeni, taşınır malların aynı satıcıya bile olsa, teslim almadan satılması caiz değildir. Çünkü bedel onu teslim almadan önce satıcının eline geçmemiştir, bu durumda eğer malın kendisi mülkiyetinden çıktığı gibi aynı özelliklerde satıcıya geri dönersemüşterinin zimmetindeki geri kalan fazlalık bedelsiz olduğu için faiz sayılır o da haramdır. Ardından aynı kitabın (teslim almadan önce mal ve bedelde tasarruf) adlı konuda şöyle geçer: Taşınır malın teslim almadan önce, satan aynı kişiye bile olsa, satılması sahih değildir.Sonra, teslim almadan satın aldığı kişiye geri satsa bu satım sahih olmaz zira ilk satımda teslim alma işlemi yapılmamıştır. Çünkü satım işleminde bedeli teslim almadan önce satılacak malın mülkiyetine girmesi gerekir. Daha önce geçen metinlerden anlaşıldığı üzere Hanefiler, taşınır malların teslim alınmadan önce, satan kişiye veya başka birisine satılması caiz değildir.Fakat eğer müşteri malı satıcıdan teslim almışsa onu satıcıya geri tekrar satması caiz değildir. Ancak aynı bedel karşılığında veya daha yüksek bir bedele satabilir. Satın aldığı bedelden daha düşük bir bedele satması sahih olmaz, bu faize girer.

Şafiler ise; satıcı bedeli teslim almış ve müşterinin malı teslim almasına izin vermiş bile olsa, müşteri malı teslim almadan önce bu malda tasarruf edemez demişlerdir. Çünkü malı teslim almadan, satın aldığı kişi bile olsa o malı ona satması bâtıldır. Bu nedenle de üç durum hariç, teslim almadan önce satılan malda tasarruf edilmesi sahih değildir.

1-Malı, satın aldığı kişiye, satın aldığı fiyattan geri satması

2-Satım konusu olan malın satıcının elinde telef olması durumunda müşteri o malı satıcıya aynı fiyattan satması

3-Teslim almadığı bir malı satın alması ve bedelinin de satıcının zimmetinde borç kalması durumunda, onu satın aldığı kişiye aynı bedelden satması sahih olur. Veya teslim almadığı bir şeyi satın alır ve bedelini öderse bu durumda satın aldığı kişiye mal satıcının zimmetinde olduğu halde malı geri satması sahih olur. Zira bu durumdaki bir satım işlemi gerçek bir satım olmayıp, satım adı altındailk satım işleminin iptal edilmesidir.

Hanbeliler ise, ölçülebilir veya tartılabilir veya sayılabilir olsun, satılan taşınır mallarda teslim almadan tasarruf edilmesinin sahih olmadığı görüşündedirler. Kişi, peşin veya vadeli bedele bir mal satmış ve bedeli teslim almamışsa, malın satan kişiye geri satılması haramdır. Eğer böyle bir satım olmuşsa müşterinin o malı satın aldığı kişiye geri satması batıldır. Eğer ilk satan kişinin kendisi veya vekili aynı cins malı ilk fiyattan daha düşük fiyata tekrar geri satın almışsa bu da batıldır.

Malikiler ise; Müşteri, arsa ve hurma ağacı gibi taşınmaz olsun veya taşınır olsun, teslim almadan önce satın aldığı malda tasarruf etmesi sahihtir görüşünü savunmuşlardır. Bundan, buğday, meyve gibi gıda mallarını istisna etmişlerdir. Zira, sayı veya ölçü veya tartı ile satılan malların teslim alınmadan önce satımı sahih değildir. Çünkü, bu tür malların ölçülmeden satılması hadisle yasaklanmıştır. Yok eğer malı ölçmeden tahminle satın almışsa, bu durumda teslim almadan satması sahihdir. Çünkü, mücerred bir akid ile mal müşterinin garantisi altına girmiş sayılır ve teslim alınmış (kabzedilmiş) hükmündedir.

Yukarıda geçenlerden, İmam Malik hariç diğer üç imamın, ölçülebilir veya tartılabilir taşınır malların teslim alınmadan önce satımına cevaz vermemişlerdir. Aynı şekildeİmam Malik de satılan malların ölçülebilir veya tartılabilir gıda malları olması halinde aynı hükmü vermiştir. Eğer satılan gıda maddesi ölçülmeden tahminen satın alınmış ise veya gıda maddesi değilse, bu durumda mal teslim alınmadan satılması diğer üç imamın hilafına caizdir. Yukarıda geçen bu detaylı bilgiden sonra, soruda sorulan satım şekli İmam Malik hariç diğer üç imama göre

sahih değildir. İmam Malik'e göre ise işbu satım caiz olup herhangi bir problem yoktur. (Allahu alem)"[571]

2.7.8.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları: cezef satım (tahmini), garanti edilmeyen kar

Garanti: "Başkasının uğradığı zararın mâli olarak tazmin edilmesidir."[572]

Fetvada geçen garanti sözcüğü ise akid garantisidir: İki tarafın şartlarında anlaştığı akitte bir kusur oluşması nedeniyle müşterinin uğradığı zararın telafi edilmesidir. Bu zarar, belli bir süre içerisinde malın tamamının veya bir kısmının telef olması veya değerinin düşmesi şeklinde olur.[573]

2.7.8.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetvanın içerdiği en önemli konular şunlardır: Konu yukarıda ayrıntılı bir şekilde ele alındığı için burada tekrarına girilmeyecektir. Teslim alınmadan malın tasarruf edilmesi ile alakalı fıkıhçılar şöyle demişlerdir; Garanti altına alınmayan kâr cinsindendir. Çünkü bedel, mal teslim alınmadan müşterinin garantisi altına girmemiştir. Malın vadeli satılması ardından da daha düşük fiyata peşin paraya satın alınması, bir malın 100 liraya zamanı belli olmak kaydıyla vadeli şekilde satılması, daha sonra aynı satıcının malı tekrar 80 liraya satın almasıdır. Aslında bu satım işlemi, peşin 80 liranın 100 liraya satılması işlemi olup mal aralarında hiledir.

b) Meselenin incelenmesi : Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.[574]

---

[571] Mısır Fetva Kurumu Fetvaları, c. VI. s. 101.
[572] **Mustafa ez-Zerka, el-Mehelu'l-Fıkhı el-Am,** c. II. s. 1032.
[573] **el-Hafif, ed-Daman fi el-Fıkıh el-İslami,** c. I. s. 16-17.
[574] Eş-Şevkani, **Neylu'l-Evtar,** c. V . s. 190.

Teslim alınmadan malda tasarruf edilmesi konusu hakkında fıkıhçıların görüşlerinden yukarıda bahsettik. Burada bahsetmemiz gereken; teslim alınmadan malın satılmasının, garanti altına alınmayan kâr türünden olduğudur. Garanti, malın tamamen teslim alınmasından sonra gerçekleşir.Fıkıhçıların konu hakkındaki görüşleri yukarıda detaylı şekilde verilmiş olup bunlardan bazılarında ittifak etmişler bazılarında ise ihtilaf etmişlerdir. Aşağıda bunların ayrıntıları verilecektir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri konu

Akid yapılan mal sahih bir işlemle teslim edilmişse, müşterinin bunun ardından damân talep etmesi caiz olmadığı konusunda İslam hukukçuları hemfikirdir.[575]

Akid yapılan malla alakalı tevfiye hakkı[576] sözkonusu olması halinde, malın damânı kabzetmek suretiyle intikal ettiği konusunda ve fasid satımda damânın sadece malın teslim edilip kabzedilmesiyle intikal edeceği konularında ittifak etmişlerdir.

Kanıtlar

Kur'an-ı Kerim'de bu konu hakkında delil bulunmamakta olup bu konunun delilleri sünnetten alınmıştır

Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Tüccarın bir malı teslim alıp mülkiyetine geçirmeden satmasını yasaklamıştır hadisini delil olarak almışlardır.[577]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir malın teslim alınıp mülkiyete geçirilmeden satılmasını yasaklamıştır. Mal ancak ondan sonra satılabilir.[578]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri konu

[575]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c.V.s. 238, **el-Karafi, ez-Zehire,** c.V. s. 121-122, en-Nevevi, Ravzatu't-Talibin, c. III. s. 501, el-Behveti, **Kişafu'l-Kina**, c. III. s. 245

[576]Bu hak akid yapılan malla alakalı olupkabzedilmesi tartılarak veya ölçülerek veya sayılarak gerçekleşir.ed-Derdir, **Eşerhu's-Sagir,** c. III. s. 196

[577] Ebu Davud, ktp. İcara, bab. Teslim almadan gıda satımı, c. III. s. 272, hds no: 3499

[578]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh**, c. V. s. 183.

Sahih akidlerde,akid yapılan malda tevfiye hakkı olmayan malların damânının intikali hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Görüşler

1-Damân mücerred akid ile intikal etmez, aksine malın sahih bir şekilde kabzedilip teslim alınması gerekir. Bu görüş Hanefilere (akar dışındaki mallarda) ve Şafilere ait olup Hanbelilerden de bu konuda bir rivayet bulunmaktadır.[579]

2-Damân, mücerred akid ile vacip olur ve malın teslim alınmasına gerek yoktur. Bu görüş, Malikilere ait olup ve Hanbelilerden bir grup bunu savunmuştur.[580]

Genel olarak bakış açısı, damânın intikal edeceği ve bununla alakalı yükümlülüklerin de tahakkuk edeceği yönündedir. Hanefi, Şâfiî ve bu ikisiyle hemfikir olanlara göre mutlak olarak tüm eşyalarda bu işlem akidle değil malın teslim alınmasıyla gerçekleşir. Aynı şakilde Maliki, Hanbelilere göre ise tevfiye hakkı bulunan mallardada durum böyledir. Ancak tevfiye hakkı olmayan mallarda damân, mücerred akid ile intikal eder.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları: İbni Abbas (r.anhuma) Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Gıda satan kişi onu teslim almadan satmasın."[581]

Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Veresiye ve satış helâl olmaz. Bir satışta iki şart da helâl değildir. Zimmette olmayanın kârı yoktur. Yanında bulunmayan malın satışı yoktur."[582]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) birinci hadiste, teslim alınmadan bir malın satılmasını yasaklamıştır. İkinci hadiste ise, damân edilmeyen bir maldan kâr edilmesini yasaklamıştır. Burada tevfiye hakkı olanla olmayanı

[579]el-Kâsânî , Bedaiu's-Sanai, c. V. s. 238, **en-Nevevi, Ravzatu't-Talibin,** 3,517-520, **el-Merdavi el-İnsaf fi Marifeti'r-Racihi mine'l-Hilaf,** 4/467-470
[580]el-Mevvak, **et-Tac ve el-İklil,** c. IV. s. 380, İbn Abdulber, et-Temhid, c. VIII. s. 13.
[581]Sahih Buhari, ktp. Buyu'., bab. Gıda satımı, c. III. s. 6. hds no: 2132
[582]Nisaî, Satımda iki şart, bab. Stımda iki şart, c. VI. s. 295, hds no: 4630

birbirinden ayırmamıştır. Buradak kasıt teslim alınmadan bir maldan kâr edilmesidir. Bu da malın damânının sadece teslim almak suretiyle gerçekleştiğine delalet etmektedir.[583]

İkinci görüşün kanıtları

Hz Aişe'nin (r.anha) rivayet ettiği hadistir: "Menfaat dâmin edene aittir."[584]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) menfaatin dâmin edene ait olduğunu belirtmiştir.Eğer damân satıcıya ait olsaydı menfaatin de ona ait olması gerekirdi. Fakat fıkıhçıların ittifakıyla bu müşteriye aittir.[585]

2.7.8.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva,Hanefilerin ve diğer mezheplerin görüşleriyle uyumlu olup muvafakat etmiştir.[586]Kendi sattığı malı kendisi veya vekili satın alan bir kişi; peşin satılan bedel, vadeli satılandan düşük ise bu işlem caiz değildir ve fiyat düşse bile işin içine riba türü dahil olduğu için işbu akid bâtil olur. Taşınır mallar, gerek satıcının kendisi olsun veya gerekse başka birisi olsun teslim alınıp kabzedilmeden satımı caiz değildir.Zira daman edilmeyen maldan kâr edilmesi nas ile yasaklanmıştır. Çünkü bedel, mal teslim edilmeden satıcının zimmetine geçmemiştir. Bu da caiz değildir.

2.7.9 Muvâdea Satımı (Sahte Satım)

2.7.9.1 Soru İçeriği ve Fetva Metni

Soru: muvâdea veya sahte satımın hükmü nedir? İki taraf satım işlemi hakkında gizli anlaşırlar ardından insanlar önünde satım işlemi hakkında konuşurlar ama bu satımı istemezlerse bu durumda malın damanı satıcıdan müşteriye geçer mi?

---

[583] İbn Battal, **Şerh Sahihu'l-Buhari,** c. 244
[584]Ebu davud, ktp. İcara, bab. Sattığı köleyi kullanması, c. III. s. 284, hds no: 4630
[585]el-Karafi, ez-Zehire, 5/121
[586]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. V. s. 238, en-Nevevi, **Ravzatu't-Talibin,** 3,517-520, **el-Merdavi el-İnsaf fiMarifeti'r-Racihi mine'l-Hilaf,** c. IV. s. 467-470

Fetva metni:Fethu'l-kadir eserinde zikredildiği gibi; satım erkânı şudur: İki tarafa veya onlar adına işlem yapanlara ait iki bedelle alakalı eylem bunların karşılıklı değişimine delalet eden rızadır. Bu nedenle fıkıhçıların, rıza kaidesinin tahakkuk etmemesi nedeniyle satım işlemi şakayla gerçekleşmez demişlerdir. Aynı zamanda, satımın muvâdea ile de gerçekleşmeyeceğini belirtmişlerdir.

İbn Abidin'de şöyle geçer: Taraflar, insanların yanında satım işleminin olduğundan konuşmaya anlaşırlar ama bu satımı yapmayı istemezler. Görünüşte böyle bir satım işlemi gerçekeşse bile hüküm hakkında rıza olmadığı için işbu akid fasid olur. Bu durumda işbu satım işlemi şartlı satım tercihi gibi olur, ancak hüküm hakkında rıza olmadığı için kabzetmek suretiyle mülkiyet gerçekleşmez. Bu bahsi geçenlerden, soruda sorulan şeklî satım (sahte satım) işlemi fâsit olup üzerine herhangi bir sonuç bina edilemez. Bahse konu miktar satıcının (ki o da soruyu soran kişinin babasıdır) mülkü olarak kalmaya devam eder. Bahse konu bu mal şahsın vefatından sonra terekesi olarak mirasçılarına intikal eder.

Bu bahsi geçenlerden sonra; soruyu soran kişinin bahsi geçen bu miktarı şeklî (sahte) satım işlemi ile kendi adına kaydetmesi ve ardından bu malın bir kısmını, kız kardeşlerini mahrum ederek iki erkek kardeşine örfi akitle satması şer'i açıdan sahih değildir. Zira bahse konu miktar –yukarıda zikrettiğimiz gibi- şahsın terekesi olup babasının tüm mirasçıları arasında şer'i olarak pay edilmesi gerekir. Soruyu soran kişinin bu malda tasarruf etme hakkı yoktur, bu şekilde davranmaya devam eder ve kız kardeşlerinin hakkını vermezse şer'an günah işlemiş sayılır.[587]

2.7.9.2 Lafızların Anlam ve Delaletleri

Soru ve fetvada geçen lafızlar ve terim anlamları **:** Muvadea satım, rıza, şaka**,**

Muvâdea satım : (sahte satım) Sözleşme taraflarının insanların yanında satım işleminden bahsetmelerine karşın bu işlemi gerçekleştirmemeleri ve istememeleridir.[588]

[587]Mısır Fetva Kurumu Fetvaları, c. VI. s. 104.
[588]İbn Abidin, Haşiyetu İbn Abidin, c. VI. s. 507.

Hukukçular nazarında terimin anlamı: "Hukuksal bir işlemde yalan beyanda bulunmaktır."[589]

Hezl (şaka): Ciddiyetsizlik: Olmayan bir şeyin kasdedilmesi veya lafzın uygun olmayan şekilde ödünç/mecaz alınarak kullanılmasıdır. Yani şahsın, kendi rıza ve iradesiyle, akid siga ve uslubunda beyanda bulunmasına karşın hükmün sabit olmasını istememekte ve rıza göstermemektedir.[590]

Rıza: Kalbin bir şeye meyletmesi halidir. Meyletmek, rabet ve kabulü ifade eder.[591]

2.7.9.3 İslam Hukukçularının Konu Hakkında Görüşleri

a)Meselenin açıklanması: Fetva, satım işlemlerinin rüknü sayılan veönemli bir konu olan iki taraf arasındaki rıza meselesiyle ilgilidir. Yani, sözleşmenin taraflarının, insanların önünde yaptıkları akitte yer alan maddelerle çelişecek şekilde gizlice anlaşmaları halidir. Bu satım işlemi şer'i olarak fâsittir ve üzerine mülkiyetin intikali veya malın tasarruf edilmesi gibi herhangi bir satım işlemi sonucu bina edilemez.

b) Meselenin incelenmesi

Bu mesele iki kısımdan oluşur. Fakihler bunlardan birinde ittifak ederken diğer kısım hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların ittifak ettikleri kısım

İslam hukukçuları rızanın satım işleminin rüknü ve esası olduğunda ittifak etmişerdir. Şahsın, sahip olduğu malı muteber bir satım veya alım sözleşmesi ile nakletmeyi istemesi ve buna onay vermesi o işlemin tenfiz edilmesidir. Eğer rıza ortadan kalkarsa sözleşmenin de hüküm ve sonuçları uygulanmaz.[592]

---

[589] Rafet Hammad, **es-Suriyye fi el-Kanun el-Medeni el-Mısrı beyne en-Nezariyye ve et-Tetbik,** c. II. s.10
[590]İbn Abidin, Haşiyetu İbn Abidin, c. IV. s. 507.
[591]**el-Ansari, Esne'l-Metalib,** c. II. s. 3
[592]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c.V. s. 274.el-Ansari, **Esne'l-Metalib,**c. II. s. 3.el-Behveti, **Kişafu'l-Kina,** c. III. s. 146-147

Kur'an'dan kanıtlar: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا لا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ)[593]"Ey İman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka."

Delâlet yönü: Ayet, hiç kimsenin, başkasına ait malları onun rızası dışında yiyemeyeceğini ifade etmektedir. İnsanın malı, şahsın rızası olmadan başkalarına yasak edilmiştir.[594]

Sünnetten kanıtlar: Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği hadise göre Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Alışveriş ancak rıza ile gerçekleşir" buyurmuşlardr.[595]

Delâlet yönü: Şer'i olarak sahih kabul edilen, sonuçları uygulanabilir bir satım işlemi; sözleşme tarflarının karşılıklı rızası ile yapılan satımdır. Buradan da anlaşılacağı üzere satım işlemi rızaya bağlıdır.[596]

Fıkıhçıların ihtilaf ettikleri kısım

İslam hukukçularının ihtilaf etttikleri konu; bu tür sözleşmeler; sözleşmenin ilan edilen ve görünen zahiri kısmına göremi yoksa bu görünenin aksine, sözleşme taraflarının iradelerine delalet eden kanıtlara göre mi ele alınacaktır.

Görüşler

Fıkıhçılar bu konuda iki görüşe ayrılmışlardır.

1-Sözleşmelerde göz önünde bulundurulan ve itibar edilen, onun zahiri ve görünen kısmı olup arkasında herhangi başka bir gerçeklik araştırılmaz. Bu görüş Şâfiî [597] mezhebinin görüşü olup Hanefi[598] mezhebi de bunların bazı fürularını onaylamıştır.

---

[593] Nisâ Suresi: 29
[594]el-Hereri, **Hedaiku'r-Ruhi ve er-Reyhan,** c. VI. s. 3400.
[595]İbn Mace, ktp. Ticaret, bab. **Bey'u'l-Hıyar,** c. II. s. 737. hds no: 2185.
[596]es-Sanani, **et-Tenvir Şerhu'l-Cami's-Sagir,** c. IV. s. 167.
[597]el-Mavirdi**, el-Havi el-Kebir,** c. X. s. 331, en-Nevevi, Ravzatu't-Talibin, c.VII. s. 127.
[598] İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Raik,** c. VI. s. 332.el-Kâsânî , Bedaiu's-Sanai, c. V. s. 177.

2-Sözleşmelerde asıl olan, hakikat ve maksatlar olup sadece mücerred zahiri ve görünen yönü değildir. Bu bakış açısı Hanefilerin[599] asıl görüşü olup Maliki[600] ve Hanbeliler de[601] böyle düşünmektedirler.

Kanıtlar

Birinci görüşün kanıtları

Zeynep binti Ebi Seleme'nin (r.anhe) rivayet ettiği hadiste Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Muhakkak ki ben bir beşerim ve sizler bana aranızda ki davalarda hüküm vermem için başvuruyorsunuz. Bazen, bazılarınızın delili diğerinden daha güçlü olabilir, bende duyduğuma göre onun lehine hükmederim. Kimin lehine kardeşinin hakkı konusunda hüküm vermişsem onu almasın, yoksa ona ateşten bir gömlek dikerim"[602]

Delâlet yönü: Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına zahire göre hükmettiğini haber vermiştir.Ancak helal ve haram meselesi Allah katında işin batınına, görünmeyen yüzüne göre hükmedilecektir. Allah Rasülü'nün konu hakkında hüküm vermesi Allah'ın haram kıldığını helal yapmaz.[603]

İkinci görüşün kanıtları

Ömer b. Hattap şöyde demiştir: Allah Rasülü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ameller niyetlere göredir" dediğini işitttim.[604]

Delâlet yönü: Allah Rasülü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) amellerin mücerred görünüş ve zahire göre değil niyetlere göre olduğunu açıklamıştır. Buna göre sözleşmelerde muteber olan; ilan edilen görünüş ve şekil değil hakıkat ve gerçekliğidir. Sözleşmenin taraflarının, kendi aralarında bir konu hakkında

---

[599]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. IV. s. 134. İbn Nuceym, **el-Eşbah ve en-Nezair,** c. I. s. 207.
[600] İbn Abdulber, **el-İstizkar,** c.VI. s. 404.
[601] İbn Teymiye, **Mecmu'l-Fetava,** c. XXVII. s. 29. İbn el-Kayyim, **İlamu'l-Muvakkiin,** c. III. s. 109-119
[602] Sahih Buharı, Vahyin başlangıcı, bab. Vahiy nasıl başladı, 9/69, hds no: 7168
[603]**Şafi, el-Um,** c. VII. s. 297.
[604] Sahihi Buhari, **ktp. Vahyin başlangıcı, bab. Vahiy nasıl başladı,** c.I. s.6. hds no 1

anlaşmaları ardından da farklı bir şeyi insanlar önünde izhar edip ilan etmeleri şer'i olarak fâsittir.[605]

2.7.9.4 Fetvanın Hanefi Mezhebine Uygunluk Derecesi

Fetva, sözleşmelerde asıl muteber olan tarafların anlaştıkları hakikattır diyen Hanefi[606] mezhebinin görüşüne uygundur. Muvadea (sahte) satım işlemi : Şahsın mallarını bazı akrabalarına satması ardından da bunları gasb, zorlama vb gibi daha önceden aralarında anlaştıkları başka bir sözleşme ile geri almasıdır.[607] Bu tür bir sözleşme şer'i olarak fasittir. Niyet ve kasıt asıl olup satım işlemleri rızaya bağlıdır. Rıza ise, satım işleminde akdin muktezasına uygun olması ve mülkiyetin zahiri ve batını olarak gerçekleşmesi gerekir. Bu nedenle işbu satım işleminin sûreti fasittir. Bu nedenle de bu sözleşmeye herhangi bir mülkiyet terettüp etmez. Satılan mal satıcının zimmetinden (daman) çıkmaz bu nedenle de ondan sonraki mirasçılarına kalır.

[605]ez-Zuheyli, **el-Fıkıh el-İslami ve Edilletuh,**c. IV. s. 541.
[606]el-Kâsânî , **Bedaiu's-Sanai,** c. XV. s. 134. İbn Nuceym, **el-Eşbah ve en-Nezair,** c. I. s. 207.
[607]İbn Hacer el-Heytemi, **Tuhfetu'l-Muhtac,** c. IV. s. 249.

Tablo 2.1 Fetvaların Hanefi Mezhebinden Etkilenme Tablosu

Konu		İttifak edilenler	Hanefi Mezhebine uygun olanlar		
			Tam uygunluk	Kısmi uygunluk	Muhalif
1	Vasînin, reşit olmayan (kâsır) kişinin mülkünü kullanması	√			
2	Reşit olmayan (kâsır) çocukların taşınmazının satımı		√		
3	Babanın malını, reşit olmayan (kâsır) çocuğuna satması		√		
4	Fâsid Satım		√		
5	Satıcının yararlanması şartıyla satım işlemi	√			
6	Satım sözleşmesinin, fâsid şart nedeniyle fâsid olması		√		
7	Şartlı satım		√		
8	Ayıp (kusur) seçeneği	√			
9	Şart seçeneği, malın satıcının mülkiyetinden çıkmasına mani değildir.	√			
10	Mûrisin, ölüm hastalığında mirasının bir kısmını satması		√		
11	Mûrisin, sağlığında bazı mirasçılarına satım yapması	√			
12	Kadının, ölüm hastalığında öz erkek kardeşine satım yapması	√			
13	Ölüm hastalığında satım		√		
14	Satım akdi	√			
15	Felçli insanın satımı	√			
16	Defin masrafları karşılığında mülkiyet hakkından feragat		√		
17	Satılan maldan faydalanmama sözü verme			√	
18	Akitlerde ceza şartından elde edilen kâr			√	
19	Müslemün fihinin satımı		√		
20	Selem satımı	√			
21	Selem satım ve vadeli satım	√			
22	Tabi olarak satılan mal içine girenler ve şûf'a hakkı	√			
23	Borçlu birisinin sahip olduğu ve içinde oturduğu tek evi satması		√		
24	Çekiliş (piyango) yöntemi ile satım işlemi	√			
25	Kişinin, kız ve erkek çocuklarını kapsayacak şekilde satım yapması	√			

26	Suçun ilgili mercilere bildirilmesi	√			
27	el-Cedek (İş yerinde yapılan ilave ve yenilikler)	√			
28	Geri kalan bedelin ödenmesinin gecikmesi ve müşterinin maldan yararlanması			√	
29	Vadeli satımın ardından peşin ve güncel bedele satın işlemi		√		
30	Muvâdea satımı (sahte satım)		√		

Tablo 2.2 Bazı Fetvaların kaynak tablosu

Kitap	Yazarı	Ö T	Mezhebi	Yeri
el-Fetava el-Hindiyye	Nizameddin el-Berhavi Ve bir grup ilim insanı	1090	Hanefi	2.1.1 2.3.2
Fetava el-ankaravi	Muhammed b el-Hasan el-Ankaravi	1098	Hanefi	2.1.3
Tenkıhu'l-Hamidiyye	Hamid b Aliel-Ammadi	1171	Hanefi	2.1.1 2.5.2 2.7.2 2.7.6
Reddü'l-Muhtar Ala Dürer Muhtar	Muhammad Emin Ömer b.Abdülaziz (İbn Abidin)	1252	Hanefi	2.1.3 2.7.8
Camıı Ahkami's-sıgar	Muhammed Mahmud el-Esruşni	632	Hanefi	2.1.1
Edebü'l-Evsıya	Ali b Ahmed el-Cemali	932	Hanefi	2.1.1
Mecmai'l-Enhar	Abdurrahman b. Muhammed b Süleyman (Şeyhzade Damad Efendi)	1078	Hanefi	2.3.3
Fethu'l-Kadir	Kemaleddin Muhammed b Abdülvahid Sivasi (İbn Hemmam)	861	Hanefi	2.6.3 2.7.9
Tenviri'l-ebsar Cami'il-Biar	Muhammed b. Abdullah Demirtaşi	1004	Hanefi	2.7.8

3. SONUÇ

Hamd, Alemlerin Rabbi olan Allah'a, Salat ve selam da Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir.

Bu ansiklopediden seçilerek sunulan bu mütevazi çalışma ve araştırma ile Mısır fetvaları ansiklopedisini değerlendirme adına önemli bir yönüne ışık tutabilmiş olmayı ümit ediyorum. Bahse konu bu yön; Hanefi fıkhının bu modern fetvalar üzerindeki etkisidir. Bu çalışmanın sonunda şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır: Çalışmada ele alınan fetvaların on altısının cumhurun görüşüne muvafık olduğu görülmüştür. Özellikle Hanefi mezhebinin görüşüne muvafık ve uygun olanların sayısı sadece on ikidir. Hanefi mezhebinin görüşlerine kısmi muhalefet eden meselelerin sayısı üçtür. Bunlara ek olarak, Hanefi mezhebine ait bazı eserler fetvalarda kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışma bazı sonuç ve önerilere ulaşmış olup bunların en önemlileri şu şekilde özetlenebilir:

3.1 En Önemli Sonuçlar

Araştırmacı bu çalışmanın sonunda; Hanefi Mezhebi'nin, Mısır Fetva Kurumu fetvaları üzerinde çok büyük etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum şu şekilde ortaya açıklanabilir:

1-Ansiklopedi, on iki meselede Hanefi mezhebine tam uyum göstermiştir. Bu da çalışmada yer alan meselelerin yarısına yakınına denk gelmektedir. Bu da fetvaların, diğer mezheplere göre Hanefi mezhebine özel bir ilginin olduğunu ortaya koymaktadır. Meselelerin çoğunda Mezhebin görüşlerine uyum göstermesine dikkat edilmiştir.

2-Ansiklopedi, Hanefi mezhebine sadece üç meselede kısmi muhalefet etmiştir. Hatta muhalefet ettiği bu üç meselede bile Hanefi mezhebinin sınırları dışına tamamen çıkmamıştır. Bu meselelerdeki hilaf mücmel meselelerin detaylandırılmasında veya olaylara göre veya fetvaların doğasına göre sınırlandırılmasında oluşmuştur.

3-Ansiklopedide yer alan fetvalardaki metinlerözellikle Hanefi kitaplarından aktarılmıştır. Bunların çoğu el-Fetava el-Hindiyye, el-Fetavâ el-Ankaravi, Tenkıhu'l-Hâmidiyye, Tenviru'l-Evsar, Câmiu'l-Bihar gibi son dönemde yazılan kitaplardan ve fetvalardan alınmıştır. Bu da Mısır Fetva Kurumu'nun hukukçularının (fıkıhçılarının) Hanefi mezhebine bağlılıklarını teyit etmektedir.

Fetva ansiklopedisinin fetvalarının cumhurun görüşleriyle uyumuna gelince; çalışmada ele alınan meselelerin yarısından fazladır. Bu meselelerin ayısı on altı adettir. Bunun nedeni de bu meselelerde ittifakın hasıl olmasıdır. Bu da, ele alınan meselelerde diğer mezheplere tam muhalefet eden meselenin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında, fetvalarda, Hanefi mezhebi kaynakları dışında başka kaynak gösterilmediği görülmüştür.

Hanefi mezhebinin, Mısır Fetva Kurumu fetvaları üzerindeki bu büyük etkisi şunu ortaya koymaktadır; Hanefi mezhebi, gerek temel kitapları ve gerekse fetva kitapları ile delil kaynakları veya yöntemleri ya da önceki füru meseleler veya eski meseleler üzerine tahric edilen yeni meseleler (nevazil) üzerine fıkhi tahric yolları konularında çağdaş fetvalar üzerinde çok büyük etkisi olmuştur.

3.2 En Önemli Öneriler

Bu makamda, bu çalışmada ele alınmayan, Hanefi mezhebinin, çağdaş fıkhı fetvaların farklı yönleri ve yeni konuları üzerindeki rolünün açıklaması gerektiğini hatırlatmayı görev bilirim. Bu alanlar da çalışılması gereken bâkir sahalardır. Özellikle, Hanefi mezhebinin aklın kullanılmasınıve güncel şartların göz önünde bulundurulmasını teşvik ettiği düşünülürse, araştırmacı arkadaşların çalışmasını önereceğim en önemli alanlar şunlardır; kaidelerde bakış açısının genişletilmesi ve istidlal yöntemleri konusunda Hanefi mezhebinin çağdaş fetvalar üzerindeki etkisinin ortaya konulması, Hanefi mezhebindeki ta'lil kaidelerinin çağdaş fetvalar üzerindeki etkisi, yeni ortaya çıkan meselelerin ve çağdaş nevazil konularının biçimlendirilmesinde Hanefi fetvalarının rolü.

Son olarak, başarı ve muvaffakıyetler sadece Allah'tan, hata ve yanlışlar da benden ve şeytandandır. Allah ve rasülü onlardan berîdir. Salat ve selam efendimiz Hz.

Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve onun âl ve ashabı ile tabiinin üzerine olsun. Hamd sadece âlemlerin rabbi Allah'adır.

KAYNAKLAR

Abbas, A. (2008). *Teysiru'l-Fetva Devabit ve Suvar Emeliyye,* İslami Çalışmalar ve Araşrırmalar Merkezi, Bağdat, Divan el-Vakif es-Sunni.

Alauddin el-Buhari, Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Hanefi, 1308, *Keşfu'l-Esrar şerhu Usuli'l-Bezdevi,* Türkiye, Matbatu'ş-Şirketi's-Sahafiyyeti'l-Osmaniyye.

Alauddin es-Semerkandi, İmam Şemsu'n-Nazar Ebi Bekir Muhammed b. Ahmed, 1404-1984, *Mizanu'l-Usul fi Netaici'l-Ukul fi Usuli'l-Fıkıh,* thkç Muhammed Zeki Abdulber, Katar, Ed-Devhe el-Hadise Matbaası.

Ali Haydar. (2003).*Düreru'l-Hukkam şerh Mecelletu'l-Ahkam,* thk. Fhmi el-Hüseyni, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

Ali, Muhammed İbrahim, el-Hindi, Ahmed b. Muhammed Abdulaziz el-Hanbeli, 2012, *el-Mezhebu inde'l-Hanefiyye el-Malikiyye eş-Şafiiyye el-Hanabile,* thk. Zeki Muhammed Hamid en-Nasr, Kuveyt. El-Vayu'l-İslami Dergisi.

Bazemul, M. Ö. S. (1995). *el-İhtilaf ve ma Âle ileyh*, Daru'l-Hicre.

Bedruddin el-Ayni, M. B. (2000). *el-Binaye Şerhu'l-Hidaye*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Bekir ebu Zeyd, b. Abdullah. (1996). *Fıkhu'n-Nevazil,* Lübnan-Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

Berhami, Y. H. (2000). *Fıkhu'l-Hilaf beyne'l-Muslimin*, Daru'l-Akide, İskenderiyye.

Bir Dizi Yazar, (2015). *el-Mezahibu'l-Fıkhıyye el-Erbea,* Suddi arabistan, Fetva Dairesi.

Bir grup yazar, Salah Muhammed ebu'l-Hac, Abdülmelik Abdurrahman es-Sadi, Kahtan Abdurrahman el-Bedri, Muhammed Rakan ed-Demi, İsmail el-Keylani, *el-Medhelu ile'l-Fıkhi'l-İslami ve Usuluh*, Camietu'l-Beyt.

Diğer Nüsha: (1324).Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

Diğer Nüsha: (1955). Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

Diğer Nüsha: (2003). Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

Ebu el-Hasan el-Basri, B. B. (1403). *el-Mutemed fi Usuli'l-Fıkıh, thk. Halil el-Meys,* Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Ebu Zehr, M. (1958). *Usulu'l-Fıkıh el-İslami, Kahire*, Daru'l-Fikir el-Arabi.

Ebu Zehra, M. (1990). *Dirase Tehliliyye fi Tarihi'l-Fıkıh el-İslami*,Beyrut, Dar el-Kadiri.

Ed-Darimi, B. B. F. (2000). *Musned Ed-Darimi, thk. Hüseyin Selim Esed Ed-Darani,* Daru'l-Mugni, ,

Ed-Dehlevi, B. B. B. (2005). *Huccetu'llah el-Baliga, thk. es-Seyyid sabık,* Beyrut, Daru'l-Cil.

ed-Dusuki, Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Dusuki el-Maliki, *Haşiyetu'd-Dusuki,* Lübnan- Beyrut, Daru'l-Fikir.

Ed-Dusuki, Muhammed, 1987, el-İctihad ve Et-Teklid fi Eş-Şeriati'l-İslamiyye, Devha, Dau's-Sakafa.

el-Herrani, E. B. B. (1397). *Sıfatu'l-Fetva ve el-Mufti ve el-Mustefti, thk. Muhammed Nasıruddin el-Albani*, Beyrut, el-Meketbu'l-İslami.

el-Alusi, E. S. M. (1415). *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kurani'l-Azim ve es-Sba el-Mesani, thk. Ali Abdulbari Atiyya,* Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-Amidi, B. M. (1977). *el-İhkam fi Usuli'l-Ehkam, thk. Abdurrazzak Afifi, Beyrut Dimeşk*, el-Mektebu'l-İslami.

el-Anzi, B. H. (1997). *el-Mezheb el-Mutemed inde el-Hanefiyye ve İstilahatihi'l-Fıkhıyya,* Suudi Arabistan Fıkıh Derneği Dergisi, sayı 45.

el-Ayni, ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin el-Gitabi el-Hanefi Bedruddin, (2000).*el-Binaye şerhu'l-Hidaye,* thk. Eymen Salih Şaban, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Ayni, ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin el-Gitabi el-Hanefi Bedruddin, (2001).*Umdetu'l-Kari fi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Lübnan- Beyrut, Dar İhayu't-Turasi'l-Arabi.

el-Ayyupi, M. H. (2006) *el-İctihad ve Muktadayatu'l-Asr,* Amman, Daru'l-Fikir.

el-Bâberti, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, Ekmeleddin ebu Abdullah İbn eş-Şeyh Şemsuddin ibn eş-Şeyh, (1995).*el-İnayetu şerhu'l-Hidaye,* Suriye-Dimeşk, Daru'l-Fikir.

el-Baci, Ebû'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyüp b. Varis el-Kurtubi el-Endülüsi, (1332).*el-Munteka fi şerhi'l-Muvatta,* thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Bagdadi, Abdurrahman b. Muhammed b. Asker ebu Zeyd ve ebu Muhammed Şihabuddin el-Maliki, *İrşadu's-Salik ila Eşrefi'l-Memalik fi Fıkhi'l-İmam* Malik, Mısır-Kahire, Mektebetu ve Matbatu Mustafa el-Babi el-Halebi ve oğulları.

el-Bagdadi, ebu Muhammed Abdulvehhab b. ali b. Nasr es-Salebi el-Maliki, (1415).*et-Talkin fi'l-Fıkhi'l-Maliki*, thk. Muhammed Salis Said el-Gani, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Bahüseyin, B. B. (1993). *Et-Tehric inde Elfukaha ve el-Usuliyyin*, Riyad, Mektebetu'r-Reşad.

el-Bali, M. B. F. (2003). *el-Metla ala Ebvabi'l-Fıkıh, thk. Mahmud el-Arnavut ve Yasin Mahmud el-Hatip, Cidde,* Mektebetu's-Sevadi,

el-Basri, B. B. M. (1995). *el-Kafil Bineyl es-Sevl fi İlmi'l-Usul, thk. el-Velid Abdurrahman Muhammed Al Feryan*, Mekke, Dar Alemu'l-Fevaid.

el-Bereketi, M. A. İ. (2003). *Et-Terifatu'l-Fıkhıyya,* Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-Beyheki, B. B. A.(2003). *es-Sünenu'l-Kübra, thk.* Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-Buhûti, Mansur b. Yunus b. İdris el-Hanbeli. (1983).*Keşşafu'l-Kina an Metni'l-İkna,* Lübnan-Beyrut, Alemu'l-Kütüp. Diğer Nüsha: Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Buhûti, Mansur b. Yunus b. İdris el-Hanbeli. (1993*). Dekaiku Uli'n-Nuha lişerhi'l-Munteha,*Beyrut- Lübnan, Dar Alemu'l-Kütüp.

el-Cessas, Ahmed b. Ali ebu Bekir er-Razi el-Hanefi. (1994). *el-Fusul fi'l-Usul, Kuveyt,* Kuveyt Vakıflar Bakanlığı.

el-Cessas, Ahmed b. Ali ebu Bekir er-Razi el-Hanefi. (1999).*Ahkamu'l-Kur'an,* Mısır-Kahire, Dar Kuba lilkütübi'l-Arabiyye.

el-Cevheri, B. D. (1987). es-*Sahhah Tacu'l-Luga ve Sahhah el-Arabiyye, thk. Ahmed Abdulgafur Attar,* Beyrut, Lübnan, Dar el-İlm Lilmelayin.

el-Curcani, B. B. (1986). *Et-Tarifat,* Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-Cuveyni, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed b. Muhammed Zekiyyuddin İmamu'l-Harameyn. (2007).*Nihayetu'l-Matleb fi Dirayeti'l-Mezheb, thk.* Abdul azim Mahmud ed-Dib, Vakıflar Bakanlığı,Katar, daru'l-Menahic.

el-Cuveyni, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf ebu'l-Meali İmamu'l-Harameyn. (1399). el-Burhan fi Usuli'l-Fıkıh, thk. Abdul azim ed-Dib, Katar.

el-Eşkar, M. S. A. (1976). *el-Fetya ve Menahicu'l-İfta, Kuveyt,* Mektebetu'l-Menar el-İslamiyye.

el-Ferahidi, B. A. *thk. Mehdi el-Mehzumi, İbrahim es-Samirrai*, Mısır, Dar ve Mektebetu'l-Hilal.

el-Fesevi, Y. S. (1981). *el-Marife ve Et-Tarih, thk. Ekrem Ziya el-Ömeri*, Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

el-Feyruz Abadi, T. Y. (1969). *Besair Zevi Et-Temyiz, thk. Muhammed Ali En-Ne,*ccar Kahire,el-Meclis el-Ala lii-Şuuni'l-İslamiyye, Lecnetu İhya Et-Turas el-İslami.

el-Feyyumi, Ahmed b. Ali, *el-Mısbahu'l-Munir fi Garibi'ş-Şerhi'l-Kebir, thk.* Abdul azim eş-Şinnavi, Mısır-Kahire, Daru'l-Mearif.

el-Galayini, D. M. (2008). *el-İctihad el-Cemai ve ehemmiyetuh fi Muvaceheti Muşkilati'l-Asr, el-Mucemma el-Fıkhı el-İslami*, Mekke, Yıllık Konferans.

el-Gazali, H. M. (1993). *el-Mustesfa min İlmi'l-Usul, thk.* Muhammed Abdusselam Abduşşafi, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-Gazali, ebu Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tusi, *İhayau Ulumi'd-Din,* Lübnan-Beyrut, Daru'l-Marife.

el-Gazzi, M. (2002). *Keşfu's-Satir Şerhu Gavamidi Ravzati'n-Nazir,* Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

el-Hacvi, Muhammed b. el-Hasan b. el-Arabi b. Muhammed es-Seâlibi. (1995).*el-Fikru's-Sami fi Tarihi'l-Fıkhi'l-İslami,*Lübnan-Beyrut, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Hafif, ali. (2008).*Ahkamu'l-Muamelati'ş-Şeriyye*, Mısır-Kahire, Daru'l-Fikri'l-Arabi.

el-Halifi, A. S. (1993).*el-İhtilafu'l-Fıkhı fi el-Mezhebi'l-Maliki*.

el-Hamevi, Ali b. Abdüsselam b. Ali ebu'l-Hasan, 1418-1918, el-Behcetu fi şerhi't-Tuhfe (şerhu Tuhfetu'l-Ahkam), Lübnan-Beyrut, Daru'l-Fikir.

el-Harşi, Muhammed b. *Abdullah el-Maliki ebu Abdullah, şerh Muhtasar Halil-el-Harşi, thk*. Muhammed bu Hubze et-Tatvani, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Fikir.

el-Hatib el-Begdadi, B. B. (2002). *Tarih Bağdat veya Medinetu's-Selam, thk. Beşşar Avvad Maruf,* Beyrut, Daru'l-Garp el-İslami.

el-Hatib eş-Şirbini, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed eş-Şafii.(1994).*Mugni'l-Muhtac ile Marifeti Meani Alfazı'l-Minhac, thk.* Muhammed Halil İtani, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Hattab, A. B. A, (1992). *Mevahibu'l-Celil Lişerhi Muhtasar Halil*, Beyrut, Daru'l-Fikir.

el-Hattabi, ebu Süleyman Hamed b. Muhammed b. İbrahimb. El-Hattab es-Sebti. (1932).*Mealimu's-Sünen, thk.* Muhammed Ragip et-Tabbah, Suriye-Halep, el-Matbatu'l-İlmiyye.

el-Hattabi, ebu Süleyman.(1932).*Mealimu'l-Fıkıh, thk.* Muhammed Ragip et-Tabbah, Lübnan-Beyrut, el-Matbatu'l-İlmiyye.

el-Henfavi, Muhammed İbrahim.(1995).*Tabsiretu'n-Nuceba lihakiketi'l-İctihad ve't-Taklid ve'l-İfta,* Mısır-Kahire, Daru'l-Hadis.

el-Hudari, M. B. (2004) *Tarihu't-Teşri'l-İslami*, Beyrut, Daru'l-Kalem

el-Iraki, Abdürrahim b. Zeyd, *Tarhu't-Tesrib fi şerhi't-Takrib, thk.* Ahmed Abdulhalim ebu Zera, Lübnan- Beyrut, Dar İhayu't-Turasi'l-Arabi.

el-İsnevi, B. B. A. (1999). *Nihayetu's-Sevl Şerhu Minhaci'l-Vusul*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-İsnevi, E. B. H. (1980). *Et-Temhid fi Tehrici'l-Furu ala el-Usul, thk.* Muhammed Hasan Hitu, Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

el-İz b. Abdusselam, İ. A. (2016). *el-Gaye fi İhtisari'n-Nihaye, thk. İyad Halid Et-Tabba*, Beyrut, Daru'n-Nevadir.

el-Kadi Ayad, İbn Musa b. Ayad b. Amrun el-Yahsabi es-Sebti ebu'l-Fadl (1998). *İkmalu'l-Muellim bifevaidi Müslim, thk.* Yahya İsmail, Mısır-Kahire, Daru'l-Vefa.

el-Karafi, ebu'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Maliki.(2010).*el-Furuk,* Suudi Arabistan, Suudi Arabistan Vakıflar Bakanlığı.

el-Karafi, ebu'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Maliki. (1994).*ez-Zahire, thk.* Muhammed Hacci, Lübnan-Beyrut, Dar el-Garp el-İslami.

el-Kardavi, Y. (1995). *el-Fetva beyne el-İndibat ve Et-Teseyyub*, Beyrut, el-Mektebu'l-İslami.

el-Kasani, ebu Bekir b. Mesud Alauddin, 1424-2003, Bedaiu's-Sanai fi Tertibi'ş-Şerai, thk. Ali Muhammed Muavvad, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Kayrevani, Ahmed b. Ganim ebu Guneym b. Salim b. Mihne Şihabuddin ez-Zuhri el-Maliki.(1990).*el-Fevakihu'd-Devani ala Risaleti İbn ebi Zeyd el-Kayrevani,* Mısır-Kahire, Matbatu's-Seade.

el-Kerabisi, E. M. (1982). *el-Furuk, thk. Muhammed Tamum,* Kuveyt, Diyanet Bakanlığı.

el-Kurdi, A. (1982). *Et-Teşri el-İslami el-Asliyye ve Et-Tebeiyye ve Mebahisi'l-Hukm,* Kuveyt, Muessesetu'r-Risale.

el-Magribi, el-Hüseyin b. Muhammed. (1994).*el-Bedru't-Tamam şerhu Bulugu'l-Meram, thk.* Ali b. Abdullah ez-Zin, Mısır-Kahire, Dar Hecer.

el-Mâverdi, ebu'l-Hasan b. Ali b. Muhammed b. Hasib el-Basri el-Bagdadi.(1999).*el-Havi'l-Kebir, thk.* Ali Muavvad, Adil Abdulmevcud, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Mavirdi, H. H. (2004). *En-Nuket ve el-Uyun, thk. Seyyid Abdulmaksud Abdurrahim,* Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

el-Merdavi, Ali b. Süleyman Alauddin ebu'l-Hasan. (1956). *el-İnsaf fi Marifeti'r-Racih mine'l-Hilaf, thk.* Muhammed Hamid el-Gani, Mısır-Kahire, Matbatu's-Sünneti'l-Muhammediyye.

el-Merdavi, H. Y. (1958). *el-İnsaf fi Marifeti'r-Racih min el-Hilaf ala Mezheb el-İmam el-Mubeccel Ahmed b. Hanbel, thk.* Muhammed Hamid el-Feki, Beyrut, Dar İhyau't-Turasi'l-Arabi.

el-Mergibani, Ali b. ebi Bekir b. Abdül celil el-Fergani ebu'l-Hasan Burhanuddin. (1417). el-Hidayetu fi şerhi Bidayeti'l-Mubtedi, thk. Talal Yusuf, Mısır-Kahire, Dar İhayu't-Turasi'l-Arabi.

el-Mevak, Muhammed b. Yusuf b. ebi'l-Kasim b. Yusuf el-Abderi el-Gırnati, ebu Abdullah el-Maliki.(1994).*et-Tac ve'l-İklil limuhtasar Halil, thk.* Zekeriya Umeyrat, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

el-Meydani, Abdülgani b. Talip b. Hamade b. İbrahim el-Ganimi ed-Dimeşki el-Hanefi, *el-Lübab fi şerhi'l-Kitap, thk*. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Lübnan-Beyrut, el-Mektebetu'l-İlmiyye.

el-Mezzi, H. (1980).*Tehzibu'l-Kemal fi Esmai'r-Rical, thk. Beşşar Avvad Maruf,* Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

el-Musuli, A. M. M. (1937). Kahire, el-Halepü Matbaası.

el-Münâvi, Muhammed Abdürrauf.(1971).*Faydu't-Takdir şerhu'l-Cami's-Sagir, thk.* Ahmed Abdüsselam, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Marife.

En-Nedevi, H. (1983). *el-İctihad ve Neşetu'l-Mezahibi'l-Fıkhıyye, Hindistan*, el-Mucemmea el-İslami el-İlmi.

En-Nemle, A. (1999*). el-Muhezzeb fi İlmi Usuli'l-Fıkıh el-Mukaren, Riyad,* Mektebetu'r-Rüşd.

En-Nevevi, Z. Ş. M. (1996). *el-Mecmu Şerhu'l-Muhezzeb, thk. Mahmud Matrahi,* Beyrut, Daru'l-Fikir.

en-Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevi. (1991).*Ravzatu't-Talibin ve Umdetu'l-Muftin, thk*. Züheyr eş-Şaviş, Lübnan-Beyrut, el-Mektebu'l-İslami.

en-Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmu şerhu'l-Muhezzeb, thk.* Muhammed Necip el-Mutii, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Fikir.

en-Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. *Şeref, şerhu'n-Nevevi ala Müslim,* Lübnan- Beyrut, Dar İhayu't-Turasi'l-Arabi.

en-Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref. (2004).*el-Ezkar-en-Nevevi,* Suudi Arabistan-Riyad, Dar İbn Hazm.

En-Nevevi, Z. Ş. M. H. (2005). *Tehzibu'l-Esma ve el-Lugat,* Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

er-Rahibani, Mustafa b. Sa'd b. Abdo es-Suyuti. (1961).*Metalibu Uli'n-Nuha fi şerhi Gayeti'l-Munteha,* Suudi Arabistan, el-Mektebetu'l-İslamiyye.

Er-Razi, B. B. (1997). *el-Mahsul fi İlmi'l-Usul, thk. Taha Cabir Feyyad el-Elvani, Riyad, Muhammed b.* Suud el-İslamiyye Üniversitesi.

er-Razi, Zeynuddin ebu Abdullah Muhammed, Abdulkadir el-Hanefi. (1999).*Muhtaru's-Sahhah. Thk.* Yusuf eş_şeyh Muhammed, Suriye-Dimeşk, el-Mektebetu'l-Asriyye.

er-Remli, Şemsuddin Muhammed ebi'l-abbas Ahmed b. Hamza. (2003).*Nihayetu'l-Muhtac ila şerhi'l-Minhac,* Lübnan-Beyrut, Daru'l-Fikir.

es-Sa'di, ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyin b. Muhammed el-Hanefi.(1984).*en-Netfu fi'l-Fetava, thk.* Salahuddin en-Nahi, Amman-Ürdün, Daru'l-Furkan, Lübnan-Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

es-Sadi, Abdurrahman b. Nasır b. Abdullah. (2000).*Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri Kelami'l-Mennan, thk.* Abdurrahman b. Muella el-Luveyhik, Lübnan-Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

es-Savi, Ahmed b. Muhammed el-Maliki. (1825).*onun haşiyesi- eş-Şerhu's-Sagir-Mısır-Kahire,* Daru'l-Mearif.

es-Sayis, M. (1999). *Tarihu'l-Fıkıh el-İslami, Kahire,* Muhammed Ali sabih ve oğulları Matbaası.,

es-Saymeri, A. A. (1985). *Ehbar Ebi Hanife ve Eshabih*, Beyrut, Alemu'l-Kutub.,

es-Sebki, Ali b. Abdul kâfi b. Ali b. Tamam el-Ansari el-Hazreci ebu'l-Hasan Takiyyuddin, *Tekmletu'l-Macmu (şerhu'l-Muhezzeb*), thk. Muhammed Necip el-Mutii, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Fikir.

es-Sebki, Tekiyyuddin Ali ve B. Abdulkafi, (1995). *el-İbhac fi Şerhi'l-Minhac ala Minhaci'l-Vusul ile İlmi'l-Usul, el-Beydavi, thk.* Ekip Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

es-Selmasi, E. B. B. (2002*). Menazil el-Eimme el-Arbea Ebi Hanife ve Malik Ve Eş-Şafi ve Ahmed, thk.* Mahmud Abdurrahman Kadeh, Mektebetu'l-Melik Fehd el-Vataniyye.

es-Serhasi, Muhammed b. Ahmed b. ebi Sehl Şemsu'l-Eimme.(1993).*el-Mebsut,* Lübnan-Beyrut, Daru'l-Marife.

es-Suyuti, Abdurrahman b. ebi Bekir Celaluddin. (1983).*el-Eşbahu ve'n-Nezair,* Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

es-Suyuti, B. B. (1983). *Er-Reddu ala men Ehlede ile el-Ard ve Cehile enne el-İctihad fi kulli Asr Farz, thk*. Halil el-Meys, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

eş-Şafii, ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Osman b. Şafii b. Abdulmuttalibi el-Kureyşi. (1990).*el-Umm,* Lübnan-Beyrut, Daru'l-Marife.

Eş-Şatibi, B. B. (1985). *el-Fetava, thk*. Muhammed Ebi el-Ecfan, el-Verdiyye, Tunus.

Eş-Şatibi, B. B. (2008). *el-İtisam, thk. Muhammed Abdurrahman Eş-Şukeyr, ve diğerleri*, Suudi Arabistan, Dar İbn el-Cevzi.

Eş-Şatibi, İ. M. (1997). *el-Muvafekat, thk. Meşhur Hasan Al Selman,* Dar İbn Affan.

Eş-Şevkani, M. A. A. (1976). *el-Kavlu'l-Mufid fi Edilleti'l-İctihad ve Et-Teklid, thk*. Abdurrahman Abdulhalik, Kuveyt, Daru'l-Kalem.

Eş-Şevkani, M. A. A. (1999). *İrşadu'l-Fuhul ile Tehkiki'l-Hak min İlmi'l-Usul, thk. Ahmed İzzu İnaye,* Dimeşk, Beyrut, Daru'l-Kitap el-Arabi.

eş-Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Yemeni.(1993).*Neylu'l-Avtar, thk*. İsamuddin el-Hebabti, Kahire-Mısır, Daru'l-Hadid.

eş-Şirazi, İbrahim Ali b. Yusuf el-Feyruz Âbadi Ebû İshak.(1992).*el-Muhezzeb fi Fıkhi'ş-Şafii, thk.* Muhammed ez-Zehili, Suriye- Dimeşk, Daru'l-Kalem.

Et-Taberi, C. C. (2000). *Camiu'l-Beyan an Tevil Ayi'l-Kuran, thk. Mahmud Muhammed Şakir ve Ahmed Muhammed Şakir*, Mısır, Muessesetu'r-Risale.

et-Teftazani, Sa'duddin Mesud b. Ömer, *Şerhu't-Telvih ala't-Tavdih, thk.* Zekeriya Umeyrat, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

Et-Tirmizi, b. T. E. (1975). *Sunenu't-Tirmizi, thk. Ahmed Muhammed Şakir ve diğerleri*, Beyrut, Dar İhyau't-Turasi'l-Arabi.

Ez-Zehebi, B. B. O. (1988). *Menakib el-İmam Ebu Hanife ve Sahibeyh, thk. Muhammed Zahid el-Kevseri, Ebu el-Vefa el-Afgani, Abad Ed-Deken,* Hindistan, Lecnetü İhya-ü'l-Mearif en-Numaniyye

ez-Zerka, Mustafa Ahmed. (2004). *el-Medhelu'l-Fıkhi'l-Am,* Suriye-Dimeşk, Daru'l-Kalem.

Ez-Zerkeşi, B. B. (1994). *el-Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkıh*, Mısır, Daru'l-Kutbi.

ez-Zerkeşi, ebu Abdullah, Bedruddin Muhammed b. Abdullah.(1985).*el-Mensur fi'l-Kavaidi'l-Fıkhiyye, thk.* Teysir Faik Ahmed Mahmud, Kuveyt, Kuveyt Vakıflar Bakanlığı.

ez-Zeylaî, Cemaluddin ebu Muhammed Abdullah bi Yusuf b. Muhammed.(1997). *Nasbu'r-Raye fi Ahadisi'l-Hidaye mea Haşiyetihi Bugyetu'l-Elmeii fi Tahrici'z-Zeylaî, thk.* Muhammed Avvame, Suudi Arabistan-Cidde, Muessesetu'r-Rayyan.

ez-Zeylaî, Osman b. Ali b. Muhcin el-Barii Fahruddin el-Hanefi.(1313).*Tebyinu'l-Hekaik Şerhu Kenzu'd-Dekaik*, Mısır-Kahire, el-Matbatu'l-Amiriyyetu'l-Kübra.

Ez-Zubeydi, M. F. (1965). *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus,* Beyrut, Mektebetu'l-Haya.

Ez-Zuheyli, V. (2004). *Usulu'l-Fıkıh el-İslami,* Beyrut, Daru'l-Fikir.

ez-Zühayli, Vehbe b. Mustafa. (1985).*el-Fıkhu'l-İslami ve edilletuh,* Suriye-Dimeşk, Daru'l-Fikir.

Haci Halife, B Ç. (1941). *Keşfu'z-Zunun an Esami'l-Kutubi ve el-Funun*, Bağdat, Mektebetu'l-Musenna.

İbn Abdulber, E. K.(1994). *Camiu Beyani'l-İlmi ve Fadlih*, Dar İbn el-Cevzi.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Asim en-Nemri el-Kurtubi. (1412). *et-Temhid, thk.* Bir grup Muhakkik, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdul aziz ed-Dimeşki el-Hanefi. (1992).*el-Muhtar ala Dürri'l-Muhtar, thk.* Adil Ahmed Abdulmevcud, Suudi Arabistan-Riyad, Dar Alemu'l-Kütüp.

İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdul aziz ed-Dimeşki el-Hanefi, (2003).

İbn Battal, Ebû'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdulmuttelib el-Kurtubi, *Şerhu Sahihu'l-Buhari, thk*. Yasir b. İbrahim, Mısır-Kahire, el-Mektebetu'l-İslamiyye.

İbn Bedran Ed-dumi, A. A. M. (1972). *Nuzhetu'l-Hatır el-Atır Şerhu Ravzatu'n-Nazır ve Cennetu'l-Menazir, İbn Kudame el-Makdisi, Beyrut,* Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn Cüzey, ebu'l-Kasim, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Kelbi el-Gırnati, *Kitap el-Kavaninu'l-Fıkhiyye, thk.* Macid el-Hamevi, Suudi Arabistan-Riyad, Dar İbn Hazm.

İbn Dakikul'Îd. (1987). *İhkamu'l-Ahkam Şerhu Umdetu'l-Ahkam, thk.* Ahmed b. Muhammed Şakir b. Ahmed b. Abdülkadir, Mısır-Kahire, Matbatu's-Sünneti'l-Muhammediyye.

İbn el-Kayyim el-Cevziyye, A. M. (1423*). Mustafa el-Babi el-Halebi Matbaası. İlamu'l-Muvakkin an Rabbi'l-Alemin, Ez-Zeri, thk.* Meşhur Hasan Al Selman, Suudi Arabistan, Dar İbn el-Cevzi.

İbn En-Neccar, M. A. A. (1997).*Şerhu'l-Kevkebi'l-Munir, Muhtasaru'l-Behreyn veya el-Muhtasaru'l-Kebir Şerh el-Muhtasar fi Usuli'lFıkıh adıyla bilinir, thk.* Muhammed E-Zuheyli ve Nezih Hemmad, Suudi Arabistan, Mektebetu'l-Ubeykan.

İbn en-Neccar, Muhammed b. Ahmed b. Abdülaziz b. Ali el-Fetuhi Takiyyuddin.(1994).*Meunetu Uli'n-Nuha Şerhu'l-Munteha, thk.* Abdülmelik b. Abdullah b. Dehiş, Suudi Arabistan-Mekke, Mektebetu'l-Esdi.

İbn es-Sekit, ebu Yusuf Yakup b. İshak.(1987).*İslahu'l-Mantık, thk.* Ahmed Muhammed Şakir, Mısır-Kahire, Daru'l-Mearif.

İbn Eş-Şehne, V. E. M. (1973). *Lisanu'l-Hukkam fi Marifeti'l-Ehkam, Kahire,* Mustfa el-Babi el- Halebi Matbaası.

İbn Faris, E. B. B. (1979). *Mikyasu'l-Luga, thk. Abdusselam Harun,* Beyrut, Daru'l-Fikir.

İbn Hacer el-Askalani, Ahmed b. Ali ebu'l-fadl eş-Şafii.(1379).*Fethu'l-Bari-İbn Hacer, thk.* Abdülaziz b. Abdullah b. Baz, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Marife.

İbn Hacer el-Heytemi, Ahmed b. Muhammed b. Li.(1938).*Tuhfetu'l-Muhtac fi şerhi'l-Minhac ve Hevaşi eş-Şervani ve el-Abbadi,* Mısır-Kahire, el-Mektebetu't-Ticariyyetu'l-Kübra.

İbn Hellikan, B. B. (1994). *fiyatu'l-Ayan ve Enbai Ebnau'z-Zeman, thk. İhsan Abbas*, Beyrut, Dar Sadır.

İbn Hezm, B. (2000). *İhkam fi Usuli'l-Ehkam, thk.* Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, Daru'l-Afaki'l-Cedide.

İbn Hezm, B. B. (1983). *En-Nebzetu'l-Kafiye fi ehkami Usuli'd-Din, thk. Muhammed Ahmed Abdulaziz, Beyrut,* Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn Kudame el-Makdisi, B. A. (1399). *Ravzatu'n-Nazır ve Cennetu'l-Menazir, thk. Abdulaziz Abdurrahman es-Said, Riyad,* İmam Muhammed b. Seul Üniversitesi.

İbn Kudame, Abdullah b. Muhammed el-Makdisi.(1997).*el-Mugni, thk.* Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki, Suudi Arabistan-Riyad, Dar Alemu'l-Kütüp.

İbn Kudame, Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisi el-Cemaili el-Hanbeli, *eş-Şerhu'l-Kebir ala'l-Mugni'l-Mukni, thk.* Abdul Fettah Muhammed el-Hulu ve Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki, Suudi Arabistan-Riyad, Dar Alemu'l-Kütüp.

İbn Kudame, ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemaili el-Makdisi.(1994).*el-Kafi fi Fıkhi'l-İmam ahmed, thk*. Muhammed Faris, Mısad Abdülhamid es-Sadani, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbn Maze, ebu'l-Meali Burhanuddin Mahmud b. Ahmed b. Abdülaziz b. Ömer el-Buhari el-Hanefi, 2004, *el-Muhitu'l-Burhani fi'l-Fıkhi'n-Numani, thk*. Abdulkerim Sami el-Cundi, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbn Mevdud el-Mevsıli, Abdullah b. Mahmud el-Beldehi Mecduddin ebu'l-Fadl. (1937).*el-İhtiyar litalili'l-Muhtar, thk.* Mahmude bu Dakika, Mısır-Kahire, Matbatu'l-Halebi.

İbn Nüceym, el-Mısri Şihabuddin el-Hamevi. (1985).*Gamzu Uyuni'l-Besair şerhu Kitap el-Eşbahu ve'n-Nezair,* Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye Daru'l-Baz.

İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri. (1991).*el-Eşbahu ve'n-Nezair,* Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri.(1997).*el-Bahru'r-Raik Kenzu'd-Dekaik, thk.* Zekeriya Umeyrat, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbn Reslan, Ahmed b. eş-Şafii. (1984).*Metnu'z-Zeyd, Mekke,* Mektebetu's-Sakafe.

İbn Rüşd el-Ced, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi.(1988).*el-Beyan ve et-Tehsil, thk.* Muhammed Subhi ve dğr, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Garp el-İslami.

İbn Rüşd el-Ced, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi. (1988).*el-Beyan ve et-Tehsil, thk.* Muhammed Hacci, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Garp el-İslami.

İbn Rüşd el-Hafid, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi. (2004).*Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasıd, thk.* Muhammed Subhi Hasan Hellak, Mısır-Kahire, Daru'l-Hadis.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi Ebû'l-Velid. (1988). *el-Mukaddimat ve el-Mumehhidat, thk.* Muhammed Subhi, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Garp el-İslami.

İbn Sa'd, B. B. M. (1990). *Et-Tabakatu'l-Kübra, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn Teymiye, T. A. (1983). e*s-Sirati'l-Mustakim Limuhalefeti Eshabi'l-Cehim, thk. Nasır Abdulkerim el-Akl, Beyrut,* Dar Alemu'l-Kutub.

İbn Teymiye, T. A. A. (1983). *Refu'l-Melam an el-Eimmeti'l-Alam,* Suudi Arabistan, Bilimsel araştırmalar, fetva, davet ve irşat kurumu.

İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim b. Abdüsselam b. Abdullah b. ebi Kasim el-Hızır en-Nemri el-Harrani ed-Dimeşki el-Hanbeli ebu'l-Abbas Takiyyuddin. (1422).*el-Kavaidu'n-Nuraniyyetu'l-Fıkhiyye, thk.* Ahmed b. Muhammed b. Halil, Mısır-Kahire, Dar İbn el-Cevzi.

İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim b. Abdüsselam b. Abdullah b. ebi Kasim el-Hızır en-Nemri el-Harrani ed-Dimeşki el-Hanbeli ebu'l-Abbas Takiyyuddin. (1987).*el-Fetava'l-Kübra, thk.* Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbn Useymîn, Muhammed b. Salih b. Muhammed.(2002).*eş-Şerhu'l-Mumti ala Zadi'l-Mustakni, thk.* Ömer b. Süleyman el-Hefyan, Suudi Arabistan-Dar İbn el-Cevzi.

İbnu'l-Kayyim, Muhammed b. ebi Bekir b. Eyüp b. Sa'd Şemsuddin. (1991).*İlamu'l-Muvakkiin an Rabbi'l-Alemin, thk.* Meşhur b. Hasan Âli Selman ebu Ubeyde, Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbnü Manzur, Muhammed b. Mükrim b. Ali ebu'l-Fadl Cemal İbnü Manzur el-Ansari, *Lisanu'l-Arap,* Lübnan-Beyrut, Dar Sadır.

İbnü'l-Arabi, Kadi Muhammed b. Abdullah Ebû Bekir el-Muafiri el-İşbili el-Maliki.(2003).*Ahkamu'l-Kur'an, thk.* Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut-Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbnü'l-Esir, el-Mübarek b. Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim eş-Şeybani el-Cezri ebu's-Seadat Muhammeduddin. (2005).*eş-Şafi fi şerhi Müsnedu'ş-Şafii, thk.* Ahmed ebu Süleyman, Yasir b. İbrahim, Suudi Arabistan-Riyad, Mektebetu'r-Rüşd.

İbnü'l-Hemmam, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sevasi, *Fethu'l-Kadir, thk.* Yusuf el-Guş, Suriye-Dimeşk, Daru'l-Fikir.

İbnü'l-Miflih, İbrahim b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Burhanuddin. (1997).*el-Mubdi fi Şerhi'l-Mukni,* Beyrut- Lübnan, Daru'l-Kütüp el-İlmiyye.

İbnü'l-Miflih, Muhammed ebu Abdullah Şemsuddin el-Makdisi er-Ramini es-Salihi el-Hanbeli. (2003).*el-Furu ve Tashihu'l-Furu, thk.* Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki, Lübnan-Beyrut, Muessesetu'r-Risale.

İbnü'n-Nakīb, Ahmed b.Muhammed Nasruddin. (2001).*el-Mezhebu'l-Hanefi Merahiluh ve Sıfatuh ve Davabituh ve Hasaisuh ve Muellefatuh,* Suudi Arabistan-Riyad, Mektebetu'r-Rüşd.

Kamil, Ö. A. (2002). *Er-Ruhsatu'ş-Şeriyye fi el-Usul ve el-Kavaidi'l-Fıkhıyye*, Beyrut, Dar İbn Hazm.

Malik, İbn Enes b. Malik b. Amir el-Esbehi el-Medeni. (1964*). el-Mudevvenetu'l-Kübra,* Suudi Arabistan, Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı.

Malik, İbn Enes b. Malik el-Esbehi el-Hamiri, ebu Abdullah. (1985).*el-Muvatta, thk.Muhammed Fuad Abdulbaki,* Mısır-Kahire, Mustafa el-Babi el-Halebi, (Dar İhayu't-Turasi'l-Arabi).

Mecelle-i Ahkam-i Adliyye, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İslam hukuku alanında uzman bilim insanlarından oluşan bir heyet, thk.* Necip Hevavani, Karhane ticaretu'l-Kütüp âram bağ Karaçi, Dar Nur Muhammed.

Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmurz b. Ali, *Düreru'l-Hükkam şerhu Gureru'l-Ahkam,* Mısır-Kahire, Dar İhyau'l-Kütübu'l-Arabiyye.

Mucemmau'l-Lugati'l-Arabiyye-Kahire, (İbrahim Mustafa / Ahmed Zeyyat / Hamid Abdülkadir / Muhammed Neccar). (2004). *el-Mucemu'l-Vasit,* Mısır-Kahire, Mektebetu'ş-Şuruku'd-Devliyye.

Sabık, Seyyid. (1977).*Fıkhu's-Sünne,* Medine, Daru'l-Kitabi'l-Hadis.

Salih, A. H. (1982). *Edebu'l-İhtilaf,* Suudi Arabistan.

Seyyid Sabık, A. M. (1979). *Fıkhu's-Sunne,* Beyrut, Lübnan, Daru'l-Kitap el-Arabi.

Uleyş, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Uleyş ebu Abdullah el-Maliki. (1998). *Fethu'l-Aliyyu'l-Malik fi'l-Fetva ala Mezhebi'l-İmam Malik,* Suriye-Dimeşk, Daru'l-Marife.

Uleyş, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. (1989).*Minehu'l-Celil Şerh Muhtasar Halil,* Lübnan-Beyrut, Daru'l-Fikir.

Veliyyuddin el-Irakı, Z. A. H. (2011). *Tehriru'l-Fetava ala Et-Tenbih ve el-Minhac ve el-Havi, Abdurrahman Fehmi Muhammed Ez-Zevavi,* Cidde, Daru'l-Minhac.

Zekeriya el-Ansari, İbn Muhammed b. Zekeriya Zeynuddin ebu Yehya. (1313).*Ususu'l-Metalib fi şerhi Ravzati't-Talib, thk.* Muhammed ez-Zuhri el-Gamravi, Lübnan- Beyrut, Dar el-Kütüp el-İslami.

Zeydan, A. (1967). *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkıh, Bağdat,* Selman el-Azami Matbaası.

Zeydan, A. (1998). *Fıkıh Araştırmaları, Muessesetu'r-Risale,* Daru'l-Furkan.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Adnan Hashim Abed HAMAD
Doğum Yeri, Yılı : Tikrit – Irak / 16.08.1983
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dili : Arapça ve Başlangıç seviyede Türkçe

Eğitim Durumu
Lisans : İslam Bilimleri Fakültesi, Tikrit Üniversitesi, 2016
Lise : Al-Kaid Lisesi, 2004

Mesleki Deneyim
İş Yeri : Tikrit Üniversitesinde Devlet Memuru, 2002 - Halen